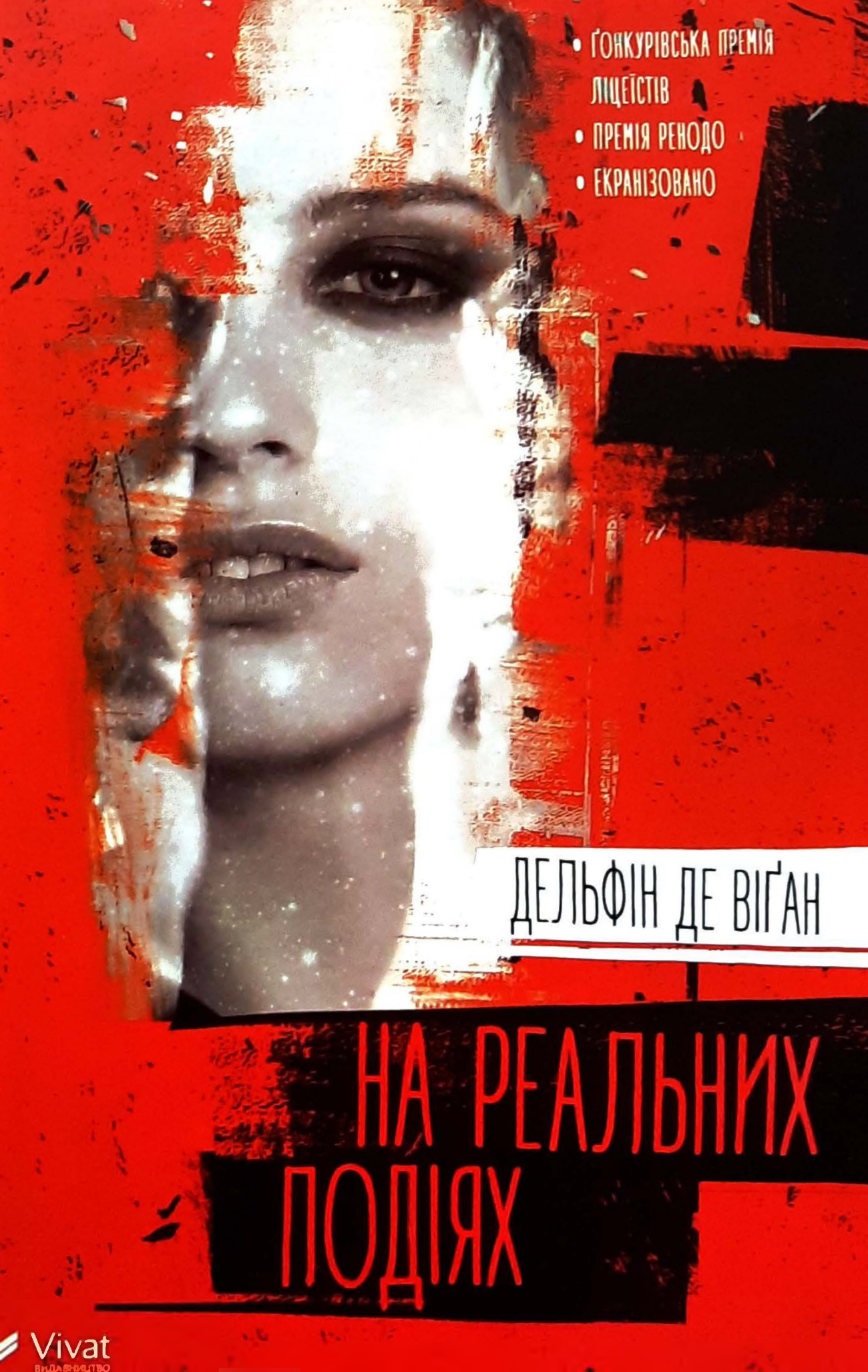

-
- ГОНКУРІВСЬКА ПРЕМІЯ
ЛИЦЕІСТІВ
 - ПРЕМІЯ РЕНОДО
 - ЕКРАНІЗОВАНО

ДЕЛЬФІН ДЕ ВІґАН

НА РЕАЛЬНИХ
ПОДІЯХ

На реальних
подіях

DELPHINE DE VIGAN

D'APRÈS UNE HISTOIRE VRAIE

ДЕЛЬФІН ДЕ ВІГАН

НА РЕАЛЬНИХ ПОДІЯХ

Харків

Vivat
ВИДАВНИЦТВО

2018

УДК 821.133.1
ББК 84(4Фра)
В41

Перекладено за виданням:
de Vigan D. D'après une histoire vraie / Delphine de Vigan. —
Paris : Jean-Claude Lattès, 2015. — 484 p.

Переклад з французької *Наталії Якубовської*

Дизайнер обкладинки *Віталій Котенджі*

Віган Д. де

В41 На реальних подіях / Дельфін де Віган ; пер. з фр.
Н. Якубовської. — Х. : Віват, 2018. — 352 с.

ISBN 978-966-942-236-1 (укр.)

ISBN 978-2-7096-4852-3 (фр.)

Після опублікування попереднього роману в авторки настало творче затишшя. Це мовчання переходить у депресію, що посилюється після отримання анонімних листів, у яких її звинувачують у тому, що своїм твором вона зашкодила сім'ї, до того ж нажилася на смерті матері. Саме тоді в її житті з'являється Л. — ефектна білявка, з якою жінка швидко заприятелює. З часом загадкова подруга стає компаньйонкою, ба більше — двійником письменниці. Внутрішня напруга, що зростає з кожною сторінкою роману, сплетіння відвертості й містифікації не залишать байдужими читачів.

УДК 821.133.1
ББК 84(4Фра)

ISBN 978-966-942-236-1 (укр.)

ISBN 978-2-7096-4852-3 (фр.)

© JC Lattès, 2015

© ТОВ «Видавництво “Віват”», видання українською мовою, 2018

Через кілька місяців після виходу мого останнього роману я припинила писати. Упродовж майже трьох років не написала жодного рядка. Інколи вислови потрібно розуміти буквально: я не написала ані офіційного листа, ані картки з подякою, ані листівки з відпочинку, жодного списку покупок. Нічого, що вимагало б дотримання певної форми. Ані рядка, ані єдиного слова. Мене нудило від самого вигляду блокнота, записника, паперу для нотаток.

Поступово найзвичніші дії я виконувала не як завжди, а якось невпевнено, з деяким побоюванням. Просто тримати ручку в руці ставало мені дедалі важче.

Пізніше, щойно я відкривала документ Word, мене охоплювала паніка.

Я примірялася, як зручніше сісти, як найоптимальніше розвернути монітор, простягала ноги під столом.

А потім так і сиділа годинами: нічого не роблячи, з прикутим до екрана поглядом.

З часом у мене тремтіли руки, тільки-но я підносила їх до клавіатури.

Я відмовлялася від усіх пропозицій, що надходили: статті, літні нариси, передмови й інші публікації в збірках творів різних авторів. Було достатньо побачити

в листі чи повідомленні просте слово «писати», щоб мені скрутило живіт.

Писати я більше не могла.

Писати — у жодному разі.

Тепер я знаю, що в моєму оточенні, літературних колах і соціальних мережах ширилися різні чутки. Я знаю, подекували, що я більше не писатиму, що багаття із соломи чи паперу, зрештою, завжди згасають. Чоловік, якого я кохаю, подумав, що поруч із ним я втратила чи то запал, чи то слабкість, що була джерелом мого творчого натхнення, і через це незабаром покину його.

Коли якісь друзі, знайомі, а подеколи навіть журналісти наважувалися поставити мені запитання щодо цього мовчання, я називала різні причини чи перепони, як-от: втома, закордонні поїздки, тягар слави чи навіть завершення періоду літературної творчості. Я посилялась на брак часу, зайнятість різноманітними справами, заклопотаність і втікала від розпитувань із посмішкою, удаваний спокій якої не міг обманути нікого.

Сьогодні я знаю, що це лише відмовки. Усе це пусте.

У колі рідних, звичайно, я часом згадувала про страх. Не пам'ятаю, що говорила про насильство, утім, справа була саме в ньому. Сьогодні я можу визнати: письменництво, яким я так довго трудилася, яке докорінно змінило моє існування та було мені таким дорогим, жахало мене.

Правда полягає в тому, що, коли я мала б знову повернутися до письменницької праці, пов'язаної з чергуванням періодів латентності, визрівання, власне написання (можна сказати, майже хронобіологічним циклом, з яким я експериментувала понад десять років),

отож саме тоді, коли я збиралася розпочати роботу над книжкою, до якої вже занотувала певну кількість тез і зібрала численні матеріали, я зустріла Л.

Тепер я знаю, що Л. — одна і єдина причина мого безсилля. І що два роки нашої дружби зaledве не зму-сили мене замовкнути назавжди.

Зваблення

У нього складалося враження, ніби він персонаж книжки чи п'єси і події його життя розказані не як реальна історія, а як чийсь вимисел.

Стівен Кінг. Мізері

Я хотіла б розповісти, як, за яких обставин Л. увійшла в моє життя, хотіла б детально описати ситуацію, за якої вона перетнула межу моєї приватності й відтак терпляче вичікувала на мить, щоб запанувати там. Це було не надто просто. Коли я пишу фразу: «Л. увійшла в моє життя», — усвідомлюю, що цей вислів пишномовний, слова надмірної значущості сприймаються як спосіб підсилити драматичний ефект, якого досі не було, як бажання повідомити про переломний момент чи неочікуваний поворот. Так, Л. «увійшла в моє життя» і докорінно, повільно, упевнено й підступно вплинула на нього — негативно. Л. увійшла в моє життя, як на театральні підмостки, просто посеред вистави, немов якийсь режисер попідкував про те, щоб усе навколо поступово зникло, тим самим розчистивши їй місце. Вихід Л. немов було підготовлено, щоб підкреслити його значущість, щоб у конкретний момент глядачі та інші дійові особи на сцені (у цьому випадку — я) дивилися лише на неї, щоб усе навколо нас завмерло, а її голос долинав у найдальші закутки залу. Коротше кажучи, щоб її поява була ефектною.

Але я занадто поспішаю.

Я зустріла Л. наприкінці березня. На початку наступної осені Л. уже була давньою подругою, яку я добре

знала. На початку наступної осені в нас уже були свої private jokes¹, спільна мова, сплетена з натяків і двозначностей, нам було досить самих поглядів, щоб зрозуміти одна одну. Наша дружба підживлювалася взаємними щирими бесідами, а також недомовками й коментарями, залишеними «при собі». Озираючись назад і розуміючи, що пізніше наші стосунки перетворилися на ворожнечу, я могла б піддатися спокусі сказати, що Л. проникла в моє життя за допомогою зламу і мала єдину мету — захопити мою територію. Але це було б неправдою.

Л. увійшла спокійно, надзвичайно обережно, і я пережила з нею миті дивовижного порозуміння.

Після полудня, який передував нашій зустрічі, мене чекали на автограф-сесію в Паризькому книжковому салоні. Тут я зустріла свого друга Олів'є, якого запросили на прямий ефір «Радіо Франс». Щоб послухати його, я змішалася з публікою. Потім утрюх, з ним і його старшою донькою Розою, ми з'їли по сандвічу, умостившись на старенькому килимовому покритті в закутку салону.

Планувалося, що я роздаватиму автографи о 14:30, тож у нас було трохи часу. Олів'є не забарився сказати, що насправді в мене виснажений вигляд, і занепокоєно поцікавився, як я даю раду всьому цьому. «Усе це» стосувалося водночас того, що я написала таку особисту, таку інтимну книжку, і того, що ця книжка набула такого резонансу — резонансу, на який я зовсім не сподівалася і, як наслідок, не була до цього готова.

¹ Private jokes — жарти, зрозумілі тільки вузькому колу осіб (англ.). (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)

Згодом Олів'є запропонував провести мене, і ми попрямували до стенда мого видавця. Ми проходили повз багатолюдну, зі штовханиною чергу, я намагалася побачити, який же автор стоїть з іншого кінця. Пригадую, як підвела очі, щоб подивитися на афішу й дізнатися його ім'я, аж тут Олів'є прошепотів: «Гадаю, це до тебе». І справді, черга тягнулася далеченько й вигиналася аж до стенда, де чекали на мене.

Свого часу, ба навіть кілька місяців до того це сповнило б мене радістю і, безперечно, марнославством. Я ж бо провела години в різних книжкових салонах, чекаючи на читача і чемно сидячи за стосом своїх книжок, але ніхто не приходив. Мені були знайомі ця розгубленість, ця самотність, трішки присмачена соромом. Наразі мене охопило геть інше відчуття, щось на кшталт приголомшення, на мить майнула думка, що це занадто — занадто для однієї особи, занадто для мене. Олів'є сказав, що залишає мене тут.

Моя книжка вийшла друком наприкінці серпня, і ось уже кілька місяців я їздила з міста до міста, із зустрічі — на роздачу автографів, з публічного читання — на обговорення, їздила в книгарні, бібліотеки, медіатеки, де на мене чекало дедалі більше й більше читачів.

Інколи мене охоплювало таке відчуття, що я влучила в точку, повела із собою, за собою тисячі читачів, — таке, безперечно, оманливе, відчуття, що мене почули.

Я написала книжку, важливість якої не уявляла.

Я написала книжку, ефект від якої в моїй сім'ї та навколо мене поширився численними брижами, побічну шкоду від яких я не передбачила; книжку, яка незабаром виявить тих, хто є моєю надійною опорою, а також

тих, хто вдає мого однодумця. Книжку, відлуння якої ще довго відчуватимуться такими собі відтермінованими наслідками.

Я й не уявляла тієї кількості екземплярів і спричинених ними наслідків, не уявляла, що образ моєї матері буде розтиражовано сотнями, потім тисячами відбитків, а світлина на обкладинці широко сприятиме розповсюдженню тексту¹. Що це фото дуже швидко заживе окремим життям, і відтоді героїня буде вже не моєю матір'ю, а тривожним персонажем роману, що збився з праведного шляху.

Не уявляла я й тих схвильованих, зніяковілих читачів, не уявляла, що дехто плакатиме переді мною і наскільки мені буде важко не плакати з ними.

Уперше це сталося з Лілі: тендітна й помітно виснажена численними ушпиталеннями молода жінка пояснила мені, що роман дав їй цю божевільну, безглузду надію, що, попри хворобу і неможливість видужання, усупереч тому, ким вона стала, і, попри *страждання*, яких *завдала*, діти, можливо, зможуть полюбити її...

А згодом, іншого разу, — в Парижі. Одного недільного ранку якийсь чоловік зі змарнілим обличчям говорив зі мною про психічний розлад, про те, як інші дивляться на нього, на них — на тих, хто так лякає, — що їх усіх стрижуть під одну гребінку: людей з біполярним розладом, шизофреніків і тих, хто в депресії. Їм усім приклеюють етикетки, немов курчатам, яких зазвичай загортають

¹ Ідеться про роман Дельфін де Віган «Ніщо не заперечить ночі» (фр. «Rien ne s'oppose à la nuit»; 2011), у якому авторка намагається дослідити причини самогубства своєї матері. На обкладинці оригінального видання було використано чорно-білу світлину із зображенням молодої Люсіль — головної героїні твору. (Прим. ред.)

у плівку й магазинне пакування, а Люсіль, моя недо-торканна героїня, повертала їх усіх до суспільства.

І ще інші — у Страсбурзі, Нанті, Монпельє — люди, яких мені інколи хочеться обійняти.

Поступово, лиха прикупивши, я звела невидимий оборонний мур, санітарний кордон, який дозволяв мені все стерпіти і, перебуваючи всередині дійства, тримати правильну дистанцію. Це був порух діафрагми, що блокував доступ повітря на рівні грудної клітки, утворюючи невеличку подушечку, невидиму «подушку безпеки», яку потім, тільки-но минала загроза, я повільно видихала. Таким чином, я могла слухати, говорити, розуміти ті хитросплетіння, що виникали навколо книжки, цей зворотний зв'язок між читачем і текстом. Майже завжди через причину, яку я не можу пояснити, книжка відсилала читача до його власної історії. Роман був таким собі дзеркалом, глибина й обшир поля зору якого більше не належали мені.

Але я знала, що рано чи пізно потраплю в пастку всього цього: чисельності, саме так, чисельності читачів, коментарів, запрошень, кількості відвіданих книгарень і проведених у потягах годин. І що тоді під вагою сумнівів і суперечностей у мені щось надломиться. Я знала, що рано чи пізно не зможу уникнути цього і що мені потрібно буде скласти чітке уявлення про те, із чим мені не вдасться впоратися.

Тієї суботи у книжковому салоні я без упину роздавала автографи. Люди прийшли поговорити зі мною, і я добряче трудилася, аби дібрати слова, щоб подякувати їм, відповісти на запитання, бути на рівні їхніх очікувань. Я чула, як тремтів мій голос, мені було важко

дихати. «Подушка безпеки» більше не спрацьовувала, мені вже не вдавалося протидіяти цьому. Я не могла захиститися від зовнішнього впливу. Була вразливою.

Близько вісімнадцятої години стенд зачинили, натягнувши між двома світлинами мотузку-бар'єр. Отож ті, хто підходив, розчаровані, були змушені йти ні з чим. Я чула, як за кілька метрів від мене відповідальні за стенд особи пояснювали, що я завершую: *вона мусить піти, вона завершує, шкода, вона йде.*

Закінчивши підписувати книжки для відвідувачів, визначених останніми в черзі, я на кілька хвилин затрималася поговорити з моїм видавцем і комерційним директором. Думала про те, що на мене чекає дорога на вокзал, почувалася виснаженою, могла б лягти пластом на підлогу і так собі лежати. Ми стояли біля стенда; я збиралася вже піти й залишити позаду вузькі проходи салону та столик, за яким сиділа ще кілька хвилин тому, аж тут до нас підійшла якась жінка й запитала, чи можу я підписати їй книжку. Я почула, як кажу їй «ні» — ось так просто, не вагаючись. Гадаю, пояснила, що, тільки-но підпишу її примірник, інші знову вишикуються за автографами, неодмінно утвориться нова черга.

Погляд жінки виказував, що вона не розуміла, не могла збагнути: навколо нас нікого не було, ті, кому не поталанило, розійшлися, усе видавалося спокійним і мирним. У її очах я побачила, що вона казала сама до себе: «За кого ж вона себе вважає, ця ідіотка, що ж таке ще одна чи дві книжки та чи не саме для цього вона сюди прийшла — продавати й підписувати книжки; чи ж вона не збирається жалітися?..»

Я просто не могла їй сказати: «Пані, мені шкода, я більше не можу, я втомилась, змучена, знесилена. Я добре знаю, що інші можуть годинами сидіти без води

та їжі, немов справжні верблюди чи атлети, аж допоки всі прихильники не пройдуть і не задовольняться, але я — не можу, не сьогодні. Я більше не в змозі ставити свій підпис, моє ім'я — самозванство, містифікація; повірте мені, моє ім'я на цій книжці не цінніше від голубиноного посліду, що випадково впав би на форзац».

Я не могла їй сказати: «Якщо я підпишу вашу книжку, пані, я розвалюся навпіл — ось що станеться, тож я попереджаю вас: відійдіть, тримайте дистанцію. Тоненька ниточка, яка поєднує дві половини моєї особистості, зараз розірветься, а тоді я розплачусь, можливо, навіть розридаюсь, відтак ми всі ризикуємо опинитись у дуже незручній ситуації».

Тож я пішла із салону, попри докори сумління, які вже мучили мене.

Я сіла в метро на станції «Версальські ворота». І хоча вагон був переповнений, знайшла, де присісти. Прихиливши голову до вікна, я прокручувала в голові останні події, і сцена з тією жінкою знову постала переді мною — раз, потім знову, знову. Я відмовилась підписувати книжку цій жінці, ба більше — заледве не вступила з нею в суперечку. У це важко було повірити, і на мене напосідали відчуття провини, зникло́віння, сором.

Сьогодні я описую цю сцену, викликану втомою й пересиченням, бо майже переконана: якби вона не відбулася, я б не зустріла Л.

Л. не знайшла б у мені те крихке, порохняве, таке вразливе місце.

У дитинстві на свій день народження я плакала. У мить, коли гості зачинали традиційну пісню, слова якої майже одинакові у всіх відомих мені родинах, коли до мене підносили торт із кількома свічками, я заходила слізьми.

Я терпіти не могла цю зосереджену на мені увагу, ці саяйливі погляди, спрямовані в мій бік, оте колективне піднесення.

Проте це аж ніяк не заважало мені тішитися з того, що свято було організовано на мою честь, і зовсім не псувало радість від отримання подарунків. Просто цієї конкретної миті виникало щось на кшталт ефекту зворотного зв'язку: немов на спільний галас, зчинений спеціально для мене, я могла відповісти, лише створивши інший шум, іще гостріший, на катастрофічних частотах, що різав слух. Не пам'ятаю, до якого віку все повторювалося за одним і тим самим сценарієм (не-терпіння, напруження, радість, а потім — на загал — раптовий сопливий і ошалілий концерт), але в мене зберігся точний спогад про відчуття, яке мене переповнювало, коли я чула оте безкінечне: «Наші найкращі побажання, і нехай це нове майбуття принесе тобі вдоволь щастя», та про прагнення негайно зникнути. Отож

одного разу, коли мені виповнювалося вісім років, я втекла.

Була ще традиція святкувати дні народження в групі дитячого садка. Пригадую, мама була змушена написати виховательці записку з проханням не згадувати про мої вродини. Перш ніж покласти записку в конверт, мама прочитала її вголос, щоб я знала, про що йдеться. З-поміж усіх слів там був прикметник *вразлива*, значення якого я тоді не знала. Я не наважилася запитати в мамі, усвідомлюючи, що писати виховательці вже само по собі було винятковою мірою, зусиллям, спрямованим на те, щоб очікувати від педагога не менш незвичного кроку, поблажки — коротше кажучи, пільгових умов. По щирості, я досить довго вважала, що слово *вразлива* мало означати щось спільне з раптовістю реакції особи: я була маленькою *враз-ливою* дівчинкою, яка зненацька виявляє неочікувану реакцію на події, чим, мабуть, пояснювалася моя нездатність святкувати день народження в колективі. Отож мені здалося, що для життя в суспільстві потрібно озброїтися витримкою, навчитися висловлювати емоції словами, а не плачем. Самовладання й накопичений словниковий запас поступово утворювали панцир, грубий і волокнистий, який дозволяв крокувати життям з певною пильністю й упевненістю в собі. Але ще стільки слів були мені невідомі...

Пізніше, у початковій школі, коли в перші дні навчання учні заповнювали картки з особистою інформацією, я вдавалася до запобіжного заходу: махлювала з датою народження, пересуваючи її на кілька місяців — на середину літніх канікул.

Навіть у їдальні чи в друзів часто бувало (і так до дорослішого віку), що я ковтала чи ховала біб-сюрприз,

який із жахом виявляла у своєму шматочку пирога. Повідомити про свою перемогу, побути кілька хвилин — навіть секунд — у центрі будь-якої загальної уваги виявлялося для мене чимось неможливим. Я розтирала під ногами поспіхом зім'яті чи розірвані виграшні лотерейні квитки, тоді як слід було з'явитися, щоб забрати виграш. У п'ятому класі дійшло аж до того, що на святі завершення навчального року я відмовилась від подарункового сертифіката «Галері Лафайєт» на сто франків. Пригадую, я оцінила відстань, що відділяла мене від сцени — туди потрібно було йти впевненим кроком, з природним і невимушеним виглядом, потім піднятися кількома сходами і, звичайно ж, подякувати директорів школи, — і дійшла висновку, що шкурка вичинки не варта.

Бути хоч на хвилинку в центрі уваги, витримувати численні одночасні погляди — таке навіть годі було уявити.

Я була дитиною, дуже сором'язливою дівчинкою, але, скільки себе пам'ятаю, ця перепона виникала тільки перед групою (тобто коли кількість людей була більша за три чи чотири особи). Клас, зокрема, був першим уособленням колективної сутності, яка ніколи не припиняла мене жахати. До кінця навчання я не могла заснути напередодні тих днів, коли потрібно було розказати щось напам'ять чи прочитати доповідь. Я вже мовчу про те, що вдавалась до обхідних маневрів (у яких довго вправлялась), намагаючись уникати будь-якого публічного виступу.

Натомість із наймолодшого віку я, здається, виявляла певну невимушеність, коли була із кимось наодинці, віч-на-віч, — тоді я легко могла увійти в контакт

з Іншою людиною: тільки-но вона набирала форми індивіда, а не групи, я запросто могла потоваришувати з нею. Скрізь — хай би куди ходила, хай би де перебувала — я завжди знала, з ким погратися, погомоніти, по-сміятися, помріяти. Скрізь — хай би де це було — я заприятнювалася з кимось і зав'язувала тривалі стосунки, немов дуже рано відчула, що від цього залежатиме мій душевний спокій. Аж до того часу, поки не зустріла Л.

Тієї суботи я виходила з книжкового салону з наміром чкурнути на вокзал і за містом приєднатися до чоловіка, якого кохаю, щоб провести з ним вечір і наступний день. Франсуа поїхав до Курсея напередодні — як і майже щовихідних. З роками будинок, що він купив незадовго до нашої зустрічі, став його прихистком, його фортецею. У вечір п'ятниці він переступає його поріг і гучно зітхає чи то від задоволення, чи від полегшення, а я, дивлячись на це, згадую трубки бездротових телефонів, які ставлять на бази, щоб підживити апарат і не допустити його цілковитого розрядження, згадую той короткий «бі-біп» задоволення, що вони видають. Наші друзі знають, наскільки цей будинок важливий для внутрішньої рівноваги Франсуа і що його майже неможливо відмовити від поїздки туди.

Франсуа чекав на мене. Ми домовилися, що я зателефоную, коли сідатиму в приміський потяг (у якого безліч зупинок), а потім — десь дорогою, за кілька кілометрів від Курсея.

Коли вагон метро зупинився на станції «Монпарнас», я вагалася. Я навіть підвелася, але не вийшла, бо почувалася надто знесиленою їхати за місто. Вибитою з колії. Інцидент у книжковому салоні вмить виказав мою виснаженість, той ступінь напруженості, вразливості,

який непокоїв Франсуа і який я ніяк не хотіла визнавати. Тож я поїхала далі, до одинадцятого округу. Надіслала коханому СМС із попередженням, що повертаюся додому й зателефоную йому трішки пізніше.

Діставшись до свого кварталу, я зупинилася біля магазину «Супер Ю». На вихідних діти були у свого батька, Франсуа — на дачі, отож дорогою в мене вималювався план спокійного вечора, вечора тиші й усамітнення, достоту саме такого, як мені було потрібно.

Я походжала відділами крамнички з червоним пластмасовим кошиком на руці, коли почула, як мене хтось гукає. Я обернулась і побачила Наталі — радісну, трішки здивовану. Ми багато разів зустрічалися в «Супер Ю» нашого кварталу. З часом ці випадкові зустрічі стали такою собі повторюваною кумедною сценкою, у якій кожна має лише зіграти свою партію: ми пирскаємо від сміху, цілуємо одна одну, відтак: «Я не можу повірити! Який збіг! Я ж бо ніколи не приходжу сюди в цей час!» — «Я також!»

Ми поспілкувалися кілька хвилин перед полицею з йогуртами. Наталі також провела другу половину дня в книжковому салоні, де підписувала книжки й давала інтерв'ю про свій останній роман «Ми були живими істотами»¹. Вона хотіла побачитися зі мною біля стенда мого видавця, але їй забракло часу, і Наталі подумала, що краще раніше повернутися додому, оскільки того вечора її запросили на свято. До речі, вона вийшла в «Супер Ю» купити пляшку шампанського. Не пригадую, як менш ніж за три секунди я погодилася піти з нею на цю вечірку, тоді як ще за мить до того раділа, що усамітнюся.

¹ «Ми були живими істотами» (фр. «Nous étions des êtres vivants»; 2010) — роман Наталі Куперман. (Прим. авт.)

Кілька років тому, до зустрічі з Франсуа, я провела чимало вечорів із Наталі та з іншою подругою, Юдітою. У нас трьох не було постійних кавалерів, і ми прагнули розваг. Ми називали ці вечори *ЮДН* (Юдіта, Дельфін, Наталі). Для кожної з нас *ЮДН* полягали в тому, щоб тебе запрошували на різноманітні свята (день народження, новосілля, різдвяну вечерю) разом із двома іншими подругами; ми навіть без запрошення прокрадалися в найнеочікуваніші місця. Так ми дійшли до того, що проникали на відкриття місцевих осередків різних товариств, танцзалів, на корпоративні прощальні вечірки і навіть на весілля, де жодна з нас не знала наречених.

Попри мою любов до свят, я майже завжди уникаю заходів, що їх іменують *звані вечери* (я не про вечірні посиденьки з друзями, а про ті, що мають більш-менш світський характер). Це небажання пояснюється тим, що я нездатна пристосовуватися до правил такого роду зібрань. Через це все відбувається так, немов раптом назовні проривається моя нерішучість, я знову стаю тією маленькою дівчинкою чи молодою дівчиною, яка шаріється, не вміє природно і невимушено брати участь у розмові; у мене виникає жахливе відчуття, що я не на висоті, не на своєму місці. Загалом, коли гостей понад чотири, я переважно мовчу.

З роками я зрозуміла (або, може, це алібі, яке дозволяє мені вважати такий стан речей прийнятним), що стосунки з Іншою людиною цікаві мені лише тоді, коли виникає певна задушевність.

ЮДН із часом відбувалися рідше, потім, точно не знаю чому, припинилися. Можливо, просто через те, що життя кожної змінилося. Того вечора в «Супер Ю»

я відповіла Наталі «так», гадаючи, що завдяки святу в мене буде нагода — що траплялася так рідко! — потанцювати. (Хоча мене й дотепер огортає жах від думки, що за вечерею треба справляти приємне враження, проте на вечірці, де нікого не знаю, я запросто можу танцювати сама посеред вітальні.)

Я цілком усвідомлюю, що такі уточнення можуть викликати враження переходу до інших історій, втрати сюжетної лінії через бажання окреслити контекст чи антураж. Але це не так. Відтворення ланцюжка подій видається мені важливим для розуміння обставин зустрічі з Л. Ба більше: під час розповіді, безперечно, виникне потреба повернутися назад, набагато далі, і це буде спроба збагнути справжню мету цієї зустрічі.

Зважаючи на безлад, який Л. спричинила в моєму житті, важливо окреслити те, що уможливило такий її вплив на мене — і, безперечно, мій на Л.

Утім, коли Л. постала переді мною, я танцювала, і, як пригадую, ми торкнулися долонями.

Ми сиділи на канапі, Л. та я. Я перша залишила місце для танців, коли музика перестала мені подобатися.

Л., яка понад годину танцювала поряд, незабаром приєдналася до мене. Завдяки усмішці-проханню вона дістала дозвіл присісти і втиснулася між мною та сусідом, який відсунувся до бильця, звільняючи простір, щоб дівчина змогла зручніше сісти. Тоді вона мімікою, по-змовницьки, показала мені, що взяла гору.

— Ви дуже красива, коли танцюєте, — заявила вона, щойно вместилася. — Ви красива, бо танцюєте так, ніби думаєте, що на вас ніхто не дивиться, немов навколо нікого немає. Точно, я впевнена, ви танцюєте, наче на самоті у власній спальні чи вітальні.

(Коли моя донька була підлітком, вона якось сказала мені, що, навіть коли буде доросла, пам'ятатиме, як мама танцювала від радості посеред вітальні.)

Я подякувала Л. за комплімент, але не знала, що їй відповісти, утім, вона, здається, нічого й не чекала. Посміхаючись, вона й далі дивилася на танцювальників. Я нишком спостерігала за нею. Жінка була одягнена в легкі чорні штани, кремову сорочку з коміром, облямованим тонкою стрічкою із сатину чи темної шкіри (я не змогла точно визначити матеріал). Л. була бездо-

ганна. Мені спала на думку реклама марки «Gérard Darel» — чудово пригадую цю достоту просту сучасну вишуканість, вдале поєднання класичних якісних тканин і сміливих деталей.

— Я знаю, хто ви, і рада нашій зустрічі, — додала вона за мить.

Я, безперечно, мала б запитати, як її звати, хто її запросив, навіть ким вона працює, але ця жінка — її спокійна впевненість — викликала в мене зніяковіння.

Саме так, Л. була з тих жінок, які мене зачаровують.

Л. була досконала, з гладеньким волоссям, ідеальної форми нігтями, вкритими яскраво-червоним лаком, який, здавалося, виблискував у темряві.

Я завжди захоплювалася жінками із залакованими нігтями. Як на мене, нафарбовані нігті втілюють певну ідею жіночої вишуканості, яка — зрештою, мені це довелося визнати, — принаймні в такій формі, для мене недосяжна. Мої долоні занадто широкі, занадто великі, навіть дещо замічні, а коли я намагаюсь нафарбувати нігті, здаються ще ширшими. Ця марна спроба перетворення наче підкреслювала їхній чоловічий вигляд (у будь-якому разі, власне, ця процедура завжди видавалася мені важкою працею, оскільки сам процес вимагає ретельності й терпіння, яких мені бракує).

Скільки ж часу потрібно, щоб бути такою жінкою, запитувала я себе, спостерігаючи за Л. так, як спостерігала за десятками жінок до неї — у метро, у черзі до кіно-театру, за столиками ресторанів. Із зачіскою, макіяжем, у ретельно випрасуваному одязі. Без зайвої складочки на вбранні. Скільки ж часу потрібно щоранку, щоб досягти такого рівня досконалості, і скільки часу ввечері — для того щоб підправити макіяж, перш ніж кудись вийти? Який же спосіб життя слід вести, щоб мати

вільний час на укладання волосся феном, щоденну зміну прикрас, добір і варіювання образів, продумування їх до дрібниць?

Тепер я знаю, що це залежить не лише від наявності вільного часу — швидше від *типу*, того *типу* жінки, який ти собі вибрала (якщо тільки тобі пощастило і в тебе є той вибір).

Пригадую, під час першої зустрічі зі своїм видавцем у її невеличкому кабінеті по вулиці Жакоб я була зачарована її простотою і водночас вишуканістю, її бездоганним смаком і, звичайно ж, нігтями та рештою деталей. Вона випромінювала класичну, досконало виражену та вправно подану жіночність, яка мене вразила. Коли я зустріла Франсуа, то була переконана, що йому подобаються жінки не такого *типу*, як я, а більш випещені, вишукані, які стежать за собою. Пам'ятаю, як колись у кав'ярні я пояснювала одній із подруг причини передбачуваного відкоша: «Просто це неможливо, так, причина саме в цьому — Франсуа радше вподобає жінку з гладким, укладеним волоссям (я супроводжувала слова жестами), а в мене гніздо на голові». Мені здавалося, що ця розбіжність сама собою резюмувала глибші, навіть кардинальні відмінності. Тож у загальних рисах наша зустріч була лише буденним перетинанням шляхів унаслідок помилкового переведення стрілки на залізниці. Мені знадобився час, аби припустити, що це не так.

За деякий час Л. підвелася і знову пішла танцювати в коло з десятка людей, причому стала до мене обличчям. Сьогодні, оцінюючи те, що відбулося, скажу, що цю сцену, поза всякими сумнівами, можна було б розтлумачити як демонстративне зваблення. І, до речі, саме

це й відбувалося, але на той момент то була така собі гра між нею та мною, мовчазна змова. Інколи Л. заплюшувала очі, її тіло рухалося із натяком на чуттєвість, не виставляючи її напоказ. Л. була красива, на неї задивлялися. Я намагалася впіймати спрямовані на неї погляди чоловіків і вловити мить, коли вони, зніяковівши, відводили очі.

Мені завжди було притаманним звертати увагу на жіночу красу. Я залюбки спостерігаю за красивими жінками, милуюся ними й намагаюся уявити, які їхні вигини, западинки, ямочки, ледь помітні вади мовлення, недосконалості породжують бажання.

Л. танцювала, майже не рухаючись, її тіло ритмічно вигиналося, уловлюючи кожну нотку, кожен напівтон. Не відриваючи ніг від підлоги, навіть майже не рухаючи ними, Л. була немов стеблинка, скидалася на ліану, підвладну подиху вітру й ритму. За цим було дуже приємно спостерігати.

Пізніше, та навіть тепер я не можу пояснити, як сталося, що ми опинилися на кухні за столом із пляшкою горілки. Пригадую, до мене підходили незнайомі люди, я деякий час говорила з ними, а потім Л. простягнула мені руку, запрошуючи до танцю. Я втратила з поля зору Наталі (можливо, вона пішла додому), але було людно, атмосфера — святкова, радісна.

Не знаю, як це сталося, але я розповіла Л. про відвідувачку з книжкового салону, про відчуття докорів і гіркий присмак, що не минав. Я без упину знову й знову згадувала цю мить і свою реакцію. У тій сцені було щось таке, що викликало не властиве мені обурення, проте я аж ніяк не могла наздогнати цю жінку, вибачитися

перед нею, підписати її книжку. Сталося так, як сталося, і не існувало жодного способу щось змінити.

— Насправді вас непокоїть не лише те, що ви образили цю жінку, що, можливо, вона здолала кілометри, аби приїхати побачитися з вами, залишивши дітей на сестру і навіть посварившись зі своїм чоловіком, який не розумів, чому вона відмовляється піти з ним за покупками, як вони планували, а так наполегливо хоче зустрітися з вами. Ні, вас переслідує думка, що ця жінка більше не буде вашою прихильницею.

У неї був спокійний, без жодної іронії тон.

— Можливо, — припустила я.

— Уявляю, який непростий період ви переживаєте. Коментарі, реакції, це раптове усвідомлення всього. Гадаю, це може спровокувати стан пригнічення.

Я спробувала пояснити, що це не зовсім так, та й не варто перебільшувати.

Вона вела далі:

— А проте інколи ви, напевне, почуваетесь дуже самотньою, ніби стоїте абсолютно гола посеред дороги у світлі фар автомобіля.

Я подивилася на Л., і мене немов вразило блискавкою. Точнісінько так я почувалася: *абсолютно гола посеред дороги*, і достоту такими словами оформила свою думку за кілька днів до того. Кому ж я в цьому зізнавалася? Своєму видавцю? Журналістові? Як Л. могла вжити точнісінько таких самих слів, що використала я? Невже я комусь про це розповідала?

Навіть дотепер я не знаю, чи того вечора Л. просто повторила слова, які прочитала чи про які їй розповіли, або ж вона насправді вгадала їх. Дуже швидко я мала б зрозуміти, що Л. неймовірно відчувала Іншу людину, мала дар віднаходити правильні вислови, казати кожному

те, що він прагнув почути. Л. ніколи не барилася поставити найсвоєчасніше запитання чи вимовити зауваження, яке демонструвало співрозмовнику, що лише вона може зрозуміти й утішити його. Л. уміла не лише з першого погляду визначити причину тривоги, але й окреслити це слабе місце, яке є в кожного з нас, хай би як ми його приховували.

Пригадую, як я пояснювала Л. запоруку свого успіху — щиро переконана, що мої слова не будуть витлумачені неправильно. Для мене тріумф книжки був випадковістю. Власне кажучи, подією раптовою та неочікуваною, зумовленою непередбаченим збігом різноманітних факторів, які неможливо відтворити. Нехай вона не вбачає в тому, що я кажу, жодної вдаваної скромності; книжка сама по собі, звичайно ж, відіграла певну роль у цій справі, але вона — лише один із вкрай потрібних чинників. Якись інші книжки гіпотетично могли б мати подібний і навіть ще більший успіх, але для них кон'юнктура не була такою сприятливою, бракувало того чи іншого параметра.

Л. пильно дивилася на мене.

— Але «випадковість», — казала далі вона, наголошуючи на слові, аби підкреслити, що воно не її авторства, — призводить до шкоди, інколи незворотної, чи не так?

Допивши склянку горілки, яка стояла переді мною і яку вона багато разів наповнювала, я не сп'яніла, а навпаки, здавалося, досягнула того рівня свідомості, до якого рідко коли доходила. Було дуже пізно, свято раптом завершилося, ми були самі в кухні, яка кілька хвилин до того кипіла людом. Перш ніж відповісти, я всміхнулася:

— Це правда. Успіх книжки — нещасний випадок, з якого не виходять неушкодженими, але жалітися на це було б нечувано. У цьому я впевнена.

Ми разом сіли в таксі — Л. наполягла. Підвезти мене — це ж так просто, я жила дорогою до неї, навіть гак не довелося робити.

В авто ми мовчали. Я відчувала, як утома розливалася моїми руками й ногами, тиснула на потилицю, тіло поступово німіло.

Таксі зупинилося перед моїм будинком.

Л. погладила мене по щоці.

Я часто думала про цей жест, про те, що в ньому була лагідність, ніжність, можливо, і бажання. Чи, може, нічого з усього цього. Позаяк, по суті, я зовсім нічого не знаю про Л. і ніколи нічого про неї не знала.

Я вийшла з авто, піднялася сходами й одягнена впала на ліжко.

Не можу похвалитися точними спогадами про подальші дні; безперечно, я мала ще виконати кілька зобов'язань: зустрічі в книгарнях і медіатеках, виступи перед аудиторією. Я спробувала обмежити свої подорожування регіонами до одного на тиждень, щоб більше бути поруч із дітьми, планувала завершити презентації наприкінці травня. Настає момент, коли хочеться, щоб навколо тебе знову запала тиша, виникає потреба сісти за роботу, повернутися до професійної діяльності. Я так само прагнула, як і побоювалася цього моменту, але таки посприяла тому, що він настав, і відмовилася від будь-яких запрошень після завершення туру.

Одного п'ятничного вечора, повернувшись після двох днів відсутності (мене в Женеві приймав книжковий клуб), у поштовій скриньці серед кількох рахунків я знайшла лист. Мої прізвище й адреса були надруковані на карточці, приклеєній у нижній частині конверта.

Я подумала, що то була розсилка рекламних матеріалів, і заледве не викинула лист, не розпечатавши. Але мою увагу привернула одна деталь. На карточці великими шрифтом був надрукований номер моєї квартири,

номер, який ніколи не зазначають на жодному адміністративному відправленні. До того ж я сама довго не знала про його існування, хоча цю цифру справді можна побачити на маленькій бронзовій табличці, прибитій над захисною панеллю біля входу в тамбур, приблизно в метрі ліворуч від кожної квартири, поруч зі старими табличками колишньої служби зв'язку. Минуло багато років, перш ніж я помітила його. Моя квартира — номер 8, сусідів — 5, ця відсутність логіки підсилювала загадковість нумерації в моїх очах.

Заінтригована, я розпечатала конверт і розгорнула надрукований на аркуші формату А4 лист, який був у ньому. «У кого ж це в наш час іще зберігається друкарська машинка?» — ось про що я подумала, перш ніж прочитати.

Тут я повністю відтворюю лист, синтаксис і лексику якого, вочевидь, добирали так, щоб я не змогла визначити статтю автора.

Дельфін!

Ти думаєш, що вже нічого нікому не винна. Думаєш, це зійде тобі з рук, бо у своїй книжці — так званому романі — змінила кілька імен. Ти гадаєш, що зможеш повернутися до свого жалюгідного життя. Занадто пізно. Ти посіяла ненависть і пожнеш її плоди. Облудники з твого оточення удали, що пробачили тебе, проте вони не припинили думати про помсту. Повір мені, вони розлючені й вичікують, вони поцілять у тебе, дочекавшись слушного моменту. Я перебуваю в потрібному місці, щоб дізнатись, коли він настане. Ти заклала бомбу, і саме тобі збирати уламки. Ніхто за тебе цього не зробить.

Не обманюй себе щодо моїх намірів. Я не хочу за-
подіяти тобі лиха. Навіть бажаю тобі всього найкра-
щого. Зичу блискучого успіху, оподаткованого на
75 %¹, оскільки, гадаю, ти, як і всі сноби, прихиль-
ниця лівих і голосуватимеш за Франсуа Олланда.

Ти продала свою матір, і це принесло тобі неаби-
який прибуток. Ти заробляєш бабки, еге ж? Адже за
сімейну сагу добре платять, еге ж? Вона приносить
по максимуму?

Тоді женися за грошима, якщо так того прагнеш.

Тоді я отримувала багато поштових відправлень через
своє видавництво, десятки листів від читачів. Їх що-
тижня передавали стосиками у великому конверті. Та-
кож були електронні листи, які пересилали на мою
скриньку із сайту видавця.

Але це вперше я отримала анонімний лист на осо-
бисту адресу. І вперше — такий жорстокий лист з при-
воду однієї зі своїх книжок.

Заледве я прочитала, як задзвонив мій мобільний.
Я не знала номера, який висвітлився, і вагалася, перш
ніж натиснути на кнопку «відповідь». На мить я по-
думала, хай навіть думка була цілковитим безглуздом,
що це одна й та сама особа — автор листа й абонент.
Я була настільки схвильована (і відчула таке полегшен-
ня), що, коли впізнала низький і злегка приглушений
голос Л. — якій я, втім, не давала свого номера, — геть
не здивувалася.

¹ Ідеться про передвиборчу обіцянку Франсуа Олланда ввести 75-від-
сотковий податок на прибутки, що перевищують один мільйон євро
на рік.

Від дня нашої зустрічі Л. часто думала про мене, тож запропонувала на днях, як мені буде зручно, випити по горнятку чаю, кави або келих вина чи будь-який інший напій за моїм вибором. Вона добре усвідомлювала, що така пропозиція може видатися мені дивною, зухвалою. Відтак засміялася й додала:

— Але ж майбутнє належить почуттям.

Я не знала, що відповісти, в уяві раптом постала картинка із «Сентиментального вовка», ілюстрованої дитячої книжки, яку я читала десятки разів своїм дітям, коли ті були маленькими. Її герой, Люка, молодий і занадто хвацький вовк, залишає свою сім'ю, щоб жити власним життям. Під час розставання батько схвилювано передає йому список харчів, які той може їсти: маленька Червона Шапочка, троє поросят, кізочка з козенятами тощо. Одягнутий у бермуди й гольф (я згадую про ті деталі, що сприяють створенню беззаперечного шарму персонажа), схвилюваний і впевнений у собі, Люка йде світ за очі. Але щоразу, зустрічаючи одну з жертв зі свого переліку, він дозволяє себе задобрити й, замість того щоб одразу зжерти здобич, мандрує далі. Після того як він відпустив кілька «бенкетів на лапах» (з якими він обов'язково заприязнювався), зголоднівши, Люка врешті зустрічає жахливого Людожера (наскільки пригадую, це Людожер із казки «Хлопчик-мізинчик»), якого проковтує майже за раз. Так вовк звільняє від загрози всіх слабких, беззахисних створінь околиці.

Правду кажучи, крім цієї казки, жоден приклад, який доводить можливість щасливої розв'язки для сентиментальних осіб, не спадає мені на думку. Навпаки, мені здавалося, що останні майже завжди ставали підхожими жертвами для збоченців і деспотів.

У будь-якому разі я незчулася, як сказала їй: «Так, чому б і ні, залюбки» — щось таке. Ми домовились зустрітися наступної п'ятниці в кав'ярні, яку знала Л. Під час розмови вона багато разів перепитувала, чи в мене все гаразд, немов звідти, де перебувала, відчувала мою тривогу.

Пізніше, коли я захотіла дізнатися, звідки в неї мій номер телефона, Л. відповіла, що в неї досить зв'язків, щоб дістати будь-чий номер мобільного.

Я знайшла у своєму записнику слід цієї першої зустрічі. Поруч з ім'ям Л. я записала її номер телефона й адресу кафе. У той період і ще деякий час по тому я ще могла писати, а моє життя містилося в чорному записнику фірми «Quo Vadis» (упродовж п'ятнадцяти років однієї й тієї ж моделі, яку я купувала щоосені). Завдяки цим сторінкам я намагаюсь уявити душевний стан, у якому перебувала тоді, коли знову побачила Л., відновити ту обстановку. Упродовж того тижня, судячи із записів, у мене була бесіда з читачами в паризькій книгарні, зустріч у готелі «Лютетія» зі співробітницею Національного центру наукових досліджень, яка працювала над розвідкою на тему висвітлення в мас-медіа творчості письменників, я їздила на вулицю Едуара Локруа, 12 (адресу підкреслено зеленим маркером, і немає жодного уточнення). У кафе «Товстошкірі» мала коротку зустріч із Сержем, з яким бачуся раз чи двічі на рік. Ми перекинулися кількома словами про свої твори й життя (того дня ми говорили про пошук ідеального крісла: Серж розповів сміховинну історію про свої скороминущі захоплення тим чи іншим сидінням і про велику кількість викинутих стільців, звалених на купу просто на сходовому майданчику). Було ще близько десятка зустрічей, про які лишилися неясні спогади. Я дійшла висновку, що

то був насичений подіями період. Безперечно, я мала почуватися емоційно напруженою, як і тоді, коли не встигаю за ритмом життя, яке біжить швидше за мене. Разом із цим, я звернула увагу, що тоді почала відвідувати уроки англійської з Сімоном. До речі, після закінчення такого уроку я й приєдналася до Л. в «Експрес-барі».

Я мало що знала про неї, адже в день нашої зустрічі ми говорили лише про мене. Уже коли я повернулася додому й збагнула цей факт, мені стало якось ніяково. Саме тому, щойно сіла за столик у кав'ярні, я почала ставити Л. безліч запитань, не залишаючи їй часу перевести розмову на щось інше. Від моєї уваги не вислизнуло те, що в неї була звичка всім верховодити.

Л. поблажливо всміхнулася.

Спочатку вона пояснила, що пише замість інших. Така була її професія. Вона писала чужі зізнання, описувала чужі стани душі, чужі непересічні життя. Від неї не вимагалось нічого більшого, ніж розповісте про це, рідше — перетворити чийсь звичайний професійний шлях на епопею. Покинувши журналістську роботу кілька років тому, вона стала жити з написання таких текстів. Л. мала великий попит у видавців і навіть дозволяла собі відмовлятися від деяких пропозицій. Із часом вона стала спеціалізуватися переважно на написанні жіночої автобіографії; актриси, співачки, жінки-політики ставали до неї в чергу. Л. розповіла мені про принцип роботи цього ринку: найприбутковіші вершки розподілялися між трьома-чотирма літераторами. Найчастіше вона конкурувала з двома іншими відомими авторами, які, окрім власної роботи, писали ще й під псевдонімами. *Зіркові раби*, уточнила Л., невидимий літературний вид, до якого подумувала долучитися й вона.

Як правило, ані їхніх, ані її імені не було на обкладинках, щонайбільше вони з'являлися на першій сторінці, де зазначали тих, хто *сприяв написанню* твору. Але, щиро кажучи, переважно ніщо ані всередині, ані ззовні книжки не виказувало того, що удаваний автор, найімовірніше, не написав у ній жодного слова. Вона навела мені назви своїх останніх опусів, серед яких були мемуари топ-моделі міжнародного рівня й захоплива оповідь однієї молодої жінки, яку роками утримували в неволі. Потім Л. розповіла мені про свої багатогодинні інтерв'ю, які брала в цих людей, збираючи матеріал. Вона розказала про час, потрібний для того, щоб завоювати їхню симпатію, про цей спочатку хиткий, а потім дедалі міцніший і довірчий зв'язок, який поступово налагоджувався. Для неї вони були немов *пацієнти*. Безперечно, того не треба було сприймати в буквальному сенсі, але цей термін також був дібраний не випадково, позаяк, по суті, вона уважно вислуховувала розповіді про їхні муки, внутрішні протиріччя, найпотаємніші особисті думки, у декого навіть виникала потреба не дивитися їй у вічі чи навіть прилягти. Найчастіше саме вона приходила до них, діставала диктофон і телефон (якось вона втратила робочі матеріали цілого сеансу: апарат вимкнувся під час розмови, а вона не помітила; відтоді Л. зберігала інформацію, ведучи подвійний запис) і дозволяла литися словам, спогадам. Попереднє літо вона провела на острові Ібіца в будинку знаменитої телеведучої, у якої прожила багато тижнів, збираючи інформацію. Вона призвичаїлася до ритму зірки, зустрічалася з її друзями, стала звичною частиною оточення. Поступово настали й зізнання: несподівані — під час сніданку, нічної прогулянки, наступного дня після свята в спорожнілому будинку. Л. записувала все: години

безневинних розмов, під час яких інколи неочікувано виринала відвертість. Після кількох місяців такої роботи вона саме нещодавно дописала цю книжку. Л. подбалося згадувати про цей наданий їй матеріал — сирий, живий, дещо таке, у чому дійсно трохи відкривалася Правда. Вона вимовляла це слово багато разів, оскільки фактично лише Правда була в ціні. І все це залежало від якоїсь зустрічі, від отих особливих стосунків, які поступово виникали між нею й ними. До того ж їй було важко закінчувати книжку та братися за іншу. Щоразу вона почувалася винною — винною в зраді, як та коханка-вертихвістка, яка не знає, на кому зупинити свій вибір, і рве стосунки, не встигнувши втомитися від них.

Пізніше, ввечері, Л. сказала мені, що живе сама, у неї вже давно помер чоловік. Я не запитувала, за яких обставин це сталося, мені здалося, що ця інформація зайвий раз завдасть їй болю і що Л. не хотіла торкатися цієї теми. Вона розповіла мені, що в неї не було дітей. Вона не просто пожалілася — швидше, це був власне жаль, який вона не могла прийняти, жаль, який відсунула далеко від себе, немов отруту. Невже потрібні причини, виправдання? Не склалося — та й по всьому. Саме тоді я усвідомила, що не можу визначити її вік. Л. могло бути як тридцять п'ять, так і сорок п'ять років, вона була з тих дівчат, що набувають дорослішого вигляду раніше за інших, і з тих жінок, які назавжди залишаються молодими дівчатами. Л. запитала мене, чи я живу з Франсуа (добре це пам'ятаю, що вона назвала його на ім'я), довелося пояснити, що, поки діти живуть зі мною, ми вирішили залишатися кожен у себе. Так, звісно, я боялася, щоб наші стосунки не перетворилися на звичку, не втратили новизни, мене лякали

роздратування, компроміси, усі ці дуже банальні речі, з якими стикаються закохані люди після кількох років спільного життя. Але насамперед ішлося про відчуття гармонії, яке я побоювалася втратити. До того ж у нашому віці кожен має власний багаж поразок і розчарувань. Мені здавалось, що, живучи так, ми давали й отримували найкраще, що було в нас самих.

Мені подобається та невимушеність у спілкуванні, що її відчуваєш із деякими людьми, той стан, коли одразу доходиш самої суті теми. Навіть із друзями, з якими я зустрічаюся раз чи двічі на рік, мені подобається говорити про важливі речі, які викликають емоції. Мені подобається в Іншій людині (і часто в жінках) ця здатність говорити про особисте, не переходячи межі пристойності.

Саме за такими розмовами ми проводили час, сидячи одна навпроти одної в тій кав'ярні. Л. більше не була в ролі дещо настирливої спокусниці, якою я побачила її на святі, у ній було менше надмірності. Ми були дві жінки, які знайомляться, мають певні спільні інтереси й одразу ж відчувають, яка спорідненість їх поєднує. Це завжди здається мені водночас банальним і дивовижним. Розмова знову повернулася до більш невимушеного спілкування. Пригадую, Л. дуже швидко попросила розповісти про моїх подруг. Хто вони, звідки, як часто я з ними бачуся? Це моя улюблена тема, на яку я можу говорити годинами. Подруги в мене з'являлися в дитячому садку, в початковій школі, коледжі, ліцеї — скрізь, де я була. Я заприятнювалася в різних компаніях, де працювала, а з кількома дівчатами подружилася на фестивалях і в літературних салонах. Я, безперечно, з тих, хто прив'язується, і прив'язується надовго. Деякі

з моїх подруг давно виїхали з Парижа, інші, навпаки, повернулися. З'явилися й нові друзі. З різних причин я захоплююся ними всіма і, навіть попри купу клопотів у нашому житті, відчуваю потребу знати, як у них справи, що вони переживають, через що непокояться. Мені приємно, що мої подруги перетинаються між собою, деякі з них навіть подружилися, і мені вже не треба бути посередницею.

Ось що я хотіла пояснити Л., донести, наскільки кожна з них була важлива, неповторна, особлива для мене, коли ж та запитала:

— Але жодна не телефонує тобі щодня? Жодній ти не звіряєшся в тому, що сталося за день?

Ні, жодна не була настільки присутня в моєму житті. Це мені здавалося природним. З часом наші стосунки змінилися. Безперечно, ми рідше бачилися, але наші взаємини залишалися не менш тісними. У нас були власні життя. До того ж ми завжди без проблем збиралися; це цінували всі мої подруги, як давні, так і нові. Утім, мене повсякчас захоплювала ота здатність одразу ж говорити про особисте, подеколи навіть після того, як ми не бачилися багато тижнів чи місяців. Мої дружні стосунки-нерозлийвода стали більш відкритими та менш винятковими — вони розчинилися в житті, у якому є ще й інші зв'язки.

Л., здавалося, була здивована. На її думку, у дорослому віці неможливо мати багатьох подруг. Багатьох *справжніх* подруг. Вона не говорила про товаришок — ішлося про *ту* людину, з якою можна було всім поділитися. Єдину. Ту, яка могла все почути, усе зрозуміти, яка не засуджувала. Я сказала, що в мене їх чимало. У кожної в цих стосунках були своя власна тональність,

свої ритм і частота, улюблені теми й табу. Мої подружки відрізнялися одна від одної, і з кожною я говорила про різне. Кожна була важлива і неповторна для мене. Л. за-
бажала більше про них дізнатися. Як їх звати, яка в них професія, вони живуть самі чи мають свою половинку, чи є в них діти?

Тепер, намагаючись відновити цю розмову, я схиляюсь до думки, що Л. зондувала ґрунт, оцінювала свої шанси на завоювання. Але насправді я не впевнена, що все було настільки просто. Л. була притаманна справжня допитливість, глибока та стійка зацікавленість, остерігатися яких у мене не було жодних підстав.

Рідко трапляються люди, які ставлять справжні запитання, ті, що мають значення.

Настали сутінки, офіціантка запалила на кожному столику свічки. Я відіслала дітям СМС-попередження, що трішки запізнюся і щоб вони не чекали на мене до вечері.

Усе було просто.

Пізніше, коли я діставала із сумки ручку, щоб дещо записати, вочевидь, якусь адресу чи назву крамниці, Л. усміхнулась мені:

— Я також шульга. Ти знаєш, що шульги відчують одне одного?

Того дня Л. не говорила зі мною ані про мою книжку, ані про мою подальшу роботу.

Л. просувалася крадькома, не кваплячись.

На час зустрічі з Л. я мала на думці написати роман, дія якого розгорталася б на тлі реаліті-шоу чи починалася б з нього. Я вже давно цікавилася цим феноменом і за попередні десять років зібрала багато матеріалів. 2001-го, за кілька місяців до виходу на екрани відомого «Loft Story»¹, я дивилася по ТФб програму, принцип якої дуже мене зацікавив (він видається досить посереднім у порівнянні з тим, що існує тепер): три різні команди по троє молодих людей в кожній зачиняли в трьох окремих і абсолютно порожніх квартирах. Учасники мусили змагатися, долаючи певну кількість випробувань. Залежно від результатів розраховувався час для інтернет-з'єднання, потрібний, щоб умеблювати приміщення й замовити харчі. Уперше у Франції людей цілодобово фільмували численними камерами. Наскільки мені відомо, програма «Пригоди в інеті» була першим реаліті-шоу, яке показували у Франції. Не пам'ятаю, внаслідок якого збігу — чи то він товаришував із сином одного мого друга, чи щось таке — мені вдалося зустрітися з одним із учасників цієї гри. Покинувши ту квартиру, він розповів мені про набутий досвід. Тоді мене цікавило, як після

¹ «Loft Story» — реаліті-шоу про дванадцять учасників, які, перебуваючи в замкнутому просторі, розважаються та переживають любовні пригоди.

кількох тижнів у зачиненому приміщені ці молоді люди поверталися до справжнього життя. Мені здавалося, що ми на порозі революції в телебаченні, утім, я навіть приблизно не уявляла її масштабів. А потім на телеекрани вийшло скандальне реаліті «Loft», і протягом кількох місяців тільки про нього й було розмов. Гадаю, я не пропустила жодного вечірнього випуску в *prime time* першого сезону, і це заповзяття, зрештою, стало причиною мого бажання написати на цю тему.

Кілька років по тому, коли реаліті-шоу дедалі розширювали межі беззмістовості й вуаєризму, об'єктом мого захоплення стало дещо інше. Більше, ніж учасники та їхній подальший психічний стан, мене цікавило, як таким програмам удається дати характеристику персонажам, підштовхнути їх пережити якісь більш-менш прописані сценарієм стосунки чи ситуації (або відтворити за допомогою монтажу), створюючи в глядача ілюзію реальності. Як ці союзи, драматичні моменти, конфлікти (штучно створені чи керовані невидимими оку творцями) набували рис Правдоподібності?

Через одну подругу я нещодавно сконтактувала з продюсеркою, яка багато сезонів поспіль працювала над однією з найвідоміших програм цього жанру. Ця жінка пішла з телекомпанії, на яку працювала, і я мала надію, що тепер, коли її не зв'язують зобов'язання, вона розповість мені цікаві історії. У телефонній розмові мені здалось, що вона в досить-таки доброму гуморі. Жінка не вагаючись відповіла:

— Звичайно ж, персонажі створюються! Але найдивніше те, що їх створюють без відома осіб, які їх грають.

На момент зустрічі з Л. я вже впродовж деякого часу записувала в блокнот нотатки до роману, дія якого

розгорталася навколо цього питання чи стосувалася цієї теми. Я шукала матеріал. Майже завжди я діяла таким чином: спочатку шукати (але, звичайно ж, шукати по-особливому), а потім — писати. Для мене це було етапом занурення, проникнення, під час якого я накопичувала матеріал. На цих етапах документування я очікувала на імпульс: той, який надав би мені бажання вигадувати, розповідати, той, який спонукав би мене щоранку активувати документ Word, збереження якого незабаром стало б одержимістю.

Усе залежало від іскри, поштовху. Потім починалося написання — ці місяці усамітнення перед комп'ютером, цей бій голіруч, у якому можна було виграти лише завдяки витримці.

У мене було кілька тижнів, щоб віднайти час і духовний простір, потрібні для початку роботи. Луїза й Поль складали випускний іспит у школі, я хотіла побути з ними, залишатися в цілковитому їхньому розпорядженні. Тож запланувала розпочати роботу над новою книжкою по завершенні літа, коли всі повернуться до роботи, тобто десь на початку осені.

Звичайно ж, я передчувала, що це буде нелегко. Мені доведеться повернутися на літературну ниву, віднайти на професійному шляху непомітні орієнтири, цю виткану від одного тексту до іншого невидиму ниточку, що її, здається, тримаєш, а вона постійно вислизає. Мені потрібно буде абстрагуватися від усього того, що я почувала чи прочитала, від того, що було сказано чи написано, від сумнівів і побоювань.

Я знала все це. І все це віднині було чимось на кшталт рівняння з багатьма невідомими, якому я мусила підпорядкуватися. Я знала принаймні перший рядок його розв'язання: треба знову встановити тишу,

відгородитися від навколишнього світу, відновити свій захисний купол.

Я мала в запасі кілька тижнів, уже не була ні такою заклопотаною, ні такою втомленою, проводила час удома з дітьми; щойно траплялася нагода, приїжджала до Франсуа або ж він заходив за мною. Усе йшло своїм звичаєм. Мені здавалося, що я перебуваю в проміжному стані, в одній із тих підсвідомо очікуваних перехідних зон, які позначають завершення одного періоду, звільняючи місце для іншого. Це був один із тих моментів, коли через страх, що станеться коротке замикання, стежиш за тим, щоб події не накладалися одна на одну, не зіштовхувалися, щоб здійснювалося те, що має бути.

Я не могла дочекатись, коли настане час мовчазного зосередження.

Упродовж цього періоду, якщо вірити моєму записнику, я багато разів бачилася з Л. Точно не пам'ятаю, як ми знову сконтактували. Гадаю, що після вечора, проведеного в «Експрес-барі», одна з нас зателефонувала другій. Здається, Л. надіслала мені електронною поштою одну чи дві адреси, про які ми говорили. Вона запросила мене піти з нею на театральну п'єсу, яка вже багато тижнів ішла з аншлагом і на яку мені не вдалося дістати квитки. Іншого разу, пригадую, ми пили каву в кафе по вулиці Серван: вона зателефонувала мені, коли опинилася біля мого будинку, повертаючись із зустрічі в моєму кварталі. Різними знаками уваги Л. дала мені зрозуміти, що після цих перших спільних виходів бажає продовження наших стосунків.

На початку травня Л. запропонувала мені сходити в кіно. Трішки раніше я розповідала їй, як люблю диви-

тися фільми серед білого дня, про це студентське задоволення, яке віднайшла відтоді, як звільнилася з компанії, де працювала. Я говорила й про відчуття «виходу за межі», яке переживала, коли впродовж двох годин сиділа в темряві, не згадуючи про роботу. Мені подобалося ходити в кіно з кимось і одразу після перегляду фільму обговорювати його в цей дещо мінливий, інколи зворушливий момент, який настає по сеансі. Але мені не менше подобалося ходити туди самій, щоб ніщо не псувало ці перші враження, ніщо не порушувало можливість відчутти резонанс тілом. Щоб, коли світло тільки-но вмикали, а екраном пливли титри, бути самій, і цей момент тривав, тягнувся, щоб і далі перебувати в атмосфері картини, цілком увібрати її настрій. Ця розмова відбулася в нас на початку наших спільних походеньок. Л. зізналася мені, що терпіти не може ходити в кіно сама: вона була переконана, що всі дивляться на неї. Саме через це, до речі, вона попросила мене сходити з нею за компанію на «17 дівчат», першу повнометражну стрічку Дельфін і Мюріель Кулін. Фільм вийшов саме напередодні Різдва, вона не змогла подивитися його через текст, який мусила терміново здати. Проте, на щастя, кінострічку ще кілька днів показували в кінотеатрі в Латинському кварталі. Я була знайома з літературною творчістю Дельфін Кулін і десь читала, що вона зняла цей фільм зі своєю сестрою. Мені подобаються ідеї творчих тандемів братів чи сестер, це мене приваблює.

Я не знаходжу жодного сліду цієї зустрічі у своєму записнику. Мабуть, того дня вона не була запланована, саме тому не залишилося й запису. Ми зустрілися перед кінотеатром, Л. прийшла завчасно й узяла квитки.

У фільмі йшлося про сімнадцять дівчат-підлітків з одного ліцею, які вирішують одночасно завагітніти.

Сюжет заснований на реальних подіях, що відбулися 2008 року в американському місті Глостері. Сестри Кулін перенесли інтригу в невеличке містечко в Бретані. Фільм хороший, у ньому є передбачувана млосність, деякий смуток, якому не можна дібрати ім'я, бажання вирушити світ за очі, яке, здається, ніколи не здійсниться. Статичні кадри молодих дівчат, які перебувають кожна у своїй кімнаті, — меланхолійні сцени, що фіксують розгортання фільму, немов зворотний відлік. Самі по собі ці сцени відбивають перехідний момент, коли дитинство завершується, а зрілість ще не настала, отой тривожний, непевний проміжок часу. Для цих юних дівчат вагітність — вияв акту свободи, сподівання на інше життя. Крім цих вагітностей, кількість яких лише зростає, у фільмі також розповідається про вплив авторитету. Тому що Камілла, яка завагітніла перша, — найпопулярніша дівчина ліцею. Вона з тих, кого сліпо наслідують, на кого так би хотілося бути схожою. Одна з тих відомих усім підліткових кумирів, які, зрештою, зникають, і ніхто не знає, що з ними сталося. Коли увімкнули світло, я подивилася на Л. — вона мені видалась дещо напруженою. Я одразу ж помітила, як жінка стискала щелепи. На її щоці, просто під вухом, повільно пульсувала вена, від чого утворювалися то западинка, то невеличкий горбочок. Проте решта обличчя була незворушна. Коли ми вийшли, вона запропонувала підвезти мене. Сьогодні Л. була на машині. Вона не звикла користуватися нею в Парижі, але цього разу, повернувшись із передмістя, не встигла поставити її в гараж. Я погодилась.

Л. удалось припаркуватися неподалік кінотеатру; до машини ми йшли мовчки, пліч-о-пліч.

Сівши в крісло та пристебнувшись, Л. опустила скло зі свого боку. Спочатку вона його відчинила наполовину,

а відтак повністю. Повітря увірвалося в салон. Вона сиділа так кілька секунд, дивилася прямо перед собою, я бачила, як її блузка напиналася в ритм дихання. За деякий час вона нарешті заговорила:

— Вибач, я не можу рушити.

Поклавши обидві руки на кермо, вона намагалася глибоко вдихати, але дихання в неї було поверхневим, здавленим.

— Це фільм?

— Так, це фільм, але не переймайся, зараз мине.

Ми чекали. Л. пильно вдивлялася в дорогу, точнісінько так, ніби її машина мчала швидкісною трасою сто п'ятдесят кілометрів на годину.

Я спробувала розрядити атмосферу, бо також схильна в момент, коли йдуть титри, виявляти таку побічну реакцію на фільми, у яких сповільнений принцип вибуху. Мені знайоме це відчуття, зі мною таке траплялося багато разів. Бувало так, що я сідала на бровку й не могла поворухнутися (фільм «Опудало» Джеррі Шварцберга) чи вимовити хоча б слово (фільм «Водяні ліллі» Селін Ск'ямми). Я дуже добре розуміла. Інколи фільм викликав у нас внутрішній резонанс. Аби розважити, я розповіла Л. про той день, коли вперше подивилася фільм «Години», екранізацію роману Майкла Каннінгема. Не зронивши ані сльозинки впродовж усього сеансу, я розридалася, щойно стрічка добігла кінця. Це сталося спонтанно, хоча ніщо цього не віщувало. Я заплакала гіркими сльозами, не в змозі ані вийти з кінозали, ані навіть будь-що пояснити батькові своїх дітей, в обійми якого кинулася.

Цілком очевидно, щось у моїй внутрішній захисній системі зрушило.

Сподіваючись трішки розважити її, я спробувала додати крихту самоіронії. Л. уважно слухала мене, але

я добре бачила, що вона не могла ані всміхнутися, ані висловити згоду, усе її тіло, здавалось, мобілізувалося, намагаючись відновити контроль.

Минуло ще чимало мовчазних хвилин до того, як вона стала реагувати, і ще чимало хвилин, перш ніж завела автомобіль.

Дорогою додому ми також не розмовляли. Я пригадувала сцени з фільму, які зачепили мене, шукала якусь підказку: що могло настільки схвилювати її? Я не досить добре знала Л., щоб зрозуміти, яка в неї була больова точка. Але, пригадую, подумала про Флоранс, цю молоду, дещо непоказну руду дівчину, яка з'являється на початку фільму і якої цураються інші дівчата. Її повсякчас беруть на кпини, вона трішки незграбна, трішки дивакувата; не можна точно пояснити, чому і коли саме сталося те ошуканство, через що її не приймають в компанію. Саме Флоранс перша зізнається Камілі, що також вагітна. Материнство відчиняє їй двері до групи, з якої її вилучили, і Флоранс мимоволі запускає ланцюгову реакцію. Вагітніють інші дівчата, а потім ще інші. Згодом у дуже цинічній сцені дівчата виявляють, що вагітність Флоранс — лише обман. Вона просто брехала, аби потрапити до кола, яке потім безцеремонно виганяє її.

Л. зупинила авто біля мого парадного. Вона всміхнулася й подякувала мені. Мабуть, просто цією фразою: «Дякую, що пішла зі мною», вимовленою так, немов я супроводжувала її під час серйозного обстеження в лікарні чи повідомлення про важку хворобу.

Я відчула якесь поривання до неї, бажання її пригорнути.

Прислухаючись до дивної інтуїції, пригадую, сказала собі, що Л. не завжди була тією чарівною й вишуканою

жінкою, як тепер. Щось у ній — заховане, заледве відчутне — свідчило про те, що Л. зазнала чогось дуже трагічного, вирвалася з темного й гидкого середовища й дуже сильно змінилася.

Відтоді ми зустрічалися дедалі частіше.

Л. мешкала за два кроки від мене. Вона працювала вдома, сама керувала своїм розкладом і порядкувала свій час. Л. телефонувала мені, тому що проходила повз мої вікна, тому що прочитала книжку, про яку хотіла зі мною поговорити, тому що нещодавно знайшла затишну місцинку, де можна випити по чашці чаю. Вона злилася з моїм життям, тому що могла йти і приходити, тому що дозволяла собі непередбачувані та імпровізовані вчинки, тому що для неї сказати «я внизу» здавалося природним, немов нам було по п'ятнадцять років. «Я чекаю тебе на перехресті... зустрічаємося біля пекарні... біля магазину “Монопрі”... біля станції метро “Реомюр-Севастополь”... сьогодні пообіді я маю купити жакет... приходь допомогти мені вибрати лампу для письмового столу». Л. любила вирішувати все в останній момент, змінювати свої плани, скасовувати призначені зустрічі, щоб і далі приємно спілкуватися, з'їсти десерт чи просто не переривати цікаву для неї розмову. Л. — прихильниця того, що треба бути вільною будь-якої миті, і це додавало їй у моїх очах незвичайності. Мені, тій, хто так довго намагався вгамувати своє відчуття тривоги більш-менш дієвим методом — очікуванням.

Я захоплювалася Л., її здатністю відкидати умовності, думати лише про найближче майбутнє. Для неї існували лише теперішня мить і мить, що тільки-но минула, нічого важливішого чи терміновішого від цього не було. Л. не носила годинника й ніколи не дивилася на телефон, щоб

дізнатися, котра година. Вона просто була там, цілком, і поводитися так за будь-яких обставин. Це був вибір, життєва позиція, відмова від усілякого відвертання чи розпорошування сил. Часом я аж по півдня розмовляла з нею, та вона жодного разу не переймалася часом. Здається, за ці два роки я ніколи не чула дзвінка її мобільного.

Л. не вбачала різниці в зустрічах: усе ставалося миттєво чи не відбувалося взагалі. Л. жила *зараз*, немов усе могло зупинитися того самого дня. Л. ніколи не казала «зідзвонимося, щоб домовитися про зустріч» чи «спробуємо зустрітися до кінця місяця». Л. була вільна одразу ж, не треба було чекати. Сказано — зав'язано.

Я захоплювалася її рішучістю і, гадаю, не бачила ні в кого іншого такої готовності приходити негайно. Л. давно вже знала, що для неї важливо, що потрібно і від чого треба захищатися. Вона вдалася до такого собі сортування, завдяки чому могла щиро говорити про свої пріоритети, та остаточно вилучила зі свого простору елементи, що вносили безлад.

Її спосіб життя (з того, що я могла про нього зрозуміти) видавався мені проявом внутрішньої сили, мало кому притаманної.

Якось вона зателефонувала мені о сьомій ранку, бо тільки-но помітила, що в неї зламався цифровий диктофон. На восьму тридцять у неї була призначена зустріч із жінкою-політиком, на яку вона працювала. У Л. не було жодного шансу знайти відчинений магазин, тож вона запитала, чи я можу їй позичити свій диктофон. За півгодини ми зустрілися за барною стійкою кав'ярні. Я дивилася, як вона перетинає вулицю, споглядала за її такою твердою, такою впевненою, попри підбори, ходю. Її підібране догори біляве волосся підкреслювало

довгу шию й елегантну поставу голови; вона, здавалось, перебувала в глибокій задумі. Йти, ставлячи стопи в одну лінію, було, вочевидь, тим, чим вона переймалася найменше. (Для мене інколи це найголовніший клопіт.) Коли вона зайшла, голови повернулися в її бік: у неї була така хода, яку не можна було не помітити. Я дуже добре пригадую цей момент, тому що подумала: сьома тридцять ранку, а в неї все до ладу. Ні на чому не було ані складочки, нічого не було зіжмакане, кожний елемент її образу був доречний. Утім, у ній не було нічого ні застиглого, ані штучного. Її щоки злегка розчервонілися чи то від холоду, чи від рум'ян натурального відтінку, вії були злегка підфарбовані. Вона всміхнулася мені, випромінюючи справжню чуттєвість, щось таке невимушене, легке. Для мене Л. уособлювала цю таємничу суміш жвавості й вишуканості.

Я вже давно змирилася з думкою, що не належу до тих загальноновизнаних бездоганних жінок, якою мріяла бути. У мене завжди щось стирчало, задиралось чи падало. Волосся було дивне, жорстке й кучеряве водночас, помада на губах трималася не більше ніж годину, а пізно ввечері завжди наставала мить, коли я терла очі, забувши про туш на віях. Навіть без постійного недосипання я нашттовхувалася на меблі, пропускала сходинок, не помічала, коли під ногами змінювалася висота; повертаючись додому, помилялась поверхом. Я призвичаїлась до цього, як і до решти. Це щонайбільше вартувало посмішки.

Проте того ранку, дивлячись, як вона наближається, я подумала, що мені слід багато чого повчитися в Л. Якби я не поспішала і спостерігала б за нею, можливо, змогла б уловити щось, що завжди вислизало від мене. Якби я ближче познайомилась із нею, то зрозуміла б, як

їй удавалось поєднувати все це: граційність, упевненість і жіночність.

Мені знадобилося б десять років, щоб стояти не горблячись, і майже стільки ж, щоб призвичаїтись до підборів. І тоді, можливо, одного дня я змогла б походити на тих жінок.

Того ранку Л. сіла на табурет близько до мене. Вона була в прямій, досить обтислій спідниці, я побачила, як під тканиною вимальовуються м'язи її стегон. В неї були темні, з легким полиском колготки. Я захоплювала-ся її поставою, завдяки якій під блузою чіткіше вимальовувалися округлі груди, тим, як вона розправляла плечі, саме настільки, щоб це мало природний вигляд, майже недбало. Я подумала, що мені варто було навчитися так триматися, а ще так перехрещувати ноги попри досить вузьку спідницю. На барному табуреті тіло Л. зберігало рівновагу, це була нерухома хореографія, якій не потрібна була музика і яка притягувала погляди. Невже можна було відтворити таку поставу, якщо не маєш відповідної природної схильності до цього?

Була сьома тридцять ранку, я обмежилась тим, що прийняла душ і натягнула джинси, светр та чобітки, пальцями розправила волосся. Л. подивилася на мене, знову всміхнулась.

— Я знаю, про що ти думаєш. І помиляєшся. Між твоїм відчуттям, сприйняттям і уявленням про себе — велика різниця. Ми всі носимо на собі слід від погляду, який упав на нас у дитинстві чи підлітковому віці. І це правда, ми носимо його на собі, немов пляму, яку мало хто може помітити. Коли я дивлюся на тебе, бачу, як на твоїй шкірі витатувався слід від насмішки й сарказму. Я бачу, який погляд упав на тебе. Ненависті й підозрілості. Гострий і безжальний.

Погляд, з яким важко створити себе як особистість. Так, я бачу це і знаю, звідки воно взялося. Але, повір мені, мало хто вловлює це. Мало хто здатен помітити. Тому що ти дуже добре приховуєш це, Дельфін, набагато краще, ніж думаєш.

Загалом Л. поцілювала влучно. Навіть якщо з її вуст часто все звучало драматичніше, ніж насправді, навіть якщо вона була схильна все змішувати, у її словах завжди звучала частка правди.

Л., здавалось, знає про мене все, навіть якщо я нічого їй не говорила.

Коли я намагаюсь пояснити, яким чином заприятелювала з Л., визначити етапи цієї прихильності, у моїх спогадах постає інший момент, який відбувся, напевно, у той самий період.

Ми сходили на нічну виставку, потім у кав'ярні біля музею замовили по гарячому бутерброду. Перечекавши сильний дощ, спустилися в метро, коли було вже досить пізно. Сиділи пліч-о-пліч біля дверей, на відкидних сидіннях. Вагон був заповнений, але не настільки, щоб ми були змушені встати. Зайшли чоловік і жінка, яка незабаром учепилась у центральний поручень просто перед нами. «Учепилась» — саме це слово спало мені на думку: коли я дивилася на неї, вона, здавалось, заледве трималася на ногах. Чоловік був старший за неї. Незабаром він повів далі монолог, який, вочевидь, розпочав на пероні. Говорив голосно, його могла чути добряча частина вагона. Жінка стояла згорбившись, похнюпивши голову. Навіть якщо було важко розгледіти її обличчя, мені здавалось, ніби я бачила, як її тіло згинається під словесним натиском. Чоловік дорікав їй за поведінку під час вечері, з якої вони якраз поверталися. Розлючений,

з гримасою відрази на губах, він виголошував свої фрази, немов політичну промову: «Ти поводишся як убога дівка, їси як убога дівка, розмовляєш як убога дівка, ти ганьбиш мене», — я передаю майже дослівно, гадаю, нічого не забула через те, що була дуже вражена жорстокістю цього чоловіка та привселюдним приниженням, якому він піддав ту жінку. Люди розступилися, дехто відсів. Чоловік не заспокоювався й вів далі:

— Магалі, ти єдина, хто не розуміє цього, усі були шоковані, саме так, і всі думали, як же він тягається з такою дівкою? Від тебе самі неприємності. Невже ти хочеш, щоб я сказав тобі, що це мене до чортиків лякає? І я вже навіть не кажу про те, що ти заговорила про свою «роботу». Ти що, гадаєш, людей цікавить життя убогої виховательки дитячого садка? Та їм начхати на це, усім начхати! А ти вважаєш, що це комусь цікаво?

Л. спостерігала за тим чоловіком не нишком, не крадькома, як ми всі. Л. пильно дивилася на нього, відкрито, підвівши обличчя, немов у театрі. Вона зціпила зуби, знову з'явилася пульсуюча жилка, уривчасто впадаючи маленьким рівчаком на щоці.

— Ні, ну подивись, як ти стоїш, не можу повірити своїм очам, можна подумати, що горбата. Та ні ж бо, геть забув, тобі весь світ давить на плечі, Магалі, вибач, помилився! Ха-ха-ха, вона святенниця, це ж бо правда, Мадам несе на собі біди цілого світу. І одному Богу відомо, скільки їх: дітиська, в яких батьки — нелегали, дітиська, в яких батьки втратили роботу, дітиська, в яких батьки схибнуті і ще багато всяких. Але найголовніше — щодня, о шістнадцятій тридцять, після хорошого підвечірка, Мадам уже гулі справляє! Ні, ти себе бачила, Магалі, тебе не врятує блузка з каталогу — ти схожа на прибиральницю.

Ми тільки-но прибули на станцію «Національна вища школа мистецтв і ремесел». Л. підвелася, вона була дуже спокійна, кожен її рух, здавалося, був заздалегідь розрахований до міліметра. Вона стала перед тим чоловіком, точнісінько перед ним, і, нічого не кажучи, встромила свій погляд йому у вічі. Чоловік замовк, шепіт навколо нас ущух. У вагоні запала дивна тиша. Л. стояла перед тим чоловіком, не зводячи з нього очей, тоді як кілька пасажирів заходили й виходили. Чоловік сказав: «Що з тою придурошною...» — і пролунав сигнал про зачинення дверей.

Тоді рішучим, навдивовижу швидким жестом Л. виштовхнула того чоловіка на перон. Він упав навznak на лікті, двері зачинилися до того, як він зміг щось уторопати. Через скло ми побачили його отетерілий вираз обличчя — він не йняв цьому віри. А відтак заверещав: «Довбана сучка», і його фігура зникла.

Потім Л. повернулася до молодої жінки і сказала їй фразу, яку я ніколи не забуду:

— Ви не повинні таке терпіти, ніхто не повинен таке терпіти.

Це не було ані благання, ані втішання. Це був наказ. Жінка сіла трішки подалі, вона, здавалосьь, відчувала полегшення. За якусь мить я побачила, як вона посміхається, літаючи у своїх думках, потім коротко, сухо, майже винувато засміялась. Мені здавалосьь, що її по-стать трішки випросталась.

Навіть сьогодні мені важко пояснити, як наші стосунки так швидко розвинулися і яким чином Л. змогла за кілька місяців посісти таке місце в моєму житті.

Л. справляла на мене справжній гіпнотичний вплив.

Л. дивувала мене, смішила, інтригувала. Викликала зніяковіння.

Л. дуже по-особливому сміялася, говорила, ходила. Л. начебто й не намагалась мені сподобатися і, здавалося, не вела жодної гри. Навпаки, вона вражала мене здатністю бути самою собою (пишучи ці рядки, я усвідомлюю наївність сказаного, адже як я могла за цей короткий час дізнатися, хто ж така Л.?). Здавалося, у неї все просто, немов їй було достатньо плеснути в долоні, щоб мати такий природний вигляд і почуватися як риба у воді. Коли я прощалася з Л. по деякому часі, проведеному з нею, чи після тривалої телефонної розмови, то часто залишалася під враженням від цього спілкування. Л. справляла на мене м'який, задушевний та бентежний вплив, причину й важливість якого я не могла збагнути.

За кілька тижнів від дня нашого знайомства Л. узвичаїла таку частоту наших зустрічей, якої в мене не було з жодною з подруг. У тій чи іншій формі щонайменше раз на день вона надсилала мені якийсь знак. Слівце

зранку, думку ввечері, малесеньку розповідь, написану спеціально для мене (коротше кажучи, у Л. був талант розповідати про кумедні випадки, що з нею траплялися, чи описувати людину, яку вона нещодавно зустріла). Л. надсилала мені зняті то тут, то там фото — незвичні й безглузді застигли миттєвості, — більш-менш пов'язані з нашими розмовами чи тими ситуаціями, які ми разом пережили: чоловік із метро, образ якого я використала у своїй останній книжці, перекладеній китайською; афіша концерту Великої Софі¹ — я ж бо розповідала, що мені подобаються її пісні; реклама нового чорного шоколаду моєї улюбленої марки. Л. щиро висловлювала бажання підтримувати зі мною контакти. Стати моєю подругою.

Підсвідомо я вже чекала на ці знаки. І ці дзвінки. Я дедалі частіше телефонувала їй, щоб розповісти про буденні речі. Ми стали писати одна одній електронні листи.

Я не відразу відчула, наскільки Л. пробуджувала мою ностальгію за юнацькими роками, часом, коли я входила в доросле життя, обирала свій шлях. Вона збурювала в мені цю сімнадцятирічну всемогутність, неймовірну енергію, яка підтримувала мене кілька місяців — до того часу, як я втрапила в лабети страху, тривоги й відчуття провини. Л. вихопила з пам'яті точний момент мого життя — повернення в Париж після чотирьох років, прожитих у батька, мої перші студентські розмови в кав'ярні на Римській вулиці, кіносеанси в Латинському кварталі, мою зустріч із Колін, наші розіграші в метро, ці фрази на вигаданій нами мові, співзвучній слов'янській. Я згадувала ці мовчазні розмови про Авеля Тіффож² —

¹ Велика Софі — псевдонім французької співачки й композитора Софі Юрйо (нар. 1969).

² Авель Тіффож — головний герой роману Мішеля Турньє «Вільшаний король» (фр. «Le Roi des aulnes»; 1970).

записочками, що їх ми з Колін передавали одна одній на парах (текст писали справа ліворуч, тому його можна було прочитати, лише за допомогою дзеркала або піднісши сторінку до світла й дивлячись на неї зі зворотного боку). Безперервна, безкінечна ниточка, яка підтримувала контакт. Такий собі спосіб ділитися всім: страхами й бажаннями.

Л. повернула до життя й ту виняткову й наполегливу манеру підтримувати зв'язки з Іншою людиною, при-
таманну сімнадцятилітнім.

А втім, це часте й регулярне спілкування, яке встановилося між Л. і мною, досить добре пасувало й до мого вже дорослого ладу. Наприклад, попри те що Л. мало запитувала про Франсуа, вона чудово поєднала наш із ним спосіб життя з ритмом дружніх посиденьок. Вона орієнтувалася в моєму розкладі, знала, що деякі дні заброньовано для неї. А ще Л. дуже швидко зацікавилася моїми дітьми. Поза сумнівом, вона зрозуміла, що ця тактика надасть особливий доступ до мого особистого життя, а також те, що цей хід — неодмінна умова для будь-якого поглиблення наших стосунків. Л. часто розпитувала мене про Луїзу й Поля, просила описати, які вони, або поділитися спогадами про їхнє дитинство. Інколи я думала, що Л. хоче надолужити втрачений час, той час материнства, який вона не пізнала. Але Л. з неабиякою цікавістю стежила за тим, що з ними відбувається: чи вони впевнені в собі, ідучи на шкільний випускний іспит, чи вони цілеспрямовано обирають професію?

Л. підказала мені один чи два документи щодо фаху, яким цікавився Поль, і поштою переслала матеріали про Національну школу цивільної авіації, до вступу

в яку готувалася моя донька. Пізніше вона надіслала мені електронкою вичерпний набір документів на «Ремесла і Художні промисли» та рейтинг підготовчих курсів.

Я мушу визнати, що спочатку мене дуже здивувала цікавість, яку Л. так одразу виявила до моїх дітей. Потім мені видалося, що причиною цього подиву є дурнувата упередженість, бо чому б жінці, у якої немає дітей, не цікавитися дітьми інших? Безперечним фактом було те, що, коли йшлося про мої материнські клопоти, Л. ставала неперевершеним слухачем. Те, що Луїза та Поль — близнюки, їхній стан тривоги, що виникав від думки про неминуче розставання і, напевно, розуміння крайньої потреби пройти через це; їхній вибір, адміністративні клопоти, збирання документів, мотиваційні листи, заповнення заяв для вступу на обрані спеціальності в незрозумілій електронній програмі для абітурієнтів, а потім очікування... — усі ці етапи Л. пройшла зі мною, ніби це безпосередньо стосувалося її.

Л. ставила запитання, цікавилася новинами, інколи висловлювала свою думку.

Сьогодні в мене могло б виникнути бажання сказати, що Л. переймалася не Луїзою та Полем, а місцем, яке вони посідали в моєму житті, і тим, як вони впливають на мої настрій, сон, свободу розпоряджатися часом. Сьогодні я могла б легко написати, що зацікавлення Л. мною як матір'ю було спричинене тим, що вона цікавилася мною як письменницею. Їй знадобилося небагато часу для розуміння, що ці два аспекти моєї особистості нерозривно пов'язані. Наскільки Луїза й Поль були здатні створювати перешкоди, порушувати, заважати чи, навпаки, сприяти моїй письменницькій творчості — саме це, поза сумнівом, Л. прагнула оцінити.

До того ж через обрані навчальні заклади діти мусили поїхати з Парижа: донька — в один з регіонів, а син — за кордон. Нині можна було б легко сказати, що Л. раділа їхньому від'їзду, запланованому на початок осені. Але я знаю, що це не так, що не все так просто. Щиро кажучи, з Л. нічого ніколи не було просто. Озираюсь назад, і мені здається, що зацікавлення, яке Л. виявляла до моїх дітей, мало як глибші, так і складніші причини. Л. відчувала справжній захват від матерів узагалі і зокрема від такої матері, якою була я. Я переконана, що Л. любила слухати мої розповіді про дітей, спогади про їхні перші роки, про те, як вони росли і що їх цікавило в підлітковому віці. Л. потрібні були подробиці, її розважала наша маленька сімейна історія. Якщо дивитися на минуле, я мушу сказати, що Л. надзвичайно чудово розуміла моїх дітей. Часто було так, що я розповідала про якийсь клопіт, суперечку, непорозуміння між ними чи між ними та мною, і вона одразу ж уловлювала їхню суть, таким чином допомагаючи мені зреагувати на них. Утім, Л. ніколи не вважала за потрібне бачитися з ними. Можна навіть сказати, що вона уникала будь-яких обставин, які могли б посприяти цій зустрічі. Вона не складала мені компанію в кінотеатрі, коли я ходила туди з дітьми, а коли я пропонувала їй зустрітися десь зі мною, розпитувала, чи я сама. До того ж вона ніколи не заходила до мене, коли знала, що вони вдома, а коли сумнівалася, — не ризикувала.

Я досить швидко усвідомила це.

Мені здалося, що вона просто не була впевнена в до-речності таких зустрічей або, можливо, в такий спосіб убезпечувала себе від емоцій, з якими боялася не впо-ратися. Зрештою я подумала, що питання материнства було для неї боліснішим, ніж вона хотіла б показати.

За кілька місяців, гадаю, Л. удалося побачити досить точну й цілісну картину мого способу життя: мої пріоритети, час, який я присвячую кожному, мій чутливий сон.

Якщо вдуматися, то Л. досить швидко стала такою собі помічницею-порадницею, подругою, на яку можна було покластися, винятковою людиною, яка завжди підтримує слухної миті і на яку я могла розраховувати. Тією, хто переживав за мене, знаходив для мене час, як ніхто зі знайомих мені людей у дорослому житті.

Л. була безкорисливою, кумедною та надзвичайною жінкою, яку я зустріла на вечірці. Саме такими словами я вперше розповідала про неї Франсуа.

Франсуа знав, як мені важко відпускати людей, вдовольнятися нечастими випадковими зустрічами, знав і про цю подальшу потребу перейматися їхніми справами, і про відмову назавжди втрачати їх з поля зору. Отож він добродушно іронізував:

— Нібито в тебе замало друзів...

Одного червневого вечора Л. надіслала мені світлину величезного червоно-чорного графіті, яке вона виявила на брудній стіні будинку в тринадцятому окрузі. На рівні очей хтось балончиком написав: «WRITE YOURSELF, YOU WILL SURVIVE»¹.

¹ «Напишеш про себе — увічниш себе» (англ.).

Мені завжди подобалося спостерігати за жінками. У метро, магазинах, на вулиці. Мені також подобається дивитися на них у кіно, по телебаченню, подобається підмічати, як вони грають, танцюють, чути, як вони сміються чи співають.

Гадаю, ця цікавість — родом із дитинства, тісно з ним пов'язана, продовження рольових ігор, у які я, ще коли була маленькою дівчинкою, із захватом грала з деякими зі своїх подружок, коли для перевтілення досить було вигадати собі нове ім'я. Скажімо, тебе зватимуть Сабріна, а мене — Джоанна. Чи навпаки. Я була б прекрасною принцесою, з такими локонами, як у Кенді, і з чарівною ямочкою на підборідді, я була б молодого надзвичайно талановитою акторкою, як Джоді Фостер у фільмі «Багсі Мелоун», у мене були б голубі очі й порцелянова шкіра. Я була б Крістіною Розенталь, яка танцювала під пісню Белінди у випускній виставі в початковій школі Єрра, я була б Крістелль Порталь чи Ізабель Франсуа (брюнетками з магнетичним впливом і найпопулярнішими дівчатами ліцею в Л'Еглі). Я була б єдиною дівчиною у ватазі хлопців, які дивилися б лише на мене, я була б чарівним створінням з довгим і шовковистим волоссям, з ніжними, немов оксамит, грудьми.

Я була б кимось іншим.

Л. оживляла цю невтамовану надію бути гарнішою, розумнішою, упевненішою в собі; якщо підсумувати, — бути кимось іншим. Такою, як у тій пісні Катрін Лара, яку я безперестанку слухала підлітком: «Фатальною, фатальною, хотіла б я бути з тих жінок, які для всіх, немов найсолодший трунок, божевільне кохання, загибель...»

Навіть якщо з часом я поступово при звичаїлась до всіх граней своєї особистості, навіть якщо мені здається, що живу в злагоді та навіть у гармонії з самою собою, навіть якщо не відчуваю пекучої потреби поміняти всю себе чи принаймні частину на привабливішу модель, — гадаю, я ще дотепер зберегла цей погляд на жінок: відгомін того бажання, яке так довго жило в мені, — бути кимось іншим. Погляд, який у кожній зустрічній жінці шукатиме найгарніше, найбентежніше, найяскравіше. А втім, у будь-якому разі, моє сексуальне бажання наразі виявлялося до чоловічої статі. Хвиля тремтіння, жар, що заливає нижню частину живота, стегна, уривчасте дихання, чутливе до дотиків тіло, наелектризована шкіра — усе це виникає, лише коли торкається чоловік.

Проте одного дня, кілька років тому, мені здалося, що я відчувала дещо, що пульсувало у венах, від чого тілом могли бігати мурахи, по відношенню до однієї жінки. Мене запросили за кордон на літературний захід, де я презентувала переклад однієї зі своїх книжок. Під час неймовірно спекотного дня я відповідала на запитання читачів у тьмяній залі з кондиціонером. Після свого виступу я слухала ту жінку, вона розповідала про свій останній роман. Я прочитала багато її книжок, але ніколи до цього не зустрічалася з нею. Вона була неймовірна, з почуттям гумору, розумна. Її промова була

низкою раптових змін думок, численних несподіванок і відхилень від теми. Вона підкорила аудиторію і мене також: гралася словами та їхньою полісемією, розважалася. Публіка, сміх, зосереджена на ній увага — усе це, здавалося, походило на гру. Немов нічого із цих оригінальних фраз (змагання письменниці з її публікою), по суті, не мало сприйматися серйозно. Вона була по-чоловічому красива, проте це геть не стосується рис її обличчя, а швидше, постави. Проте мені не вдавалося точно визначити природу цього дивного магнетичного впливу, який вона справляла на мене. Було щось неймовірно жіночне в тому, як вона відбивала чоловічу суть, запозичувала правила сильної статі, змінювала їх.

Того ж вечора ми вдвох випили по келиху вина неподалік від порту.

Ще пізніше ввечері, коли ми ще були з групою, що складалася з десятка письменників і організаторів заходу, вона розповіла про себе, своє захоплення автомобілями та швидкістю, хорошим вином, про викладання в університеті. Раптом у мене виникло бажання, щоб вона зацікавилася мною, запропонувала втекти звідти, виділила мене з-поміж інших. Щоб вибрала мене. Достоту саме це сталося зі мною.

Задумливої ночі я сиділа навпроти неї. Хоча ми були майже одного віку, в мене склалося враження, що я незграбне дівчисько: вона кругом перевершувала мене. Її дотепність, мова, голос — усе це зачаровувало мене. Пригадую, ми говорили про місто, у якому вона жила, про красу його аеропортів, про те, яким чином книжки живуть у нашій пам'яті, тоді як дещо ми забуваємо. Пам'ятаю, що розповідала їй про самогубство матері, яке сталося кілька років тому, і про питання, які ще довго не давали мені спокою.

Уперше в мене виникло бажання лягти поруч із жінкою, торкнутися її шкіри. Заснути в її обіймах. Уперше я уявила, що це можливо — відчувти потяг до жіночого тіла і що зі мною могло таке статися.

Ми повернулися до готелю пішки пізно вночі. У коридорі без вагань розсталися. Все було абсолютно чітким і зрозумілим — кожна попрямувала до свого номера. Я часто про неї думала, але ми ніколи більше не бачилися.

Невже Л. була для мене об'єктом бажання? Зважаючи на те, як ми з нею зустрічалися, на ту швидкість, з якою вона посіла таке важливе місце в моєму житті, я, звичайно ж, ставила собі це запитання. І відповідь була ствердною. Так, навіть сьогодні я могла б детально описати тіло Л.: її довгі руки, пасмо волосся, яке вона закладала за вухо, незначні нерівності шкіри обличчя. Її піддатливе волосся, усмішку. В мене виникало бажання бути Л., бути як вона. Я жадала бути схожою на неї. Подеколи в мене виникало бажання погладити її по щоці, обійняти. Мені подобався її запах.

Не знаю, яка в усьому цьому частка сексуального бажання, можливо, воно в мене ніколи не набувало усвідомленої форми.

У день оголошення результатів випускного іспиту Л. була перша, хто зателефонував мені дізнатися, чи склали його Луїза й Поль. Того ж дня ми вирішили відсвяткувати успіх моїх дітей із друзями: невелика вечірка — можливо, аж до ранку, — яку я планувала провести в тісному веселому колі, відтак діти підуть у якийсь заклад у нашому кварталі. Я запропонувала Л. прийти, тож вона могла б нарешті зустрітися з Луїзою й Полем, а також із Франсуа, якого ще ніколи не бачила. По короткому ваганні в Л. засвітилися очі: звичайно ж, це дуже гарна ідея; що вона може принести — вина, закуску до аперитиву, якийсь десерт?

Під час вечірки я отримала залишене Л. голосове повідомлення про те, що вона не прийде. Л. шкодувала, але в неї дуже боліла спина, і вона боялася, що це перші симптоми ниркової кольки; на жаль, таке досить часто траплялося з нею, тож буде за краще залишитися вдома й відпочити.

Наступного дня я зателефонувала Л. дізнатися про її самопочуття. Вона думала, що запобігла нападу, але відчувала втому. У звичній для неї манері вона незабаром перехопила ініціативу в запитаннях: як минула

наша вечірка, чи були щасливі Луїза й Поль, чи відчували гордість, полегшення? Чи ходили вони потім кудись зі своїми друзями? А я, як я почувалася в усьому цьому? Вона здогадувалася, що це надзвичайний етап для матері — святкувати випускний іспит дітей, а незабаром їхнє вісімнадцятиріччя, готуватися до того, щоб відпустити їх жити власним життям, радіти їхнім успіхам і тому, що вони вступили в обрані ними університети. Але разом із тим усе це означало, що незабаром я залишуся сама, хіба ж ні? Як я переживала цей момент? Чи не відбувається це занадто швидко, чи не здається мені, що все сталося якось раптово, несподівано, навіть якщо від дня народження моїх дітей минуло вісімнадцять років? Невже це не вражає?

І знову Л. формулювала думки про ці події точнісінько так, як їх висловила б я сама: це відчуття, що хочеться затримати час, ця марна битва за те, щоб зупинився його відлік, щоб миті, ба навіть години тягнулися трішки довше, і те, що я не вірила в настання цього моменту.

Л. мала рацію. Це було болісно і прекрасно. Сталося раптом. Від цього голова йшла обертом. А мені залишалися сотні образів і відчуттів, які я не хотіла втратити, і крихкі, вже спотворені спогади, які тепер треба зберегти.

До того ж було запитання, яке подеколи спадало мені на думку, коли я намагалася поєднати дві картинки: Луїза й Поль після народження (дві малесенькі істоти, які з'явилися на світ завдяки кесаревому розтину з інтервалом у три хвилини і заледве важили п'ять кілограмів на двох) — і Луїза й Поль тепер (двоє статечних

молодих людей зростом метр сімдесят вісім і метр дев'яносто п'ять відповідно). Це було запитання, яке я інколи формулювала вголос, коли дивилася на них зранку на кухні, запитання, яке виказувало, наскільки я була вражена — так, це саме те слово, — немов часу, який розділяв ці дві картинки, не існувало:

— Що ж відбулося?

Спершу, коли Л. запитала мене, про що я планую написати, мені здалося, що ми нарешті дійшли до суті. Не знаю, з яких причин, але я одразу ж подумала: про все, що було між нею та мною, — лише для того, щоб ми дійшли до нього, до цього конкретного моменту. Л. щойно виклала переді мною карти, щоб розкрити свою гру.

Я сиділа за барною стійкою, вона стояла навпроти мене, кухня сполучалася з вітальнею, аромати м'яса поступово ширилися навкруг. Л. нарізала овочі, за аперетив ми смакували червоне вино.

Зненацька, неочікувано (досі не було нічого, що могло б наштовхнути її на таку несподівану думку, — ми говорили геть про інше), раптом вона запитала мене:

— Про що ти збираєшся писати тепер?

Упродовж місяців читачі, друзі, люди, з якими я перетиналася то тут, то там, розпитували мене про подальші плани. Загалом запитання формулювали такими словами: «Про що ви писатимете *після цього?*» Інколи запитували в більш загальній формі: «Але про що ж можна писати *після цього?*» У цьому разі мені здавалося, що запитання само по собі вже містило відповідь: *після цього*, поза всяким сумнівом, ні про що. Переді мною була порожнеча, геть чистий простір, у мене в запасі не залишалося більше нічого. Хай там що, це запитання

не було нейтральним. Мені здавалося, що воно містить приховану загрозу, застереження.

Невже я була єдина, хто не розумів того, що знали всі. Ця книжка була завершенням, самоціллю. Чи, радше, нездоланим порогом, межею, за яку *ніхто* не може зайти — принаймні я. Потім не може бути нічого. Славнозвісна історія досягнення вершин своїх можливостей, рубежів, де починається некомпетентність. Ось що означало це запитання. Але, можливо, це була неправильна інтерпретація з мого боку, параноїдальна вигадка. Це запитання було таким само простим, як і здавалося, у ньому не було жодної потайної думки, ніякого підтексту. Утім, поступово, з огляду на його повторюваність, у мене виникла жахлива нав'язлива думка, що я, сама цього не усвідомлюючи, написала останню книжку. Книжку, по якій не буде нічого, після якої нічого не може бути написаним. Ця книжка завершила цикл, знищила алхімію, поклала край творчому пориванню.

Під час моїх зустрічей із читачами мій видавець, яка на них інколи була присутня, помітила, наскільки повторюваність цього запитання викликала в мене відчуття дискомфорту. Неодноразово мені доводилося стримуватись перед нею, аби не піддатися паніці й не відповісти: «Нічого, зовсім нічого. Пані, після такого *ніхто* більше нічого не пише, ані найменшого рядочка, ані слівця, цьому кладуть край раз і назавжди, ваша правда, на жаль. Пане, я вибухнула, немов лампочка, вигоріла, подивіться на цю невеличку купку попелу біля ваших ніг, я мертва, тому що все спалила».

Запитання Л. зовсім не було таким самим. Вона не сказала *потім*, вона сказала *тепер*.

Про що ж я писатиму тепер?

Смертельний стрибок, стрибок із розкинутими руками, стрибок у безодню, час істини (ці вислови спадали мені на думку один за одним, тоді як Л. нарізала овочі з рішучістю, яка викликала занепокоєння), отже, це було *тепер*.

Франсуа нещодавно поїхав у Сполучені Штати знімати цикл документальних фільмів про американських письменників, а Луїза й Поль проводили вихідні у свого батька. Л. запросила мене до себе на вечерю. Це був перший раз, коли ми приймали одна одну в гостях із дещо офіційним і заздалегідь запланованим візитом. Я також уперше йшла до неї. Коли увійшла до квартири, виникло дивне враження, що я потрапила на знімальний майданчик із декораціями. Усе здавалося новим, немов доставленим того ж ранку. Я подумала про це, відтак Л. пригостила мене келихом вина, і враження розсіялося.

Я допила келих і стала розмовляти з Л. про свій проект, в основі якого лежало реаліті-шоу. Картина вимальовувалась: ось уже кілька тижнів я розмірковувала над образом жіночого персонажа, щодо якого записала багатенько нотаток (навіть намалювала її на першій сторінці зошита, який завжди носила в сумочці). Моя майбутня героїня — цілком і повністю вигадана — була молода двадцятип'ятирічна жінка, медійно розкручена зірка рейтингової програми, якій співали дифірамби. Персонаж, який був десь посередині між Лоаною із шоу «Loft Story» і Труманом Бербанком із фільму «Шоу Трумана».

Я намагалася пояснити суть проекту і невдовзі помітила її розчарування чи, точніше, пересердя. Я відчула це по тому, як вона стала швидше нарізати овочі. Схиливши обличчя над дошкою, після цибулі-порею вона взялася за моркву. Її рухи були швидкі, точні, вона уважно слухала, але не дивилася на мене.

Коли я закінчила описувати в загальних рисах свою ідею, по нетривалій паузі, вона заговорила.

Відтворюю тут нашу з Л. бесіду, записану того ж вечора, одразу ж після повернення додому. Я ніяк не могла вклас-тися спати. У зошиті, знайденому в коробці зі шкільним приладдям, я спробувала відновити цю розмову в найі-дрібніших подробицях, аби, поза сумнівом, дистанціюва-тися від неї, не тримати в собі. Можливо, я передчувала, що в цій бесіді закладено механізм сповільненої дії, який поступово активізуватиметься. Пригадую, боялася, що забуду що розмову, вплив діятиме, а я й ні слухом ні духом.

У перші місяці дружби я записувала наші бесіди, чи пак монологи Л., у зошит. Аж до того дня, коли зовсім не змогла писати, але я ще повернуся до цього.

Л. підвела на мене очі. Мені здалося, що вона нама-гається контролювати тембр голосу, а ще більше — темп мовлення:

— Я навіть на мить не уявляла, що ти збираєшся на-писати щось таке. Я прочитала статтю в «Світі книжок», у якій ти розповідала про задум, який, урешті-решт, безпе-речно, втілиш: напишеш іще особистішу книжку, ідея якої захована глибоко всередині попереднього роману.

Я добре розуміла, на що вона натякає. Удала, що по-гано пригадую це.

— Невже я таке казала?

— Так. Ти говорила про творчий шлях, про різні його етапи, і що відтепер тобі буде важко повернутися до ви-мислу. Я читала твій останній роман саме із цією дум-кою — що в ньому ідея до наступного твору, ще вагомі-шого та небезпечнішого.

Мене став заливати жар.

Я пояснила Л., що помилилася. Це інтерв'ю було на початку серпня, за багато тижнів до виходу книжки,

коли навіть уявити собі не могла, що станеться, що спровокує це видання. Вважала, що передбачила наслідки, але схибила. Це було мені не до снаги. Я просто неспроможна. Ось чому тепер я, навпаки, хотіла повернутися до вимислу, розповідати якусь історію, вигадувати персонажів і не оглядатися на дійсність.

— Отож справа у відчутті комфорту?

Вона не приховувала свого роздратування. Ця фраза заскочила мене зненацька.

— Відчуття комфорту... так, певною мірою, для мене та для інших. Положення, в якому можна вистояти, стерпіти, яке допомогло б...

— Людям на це начхати. Вони дістали свою дозу вимислів і персонажів, переситилися перипетіями, несподіваними поворотами. Людям набридли заяложені інтриги, вправні «зачіпки», розв'язки. Набридли писаки, від чийх книжок засинаєш, чи спритники, які штампують історії немов на конвеєрі, їм байдуже — продавати книжки, автомобілі чи йогурти. Набридли численні історії — їм кінця-краю немає. Читачі, повір, від літератури чекають зовсім іншого, і вони цілком мають рацію: вони чекають Правди, достовірності, вони хочуть, аби їм розповіли про життя, розумієш? Література не має права помилятися територією.

Я міркувала якусь мить, відтак відповіла їй:

— Невже так важливо, щоб життя, про яке розповідають у книжках, було саме правдивим, а не вигаданим?

— Так. Важливо. Украй потрібно, щоб воно було правдивим.

— Але хто стверджує, що знає? Може, твоя правда: люди мають потребу в тому, щоб сюжет звучав без фальші. Як музична нота. Утім, можливо, у цьому й полягає таїна художньої творчості: це правдоподібно чи фальшиво.

Гадаю, люди знають, що все, про що ми пишемо, не цілком відірване від нас. Вони знають, що завжди є ниточка, мотив, вада, яка пов'язує нас із текстом. Але вони пристають на те, щоб це переінакшували, зображали в кондесованій формі, переносили, перелицьовували.

Саме так я вважала. Чи саме в це хотіла вірити. Я прекрасно знала, наскільки *люди*, принаймні деякі читачі, любили Правду, намагалися її розпізнати у фабулі чи ганнялися за нею з книжки в книжку. Скільки з них захотіли дізнатися, що було автобіографічного в моїх попередніх романах? Де крилася частина пережитого? Скільки з них запитали мене, чи я справді жила на вулиці, чи дійсно зазнала надзвичайної пристрасті до егоцентричного телеведучого, що любив прибріхувати, чи була жертвою психологічного тиску? Скільки з них після прочитання мого останнього роману запитали мене: «Невже *все* правда?»

Але я хотіла вірити в геть інше: зустріч із книжкою (інтимна, глибока, емоційна, естетична зустріч із книжкою) відбувалася в іншому місці.

Я відчувала, що Л. охопив глухий, сильний гнів.

— Тоді твій останній роман — це лише така сама вигадана історія, як і будь-яка інша? Невже це не важливо? Ти гадаєш, що зробила достатньо, аби правда була сказана? А тепер, коли трішки перечепилася і мало не повернула ногу, вважаєш, що маєш право повернутися до своєї зони комфорту?

Я відчувала на собі її обурений, наставлений, немов зброя, погляд. Я вже почувалася винною в чомусь такому, чого не існувало, про що я не написала навіть першого рядка. Це було безглуздям.

— Але правди немає. Правди не існує. Мій останній роман був лише незграбною і незавершеною спробою наблизитися до дечого невловимого. Способом розпо-

вісти історію через призму, що спотворює, призму болю, жалю, заперечення. І також кохання. Ти дуже добре все це знаєш. Тільки-но щось вилучаєш, розтягуєш, стискаєш, заповнюєш прогалини — це вже вимисел. Так, ти не помиляєшся, я шукала правду. Зіставляла джерела, точки зору, розповіді. Але будь-який твір про себе — це роман. Сюжет — ілюзія. Його не існує. Взагалі не варто дозволяти ні на яких творах ставити згадку про правдивість.

Л. не казала більше нічого.

Якусь мить я хотіла процитувати їй відому фразу Жуля Ренара: «Щойно правди більше ніж на п'ять рядків — це вже роман», але затнулася. Л. була не з тих, кого вражають вирвані з контексту цитати. Вона наповнила келихи вином і підійшла до мене.

— Я не говорю тобі про результат. Я кажу тобі про намір. Замисел. Написання має бути пошуком правди, а якщо ні — це ніщо. Якщо через написання ти не намагаєшся пізнати себе, розібратися в собі, ким ти є, відтулити свої рани, дряпаючи, розриваючи руками, якщо ти не вивчаєш себе, своє походження, середовище — усе стає позбавленим сенсу. Писати — означає писати лише про себе. Решта не йде. Саме через це твоя книжка дістала такий відгук. Ти вийшла за межі роману, вийшла за межі штучного, брехні, вдавання. Ти повернулася до Правди, і твої читачі не помилилися в сподіваннях. Вони чекають, що ти дотримуватимешся цього самого шляху, рушиш далі. Вони прагнуть того, що приховано, завуальовано всередині. Вони хочуть, щоб ти насмілилася сказати про те, що завжди оминала. Вони хочуть знати, з якого ти тіста, звідки родом. Яка несамоविта сила породила ту письменницю, якою ти є. Вони не дурні. Ти відхилила лише краєчок вуалі, і вони це добре знають. Якщо це лише заради того, аби знову писати історійки про безхатків

чи керівників у депресії, — то тобі було б за краще лишитися у своїй маркетинговій конторі.

Я була вражена.

Під час конфліктних ситуацій я гублюся, здаюся, втрачаю гостроту розуму, не в змозі послідовно викласти зв'язні аргументи. Я захищалася дивним чином: уточнювала останню деталь, немовби йшлося про головне:

— Я працювала у відділі кадрового моніторингу підприємства, а не в маркетинговому. Це абсолютно різні речі.

І як відворотний маневр я б використала детальне пояснення, що це таке, але Л. поклала ніж і вийшла. Її не було кілька хвилин, я почула, як у ванній кімнаті тече вода.

Коли Л. повернулася, мені здалося, що вона плакала.

Але в цьому не було жодного сенсу. Чому Л. настільки зачіпала моя майбутня книжка? Вона знову нанесла трішки рум'ян на щоки і зібрала волосся. На сорочку вдягнула жилет. Щоб згладити ситуацію, я далі вела спокійніше:

— Знаєш, вимисел, автобіографічний твір, автобіографія для мене ніколи не тотожні з пристрастю, вимогою, навіть наміром. Подеколи це результат. У дійсності, гадаю, я чітко не відчуваю цих меж. Мої книжки з вимислом — так само особисті, сокровенні, як і решта. Інколи, щоб розкрити тему, потрібне перевтілення. Основне — це щирість учинку, ба більше — його неминучість, відсутність у ньому розрахунку.

Я не могла дібрати потрібних слів. Усвідомлювала, що виказала перед Л. наївність, про яку пошкодую. Я була схвильована. Я хотіла б казати далі, захищатися. Але в цьому протистоянні розігрувалося щось, що мене обеззброювало.

Після нетривалого мовчання вона із запалом поведла далі:

— Я кажу тобі не про те. Це ти про це говориш. Мені плювати на правила, взаємні зобов'язання, ярлики. Я говорю тобі про звичні дії. Про те, що змушує тебе сідати за стіл. Я говорю тобі про причину, через яку впродовж довгих днів ти опиняєшся прив'язаною, немов собака, до стільця, тоді як ніхто не силує тебе до цього.

— І що з того?

— А те, що ти більше не можеш не зважати на це.

Я більше не знала, що сказати.

Я більше не знала, ні про що ми говорили, ні з чого все розпочалося.

Л. далі готувала вечерю. Я спостерігала за тим, як вона витирала щойно помиті овочі. Відчувала, що Л. докладає зусиль, щоб уповільнити жести, віднайти ритм, який би свідчив, що вона заспокоїлася і все це пусте. Я дивилася на Л., на те, як швидко вона пересувається в межах досить тісного простору, як рухається навколо бару, відчиняє шафки, злегка зачіпаючи предмети, кути, виступи. Я споглядала за цією безпричинною поквалітивістю, гарячкуватістю. Л. кинула овочі в казанок із розжареною олією.

Вона взяла ніж, яким їх нарізала, сполоснула під краном, обережно проводячи наміленою мийкою по лезу, а потім повільно витерла рушником. Відтак поклала ніж до шухляди, дістала пакет із горіхами кеш'ю й витрусила їх у невеличку миску. Не дивлячись на мене, вона заговорила:

— Я знаю, про що твоя таємна книжка. Я знаю про це від самого початку. Я зрозуміла це першого ж разу, коли побачила тебе. Ти носиш це в собі. Ми носимо це в собі. Ти і я. Якщо ти не напишеш про це, воно наздожене тебе.

З наступного після цієї вечери дня від Л. не було новин. На кілька днів Л. зникла з мого життя, створюючи таким чином щось на кшталт розриву безперервності, вакантного місця, те, до чого я не була готова.

Мені бракувало Л. Здавалося, я подумала — навіть якщо в цьому не було жодного сенсу, — що вона карала мене. Я багато разів намагалася додзвонитися до неї, залишила одне чи два повідомлення, на які вона не відповіла.

Наступними вихідними Луїза й Поль поїхали зі своїми друзями на канікули. Поль — до Бретані, Луїзу запросили на південь. Того ж вечора кур'єр доставив мені чудовий букет із запискою від Л. — не пам'ятаю точно, які там були слова. Здебільшого вона перепрошувала, що скипіла, шкодувала, що погарячкувала під час тієї розмови. Я відіслала їй СМС, запевняючи, що все гаразд.

Я була сама в Парижі та з нетерпінням чекала на приїзд Франсуа, який планував повернутися до Франції на два тижні, а потім знову надовго поїхати до Сполучених Штатів. Я знала, наскільки цей цикл документальних фільмів важливий для нього, як давно він мріяв про це. Ми говорили про те, що впродовж цих тривалих періодів на нас чекатиме розлука. Франсуа ніколи не ставив

питання ані щодо часу, який я присвячувала написанню, ані щодо мого способу життя.

Коли він повернувся, ми одразу ж поїхали за місто.

Протягом попередніх років, коли кількість різноманітних запрошень, що надходили Франсуа, зросла в рази, він, навпаки, поступово віддалився, так би мовити, замкнувся на своїй території, у тому місці, яке обрав своєю точкою опори на гладкому та слизькому схилі світу.

У день, коли я зустрілася з Франсуа в провінційному нічному клубі, ми, обіпершись на барну стійку, пили «маргариту». Він розповів мені про свій будинок неподалік від Парижа, де кипіли будівельні роботи. Пояснив, наскільки ця можливість побути в тиші, дистанціюватися від усіх перетворювалася для нього на потребу, навіть життєву крайність. Я щиро відповіла йому, що ненавиджу село. Це жодним чином не стосувалося природи, я не мала нічого проти неї, справа була в іншому. В моєму уявленні село було синонімом ізоляції, містило щось, нерозривно пов'язане з небезпекою. Село асоціювалося зі страхом і, певним чином, з ув'язненням.

Я зовсім не пригадую цієї розмови. Набагато пізніше Франсуа розповів мені, як мої слова струснули його. Було очевидно, що ми перейшли до етапу зваблення. Але він ніколи не бачив, щоб хтось підпилював гілку на якій сидить: просто так одразу ж не дотримувався правил, не шукав збігів чи подібностей, а навпаки — підкреслював протиріччя й несумісність. Попри все, ми, зрештою, порозумілися, згадуючи пісні, які обоє слухали в період «Хіт FM» (склали такий собі список композицій, і ця спільна культура хітів літа видалася нам кумедною).

Я могла б поділитися першими враженнями від поїздки до Курсея — це було десь за три роки після тієї

розмови — та про дивний шлях, який, зрештою, привів мене до цього чоловіка (а його — до мене), як, до речі, я розповіла про це Л. на її прохання майже одразу після нашої першої зустрічі. Л. ніколи не приховувала від мене, що вважала наш союз дивним. Здається, вона назвала нас саме так (не сказала: «вашу пару», чи «пару, якою ви є», чи «ваше кохання»). З її слів було цілком зрозуміло, що йшлося про протиприродний союз. Я вважала, що Л. завжди інтригували й дещо бентежили наші з Франсуа стосунки. І не лише її. Мені знадобився час, щоб зрозуміти і, безперечно, визнати, що, попри мої власні упередження, між нами було багато спільного. Спочатку я зосередилася на тому, що нас протиставляло, відрізняло одне від одного, тішаючи себе думкою, що наші світи не перетинаються, а якщо такий перетин існував — він був випадковий і нетривалий. Пізніше, коли Франсуа підпустив мене ближче і я нарешті зрозуміла, хто цей чоловік, що ним рухає, звідки його енергія та вади, коли змогла побачити під його маскою людину, якою він був перед іншими, — чи то ширу й освічену, чи то нахабну й байдужу, — я зрозуміла, яке кохання може народитися з нашої зустрічі, і припинила боятися.

Коли я була в Курсеї, Л. нарешті зателефонувала мені. Я зраділа її дзвінку. Вона повелася так, немов між нами не пробігала чорна кішка: хотіла дізнатися, як у мене справи, переконатися, що я насправді відпочиваю. Ці останні слова були такими емоційними: цілком природно і навіть бажано, щоб я приділила собі трохи часу, витримала паузу. Я дуже довго розмовляла з нею по телефону. Пам'ятаю, що тоді через напрямок вітру зв'язок уривався, тож я була змушена перейти в глиб саду, тобто до єдиного місця, де дуло з півночі й де на земляному

насипі був більш-менш стійкий сигнал. Пригадую, цей дзвінок зворушив, заспокоїв мене. Л. думала про мене. І цього разу вона — здавалося, краще ніж будь-хто — розуміла, що для мене означав рік, який нещодавно минув, скільки він у мене забрав енергії, як мені дода-лося сумнівів, двоїстості почуттів (тісно переплєтених відчуттів насиченості й порожнечі). І знову мені здало-ся, що лише Л. знає, що зі мною відбувається, навіть на відстані. Адже Л. відчула дивний збіг цих двох момен-тів: остання книжка, яка переповнила мене у прямому й переносному значеннях і вже не належала мені, і май-бутній від'їзд дітей.

Л. сказала, що буде в Парижі ціле літо, бо до початку осені мусить завершити якийсь текст: свідчення щодо події, про яку нещодавно писали в газетній хроніці. На-разі вона не може мені розповісти про деталі, але для неї це масштабна робота із чималою кількістю завдань. Ні, їй не лякало те, що вона залишиться сама в Парижі, їй подобалося, коли місто сповільнювало свій ритм і напов-нювалося туристами. Вона поїде згодом. Л. запитала, які в мене плани на серпень. Пригадую, що розповіла їй історію про наш знаменитий *будинок канікул* — його так у дитинстві прозвали діти, і цей родовий термін позначав не місце, а момент, ту неодмінну традиційну зустріч, яка відбувалася з року в рік. Щоліта з тими самими друзями, з якими я зустрічалася, коли мені було десь років два-дцять, ми на два-три тижні винаймали будинок — справ-ді великий, завжди інший і завжди в іншому місці. Спо-чатку, коли ми виїжджали разом, у нас не було дітей. Тепер їм стільки ж років, як і нам тоді, коли ми за ніч обходили всі бари в невеличкому курортному містечку на атлантичному узбережжі Іспанії. Тепер *будинок канікул* уміщує від вісімнадцяти до двадцяти п'яти осіб — як

у який рік — разом із дітьми. Група завжди формується навколо одного й того самого міцного ядра, до якого з часом приєдналися кілька близьких за духом осіб, прийнятих до спільноти.

Мало про кого з друзів ми можемо сказати, що вони змінили наше життя, сказати на диво впевнено, що без них воно було б усього-на-всього не таким. З глибоким переконанням стверджувати, що цей зв'язок, його вплив, не обмежується кількома вечерьми, вечірками чи відпусткою, а поширився, розповсюдився далеко за ці межі, вплинув на наш вибір у найважливіших ситуаціях, докорінно змінив наш характер і посприяв чіткому визначенню способу життя. Мої друзі з *будинку канікул* — з таких, вони — моя опора. На жаль для мене (але, здається, на щастя для них), вони давно виїхали з Парижа.

Щиро кажучи, більшість моїх друзів справді покинули Париж. Тепер вони живуть у Нанті, Анже, Валансі, Рокбароні, Кані, Евекмоні, Монпельє.

Отже, я вела далі розмову з Л., видершись на земляний насип у глибині Курсейського саду, і, коли вже стало свіжіти (піти в будинок за светром означало втратити зв'язок, а отже, перервати розмову), — не знаю як — дійшла до розповіді про цю хвилю від'їздів, через які кілька років тому залишилася сама, немов та сирота, аж допоки не відчула, що зможу потоваришувати з новими людьми. Я розповіла Л., як менш ніж за п'ять років один за одним мої друзі поїхали, склавши валізи і схопивши під пахви дітей, немов містом лютувала чума, та про це абсурдне відчуття втрати, навіть зречення, яке відчувала, коли вони всі залишили місто.

Л. сказала мені, що розуміє. Їй було відоме те почуття, вона навіть пережила його. Її друзі не поїхали в провінцію, вони всього-на-всього зникли після смерті

чоловіка. Вона пообіцяла, що якось розповість про це. Л. побажала мені веселих канікул, сказала, що думатиме про мене.

* * *

У серпні Франсуа полетів до штату Вайомінг, а я з Луїзою й Полем поїхала потягом до *будинку канікул*.

Уперше за багато часу в мене було таке відчуття, що речі набувають своєї форми та звичного розміру, немовби всього цього — цього роману, який вийшов кілька місяців тому, його хвилеподібного резонансу, цих послідовних концентричних кіл, що розійшлися в радіусі, який неможливо виміряти, та дуже сильно погіршили стосунки з деким із моєї сім'ї, — немов усього цього ніколи не було.

Там, серед тих, чий погляд не змінився, не помутнів, не вкрився жодною пеленою, серед тих, хто залишився далеко від цього нікому не потрібного шуму, але так близько до мене, мені здалося, що моє тіло розслабляється.

Ми сміялися, спали, пили, танцювали, годинами розмовляли й гуляли. Я сказала собі, що одного дня напишу про них — своїх друзів, розкиданих життям, друзів дитинства й дорослого віку — і про ці двадцять п'ять чи сорок років, за які ми вирости, стали батьками, змінили життя, професії, будинки, інколи й коханих.

Упродовж цього періоду не було новин від Л. Здається, я не говорила про неї з друзями.

Через три тижні ми втрюх — Луїза, Поль і я — у добромум гуморі, з відпочилими обличчями їхали додому в сімейному купе швидкісного потягу. Раптом я відчула неймовірну життєрадісність: я була зі своїми дітьми

в потязі, який віз нас додому з департаменту Ланди, приготувала їхні улюблені сандвічі — з маслом і без, з листками салату і без, — ми провели чудові канікули. Я дивилася, як за вікном змінюються сільські пейзажі. Мої діти незабаром поїдуть і заживуть власним життям, я пишалася ними, пишалася тим, якими людьми вони обоє стали, подумала, що, крім відчуття тривоги та сімейних ран, я передала їм дещо таке, що попри все можна було назвати радістю.

В автобусі їхали, затиснуті втрюх у тісному натовпі під час години пік, я раптом розхвилювалася до сліз. Дещо завершувалося, і дещо інше мало розпочатися, у мене був неймовірний шанс. Від самого початку, весь час цей шанс, по суті, ніколи мене не полишав. Рік обіцяв бути спокійним і насиченим, незабаром я знову почну писати та їздитиму до дітей — часто, туди, де вони перебуватимуть. Скоро я увійду в нове життя з новими обрисами, до якого зумію адаптуватися. Потрібно не підпускати до себе ностальгію та закріпитися в сьогоднішні. Не було чого боятися.

Дельфін!

Це важко. Бути кимсь із твоєї родини, мати одне з тобою прізвище — тепер це дуже важко. Це прізвище, ти його привласнила, забруднила, насрала на нього. Ось що ти нав'язала нам, нам усім, як і це дратівливе запитання, яким нам продзижчали всі вуха: «Ви з родини автора?» Так, я з родини автора, і це дратує мене. Мене та решту. Повір мені, це нам, безперечно, неприємно. Хіба тепер можна існувати так, щоб тебе не зачіпало це запитання, мати іншу ідентичність, ніж ось ця: бути з родини автора? Це не подарунок.

Ти, здається, забула, що хвора. Так, хвора. Насправді хвора. І до того ж це заразливо. Ти думаєш, що видужала, але забуваєш про ускладнення. Крім того, кожен лікар тобі скаже: такі речі передаються, вони ніколи не зникають. Це — генетика, це — в тобі.

Подейкують, ти скоро спекаєшся своїх дітей. Ідеальна мати відкриває своє справжнє обличчя! Чудовий хід. У тебе буде цілковита свобода дій, чи не так? Ти скоро зможеш розправити крила, витрачати всі свої бабки, бавитися в кицю-спокусницю на VIP-вечірках. Я ж знаю, що ти погана мати, яка користується з першої-ліпшої нагоди, аби спровадити своїх

чад якнайдалі під приводом того, що вони захотіли навчатися далі.

У твоїх дітей — медійно розкручена мати-ви-гадниця.

Мені шкода їх.

Я стояла з листом у руках.

Спочатку, на вдиху, я відчула певне збентеження, яке не одразу розпізнала, а потім у грудях почав розростатися клубок — це було неконтрольоване відчуття, якого я вже зазнавала. Пальці трішки тремтіли. Навіть не розібравши валізу та не порозкладавши речі, я поклала на стіл стіс кореспонденції, що дістала зі скриньки, приготувала собі чаю й заходилася відсортовувати рекламні проспекти від листів. Потім один за одним розпечатувала конверти, аж поки не натрапила на цей лист, датований передоднем. Луїза й Поль були у своїх кімнатах, вони могли в будь-який момент вийти звідти, отож навіть мови не було, щоб розплакатися. Я подумала зателефонувати Франсуа, але запевнила себе, що через різницю в часі ніяк не зможу зв'язатися з ним.

Я знову згорнула лист. Глибоко вдихнувши, я взялася за наступний конверт. Саме цієї миті задзвонив мобільний. Це була Л. Вона пригадувала, що я мала днями повернутися, і хотіла дізнатися, як у мене справи. За мить я запитала себе, чи часом Л. не бачила, як я заходила до квартири, і дивним мимовільним рухом подивилася у вікно. Нічого не рухалося: більшість штор були запнуті, жалюзі — опущені нижче ніж зазвичай, а у відчинене вікно було видно пару, яка курила за столиком.

Вистачило кількох секунд, щоб Л. зрозуміла, що я зовсім не у звичному для себе стані. Більше за все мій настрій виказує голос, саме через це я пробувала навчитися

його змінювати, опановувати. Але із цим нічого не вдієш, попри те що я озброїлася витримкою, голос виказує мою сутність — мою *вразливість*. Незабаром Л. запропонувала мені випити по келиху вина. Того ранку вона завершила рукопис, над яким працювала, їй також конче треба було зняти напругу. Я погодилася зустрітися з нею трішки пізніше, мені потрібен був час на те, щоб розкласти речі та сходити в супермаркет по продукти. Я поклала лист у сумочку з наміром показати його Л.

У глибині кав'ярні на моїх очах Л. розгорнула лист. Коли вона поглядом пробігала рядками, я роздивлялася їй: у неї було розпущене волосся, на повіках — тіні кольору сірий металік, які підкреслювали блідість обличчя, світло-рожеві губи. Вона була дуже гарна. Я побачила, як під час читання обличчя Л. змінюється від обурення.

— Ти знаєш, хто це?

— Ні.

— Ти думаєш, це хтось із твоїх родичів?

— Не знаю.

Коли Л. перечитувала текст — було видно, що вона приголомшена, — я розповіла їй про лист, який отримала кілька тижнів тому. Наскільки пригадувала, він був не такий злостивий. Мені здалося, що на кілька секунд Л. замислилася, потім знову подивилася на мене.

— Ти ніколи не думала написати книжку про те, що відбулося *після*? Книжку, яка розповіла б про появу твого останнього роману, його наслідки, про те, що він спричинив, спровокував, викрив. Про те, як виявляється його сповільнена дія.

Так, я думала. Таке наверталось мені на гадку. Розповісти про сприйняття книжки, про неочікувану підтримку,

емоційні листи. Розповіді про підкріплені рішучим бажанням зусилля, що їх декому довелося докласти, щоб прийняти цей текст. Про схвалення літературного світу. Розповіді про запізнілі зізнання, що їх шепотіли після публікації книжки, про спогади, які знову налинули. І про способи захисту від мовчазних процесів наді мною. Так, написати про це було спокусливою ідеєю: хвилювання зачепило не лише території, визначені зонами *ризик*у. Зони *ризик*у лише позначили точку ураження, узяли гору й пристосувалися. «Руйнівні землетруси» очікувалися на інших «територіях» — тих, які я намагалася оминути, торкнулася їх лише злегка, а деякі свідомо вилучила з оповіді.

У будь-якого автора, що писав про себе (чи про свою родину), одного дня, безперечно, виникала спокуса написати про те, що було *після*. Розповіді про рани, гіркоту, осуд намірів, розриви стосунків. Дехто так і вчинив. Безперечно, під впливом ефекту сповільненої дії. Позаяк книжка — не що інше, як такий собі радіоактивний матеріал, який повільно вивільняється і довго фонить. І, як наслідок, нас завжди вважають такими собі «ходячими бомбами» із жахливою силою вибуху, і нікому не відомо, як ми скористаємося нею. Ось про що достеменно я думала, але все одно мовчала.

Через те що я не відповідала, Л. повторила своє запитання по-іншому:

— Можливо, це буде спосіб відповісти цій людині? Опублікувати її листи в такому вигляді, як вони є, не змінюючи жодної коми, і дати їй зрозуміти, що тобі начхати на те, що йому чи їй важко мати прізвище, яке ти не вибирала. Сказати цій людині, що існує тисяча способів жити із цим прізвищем і що він чи вона має лише вигадати інше...

— Але мені не начхати на це.

— Та ні ж бо, тобі начхати. Тобі *має бути* начхати! Ти мусила б написати про все, що розповідала мені з дня нашого знайомства: про стосунки з деким, що погіршуються, псуються, і ти не можеш на це вплинути, про тих, кого більше не хвилює, як у тебе справи. Про тих, хто відтепер дістає задоволення від думки про те, що ти *знаменитість*, немов для письменника — хай би яким він був — у світі, у якому ми живемо, це має якийсь сенс. Про тих, хто більше цікавиться кількістю нулів на твоєму чеку, ніж поворотним моментом, яким ця книжка стала у твоїй літературній творчості; про тих, хто радше здохне, аніж широ запитає тебе про це. Про тих, хто переконує себе, що ти змінилася, відмежувалася, віддалилася, не так просто йдеш на контакт, не завжди маєш час. Про тих, хто більше не запрошує тебе, тому що вирішив, що в тебе забагато справ, і про тих, хто зненацька виявив бажання запрошувати тебе щонеділі. Про тих, хто уявляє, що ти проводиш вечори на коктейльних вечірках чи світських вечерах. Про тих, хто уявляє, що ти не виховуєш дітей, тих, хто запитує себе, чи ти часом потайки не пийчиш або ж, може, робила підтяжку повік. Ти ж мені про це розповідала, хіба ні? А зараз прочитай цей лист, уважно перечитай його. Це зовсім не смішно, тут справа в ненависті, у намірах нашкодити тобі.

Слухаючи Л., я відчувала, як у ній здіймаються гнів та обурення, і мені ставало дуже приємно від того, що хтось так цілковито і беззастережно відстоює мене.

Так, про все це, звичайно ж, можна було написати, але яка від цього користь? Я несла відповідальність за те, що відбувається, я не хотіла цього, але спровокувала, тож я мушу прийняти такий стан речей або принаймні змиритися з ним і пристосуватися. До того ж ніщо не могло покласти край фантазіям інших про нас. Я дещо

знала про це. Написати книжку про *після* — це вирити прірву чи поглибити непорозуміння. Мені здавалося, що в мене є кращий вихід. Я нагадала Л., що вже кілька місяців розмірковую над іншою ідеєю — *справжнім вимислом*. На канікулах я не припиняла робити нотатки, мій проект набував обрисів, вималювалася інтрига.

Л. перервала мене.

— Інтрига? Ти серйозно? Тобі не потрібна ані інтрига, Дельфін, ані несподівані повороти. Наразі ти вища від цього й мусиш нарешті усвідомити це.

Цього разу вона говорила дуже спокійно. У її голосі не було жодної агресії. Л. намагалася донести свій сумнів щодо тільки-но почутого. Невже я справді розробила, вималювала інтригу? Вона повела далі:

— Тобі не потрібно вигадувати, хай там що. Твоє життя, твоя особистість, твій погляд на світ мають бути твоїм єдиним матеріалом. Інтрига — це пастка, капкан. Ти, напевне, вважаєш, що вона для тебе сховок чи опора, але це не так. Інтрига ні від чого тебе не захищає, вона одразу ж вислизає з-під ніг чи падає на голову. Для ясності скажу, що інтрига — це ілюзія реальності, вона не гарантує успішного старту, не надає жодної підтримки. Тобі це більше не потрібно. Тепер ти на іншому рівні, розумієш? Ти недооцінюєш своїх читачів. Твої читачі не бажають, щоб їм розповідали історії, які їх присплять або втішать. Їх не цікавлять взаємозамінні персонажі, які з'являються як не в одній, то в іншій книжці, їм не цікаві більш-менш правдоподібні, спритно вигадані ситуації — таке ж бо вони вже читали двадцять п'ять разів. Їм начхати на це. Ти довела їм, що вмієш писати інше, що можеш заволодіти дійсністю, зійтися з нею врукопаш, вони зрозуміли, що ти шукаєш іншу правду і більше не боїшся.

Між нами вже не було тієї напруги, яку кілька тижнів тому я відчувала на кухні. Ми були дві подруги, які розмовляли про мою роботу та про її наслідки, і мене розчулювало те, що Л. аж так переймається цим.

Л. не запитувала себе, чи я можу написати щось *після цього*, Л. була переконана, що я можу, і вона дуже чітко уявляла, чим це може обернутися.

Повеселішавши, я відповіла, що вона грається словами й перекручує мої фрази. Я сказала «інтрига», але це лише до слова — жодна з моїх книжок не пропонувала читачеві інтригу та розв'язку в згаданому нею сенсі. Нехай принаймні вона дасть мені час пояснити, що я придумала. Саме вона, яка так цікавиться способами використати дійсність, можливо, знайде там те, що хоче.

Л. знаком показала офіціанту, щоб він нам приніс іще по «мохіто». Це був такий собі спосіб повідомити мені, що вона нікуди не поспішає і за потреби слухатиме всю ніч. Вона відкинулася на спинку крісла, її поза промовляла: «Починай, я слухаю тебе, випиймо за книжку, яку ти відмовляєшся писати, і за ту, яка начебто тобі з думки не йде». Я допила склянку й почала:

— Героїня... одним словом... головний персонаж... молода жінка, що... що саме нещодавно завершила зйомки в реаліті-шоу, яке виграла. З перших днів виходу програми на екрани її стали обожнювати телеглядачі: соціальні мережі вибухнули, дівчина опинилася на обкладинках журналів про знаменитостей та стала найтоповішою темою обговорення в телепередачах. За кілька тижнів, коли вона ще брала участь у грі — це такий собі трюк, коли їх зачиняють, розумієш? — ця дівчина стала зіркою.

Я чекала від Л. знаку підбадьорення, але її обличчя не виражало нічого, крім надзвичайної пильності. Я розповідала далі:

— Насправді, мене не стільки цікавить гра, ані навіть перебування в замкненому просторі — швидше те, що відбувається потім, коли людина виходить. Я маю на увазі той момент, коли вона мусить зіштовхнутися зі створеним образом, який не має нічого спільного з тим, ким вона є насправді.

Л. заклала й не зводила з мене погляду. Вона не виказувала жодної емоції та слухала з якоюсь підкресленою уважністю. Вкотре мені здавалося, що я не можу дібрати слів і мені не вдається сформулювати думку так, як би я хотіла. Вкотре мені здалося, що я немов перетворююся на маленьку дівчинку, яка шаріється перед класом і переймається лише тим, щоб не розплакатися. Але я сказала:

— Багато тижнів найдрібніший з її вчинків, найнезначніше з її слів ставали предметом коментарів. Усюдисущий і всесильний голос усе ще роз'яснював її реакцію. Поступово цей голос вималював обриси того, що відтепер, на думку загалу, і було її особистістю. Тобто вимислом, який не мав нічого спільного з нею. Коли її участь у шоу добігає кінця, вона стає уособленням зовсім не відомого їй персонажа, такою собі копією в натуральну величину, яка, немов невидима, ненаситна п'явка, і далі живиться нею, жере її. Преса виїжджала на розслідування в місця, де минуло її дитинство. Щоб викликати цікавість глядачів, її заново вигадане життя створюється на свідченнях переважно тих, кого вона не знала. Насправді молода жінка виявляє, що стає уособленням бійцівського духу, тоді як, поза сумнівом, іще ніколи не відчувала себе такою вразливою.

Л. не приховувала легкої гримаси невдоволення, але кивала, щоб я говорила далі. Через не знаю яке відчуття гордості, суть якої в тому, щоб не вважати себе пере-

моженою, доки тебе не поклали на лопатки, я знову по-вела оповідь:

— Так ось, є ще один персонаж: юнак, режисер монтажу, який працював над програмою весь час її виходу. Насправді своїм вибором кадрів і епізодів він дуже посприяв створенню того її образу, який вона уособлює. Цей юнак намагається зв'язатися з нею, хоче знову побачити.

Дивним чином мені ставало дедалі важче вдавати хоч якийсь ентузіазм стосовно того, що розповідаю. Раптом усе це стало гротескним.

Насправді (і чому це я повторювала «насправді» що чотири фрази?) він сам не має чіткого уявлення, хто вона. Він захопився вигаданою жінкою, жінкою, до створення образу якої долучився і якої не існує.

Л. навіть не поворухнулася. Моя ідея тепер поставала переді мною в безжальному світлі: усе це було таким передбачуваним, таким... штучним. Саме тоді, коли я розповідала, усе це здалося мені аж надто пустопорожнім.

Між нами прослизнув офіціант, щоб поставити на стіл склянки.

Л. дістала із сумочки упаковку носовичків. Вона тягнула час.

Через соломинку Л. добряче ковтнула коктейлю, від чого листочки м'яти мимоволі затанцювали в її склянці. По деякому ваганні вона вступила в розмову.

— Усе це вже давно вивчили, задовго до того, як ти напишеш свою книжку, Дельфін. Читали Ролана Барта й Жерара Женетта, Рене Жирара та Жоржа Пуле, щось занотовували на картках і різнокольоровими ручками підкреслювали ключові поняття, вчили концепти й нові слова так, ніби відкривали Америку. Поміняли наших кумирів, годинами намагалися дати визначення термінам

«автобіографія», «сповідь», «вимисел», «справжня брехня» та «брехати правдиво».

Я чудово розуміла, про що вона говорить, але не вловлювала, яка ж у цьому роль неозначено-особових речень. Можливо, Л. навчалась на філологічному факультеті водночас зі мною. Тоді, безперечно, вона вивчала структуралізм, новий роман і нову критику, а ці неозначено-особові речення позначали покоління, нашу генерацію, яка підживлювалася думками одних і тих самих мислителів.

Вона вела далі:

— Працювали над еволюцією форм оповіді, над прагненням деяких авторів досягнути життєвості, показати рушійну силу справжнього життя.

Я погодилася.

Л. говорила й говорила. Тон її голосу раптом став задушевнішим.

— Нерозсудливі вчинки в сердечних справах та хибне світобачення, мінливий колір очей Емми Боварі¹, пробудження Лол В. Штайн², Надя³ — усе це, по суті, ви-мальовувало такий собі напрям, показувало нам якийсь шлях, дозволяло зрозуміти ці творчі пошуки, які тепер ведете ви — письменники.

Цього разу натяки Л. були цілком прозорі. Кребійон, Флобер, Дюрас, Бретон — ішлося про програмні твори випускного класу ліцею літературного профілю того року, коли я готувалася до вступу в університет. А ця програма щорічно змінювалася.

¹ Емма Боварі — героїня роману Гюстава Флобера «Пані Боварі» (фр. «Madame Bovary»; 1856).

² Лол В. Штайн — героїня роману Маргерит Дюрас «Пробудження Лол В. Штайн» (фр. «Le ravissement de Lol V. Stein»; 1964).

³ Надя — головна героїня однойменного роману Андре Бретона (фр. «Nadja»; 1928).

Л. ось-ось мала сказати, що була на підготовчих курсах того ж року, що і я. Таким чином вона акцентувала на спільності наших творчих підґрунть. Вона вела далі свою промову, але я більше не слухала. Мій розум намагався уявити собі, якою молодою дівчиною вона була у вісімнадцять років. У жінці, яка сиділа переді мною, — такій упевненій у собі, з таким самовладанням, — я намагалася виокремити рису, вагому рису, завдяки якій могла б повернутися назад у часі, але з минулого не виринуло нічого, жодного обличчя.

Врешті-решт я перервала її.

— А в який ти ходила ліцей?

Вона посміхнулася.

Вона не порушувала тиші ще кілька секунд.

— Ти мене не пригадуєш?

Ні, не пригадувала. Тепер я намагалася уявити дещо стерті в пам'яті обличчя моїх однокласниць, якомога швидше передивлялася ці далекі образи, їх лишалося дедалі менше, але жоден не був схожий на Л.

— Ні, вибач. Але чому ти мені нічого не казала?

— Тому що розуміла, що ти мене не впізнаєш. Що ти зовсім не пригадуєш мене. Це засмутило мене. Знаєш, є одна річ, яку я завчила. Несправедлива річ, яка розподіляє всіх на дві групи: у житті є ті, кого пам'ятають, і ті, кого забувають. Ті, хто залишає по собі сильне враження, хай би куди йшли, та ті, які проходять непомічені, не залишаючи жодного сліду. Їх немає на фотоплівці. По них усе стирається. Я впевнена, що ти отримуєш листи від людей, які ходили з тобою в дитячий садок, у коледж, їздили до «зимової школи» в гори, від людей, що назавжди закарбували твоє прізвище й обличчя в закутку своєї пам'яті. Ти належиш до першої категорії, а я — до другої. Так уже повелося, і з цим нічого не вдієш. Бачиш, а я дуже

добре пригадую тебе. Твої довгі спідниці, дивне волосся і цю чорну шкіряну куртку, яку ти носила весь рік.

Я заперечила:

— Зовсім ні, не все так просто, ми всі належимо до обох категорій.

На підтвердження своїх слів я розповіла Л. про свою зустріч з Аньєс Дезарт. Чи вона пригадує, що Аньєс Дезарт ходила з нами на підготовчі курси? Звичайно ж, Л. дуже добре пам'ятала це.

Мені було десь тридцять років, коли Аньєс видала свій другий роман. Одного вечора в книжковому салоні вона проводила автограф-сесію на стенді свого видавця. Тоді я не мала жодного наміру публікувати хай там що, я працювала в компанії та не уявляла, що одного дня моє життя може повернути в іншому напрямі, який відрізнявся від того, що я намагалася намітити та устатувати, підвалини якого я невпинно зміцнювала, щоб захиститися від самої себе і того, що не могла втримати в собі. Проте я писала, але в межах, які мені видавалися прийнятними, звичними, правдоподібними, — тобто свого роду щоденник, призначений лише для мене. Думка про те, щоб писати якось інакше, писати, щоб тебе прочитали, тоді становила занадто велику небезпеку. Я не була достатньо сильна духом і знала про це. У мене не було того складу психіки, завдяки якому я могла б знести таке нагромадження заплутаних ідей.

Я прийшла побачити Аньєс, — як, напевне, вчинила б, якби вона стала співачкою чи танцівницею, — до того ж із захопленням, яке можна відчувати до когось, хто здійснив те, що нам здається недосяжним. Аньєс не впізнала мене. Вона не пригадувала мене: ні імені, ні обличчя. А я пам'ятала Аньєс, її дівоче прізвище, те, що ми знали про неї та її сім'ю. Я пригадувала, якою вона

була дівчиною, могла б нагадати їй імена учнів, з якими вона дружила, — Наталі Азульє та Адрієн Ларош (відтоді вони обоє опублікували романи). Я бачила їх так чітко, немов вони була там, так само як і Наталі Мезюре, дуже світла шкіра та яскраво-червона помада якої зачаровували мене. Вони становили еліту класу (*круті*, як тепер сказали б мої діти), були красиві та завжди усміхнені, почувалися на вершині як у себе вдома, були там, де їм належить бути, мали всі об'єктивні та статистичні підстави належати до цього кола. І саме дещо в їхній поведінці, здавалося, не залишало жодного сумніву щодо цього. Батьки пишалися ними, підтримували їхні починання. Ці мої однокласники належали до того культурного й освіченого паризького товариства, яке я почала відкривати для себе, — пишучи це, я добре усвідомлюю, що це була суто психологічна проекція з мого боку. Саме такими — невимушеними — вони постають переді мною: вершками суспільства на законних підставах.

Я пам'ятала Аньєс Дезарт, але вона насилу пригадала мене. Ось що я хотіла сказати Л.: ми всі були загубленими, зниклими безвісти для когось іншого; це нічого не означало, у цьому не було сенсу.

Я розповіла Л., що в мене збереглося фото класу (до речі, того вечора, у книжковому салоні, Аньєс запитала мене, чи я можу зробити їй копію знімку — я надіслала їй таку за кілька тижнів поштою). Л. не очікувала цього.

— У тебе й досі є те фото?

— Звичайно. Я зберігаю всі світлини, які потрапляють мені під руку, я одержима фото, нічого не гублю, нічого не викидаю. Я покажу тобі його, якщо хочеш. Ти зможеш пересвідчитися, що насправді є на плівці!

Перш ніж відповісти, Л. на мить замислилась:

— Гадаю, мене там немає. Я майже переконана в цьому. Того дня я хворіла.

Л. видалася мені засмученою, і я відчула себе винною. Ми цілий рік вчилися в одному класі, а я не впізнала її. Нічого знайомого в ній не привернуло моєї уваги, не зацікавило, і навіть зараз я була не в змозі пригадати силует, який міг би бути її. Вона, безперечно, змінила прізвище і тепер має чоловікове (хоча він і помер багато років тому), але жодного разу її обличчя не пробуджувало в мені спогад чи викликало враження дежавю.

Ми кілька хвилин мовчки, не поспішаючи, пили «мохіто». У моїй пам'яті виринали інші далекі образи із цього швидкоплинного року. Було дивно воскрешати спогади про час, про який я так давно не згадувала.

Л. нахилилася до мене і раптом із серйознішим виглядом сказала:

— Твоя ідея непогана, Дельфін. Але у твоїх персонажів немає душі. Тепер більше не можна писати про таке. Не в такій формі. Читачеві це не цікаво. Ти маєш знайти дещо знадливіше, особистіше, щось, що виходить із твого Я, із твого життя. Твої персонажі повинні мати зв'язок із життям. Повинні існувати за межами книжки — ось чого вимагає читач, щоб це існувало, пульсувало. *Насправді*, як кажуть діти. Ти не можеш аж так зануритися в композицію твору, створити таку імітацію дійсності, таке майстерне ошуканство. Якщо тобі це не вдасться, твої персонажі будуть немов паперові носовички: після використання їх викидатимуть на перший-ліпший смітник. І забуватимуть. Тому що від художніх персонажів не залишається нічого, якщо вони ніяк не пов'язані з дійсністю.

Я була збентежена, але не могла погодитися з тим, що вона виголосила. Невже персонаж не мав права з'явитися

нізвідки, без будь-якої прив'язки до дійсності, бути щирим вимислом? Невже він має бути підзвітний у своїх діях? Ні. Не думаю. Тому що читач знав, чим йому варто керуватися. Читач завжди був не проти піддатися ілюзії та сприймати вигадку за дійсність. У читача була така здатність: вірити, знаючи, що цього не існує. Вірити, немов у правду, цілком усвідомлюючи, що це вигадка. У читача була здатність оплакувати смерть чи моральне падіння персонажа, що не існує. А це ніяк не держиться купи з ошуканством.

Кожен читач міг підтвердити це. Л. помилялася. Вона хотіла чути лише половину історії. Інколи навіть вимисел був настільки могутній, що набував продовження в реальному житті. Коли я їздила до Лондона з Луїзою й Полем, ми відвідували будинок Шерлока Голмса. Туристи з усіх кінців світу приїжджали відвідати цей будинок. Але Шерлока Голмса ніколи не існувало. Утім, люди приходять подивитися на його друкарську машинку, лупу, твідовий кашкет, меблі, інтер'єр у декораціях, створених за романом Конан Дойла. Ці люди знають це. І все ж вони стоять у черзі та платять за відвідування будинку — детальної реконструкції художнього твору.

Л. погодилася, що це справді так. І це мило.

Під час читання якоїсь книжки особисто її захоплювало, змушувало втрачати сон не лише правдоподібне звучання, але й усвідомлення того, що це відбувалося. Щось сталося, і після цього автор провів тижні, місяці, роки за тим, щоб перетворити цей матеріал на художній твір.

Я залпом допила «мохіто».

Л. усміхнулася мені.

У неї був вигляд, як у того, хто не переймається, хто знає, що його час настане. Когось, хто не сумнівається, що час зіграє йому на руку, визнає, що правда була на його боці.

Коли народилися Луїза й Поль, я припинила вносити записи до особистого щоденника, який вела роками.

Виставлене таким чином за двері, через кілька місяців письменництво повернулося через вікно: я розпочала писати роман. Не знаю, як у мене виникло таке бажання, і тепер не можу сказати, який випадок, подія, зустріч спонукали мене взятися до справи. Упродовж років те, що я, не відфільтровуючи інформацію, майже щоденно писала про особисте, допомогло мені пізнати, створити себе. Це не мало нічого спільного з художньою творчістю. І нині, коли я вчилася жити без неї, мені здавалося, що я можу написати щось інше, хоча й точно не розуміла ні що саме, ні якої форми це могло набути.

Отож, тільки-но в мене з'явився час, я написала оту історію.

Одного дня я надіслала поштою рукопис про те, як на порозі дорослого життя провела кілька місяців у лікарні. Автобіографічний роман, написаний від третьої особи, у якому вважала за потрібне використати частину вимислу.

Паризький видавець прийняв мене у своєму кабінеті й був помітно незадоволений: на його думку, тексту бракувало реалістичності.

До речі, чи знала я принаймні, що таке *реалістичність*?

Не встигла я й рота розтулити, як він дозволив собі нагадати мені: Ролан Барт дав визначення цьому терміну: мова йде про елемент, який чітко вказує читачу, що в тексті наявна спроба описати справжній світ; присутній засіб, основне завдання якого — створити тісний зв'язок між текстом і дійсністю.

Що ж, казав він далі, цього й забракло. Не треба було приховувати обличчя — і так очевидно, що ці сторінки автобіографічні, для чого тоді відходити від реальності? Ця книжка — свідчення, потрібно було додати декілька правдивих деталей, заспокоїти читача щодо товару, цілковито прийняти цю історію, написавши її від першої особи, і сходити до Жан-Люка Деларю¹ поговорити про неї. До того ж тема анорексії набувала популярності. З тремтінням у голосі й паперовими носовичками під рукою я відповіла йому: якщо цей текст викликав у нього таку думку і більше нічим не цікавий, то не потрібно його друкувати. Я додала (мимоволі мій голос поступово переходив на високі тони), що одна з моїх найкращих подруг уже десять років працює з Жан-Люком Деларю. І якби справа була лише в моєму бажанні взяти участь у телепрограмі, у мене б не виникло потреби писати книжку. Я заледве стримувала сльози, ось-ось могла розплакатися. Я ніколи не була в жодному видавництві, щоб прийти на цю зустріч відпросилася після обіду з роботи, два-три дні мусила розмірковувати над одягом, який був би доречний за таких обставин, здається, навіть купила спідницю чи сорочку з цієї нагоди. На мить у мене з'явилася думка вибігти звідти, але я одразу ж прогнала її. Я була занадто добре вихована. На сходах ми стримано попрощалися.

¹ Жан-Люк Деларю (1964—2012) — французький ведучий і режисер-постановник програм телевізійних дебатів.

Я не мала нічого проти реалістичності, обожнювала реалістичність, захоплювалася реалістичністю, але видавець мав на увазі інше. Він хотів, щоб я вписала текст у Дійсність. Він хотів, щоб я сказала читачеві: «Зверніть увагу, пані та панове, усе, про що я розповідаю вам, справжнє. Ось книжка, у якій відчувається Пережите, на сто відсотків автобіографічна книжка, ось Справжня Істина, ось Життя у щирому вигляді, гарантовано без домішок, Дійсність, яка не зазнала жодних змін, навіть літературних».

Ось про що я думала, коли, злегка сп'яніла, верталася додому після того, як розпрощалася з Л. біля бару, де ми випили по три келихи. Сидячи в закутку зали, ми з нею добряче посміялися, бо зрештою розмова повернула до наших підліткових захоплень, від яких не були далекі ані Барт, ані решта теоретиків, до того часу, коли ми розвішували плакати у своїх кімнатах.

Я розповіла Л. про два роки, упродовж яких — аж поки мені не виповнилося шістнадцять — хворіла на кохання, а потім демонстративно зациклилася на Івані Лендлі, чехословацькому тенісисті з непоказною зовнішністю, незрозумілу та бентежну красу якого відчувала настільки, що підписалася на журнал «Тенніс магазин» (я — та, що ніколи в житті не брала до рук ракетки) і, замість того щоб готуватися до випускного іспиту, годинами дивилася теле-трансляції відкритого чемпіонату Франції з тенісу Ролана Гарроса, відтак Вімблдонського турніру. Л. була вражена. Вона також його обожнювала! Я дійсно вперше зустріла когось, кому подобався Іван Лендл — один із тенісистів, яких найбільше ненавиділи в історії тенісу, — безперечно, через його суворе обличчя, вираз якого ніщо не могло пом'якшити, і за планомірну й виснажливу гру із задньої лінії. Мабуть, саме через це — через те що він був такий

високий, худий і не оцінений по справедливості, — я його так любила. У той самий час, так, саме тоді, Л. стежила за всіма матчами Івана Лендла. Вона добре пригадувала це, зокрема той легендарний фінал чемпіонату Ролана Гарросса, у якому Лендл грав проти Джона Макінроя й виграв у дуже драматичному двобої. Тоді кінокадри показали спотворене від виснаження, але сповнене переможного вигляду обличчя Лендла, а потім уперше весь світ помітив його усмішку. Л. відповідала на будь-яке запитання, пригадувала всі деталі життя й кар'єри Івана Лендла, які я, зі свого боку, дещо забула. Це було неймовірно: через понад двадцять років уявляти, як ми сиділи, немов загіпнотизовані, перед телеекранами — вона — в передмісті Парижа, а я — в нормандському містечку, — і одна та друга однаково пристрасно бажали, щоб визнали заслуги чоловіка зі сходу. Л. також знала про подальшу долю Івана Лендла, вона уважно пильнувала за всім: як за його кар'єрою, так і за особистим життям. Іван Лендл був одружений і мав чотирьох дітей, жив у Сполучених Штатах, тренував молодих тенісистів і вставив собі нові зуби. Л. шкодувала з приводу останнього факту: зникнення чехословацької усмішки (нерівномірно розташованих зубів, які помітно «перекривали» один одного) та появи американської (бездоганно рівних вставних зубів приголомшливої білизни). На її думку, він втратив увесь свій шарм, якщо я не вірю їй, то немає нічого простішого, ніж пересвідчитися в цьому за допомогою інтернету.

Це був дивний збіг. Ще один з-поміж інших спільних інтересів, який зближував нас.

Але мені на думку спало дещо інше.

Коли я повернулася до Парижа, щоб навчатися далі, я записалася до агенції, яка набирала дівчат-рецеп-

ціоністок для різноманітних виставок чи заходів, приурочених певним подіям. Але досить швидко виявилось, що я не відповідаю доконечним вимогам, мені дечого бракує. Щотижня, тоді як інших дівчат відсилали до конференц-центру чи до автосалону, мені, як і решті, агенція пропонувала завдання у гіпермаркетах віддалених передмість, до яких можна було так-сяк дістатися приміською електричкою. Перед торговими відділами чи вітриною-прилавком я презентувала парфумерні марки, рубані біфштекси чи пральні засоби, пропонувала скуштувати млинці, приготовані в сушарці для фруктів, продегустувати закусочні крекери та м'який сир, який сама й нарізала; я роздавала проспекти, їздячи на роликівих ковзанах, носила фартушки з мереживом у сільському стилі, хустинки чи футболки з логотипами, стільки разів повторювала веселі слогани напередодні свята матері чи великодніх вихідних, що вони мені аж снилися вночі. По багатьох місяцях наполегливої праці, якщо під час неочікуваних приходів контролерів ми були на хорошому рахунку, ми могли сподіватися, що нас улаштують у магазині в безпосередній близькості від міста чи навіть у межах самого Парижа.

Отже, того року, коли я навчалась у випускному класі ліщею мені доручили дводенне завдання в магазині «Бон Марше». Це було знаком несподіваного визнання, неймовірним підвищенням. Більше не буде електричок на світанку, не буде кафетеріїв з оранжевими стінами та миготливими неоновими вивісками. Я мала стояти нагорі, перед ескалатором, і весь день роздавати купони на знижку на нову лінію капілярних продуктів, які намагалася запустити в продаж у торговельних центрах одна косметична компанія. Я була вдягнута у виданий агенцією костюм, який погано на мені сидів, постійно

нагадуючи, що його пошили на середньостатистичну дівчину. Але сміховинний ефект створювала передусім хустинка з віскози, яку ми мали зав'язати навколо шиї. Це була жалюгідна імітація квадратної хустинки фірми «Ермес», на якій було нанесено логотип марки. Було близько сімнадцятої години, і я відчувала, що в мене набрякли ноги (одна подруга позичила мені пару туфель, які були трішки затісні), коли побачила, як вони нерухомою групкою піднімаються ескалатором. Ось чого я не передбачила: високу ймовірність однієї суботи в центрі сьомого округу зустріти учнів зі свого ліцею. Зараз я не можу точно пригадати ані їхніх облич, ані імен, не знаю, чи то були мої однокласники, чи учні з паралельного класу. Вони пройшли переді мною, штовхаючи одне одного ліктями, їх було досить багато. Деякі зупинилися, подивилися назад, і я почула регіт: дівчата пирскали від сміху, а хлопці кидали жарти — один із них, не дивлячись на мене, вихопив купон на знижку, який я роздавала. Він уголос став іронізувати щодо його змісту, дівчата засміялися гучніше. Пригадую, що вони були красиві, а я одягнута в незрозуміло що — дурепа в ненайкращому костюмі, який дещо скидався на комплект стюардеси для рольової гри. Я удала, ніби не помічаю, що вони стоять за мною і регочуть над тим, як я без упину повторюю одні й ті самі фрази: «Доброго-дня-пані-тримайте-ну-ж-бо-ось-купон-на-знижку-на-наші-шампуні-кондиціонери-живильні-маски-на-нову-особливу-лінію-засобів-для-догляду-за-волоссям-не-зволікайте-покваптеся-побачити-нашу-промо-продукцію-просто-тут-так-перший-відділ-праворуч». Одна жінка запитала мене, чи може взяти два купони, я простягнула їй ще один. Вона хотіла дізнатися, чи були засоби проти лупи. Мені здалося, що за

мною розростався сміх, аж тут я почула з їхнього натовпу цей дівчачий голос — голос, сповнений обурення і презирства:

— Ви точно справжні придурки. Ось вона — еліта нації, а ви сопляки, які, крім як застеляти ліжко, ніколи нічого не робили, і ви знущаетесь над дівчиною, що гарує в суботу. Ви себе хоча б чуєте?

Я й далі пропонувала купони нагорі перед ескалатором, немов автомат, рухи якого нічого не могло порушити. Я важко дихала, усім своїм тілом побоюючись чогось неприємного від них, не дивилася в їхній бік і з нетерпінням чекала, коли вони підуть, хотіла, щоб вони пішли, усі, щоб зникли. Тоді почула, як голоси віддаляються, зачекала ще трішки, а потім повернулася й побачила їхні спини — вони йшли, штовхаючись ліктями. Я так і не зрозуміла, яка дівчина поклала край моїм тортурам.

Вийшовши з кав'ярні й самотньо прямуючи вулицею, я знову переживала цю сцену, про яку не згадувала багато років. Так, того вечора я чула голос саме Л.

За такого нашарування неспростовних фактів у мене виникло переконання, що тією дівчиною, яка примусила групу піти і яку я не змогла побачити, була Л.

У вересні я знову поїхала з дому, щоб допомогти дітям облаштуватися. Поль отримав кімнату в гуртожитку свого факультету, а Луїза винаймала квартиру разом із двома подругами, які, як і вона, поїхали вчитися з тієї ж спеціальності. Подорожі туди й назад у торговельні центри «Ікеа»¹ та «Касторама»², кілька днів у Турне, а потім у Ліоні — усе це забрало перші тижні навчального року, тому питання про те, щоб почати писати, навіть не поставало. Я була щаслива від того, що можу провести ці моменти з дітьми. Відтягнути мить розставання.

У мене було занадто багато клопотів, аби розпочати роботу, — ось що я пояснила Л., яка одного вечора поцікавилася телефоном, як просувається мій проект. Своїм приглушеним голосом, нічого не стверджуючи, вона запитала, чи все це (поїздки туди-сюди, переїзд дітей у нові помешкання, заповнення паперів, покупки) не було для мене зручним алібі, щоб не помічати свою теперішню неспроможність сісти й писати,

¹ «Ікеа» — транснаціональна корпорація, одна з найбільших у світі торговельних мереж з продажу меблів і товарів для дому.

² «Касторама» — торговельна мережа, яка спеціалізується на товарах для ремонту й облаштування будинку.

неспроможність, пов'язану із самим проектом, а не з обставинами. Невже колись, працюючи чотири дні на тиждень у віддаленому передмісті, я не могла викроїти конечний момент і час? На її думку, я відмовлялася прийняти те, що моя ідея не найкраща, що я зайшла на не свою територію і що цей задум навіть ішов у розріз із моєю літературною творчістю. Хіба не марні намагання порвати з попереднім творчим добром заважають мені писати? Вона говорила мені про таку вірогідність, щоб я замислилася. Лише це запитання видавалося для неї ключовим, і вона — бо подруга — дозволяла собі озвучити його мені. У неї не було жодної впевненості, лише інтуїція.

Я не знайшла контраргументів.

Так, у набагато напруженіший час я викроювала моменти для того, щоб писати.

Але я більше не була такою молодою і вже не мала життєвих сил, та й по всьому.

Л. — яка дуже ретельно цікавилася моєю працею (як ніхто до неї), — я показала свої робочі записники: три чи чотири нотатники, подаровані мені Франсуа після виставки Едварда Гоппера. Усі вони були однакові завбільшки, з гладенькими та приємними на дотик обкладинками, на кожній з яких містилася репродукція однієї з картин цього художника.

Я занотовую в невеличких записниках, які мені подобаються через те, що тоненькі та легкі, з гнучкою обкладинкою та з лінійками. Вони лежать на дні моєї сумочки, хай би куди я йшла: я беру їх у подорож, коли їду у відпустку, і ввечері завжди кладу один із них на приліжкову тумбу. Я записую туди ідеї чи фрази для поточної

роботи, а також інші матеріали: назви майбутніх книжок, початки історій. Інколи я вирішую самоорганізуватися: протягом кількох тижнів у такий нотатник заношу ідеї, пов'язані з книжкою, над якою працюю, тоді як інший зошит залишаю для подальших проєктів. У періоди емоційного збудження ставалося так, що в мене було *розпочато* п'ять-шість записників — по одному новому проєкту на кожний; зрештою, я завжди порушую цей порядок.

Я запевняла свого видавця, що справи просуваються добре, використовувала розпливчасті формулювання, аби відтягнути момент, коли потрібно буде брехати: я проводила деякі додаткові дослідження, готувала підґрунтя, підсилювала підвалини...

Не було жодної причини непокоїтися.

Я саме збиралася знову взятися до справи.

Але ж я вдавалася до вивертів, розпорошувалася на різні справи, переносила з дня на день і з тижня на тиждень момент, коли буду змушена визнати, що щось зламалося, зіпсувалося, більше не функціонувало.

Насправді, щойно я вмикала комп'ютер, щойно вдавалася до розмірковувань, гучніше лунав голос внутрішнього гальмівного механізму. Мою свідомість захопило щось на кшталт саркастичного і суворого над-Я, яке хихикало, кпинило, шкірилося. Тільки-но з його глибин з'являлася квола фразочка, воно цькувало її, немов провокуючи вибух сміху. На моєму чолі над іншими двома виникло третє око. Хай там що я намагалася написати, воно бачило, до чого я хилю. Третє око чекало нагоди поквитатися зі мною, руйнувало будь-яку початкову спробу, викривало обман.

Нещодавно я зрозуміла дещо жахливе, від чого голова йде обертом: відтепер я була для себе найгірший ворог. Свій власний тиран.

Інколи мене напосідала похмура, нестерпна думка: Л. мала рацію. Л. застерігала мене, бо бачила, що я наближаюся до цілковитого провалу.

Я збилася на манівці.

Л. намагалася попередити мене, а я не зважала на це.

У Луїзи й Поля розпочалося навчання, і я залишилася вдома сама. Я не уявляла такого і певною мірою не була до цього готова. Я маю на увазі, що було неможливо передбачити таку тишу й підозрілу нерухомість, у якій раптом залякла квартира.

Утім, перед від'їздом дітей я намагалася передбачити своє самотнє перебування в покинутому просторі. Спробувала уявити порожнечу і це нове життя, яке йшло в комплекті з нею. Але я помилялася. Тепер це було вже не думкою, яку потрібно обмірковувати, а реальністю, яку мушу прийняти. Я тинялася кімнатами, шукаючи щось зникле. Нещодавно добіг краю черговий період мого життя — це сталося природно, весело, гладко і було звичною річчю, проте краяло мені серце. У порожніх спальнях ліжка були заслані, книжки — вишикувані під лінійку, шафи — зачинені. Один чи два предмети були пересунуті, на спинці крісла висіло щось із одягу. Я споглядала цей оманливий безлад, схожий на той, який бачиш у каталогах меблів чи в журналах з декору, — він скидається лише на те, чим, власне, і є, — на сміховинну подобу, штучне відтворення життя. Мені хотілося плакати.

Л. регулярно телефонувала, непокоїлася через мій моральний дух.

Л., здавалося, дуже близько брала це до серця, співчувала, і з часом мені здалося, що вона — єдина людина, яка може зрозуміти, що я відчуваю: ця наповнена спогадами квартира, у якій тепер я мусила жити сама, ці години вдома, що ним не знала, як дати раду...

Проте я мала писати книжку, і настав час впрягатися в роботу.

Щодня я вмикала комп'ютер, регулювала крісло. Сидячи перед екраном, я активувала вордівський документ, у якому вже багато тижнів поспіль наново переробляла початок, що ніколи не перевищував дві сторінки. Я шукала назву. Інколи якийсь заголовок викликав бажання писати. Але, крім цього короткого спалаху захвату, нічого не відбувалося, за ним ішли загальне заціпеніння, нездоланна втома, яка завжди змушувала мене підводитись із-за робочого столу через побоювання впасти зі стільця чи так і заснути, умить, поклавши голову на клавіатуру (тоді спогоди видавали картинку про Поля, ще восьми- чи десятимісячного: якось, коли ми пізно повернулися із парку та пропустили денний сон, сидячи на дитячому стільці для годування, він заснув, упавши носом у тарілку з пюре).

Або десь глибоко в мені знову лунало це глузування.

Утім, щодня я вкотре відтворювала неодмінні умови для священнодії, немов нічого не заважало, нічого не жахало.

Настає момент, коли більше нічого не може бути перепорою, коли доконечний простір звільняється, коли все стає на своє місце, упорядковується, сортується, переписується. Тиша насправді повернулася, подушечка лежить на кріслі там, де потрібно, клавіатура комп'ютера лише чекає, щоб по ній забігали пальці.

Настає момент, коли до скруту треба було б зануритися в роботу, віднайти ритм, включитися, виявити рішучість. Але все це ніяк не запанує.

Настає мить, коли кажеш собі, що справа лише в умінні самоорганізуватися, що варто лиш дати собі добрячого копняка під зад — одразу робитимеш що слід. І ось ти вмикаєш пекельну машину у визначений вранішній час, сідаєш за стіл — готово, ти сидиш там. Але нічого не відбувається.

Настає момент, коли кажеш собі, що так не має бути, що це не так уже й важко, а якщо вже й так, то в цьому стражданні є частинка втіхи. Але в моєму випадку все було інакше, на мене чекала лише поразка. Я порожнім поглядом втуплювалася в монітор.

Трішки пізніше настав час, коли не можна було знайти виправдання, відмовки. Усе було готово, але нічого не писалось.

Я боялася. У мене більше нічого не виходило.

Персонажі, які я описувала Л., втратили будь-яке наповнення, перестали бути цікавими ще до того, як я збагнула це, і зрештою я втратила до них інтерес. Загальний задум роману вже не здавався мені таким грандіозним і луснув, як мильна бульбашка.

Усе звучало фальшиво.

Історія, ситуація, сама ідея книжки, сама ідея ідеї. Більше ні в чому не було сенсу.

Одного жовтневого вечора я повідомила своєму видавцю, що відмовляюся від проєкту, про який розповідала. Він виявився нежиттєздатним, щось не клеїлося. Вона попросила мене надіслати їй те, що я вже написала,

навіть іще не завершене, чорновий варіант — вона зуміє прочитати між рядків, навіть просто початок, навіть кілька сторінок. Я відповіла, що нічого не написала, жодного рядка, і перервала розмову.

Я була не в змозі пояснити відчуття безвиході, тієї відрази, яку все це навіювало на мене, оте враження, що я все втратила.

Я ніколи не думала, що бесіди, які ми вели з Л., можуть бути якось пов'язані з моєю відмовою від проекту. До цього часу жоден погляд, жодне слово, напучання не мали впливу на характер моєї роботи. Ідеї книжок самі мені нав'язувалися — це не обговорювалося, не ставало предметом дискусії, не було справою вибору, це був шлях, альтернативи якому не існувало.

Хіба ж я могла уявити, що однієї-двох розмов може бути задосить, щоб змусити мене замовкнути?

Уночі я лежала із широко розплющеними очима і нічого не бачила: жодного блимання, жодного відблиску.

Рано-вранці, коли після ночі, проведеної у Франсуа, я поверталася додому, на розі вулиці я зустріла Л. Не перед дверима свого будинку, а за кілька сотень метрів від нього. У неї не було жодної причини бути там. На моїй вузькій вуличці не було жодної крамниці, тільки-но починало світати, і навколишні кав'ярні були зачинені. Через холод я крокувала дуже швидко, похиливши голову. Утім, мою увагу привернула довга біла постать, що стояла на тротуарі навпроти, — мабуть, через те що вона нерухомо залякла. Л. була закутана в довге пальто з піднятим коміром. Вона не рухалася, не було враження, що Л. звідкись ішла чи навіть чекала на когось. За кілька секунд мені здалося, що час від часу вона позирає на вхід у мій будинок. Коли вона мене побачила, її обличчя засяяло. У її погляді не було ані збентеження, ані здивування, немов те, що вона стоїть там узимку, о сьомій годині ранку, — цілком природна річ. Вона захотіла побачити мене, але коли прийшла, зрозуміла, що мене немає вдома, — ось що вона сказала. Вона не намагалася щось вигадати, і ця простодушність зворушила мене, бо це зізнання прозвучало так по-дитячому, чого я ніколи за нею не помічала.

Вона пішла слідом за мною, зайшла у квартиру. Коли я йшла з дому, то прикрутила опалення, а вночі темпе-

ратура на вулиці й у приміщенні понизилася. Я запропонувала їй шаль, але вона відмовилась. Л. зняла пальто, на ній був не светр, а якась дуже легка атласна блузка, що окреслювала талію, плечі, руки. Це більше походило на вбрання, яке вдягають на вечірку чи дещо претензійну світську вечерю. Я запитала себе, звідки вона йшла і чи спала взагалі. Я поставила на вогонь гейзерну кавоварку, ми сіли на канапу. Я дуже замерзла. Поруч зі мною Л., здавалося, грілася від енергії внутрішнього згорання, яка захищала її від холоду. В її тілі було дещо напрочуд чуттєве. Відчувалась розслабленість.

Кілька хвилин ми мовчали, а потім вона наблизилася до мене. Її голос видався мені дещо охриплим, немов вона всю ніч співала й курила сигарети.

— З тобою вже було таке, що ти не хотіла повертатися додому?

— Так, звичайно. Але це було вже давно.

— Цієї ночі я кохалася з одним чоловіком у номері готелю. Десь близько п'ятої чи шостої години ранку я вдягнулася, взяла таксі й доїхала до свого будинку. Коли я була вже біля під'їзду, не змогла піднятися до себе — не хотіла ні спати, ні навіть прилягти. Немов щось усередині відмовлялося підкоритися. Тобі відоме це відчуття? Отож я попрямувала навмання. Дійшла сюди.

Засвистіла кавоварка, я підвелася вимкнути плитку. Якби це була будь-яка інша з моїх подруг, я б розлила каву в чашки і повернулася б на канапу, а потім, не гаючи ані секунди, сміючись, розпочала б заповзятий допит: хто цей чоловік, скільки вона з ним зустрічається, де в них буде побачення?

Але я поставила чашку й цукор перед нею і залишилася стояти.

Я не могла постави їй жодного запитання.

Дивлячись на Л., я відчувала те нервово збудження, яке пульсувало під її шкірою. Так, звідти, де стояла, я дуже чітко відчувала, як у її венах пришвидшено циркулює кров.

Обіпершись на посудомийну машину, я залишалася на місці, далеко від неї. Я вперше подумала, що в Л. ховалося дещо, що вислизало від мене, те, чого я не розуміла. Гадаю, в мене вперше виникло безпричинне відчуття страху, і я не могла надати йому якоїсь форми чи образу.

Л. випила каву, підвелася. Подякувала.

Розвиднилося, і вона відчула, що дуже втомилася і вже готова повернутися додому.

Я хотіла б проаналізувати особистість Л. в усіх її проявах, хай би якими суперечливими вони були.

Л. поставала в різних іпостасях: то серйозною людиною, у якої все під контролем, то веселункою, вчинки якої неможливо передбачити. Безперечно, саме через це так важко описати її особистість — ці раптові втрати самоконтролю, цю суміш самовпевненості й серйозності, — суперечливість якої зненацька підтверджував напад роздратування чи навіженства, чия нестримність скидалася на несподіваний протяг з вікон, що з тріском відчиняються від сильного пориву вітру.

Л. і далі вражала мене своєю здатністю вловлювати душевний стан іншої людини й миттєво пристосовуватися до нього. Вона вміла постерігати невдоволення офіціанта кав'ярні чи втому продавчині пекарні, немов відчувала їхній настрій, тільки-но переступала поріг закладів. Л. завжди була на крок попереду. У громадському місці могла зав'язати розмову з будь-ким, а менш ніж за три хвилини від неї зітхали в захваті, відверто звірялися їй в особистому. Л. на позір була поблажлива й толерантна особа, складала враження людини, яка може все вислухати, не даючи оцінок.

Л. вміла добирати слова, щоб розрадити й заспокоїти.

Л. була з тих людей, до яких на вулиці звертаються розпитати про дорогу абощо.

Але інколи ідеальна поверхня зненацька розколювалася і Л. виявляла несподівану рису. Деколи з очевидним бажанням заперечити власні переконання Л. впадала в приголомшливий, неймовірний гнів, наприклад через те, що, проходячи повз неї тротуаром, хтось не міняв траєкторію свого руху (вона вважала, що дві особи, які наближаються прямісінько одна до одної, — на знак поваги чи як жест доброї волі — мають обидві відступити вбік на крок чи принаймні трішки змінити напрямок). Пригадую один з епізодів, що якось стався в метро: під час того як якась жінка горлала в трубку мобільного, Л. понад п'ять хвилин незворушно голосно відповідала, а та жінка не зауважувала цього. Ця сцена спровокувала вибухи сміху пасажирів, що були навколо.

Іншого разу, прийшовши на зустріч з Л. на майдан Мартен-Надо, я стала свідком того, як з червоним від люті обличчям вона обкладала лайкою типа, що перекрикував її. Утім, словниковий запас чоловіка видавався досить обмеженим у порівнянні з її. Своім низьким, рішучим, категоричним голосом Л. узяла гору. Коли нарешті я змогла відвести її вбік, вона пояснила мені, що цей суб'єкт повадився агресивно і непристойно по відношенню до дуже юних дівчаток, які проходили повз нього в шортах.

У Л. були дуже різноманітні теми розмов: неvvічлива поведінка парижан, дрібні керівники, які корчать із себе великих начальників, мучителі й кати різної масті, різні форми соматизації та їхній зв'язок з нашою епохою, телепортація людей — про все це вона любила

говорити годинами. Якщо виходити з принципу, що ми — не що інше, як сукупність пов'язаних між собою атомів, жодний фундаментальний закон фізики не заважає нам жити разом і не порушувати межі простору одне одного. Жоден фундаментальний закон фізики не заважає нам також — із сьогодення на декілька сотень чи тисяч років — телепортуватися з пункту А в пункт Б так, як ми можемо — уже тепер — майже миттєво пересилати фото чи музичний трек в інший куточок світу.

Серед інших дивацтв Л. була і її впевненість у тому, що шульги відрізняються від інших людей і миттєво впізнають одне одного. Вони пов'язані одне з одним та утворюють невидиму касту — її тривалий час просто не сприймали, — непомітне верховенство якої немає потреби доводити.

* * *

Незабаром я виявила, що в Л. також були фобії: одного дня, коли ми вдвох обідали в невеличкій кав'ярні мого кварталу, я побачила, як стійку бару обходить миша — точнісінько за Л. У паризьких ресторанах — навіть у найвишуканіших — нерідко можна побачити мишей, але мушу сказати, що в обідню пору це трапляється не так уже й часто. Тим більше щоб миша чимчикувала безцеремонно. Видовище було варте того, щоб ми перервали розмову.

Л. залякла, не в змозі повернутися.

— Справжня миша? Ти жартуєш?

Сміючись, я заперечно похитала головою.

А потім зрозуміла, що Л. зовсім не перебільшує: вона зблідла як полотно, на її чолі виступили крапельки поту. Я вперше бачила, щоб вона була така бліда.

Я спробувала заспокоїти її: миша втекла, немає підстав непокоїтися і жодної причини побоюватися, що тварина

повернеться. Л. не хотіла нічого чути. Вона перестала їсти салат, за який щойно взялася, попросила рахунок, і ми пішли.

Пізніше я з'ясувала, що Л. не зносила жодного гризуна. Вона зізналася мені, що не змогла дочитати мою новелу, в якій ішлося про білих мишей.

Поступово з різних розмов я дізналася, що Л. прочитала *все*, що я написала й опублікувала: мої романи, новели, публікації в збірках творів різних авторів — *усе*, за винятком цього тексту, який не посилила.

Разом із тим Л. визнавала, що розвивала деякі свої захоплення й виявляла неабияке зацікавлення до пристрастей інших. Щодо цього в неї була теорія: не виробивши певну кількість підсвідомих ритуалів, жодна істота не могла вижити в нашому суспільстві. Л. відзначала, наприклад, що в нас усіх був час приймання їжі. Чи розумію я, про що вона говорить? Якщо подумати, то чи не констатую я той факт, що з часом моє харчування змінилося і пройшло різноманітні фази, різні періоди? Відповідно до віку і зважаючи на різні впливи, деякі продукти харчування зникли з мого раціону, тоді як інші — ті, якими я нехтувала дотепер, — навпаки, раптом стали konieczними. Вона спонукала мене подумати, наприклад, про мій сніданок. Чи завжди він був однаковий? Дійсно, я визнавала, що багато разів змінювала його звичні складові. У мене був період «бутерброди + йогурт», період «пластівці + бутерброди», період «пластівці + йогурт», період «лише булочка». У двадцять років я пила чай, у тридцять — каву, в сорок — теплу воду. Це викликало в неї посмішку. Л. зізналася, що, коли дорослішала, пройшла через так звані хроматичні фази: оранжевий період — коли їла продукти лише цього кольору (апельсини, абрикоси, моркву, помаранчевий сир

«Мімолет», гарбуз, варені креветки), а відтак — зелений період (шпинат, спаржева квасоля, огірки, капуста брокколі), який завершила після одруження.

Аналогічно Л. констатувала, що певна кількість наших щоденних жестів виконуються в незмінному порядку, не потребуючи якогось рішення чи обмірковування. На її думку, така послідовність рухів — частина стратегії, яку ми більш-менш свідомо задіюємо для виживання. А наші «слова-паразити» — далеко не випадкові — розкривають краще за будь-яку промову спосіб, у який ми можемо в певний момент адаптуватися до головних правил нашого оточення (або чинити їм опір). За Л., поширені вислови, які ми колективно переймаємо, краще ніж будь-яке детальне дослідження нашого життя чи розпорядку дня виказують наші найбільші збентеження. Таким чином, в епоху, коли, здається, більше нічого не працює, коли суспільство в усій своїй сукупності бачиться застиглим у нерішучості, люди раз у раз повторювали: «Усе гаразд». Крім того, вечірки, фільми — і люди вже не були *дуже*: дуже люб'язні, дуже нудні, дуже швидкі, дуже повільні, — вони стали *занадто*: занадто люб'язні, занадто нудні, занадто швидкі, занадто повільні — можливо, через те що таке життя справді цілком заволоділо нами.

А ще в Л. була одна дуже ефективна стратегія — для захисту її життєвого простору чи гарантування конфіденційності розмов. Коли в обідню пору вона приходила в кафе, то завжди просила столик на трьох, хоча ми були лише вдвох. Така хитрість дозволяла їй отримати великий стіл (чи два об'єднаних невеличких столики), тоді як навколо нас усі сиділи плече до плеча. Хвилин

за двадцять, удаючи втомлений вигляд, вона повідомляла офіціантові, що ми змушені зробити замовлення, не чекаючи на третю особу, місце якої, втім, про всяк випадок, зберігаємо. Наприкінці обіду, коли зал значно порожнів, Л. вибачалася перед офіціантом: вона перепрошувала, мовляв, ця людина підвела нас.

Мушу сказати, що я ніколи не нудьгувала з нею.

Л. уголос ставила собі різноманітні запитання чи швидше висловлювала вголос запитання, якими, ймовірно, задаються багато жінок (принаймні я): «До якого віку можна вдягати обтислі джинси?» «Міні-спідницю?» «Носити декольте?» «Чи здатні жінки самі помітити, що вже запізно, що це видається дещо смішним, чи потрібно просити в когось із близьких (коли ще можна так одягатися) попередити, коли такий момент настане?» «Чи *вже* запізно і, не усвідомлюючи цього, ми перейшли межу?»

Я була вражена: Л., яка видавалася мені такою впевненою в собі під час нашої першої зустрічі, такою переконаною у своїх рішеннях, тією, хто чудово усвідомлювала, яке справляє враження, висловлювала — з більшою часткою гумору — занепокоєння, схожі на мої.

Це швидко стало однією з наших найулюбленіших тем: зусилля з при звичаєння, яких слід докласти, щоб побачити себе такими, якими були насправді; фокусування (у значенні фототерміна), до якого мусили регулярно вдаватися, щоб знайти своє розташування на шкалі віку, дізнатися, чим слід керуватися.

Виявлення нової зморшки, додаткового свідчення загального процесу в'янення, під очима синці, які не зникають, — в усьому цьому можна було звіритися, це стало предметом критичного... і комічного аналізу.

Л. повідала мені, що, проходячи повз когось, кому за тридцять, насамперед обов'язково запитує себе, скільки ж насправді цій людині. Ось уже кілька років запитання про вік було першим, що вона ставила собі стосовно будь-якої людини, з якою перетиналася чи зустрічалася — чи то з жінкою, чи з чоловіком, — немов ішлося про первинну інформацію, без якої неможливо обійтися, щоб оцінити співвідношення сил, можливості зваблення, взаєморозуміння. У свою чергу, я помітила, що з віком люди мені здавалися молодшими, ніж були насправді. На її думку, це було віковою ознакою — неможливість відрізнити двадцятирічну та тридцятирічну особу, тоді як вони самі з легкістю могли розібратися, хто старший, а хто молодший.

Мене захоплювало в Л. те, що жодне із серії цих внутрішніх запитань не відбивалося на її способі життя. Нічого в її зовнішності чи поведінці не виказувало ані занепокоєння, ані невпевненості щодо себе самої. Навпаки, мені здавалося, що те, як вона вдягається, рухається, сміється, блискуче доводило, що вона цілком змирилася з тим, якою жінкою була.

Усе це, поза сумнівом, було силою тяжіння, якою Л. впливала на мене: я захоплювалася нею через тверезість її міркувань про навколишній світ і саму себе, а також через її здатність *вводити в оману*, грати роль.

Одного дня, коли ми йшли пліч-о-пліч бульваром Рішар-Ленуар, Л. розповіла мені, що на початку дев'яностих дивилася фільм Паскаля Баї «Як чинять люди». Їй здалося, що назва сама по собі резюмує її душевний стан, цю постійну серію запитань — щодо інших, — якої вона не могла позбавитися: «Як вони чинили?» «Так, якими темпами?» «З якою енергією?» «На основі яких переко-

нань?» «Як *людям* удавалося вистояти?» Тому що в той період, коли вона спостерігала за ними, їй здавалося, що інші краще за неї виходили зі складних ситуацій. Чи я бачила цю картину? Оскільки я не відповідала, Л. розповіла про інший повнометражний фільм приблизно того ж періоду, знятий Лоранс Феррейра Барбоза під назвою «В нормальних людях немає нічого виняткового», який нічим не поступався першому. За сценарієм, який їй дуже сподобався, дія відбувалася здебільшого в психіатричній лікарні.

Я зупинилася.

Кілька хвилин я не могла нічого сказати і вдивлялася в її обличчя, шукаючи якийсь знак.

Л. спантеличено дивилася на мене. Нещодавно стемніло, у вікнах поволі світилося, пориви вітру розносили опале листя, яке шаруділо, як папір, що жмакають.

У той момент я відчула, як у мене запаморочилося в голові, — не можу сказати, чи то від задоволення, чи від жаху.

Таке було вже не вперше.

Так, я бачила обидва ці фільми і — через досить особисті причини — вони були частиною мого власного пантеону. Те, що Л. мені розповіла саме про ці дві стрічки, про які, швидше за все, ніхто, крім мене, не знав, те, що вона їх об'єднала, було збігом, що бентежить, навіть приголомшує. Отож мені спало на думку, що Л. десь прочитала чи почула про цей безцінний спогад, який у мене зберігся про них. Але в нас не було жодного спільного знайомого і я не пригадую, щоб розповідала про це в інтерв'ю журналістам.

Так, я також часто запитувала себе: як же чинять люди? І, правду кажучи, ці питання дещо змінювалися, але ніколи не зникали: «Як чинять люди, щоб писати, кохати, безпробудно спати, урізноманітнювати меню своїх дітей,

виросити їх, відпустити від себе не чіпляючись, раз на рік відвідувати дантиста, займатися спортом, бути вірною, не починати знову курити, завжди читати книжки + комікси + журнали + щоденну газету, не відстати геть від музичних тенденцій, навчитися дихати, не засмагати без захисних засобів, ходити за покупками один раз на тиждень і не забувати нічого купити?»

Цього разу я мусила все з'ясувати. Я подивилася їй просто в очі й запитала, чому вона розповіла мені про ці фільми? Невже я про них згадувала? Вона, здавалося, була здивована. Л. розповіла про них, тому що ці фільми справили на неї враження. І тому, що, правду кажучи, вона й досі ставила собі такі запитання. Та й по всьому. Саме тому вона думала про них.

Ми мовчки пішли далі.

Чи відчувала й вона цей постійний сумнів щодо своєї манери — то нерішучої, то доведеної до крайнощів — крокувати життям? Цей страх випасти з набраного темпу, правильної тональності? Це відчуття, що ти береш речі занадто близько до серця, що не вмієш триматися на безпечній для себе дистанції.

Або Л. перейняла мої клопоти, немовби прибравши оманливої зовнішності, щоб простягнути мені дзеркальце, в якому я могла впізнати своє власне відображення?

Коли я ставила собі це запитання, врешті-решт завжди казала, що в мене немає жодної причини сумніватися в цих схожостях між нами і відмовлятися від підтримки, яку завдяки їм діставала.

Л. спостерігала за іншими.

На вулицях, у парках, у метро.

Л., не вагаючись, особисто ставала предметом свого вивчення і з дотепністю, яка мене захоплювала, бавилася цим.

Л. не вдовольнялася виголошенням запитання — вона пропонувала відповіді.

Л. не бракувало самоіронії.

У Л. були теорії щодо всього: відповідності одягу й віку, майбутнього відродження преси, повернення до раціону забутих овочів, найкращого способу припинити гикавку, телепатії, корекції кольору обличчя, нашестя хатніх роботів, еволюції мови й ролі словників, впливу сайтів знайомств на любовні стосунки.

Одного ранку, коли вже збиралася виходити з квартири, я почула по радіо голос Жиль Делеза¹. Я відтворюю тут фрази, які занотувала з пам'яті за кілька секунд після увімкнення короткого архівного запису:

Якщо ти не можеш розгледіти в комусь дешицію божевілля — він тобі не може сподобатися. Це та грань нашої особистості — вона є в усіх, у всіх нас, — у якій певною мірою відображається дешиція божевілля. Спробуй вловити цю точку божевілля, точку, в якій — на щастя або нещастя — божевілля стає джерелом привабливості.

Я одразу ж подумала про Л.

Я подумала, що Л. відчула мою точку божевілля, а я — її.

Можливо, це насправді так і було: зустріч — чи то любовна, чи дружня — двох божевіль, які притягуються і захоплюються одне одним.

¹ Жиль Делез (1925—1995) — французький філософ.

У дні, коли Л. була певна, що не наштовхнеться на Франсуа, вона приходила до мене на обід чи на чай. Тривала осінь, а оскільки я не писала, то діставала задоволення від життя. Я перестала сидати за комп'ютер у визначений час, оголосила про такий собі перепочинок, час придумати сюжет іншої книжки, плисти за течією. Я часто згадувала слова — не знаю, де їх прочитала, — про те, що історії покояться в землі, як викопні рештки. Вони — релікти світу, який існував колись. А робота письменника полягає в тому, щоб, використовуючи свій інструментарій, обережно вивільнити їх і, намагаючись не пошкодити, дістати.

Ось чому я йшла, дивлячись собі під ноги: я, безперечно, вишукувала під бруківкою камінчик, який надихнув би мене на розкопки.

Коли настала зима, мені була несила підходити до клавіатури.

Складно стало не лише відкривати текстові документи, але й — поступово й непомітно — відповідати на мейли, писати листи. Не можу точно сказати, коли, тількино сіла за комп'ютер, уперше відчула цю жахливу печію у стравоході. Знаю, що вона повторилася і подужчала: від цього викиду кислоти мені перехоплювало дух.

Я купила в аптеці засіб від печії.

Щоб і далі користуватися комп'ютером, мені потрібно було хитрувати зі своїм тілом: якомога чіткіше повідомляти йому, що я не збираюся нічого робити, нічого, що б мало — прямо чи опосередковано — щось спільне з письменством. Я ненадовго сідала, прибравши розслабленої пози, не наводила курсору на іконку Word, розташовану внизу робочого стола. Лише завдяки таким хитрощам я могла сидіти за комп'ютером.

На щастя, були записники. Нотатники, в яких я й далі записувала та збирала до купи вирвані в мовчання слова, невеличкі початки, кінцівки фраз, намальовані нашвидкуруч силуети. Записники лежали в моїй сумці. Я захопилася за ось таку ідею: скам'янілість залягала в сторінках, у волокнах паперу, викопні рештки чекали на свій час. Заголовок, асоціація, деякі нотатки щодо фактів із реального життя, які за слушного моменту набули б значення — і я пішла б назирчі за їхнім відлунням. Копальня, скарбниця, в якій мені було достатньо покопирсатися, коли буду готова. Ось що я пояснила Л. одного разу, коли вона розпитувала, що я творю.

Я була з нею того дня, коли мені розрізали сумку в метро. Не пам'ятаю, чому ми сіли на четверту лінію у годину пік, і не маю жодних записів про цю поїздку. Ми стояли впритул одна до одної, поглинуті стиснутими тілами, і обидві хиталися — одна навпроти одної — в такт погойдуванню вагона метро. Я, вочевидь, нічого не помітила. На пересідній станції ми розсталися, відтак я сіла на третю лінію — таку ж переповнену, — щоб дістатися додому. Лише пізніше, ввечері, шукаючи упаковку паперових носовичків, я помітила, що сумку розрізали від

самісінького верху до низу канцелярським ножом. Я одразу ж подумала про записники. Їх не було. Відділення, в якому були моя кредитка, готівка й документи, також зникло. Хтось забрав усе (через обкладинку записники могли прийняти за довгий гаманець чи портмоне з відділеннями для кредиток і посвідчення особи), а може, лише гроші, а записники випали крізь зяючий отвір. Я перерила сумку, обнишпорюючи абсурдним жестом відчаю кожний закуток по десять разів поспіль і повторюючи вголос: «Не може бути, не може бути». А потім розплакалася.

Згодом я зателефонувала Л. розповісти про те, що зі мною сталося, і переконатися, що в неї все обійшлося без неприємностей. Що її сумку не порізали. У свою чергу, тепер, коли про це почула, вона пригадала, що бачила двох чоловіків — за нами, — чия поведінка видалась їй дивною. Вони скидалися на типів, які користаються на-товпом, щоб потертися біля жінок.

Л. дала мені номер міжбанківської гарячої лінії, щоб заблокувати кредитні картки.

Л. переймалася моїм станом.

Л. запитала, чи я хочу, щоб вона приїхала до мене.

По розмові я одразу ж лягла спати. Я більше не мала що робити. Почула, як, опанувавши голос, сказала їй, що це не так уже й серйозно. Це було не так уже й серйозно, ні: мої записники зникли і лишилося відчуття, що мені ампутували обидві руки (хоча це й було безглуздим перебільшенням). Це дійсно було доказом — якщо в такому була потреба, — що щось не клеїться.

II

Депресія

Якийсь голос усередині нього вперше прошепотів:
«Хто ти такий, коли пишеш, Таде? Хто ж ти такий?»

Стівен Кінг. Темна половина

— Я знаю, що ти дивишся телесеріали з дітьми, що ви бачили найкращі. Тоді подумай, будь ласка, дві хвилини. Порівняй. Поспостерігай за тим, що пишуть і що знімають. Ти не вважаєш, що ви програли битву? Літературу вже давно перевершили у вимислі. Я не говорю тобі про кіно, це інша річ. Я кажу про комплекти дисків DVD на твоїх полицях. Мені важко повірити, що ти ніколи не втрачала сон від цього. Ти ніколи не думала, що роман помер, принаймні певна його форма? Ти ніколи не думала, що сценаристи просто обскакали вас на фініші? Навіть підкорили. Це вони — нові всюдисущі та всесильні деміурги. Не спи-раючись на реальність, вони здатні створити три покоління сім'ї, політичні партії, міста, племена, по суті, навіть світи. Можуть створити героїв, до яких прив'язуються, про яких люди думають, що знають. Розумієш, що я маю на увазі? Цей близький зв'язок, який виникає між персонажем і глядачем, це почуття втрати чи жалю, яке він відчуває, коли фільм добігає кінця. Таке не відбувається з книжками, це стається в іншому місці, зараз. Ось що вміють робити сценаристи. А ти, ти мені товчеш про силу вимислу, його відлуння в справжньому світі. Але все це більше не справа літератури. Вам слід це визнати. Вимисел — вам варто покласти

цьому край. Телесеріали, на противагу романам, захопили значно більшу територію та набагато ширшу публіку. Ні, в цьому немає нічого сумного, повір. Навпаки, це пречудова новина. Радійте. Залишіть сценаристам те, що вони вміють робити краще за вас. Письменники мають повернутися до того, що їх вирізняє: віднайти рушійну силу. А ти знаєш, що це? Ні? Звичайно ж, дуже добре знаєш. Як ти думаєш, чому читачі та критики ставлять собі запитання про автобіографічність у художньому творі? Бо зараз вона дає єдине право на існування: описувати дійсність, казати правду. Решта не має значення. Ось що читач очікує від романістів: щоб вони вивернули весь свій підспідок на всезагальний огляд. Письменник мусить без упину ставити запитання щодо свого існування на світі, виховання, цінностей, постійно піддавати сумнівам те, як він використовує мову, успадковану від батьків, якої його навчали в школі, і ту мову, якою говорять його діти. Він повинен створити мову, яка відрізняла б його від інших, яка звучала б особливими акцентами, мову, яка пов'язує його з минулим, з його історією. Мову приналежності й вивільнення. Письменнику немає потреби створювати маріонеток, хай би якими вправними й захопливими вони були. У нього вдосталь матеріалу в самому собі. Він безперестанку має повертатися до цієї суперечливої сфери діяльності, якою повинен займатися, щоб вижити, він має без упину знову приходити на місце пригоди, яке зробило з нього цю фанатичну та невтішну істоту. Не помилися битвою, Дельфін, ось і все, що я хочу тобі сказати. Читачі хочуть знати, що вкладають у книжки, і вони мають рацію. Вони хочуть знати, з якого м'яса фарш, чи в ньому є барвники, консерванти, емульгатори чи загусники.

Віднині це і є завданням літератури: вести чесну гру. Твої книжки ніколи не повинні припиняти ворухити твої спогади, вивчати переконання, побоювання, страхи, твої стосунки з тими, хто тебе оточує. Лише за цієї єдиної умови книжки влучать в ціль, знайдуть відлуння в душах читачів.

Ось що мені говорила Л. того вечора в порожньому кафе біля мерії у двадцятому окрузі.

Звечоріло, а ми все ще сиділи там, у глибині зали зі стінами, обвішаними вицвілими від сонця рекламними афішами п'ятдесятих років. Поодаль тріщала, не знаю яка, радіостанція. Я подумала, що це кафе було останнім уламком минулих часів, єдиним у кварталі, яке вистояло перед натиском модних оновлень, що захоплювали вулиці по клаптику. Острівцем опору, що згодом паде.

Я вислухала Л., не намагаючись перервати. Вона перебільшувала, спрощувала, розмірковувала упереджено, але в мене не було сил відповідати.

Ні, я не хотіла поступатися територією вимислу хай там кому. Але наразі мені нічого було запропонувати читачеві.

Ні, я жодним чином не виключала того, що одного дня повернуся до автобіографічного письма чи хай там як воно називалось. Але в ньому був сенс лише тоді, коли воно дозволяло розповідати про світ, показувати загальну картину.

У будь-якому разі, я втратила життєдайну силу.

Ось про що мені говорила Л., я слухала її, і почуте забавляло й водночас приголомшувало мене.

Її монолог змушував мене міркувати над тим, що я завжди відмовлялася узагальнювати. Її докази похитнули

мінімальну систему, що її вибудувала, аби надати сенсу своїй роботі чи принаймні мати змогу говорити про неї.

А ці слова, проникаючи, влучали в ціль і викликали сумнів, який я була не здатна сформулювати.

Одного дня Л. сказала мені, що я написала лише дві книжки. Першу й останню. Чотири інші були, на її думку, лише прикрими помилками.

У продовж осені Луїза й Поль приїжджали двічі або тричі — разом чи поодиноці. Відстань і відчуття смутку від розлуки вплинули на виникнення нового зв'язку між нами: тісних стосунків з безкінечними розмовами — все, як і раніше, коли ми жили разом, проте це вже було по-іншому. Мої діти вирости, тоді як я залишалася тією ж схвицьованою й зачарованою ними матір'ю.

Франсуа працював водночас над кількома проектами й пристав на довгострокову роботу — знімання другого сезону документального телефільму, — через що перебуватиме багато тижнів за кордоном. Я знала його невгамовну допитливість: він цілі дні присвячував читанню, любив подорожувати. І, правду кажучи, мене це неабияк улаштовувало: це відчуття обов'язку, яке було в нас обох стосовно того, що ми намагалися створити, це бажання — чи його ілюзія — поєднувати водночас кілька речей: тих, які ми могли пережити разом, і тих, що не могли. Франсуа поважав мою потребу усамітнення, мою незалежність, те, що інколи мені треба бути не з ним. А я поважала його вибір, дивацтва, незмінний ентузіазм.

Багато разів на тиждень Л. телефонувала мені сказати, що перебуває неподалік. Правду кажучи, вона завжди була десь поруч. І щоразу я пропонувала їй піднятися до

мене. Бо в цьому стані розгубленості, який я відмовлялася визнати, її присутність була для мене розрадою.

Л. приносила квіти, круасани з шоколадом, пляшку вина. Вона знала, де в мене чашки, чай, кава, штопор і келихи. У неї було своє місце на канапі. Вона загорталася в мою шаль, вмикала освітлення, вибирала музику.

Коли я відповідала на телефонний дзвінок в присутності Л., вона залишалася поряд. Вона не вдавала, що дивиться у свій телефон чи гортає газету, як вчинила б більшість. Ні, навпаки, вона погоджувалася з моїми словами чи супила брови. Мовчки брала участь у розмові.

Л. подарувала мені набір нових записників із переробленого паперу трьох різних розмірів. На найбільшому вона написала кілька підбадьорливих слів — я їх забула, але йшлося про віру в мої сили. Зараз я не можу знайти цей зошит, бо викинула їх усі.

Щотижня Л. запитувала, як просувається моя робота, нагадувала, що вона до моїх послуг і я можу поговорити з нею про це, якщо захочу. Позаяк мені нічого було сказати про свою роботу, вона розповідала мені про свою. Л. саме взялася за написання автобіографії однієї відомої актриси. За три місяці до цього вона вступила в суперництво з двома дуже популярними «неграми-літераторами». Як і решта, вона зустрілася із цією актрисою під час вечірки, організованої агентом зірки. І актриса вибрала її. Безперечно, Л. зуміла віднайти потрібні слова, довести, що інтуїтивно відчуває інших людей (чим я все ще захоплювалася). Л. любила згадувати, яке задоволення в неї виникало, коли вона редагувала довірений актрисою матеріал. Л. говорила про цю жінку з ніжністю творця, немов актриси не існувало поза межами твору, який вони розпочали разом, ніби саме Л. мала відкрити цю жінку

світу та й самій актрисі. Л. була щаслива, і їй здавалося, що цього разу вона пізнала суть свого ремесла. Те, що було важливим. Бо Л. не вдовольнялася лише тим, що вибрали її. Вона не писала для будь-кого. Вона дозволяла собі відмовлятися від деяких спільних проєктів і обирала людей, з якими хотіла працювати. «Людей, — довірчо сказала вона мені, — у яких є доля. Які зазнавали поразок, падали на дно, страждали — і все це залишило на них відбиток». Ось що цікавило її. Писати, як вони звелися після невдач, оговталися, віднайшли сили. Її роль полягала в тому, щоб укласти, надати словесного вираження довіреному їй матеріалу, розставити акценти. Вона пропонувала читачам їхню душу і, коли знаменитості дякували їй, завжди казала таке: вона лише зробила видимою для неозброєного ока їхню душу.

Одного вечора Л. сказала мені, що з першого ж погляду вміє розпізнавати людей, які стали жертвами насильства. Не лише фізичного. Людей, на особистість, душу яких хтось зазіхав. Вона вміла помічати в таких людях певне збентеження, зникло́віння, неврівноваженість — у прямому значенні цього терміна з психіатрії. Вагання, невпевненість, вади, які, здається, не помічав ніхто, крім неї.

Був початок зими, і робота Л. кипіла. А я використовувала цю пору на прикривання більш-менш правдоподібними виправданнями. Тягнула час. Удавала, що щось готую. І далі вигадувала якісь дослідження, казала, що занотовую начерки.

Я не знала, що ще два роки минуть до того, як я зможу створити текстовий документ і скласти фразу з понад трьох слів.

У період між народженням дітей і роком, коли ми розлучилися з їхнім батьком, я склала з десяток фотоальбомів, кожен сторінок на п'ятдесят. Потім я й далі фотографувала, інколи друкувала світлини, але згодом припинила замовляти їх і клеїти в альбоми. Озираючись назад у минуле, я могла б удаватися до різних припущень щодо причин нашого розставання й того, чому припинила складати фотоальбоми, але це вже зовсім інша історія. Якщо одного дня в мене вдома спалахне пожежа, думаю, я винесу їх раніше за книжки, листи, решту краму. У них збережено неймовірно цінні моменти мого життя, нашого життя. Вони — епіцентр моєї ностальгії, крихке вмістилище дорогоцінних спогадів. Часто, гортаючи фотоальбоми, кажу собі, що хотіла б зуміти описати пережите, відбитки якого є такими цінними й водночас безсилими свідками.

З настанням зими, коли я не мала чим себе зайняти, я вбила собі в голову, що розпочну нові фотоальбоми. З часу виготовлення останнього минули роки.

Два дні в мене пішло на те, щоб знайти крамницю, в якій продавалися моделі фотоальбомів, подібні до тих, які були в мене. Потім два наступних дні я вибирала світлини, більшість із яких зберігалися в цифровому форматі. Файли були записані на різних — тією чи

іншою мірою застарілих — пристроях для збереження інформації.

Із роздрукованими знімками я сіла за стіл у вітальні перед чистим альбомом, який тепер мала заповнити. «По суті, — казала я собі, — це не так уже й відрізняється від письменства: із цих вибраних, поєднаних, упорядкованих і зверстаних картинок виникала заново вигадана історія».

Одного дня, коли я наклеювала світлини в альбом, у мої двері подзвонила Л.

Усі фото, розсортовані за періодами, лежали розкладені переді мною. Л. сіла поруч, а потім її увагу привернув пакунок, що лежав біля неї. У серії відносно свіжих знімків було фото Поля, коли той повернувся після мотокросу, увесь у багнюці, та багато світлин Луїзи в колі друзів із випускного класу — в снігу, зняті якось узимку.

«Вона схожа на тебе», — сказала мені Л., розглядаючи Луїзу з ніжністю в очах. Тієї миті я подумала, що Луїзі стільки ж років, як і нам з Л., коли ми зустрілися в ліцеї. Відтоді як Л. зізналася мені, що ми ходили в один клас, ми говорили про це раз чи двічі. Я зовсім не пам'ятала її, і мені здавалося, що буде нетактовно говорити на цю тему. Я не хотіла ятрити її рану.

Л., здавалося, прочитала мої думки, тому що попросила показати їй фото нашого класу. Я трішки покопирсалася в коробках, щоб знайти ці дещо вицвілі світлини. Фото було зняте на ліцейському подвір'ї. Учні вишикувались у п'ять рядів навколо мосьє Е., учителя філософії. Майже всі хлопці внизу знімка — стоять навколішки або сидять навприсідки. Найвищі дівчата піднялися на лавку, якої не видно. Л. одразу ж упізнала моє обличчя, пальцем

тицьнувши на нього, а потім довго дивилася на світлину, розглядала кожного з учнів. Згодом, починаючи від горішнього ряду, вона пальцем водила справа ліворуч, називаючи прізвища та імена кожного. Коли Л. вимовляла імена тих, кого я не могла сама пригадати, вони виринали в моїй пам'яті, і я підтверджувала сказане.

Назвавши останнього однокласника, вона повернулася до мене з переможним виглядом. З п'ятдесяти учнів класу вона не змогла пригадати лише з десятків імен.

Раптом вона посмутнішала.

— Як шкода, що мене не було того дня. Я так би хотіла, щоб залишився доказ.

— Доказ чого? — запитала я.

— Що ми провели цей рік разом.

Але ми не провели його разом. Я не пережила той час із нею. Я дружила з іншими. До того ж, правду кажучи, цей рік мені запам'ятався лише тим, що я повільно зневірювалася в собі. Тепер цей період мені видавався таким далеким, ніби був узятий із життя когось іншого. Фізичний стан, у якому я перебувала, безперечно, вплинув на те, що в мене залишилися самі плутані спогади.

— Так, шкода, — погодилася я. — Але навіщо ж нам докази?

— Тому що ти не пригадувала мене.

В її суворому погляді прозирало благання. Можливо, я мала б удати, що пригадую її, що нарешті згадала? Я не зуміла ані підбадьорити її, ані навіть викрутитися завдяки якомусь дотепу.

Коли я вже збиралася закрити коробку (в якій упереміш насипом лежали десятки світлин, відзнятих приблизно в один час), Л. запитала, чи я можу залишити їй спогад про себе. Ще до того, як я встигла відповісти, вона понишпорила в коробці, дістала звідти та

простягнула мені — для схвалення — серію з трьох чорно-білих знімків, зроблених у фотокабіні. Четверте фото, якого бракувало, мабуть, було вклеєне в мій студентський квиток.

Я дивилася, як, не чекаючи на мою відповідь, вона акуратно вкладає цю серію знімків у своє портмоне.

Гадаю, саме того дня Л. сказала мені фразу, яку я записала на стікері, щойно вона пішла.

— У нас багато спільного. Але тільки ти можеш написати про це.

Л. залишилася повечеряти зі мною. Пізніше ввечері вона взялася за своє: до чого я дійшла? Чи я знову стала до роботи? Наполегливість Л. дратувала мене. Але водночас я не могла не констатувати того, що вона єдина, хто ще ставить мені таке запитання. Хто ще досі в це вірить.

Коли я визнала, що не можу писати, Л. зізналася, що я маю розсіяний вигляд. Мене здивував цей термін. Розсіяний?

У неї не виникало запитань щодо укладань фотоальбомів — вона вважала це певною творчістю, — а щодо іншого — так. На її думку, в мене ще було занадто багато контактів із зовнішнім світом.

Я запротестувала:

— Зовсім ні! Я ні з ким не бачуся, нікому не телефоную, не дозволяю собі піти на вечерю, вечірку, відмовляюся від усього. За винятком Франсуа й дітей, я більше ні з ким не спілкуюсь.

Л. відповіла тоном, який я так добре знала, — вона немов виголошувала вирок:

— Це природно, і ти це дуже добре знаєш. Бо саме в такій усамітненій тиші зможеш знову взятися до роботи.

Взятися до роботи, що це означало? Який сенс годинами сидіти перед комп'ютером, коли нічого не пишеться? Мені потрібно було чимось себе зайняти.

Л. не поділяла моєї думки.

Долання перешкод дасть якийсь результат. З'явиться надія працювати далі, або ж постане потрібність відмовитися від задуму. Якщо я буду весь час втікати, нічого не створиться.

Одного ранку зателефонував мій друг Олів'є попередити, що на моїй сторінці у «Фейсбуці», — точніше, на сторінці «Фейсбуку», створеній моїми читачами, — відбувається дещо, що викликає занепокоєння. Я не розуміла нічого з того, що він намагався пояснити мені: ця історія про стіну, на якій хтось цілу ніч писав жахливі повідомлення, що стосувалися мене. Хтось, хто, за його словами, був членом моєї родини, опублікував десятки *постів*, звинувачуючи мене в найогидніших речах. Мій друг побоювався, що на ці повідомлення може натрапити якийсь журналіст і розтиражувати їх. Чи маю я можливість зв'язатися з адміністратором групи? Цю групу створив мій видавець?

Коли збагнула, про що він говорив (для мене — не користувача «Фейсбуку» — було не так уже й просто зрозуміти цю історію зі стіною у відкритому доступі для всіх та повідомленнями, опублікованими особою з вигаданим профілем), я занепокоїлася. Ні, я не знала особисто адміністраторів групи, і, наскільки мені відомо, мій видавець не мав жодних контактів із ними.

Я подякувала Олів'є за попередження й попросилася. І саме обмірковувала цю ситуацію, коли з тієї ж причини зателефонувала Л. Вона коротко виклала мені зміст повідомлень, утім, відмовилась прочитати,

бо вважала написане образливим і непотрібним. Ішлося про біль, якого я завдала, написавши останній роман, та про біль, якого заподіяла взагалі, — починаючи від самого юного віку. Я була хвора і зруйнувала все навколо себе, у мене був пограничний розлад особистості руйнівного типу, я сфальсифікувала історію, сплутала дати, написала книжку, яка не мала нічого спільного з реальними фактами, які я замовчувала, спотворювала, а моєю єдиною метою було приховати своє власне відхилення від норми. Повідомлення з'являлися одне за одним протягом ночі. Вони суперечили одне одному, докоряючи мені в тому, що я сказала забагато чи недостатньо, що пом'якшено зобразила чи перебільшила реальні факти. Коротше кажучи, усе було не так. За словами Л., зміст цих повідомлень не залишив байдужими членів групи. Дехто радив їхньому авторові піти полікуватися. Протягом ночі той дискредитував себе хаотичністю думок і злостивістю висловлювань.

Упродовж дня повідомлення зникли. Чи то адміністратор групи повидаляв ці пости, вважаючи їх занадто грубими, чи сам автор долучився до їхнього зникнення.

Того ж вечора у мої двері подзвонила Л. Вона хотіла пересвідчитися, що в мене все гаразд, і поговорити про те, що сталося. Л. вважала, що автором повідомлень і анонімних листів була одна й та сама особа. І на ці атаки слід було відповісти.

Оскільки я не реагувала, Л. сіла на канапу до мене, прибравши пози, яка чітко означала, що вона має намір детально обговорити цю тему. Незабаром вона пішла в наступ:

— Хтось із твоєї родини місяцями здійснює провокативні дії щодо тебе, а ти не відповідаєш. «Він» чи «вона» пише тобі — неодноразово, — а ти не реагуєш. Тоді «він» чи «вона» переходить до наступного етапу, суть якого полягає в тому, щоб долучити до свідків інших людей, бо «він» чи «вона» очікує на відповідь. Усе просто.

— Немає чого відповідати.

— Є. Звичайно ж, є. Він чекає, щоб ти відреагувала. Напиши книжку. Доведи йому, що ти не боїшся. Доведи, що ти вільна, що література має всі права. Напиши про своє дитинство, напиши про себе, шукай. Лише коли ти писатимеш, зможеш з'ясувати, хто це. Ти розпочала дещо, що повинна завершити.

Ні. Я не хотіла братися за старе. Я хотіла повернутися до вимислу, хотіла захистити себе, бажала віднайти задоволення в тому, що вигадую. Я не бажала роками зважувати кожне слово, кожному кому, прокидатися серед ночі з серцем, що шалено калатає від незрозумілих кошмарів.

Л. розпалюлася, але тепер я вже знала її набагато емоційніші прояви характеру. Тож спробувала пояснити їй, чому це неможливо:

— Послухай мене. Якби я не написала тієї книжки, я б ніколи більше не писала. На сьогодні я переконана в цьому. Це було певним випробуванням, яке я мусила пройти. Обряд ініціації. Але писати про себе, про свою родину — це ризикувати образити людей, навіть якщо вважаєш, що когось пожалів чи возвеличив. Я більше не хочу цього. Я не кажу, що шкодую через те, що зробила, а кажу, що не маю сил знову це починати. Не в тій формі. Так, твоя правда, я маю зброю, до якої інші — поки нічого не сталося — не мають доступу.

Щонайбільше вони можуть писати мені анонімні листи чи закидати брудом стіну соцмережі, яка мені не належить. А якщо до минулого досвіду повернуся я, то, упевнена, мене прочитають декілька тисяч осіб. І я залишу слід, який зникне лише багато років по тому.

— Ну то й що? Тобі пощастило володіти тим, чому всі заздять. Ти не можеш вчиняти так, ніби це неправда, немов у тебе не було цього таланту. Дійсно, літературна творчість — це зброя, і це на краще. Твоя сім'я породила такого письменника, яким ти є. Твої близькі створили монстра, вибач мені, а монстр знайшов спосіб, щоб його крик почули. З чого, ти думаєш, зроблені письменники? Подивись на себе, подивись навколо себе! Ви — продукт сорому, страждання, таємниці, пригніченості. Ви або родом з темних територій, які не мають назв, або ж пройшли ними. Ті, що вижили, — ось хто ви, кожен по-своєму і всі загалом. Це не наділяє вас усіма правами. Але дає право писати, повір, навіть якщо це й спричиняє галас.

Збуджений стан Л. занепокоїв мене.

Кілька років тому я збиралася написати роман про жорстокість виробничих відносин чи щось *близьке* до цієї тематики чи *на її* основі. Я зустрічалася з психіатром, який спеціалізувався на роботі з пацієнтами, що зазнавали страждань на роботі, та вивчав психосоціальні ризики. Тоді я планувала написати жорстоку кінцівку для роману, над яким працювала. Я хотіла знати, чи така розв'язка можлива, чи вона правдоподібна з точки зору психіатрії: чи могла скоїти жорстокий учинок, навіть убивство змучена жінка, яка тижнями піддавалася щоденній, прихованій агресії, жінка — жертва психологічного тиску? Чи можливо, щоб така жінка перейшла до дії?

Описавши цю ситуацію лікарю, я уточнила своє запитання такими словами:

— Чи можливо, щоб така жінка скоїла небезпечний учинок мимовільно? Якщо ви мені скажете, що ні, — я все зміню.

Ми сиділи в кав'ярні, психіатр пильно і з посмішкою подивися на мене:

— Скажімо, це ускладнить ваші плани.

Я засміялася. Вимовлена мною фраза «я все зміню» не давала мені спокою багато днів. З якого пересердя я збиралася написати цю книжку? Наслідком чи прихованою формою якого страждання вона була?

Я остерігалася розповідати ця кумедну історію Л.

Їй не потрібна була моя згода, щоб вести далі свою промову.

Л. розгнівалася, бо подумала, що я дала себе залякати погрозами, які мали б навпаки спонукати мене до бою. Л. уголос обурювалася і закликала мене боротися.

— Знаєш, треба, щоб вони зрозуміли, що це лише початок. Ти панькалася з ними, ходила навшпиньки, замовчувала певні речі, не говорила про найжорстокіше, найтемніше — і саме за це вони докоряють тобі?! Хочеш знати, чому? Бо для них це ознака слабкості. Ти виявляла обережність, хотіла залишатися милою дівчинкою, яка мухи не образить, ти взяла у свідки читача — ти, яка ніколи так не чинила, — щоб поділитися з ним своїми сумнівами й ваганнями, ти постійно нагадувала йому про порядок, який запровадила, кажучи: «Увага, пані та панове, це роман, спроба наблизитися до правди, але це лише моє бачення речей, я не претендую на... не дозволяю собі... не надто й хотіла...», —

а про решту я вже мовчу. Ти уклякла, та й по всьому. Відкрила пробоїну, якою вони прориваються, щоб краще тебе зачепити. Ти помилялася, Дельфін, ти показала їм, що переймаєшся ними та їхнім душевним станом, і саме через це слабке місце вони тепер намагаються знищити тебе.

Я не протестувала, не уточнювала, утримувалася від будь-яких коментарів.

Лише запитала себе, чи, бува, Л. не пила до того, як прийшла до мене. Її вислови були перебільшені, ірраціональні. І все ж мені здається, що за підкреслено бурхливим обуренням я почула дешицу істини. Аби заспокоїти її, я сказала, що подумаю над цим. Але вона ще не завершила:

— Так, літературна творчість — це зброя, Дельфін, чортова зброя масового знищення. Літературна творчість навіть набагато могутніша за все, що ти можеш собі уявити. Літературна творчість — це оборонна, стрілецька, сигнальна зброя. Літературна творчість — це граната, балістична ракета, вогнемет, знаряддя війни. Вона може або все спустошити, або все відбудувати наново.

— Мені не потрібна така літературна творчість.

Л. подивилася на мене. Її обличчя вмить посерйознішало, а голос раптом видався мені навдивовижу лагідним:

— Не впевнена, що в тебе є вибір.

Так, мене мало б занепокоїти, що Л. настільки переймається тим, що зі мною відбувається.

Так, мене мала б насторожити ця раптова поява займенника «вони» в її словах.

Так, я мала б трішки дистанціюватися від неї, принаймні на кілька днів, і нарешті знову взятися до роботи.

Але чи мала я справжні причини непокоїтися? Л. була жінка мого віку, яка жила, пишучи про долі інших. У неї були крайні, радикальні погляди на літературу, але я вважала такий світогляд багатим і відчувала, що дискусія на цю тему — коли Л. позбавиться стану афекту, тобто коли це не стосуватиметься мене особисто, — може бути цікавою.

До того ж Л. стояла горою за мене. І в такий момент, як ось цей — мить сумніву та збентеження, — співпереживання Л. було неоціненною підтримкою.

Через кілька днів, коли я спустилася в підвал по старі папери, перериваючи валізу з архівами, я натрапила на забутий рукопис. Цей текст я писала з десятків років тому, коли ще нічого не опублікувала. Точно не пам'ятала, за яких обставин це відбувалося. Це був досить затуманений період, про який я мало що пам'ятаю. Аркуші були зброшуровані пластиковими пружинами, а форзац прикривала прозора обкладинка. Назва викликала в мене посмішку. Це була хороша назва. У мерехтливому світлі підвального коридору я погортала рукопис. До мене фрагментами поверталися спогади про розмову з літредактором, яка вважала, що цей проєкт не доведений до логічного завершення, але спонукала мене й далі працювати над ним. Я без жалю відмовилася від задуму, вважаючи його занадто амбітним для себе, але зберегла цей текст.

Шукаючи інші екземпляри, я перерила валізу, але, коли ретельніше переглянула все, зрозуміла, що зберегла лише цей примірник.

Другу половину дня я провела в ліжку за перерічуванням цього рукопису. Я не відповідала на жоден телефонний дзвінок, не відривалась від тексту. У мене не виникало бажання знайти якісь причини, щоб чотири

рази прогулятися кварталом чи начистити всі пари взуття із шафи. Уперше за тривалий період я була сконцентрована. А коли дочитала текст, мені здалося, що в темному, віддаленому закутку мого мозку засвітилася табличка «Запасний вихід».

Пізніше пошукала резервну копію відповідного вордівського документа, але нічого не знайшла. Відтоді я двічі змінила комп'ютер і одного грозового вечора втратила більшість даних.

Надвечір зателефонувала своєму видавцю повідомити новину: я збиралася поновити роботу над незавершеним романом, єдину копію якого — ту, що збереглася після моїх переїздів, — віднайшла. Потрібно було виконати колосальну роботу, все переписати, але, уперше за тривалий час, у мене знову було бажання творити. Видавець запитала, чи я впевнена у своєму рішенні. Чи це справді хороша ідея — екстумувати старий текст, чи не ризикованим було моє бажання натягнути на себе одяг, скроєний за старими мірками, або взуття, що стало затісним?

Ні, я була впевнена: я володіла початковим, сирим, але цінним матеріалом, який зможу опрацювати.

Пригадую, я розповідала їй про текст, про те, що з нього можна зробити, а тепер, коли минуло досить часу, усвідомила його наївність. Видавець була задоволена почути мене, і це була чудова новина, вона дуже хотіла прочитати що-небудь із наявного.

Після завершення розмови я подумала, що треба спуститися в копіцентр на першому поверсі мого будинку, зробити копію рукопису й негайно надіслати її видавцю. Але я одразу ж передумала: буде краще, якщо вона прочитає нову версію.

Щойно я закінчила цю розмову, задзвонив телефон. Я машинально подивилася крізь вікно на будинок навпроти. (Кілька днів тому я усвідомила цей дивний рефлекс, який не знаю коли виник: коли я поверталася додому, вмикала світло, від найменшого незвичного шуму мій погляд падав на сходовий майданчик будинку навпроти, щоб переконатися, що за мною ніхто не спостерігає.)

На екрані мобільного висвітлювалося ім'я Л., я відповіла. Як часто бувало, Л. запитала, як минув мій день, що я робила, чи кудись ходила. Чи знову безцільно блукала магазином «Монопрі»? Вистачило кількох хвилин безневинних розмов, щоб Л. відчула зміну в моєму настрої.

— У тебе нові ідеї? Ти щось почала?

Я ухилилася від відповіді. Було зарано говорити про це. Я спробувала відвернути її, переключити тему розмови на інше, але Л. була не з тих, кого можна так легко обманути.

— Скажи, Дельфін, щось відбувається? Я відчуваю це за твоїм голосом.

Я була вражена, бо ніколи не стикалася з кимось, хто аж так відчував іншу людину, мав щось на кшталт шостого чуття. Точного. Гострого. Відточеного.

Л. мала рацію. Відбулося щось дуже невизначене, те, чого я не можу точно пояснити.

Я знайшла рукопис і мала намір знову почати писати. У мене знову з'явилася надія.

Л. ненав'язливо підвела мене до цієї розмови. Їй кортіло дізнатися більше.

Я сіла, хотіла говорити, зважуючи слова. Не розчарувати її. Підвести до цього. Я хотіла пояснити все Л. без поспіху, але раптом відчула себе підлітком, який ось-ось

повідомить батькам, що звертає з обраного ними для нього шляху.

Добираючи слова, я пояснила Л., що знайшла один текст — роман — і перечитала його. Він видавався мені цікавим. Треба було добряче попрацювати, але це могло стати хорошою відправною точкою. У мене виникло бажання повернутися до цього проекту.

Так, цей текст був художнім вимислом. Так, «чистим» вимислом.

На іншому кінці дроту запала довга тиша. А потім вона сказала мені:

— Якщо ти впевнена в собі, то все гаразд. Безперечно, твоя правда. У будь-якому разі, тобі краще знати.

Лише по завершенні розмови я зауважила, що її голос змінився. Через інтонацію розчарування можна було заледве розчути ту фразу, яка, замість того щоб заспокоїти, нагадувала мені, наскільки я заплуталася. Ні, я не знала, нічого не знала.

Два дні від Л. не було звісток. Весь цей час я робила помітки в рукописі — позначала, що, як мені здавалося, можна використати і що має піти в небуття. У моїй уяві поступово вимальовувалася картинка того, що могло вийти із цієї реанімованої історії.

Одного вечора мені зателефонувала Л. і запросила на святкування свого дня народження, яке вона організовувала на завтра. Вона уточнила, що буде п'ять-шість гостей, не більше, бо їй подобалися вечірки у вузькому колі. Найголовніше, я не повинна була приносити ніяких подарунків, ніяких живих квітів (вона їх не зносила), що-найбільше я можу взяти пляшку вина, якщо дуже захочу.

Я без вагань пристала на пропозицію. Ось уже два чи три тижні я не бачила нікого, крім неї, тож була рада, що трішки розвіюсь і познайомлюся з кимсь із її друзів. Я сказала Л., що можу прийти раніше й допомогти на кухні. Вона радо погодилася, тим більше що так до приходу інших гостей у нас буде час трішки потеревенити.

Тієї суботи я прийшла до неї о 19 годині. Усе було готове.

Л. зняла пов'язаний навколо талії фартушок, запропонувала мені аперитив. На ній була коротка обтисла шкіряна спідниця, щільні колготки і чорна футболка —

дуже проста, з легким полиском. Я подумала, що вперше бачу її в такому сексуальному одязі.

Квартирою ширився приємний аромат прянощів і кориці. Л. нещодавно поставила в духовку м'ясний таджин¹ з овочами й абрикосами — за перевіреним вдалим рецептом, який, на її переконання, мав мені сподобатися, оскільки я любила солоно-солодкий смак.

На барній стійці, яка відділяла кухню від житлової кімнати, стояли різні страви всіх можливих кольорів у відповідних салатницях. Л. приготувала все сама: баклажанну ікру, хумус², тараму³, маринований перець. На буфеті вишикувались кілька десертів, вочевидь приготованих нею власноруч.

Ні, ні, мені не потрібно було ні в чому допомагати їй, усе готово, вона була рада, що я прийшла трішки раніше.

Мені спало на думку, що, аби все це приготувати, Л. провела два дні на кухні.

Я сіла у вітальні. Л. запалила ароматичні свічки й поставила півдюжини тарілок і наряддя на сервірувальний столик. Так кожен міг узяти, що хоче, та влаштуватися на свій розсуд, пояснила вона мені з кухні, де перевіряла температуру в духовці. Я роззирнулася навколо. Кімнату освітлювало кілька розставлених зі смаком однакових маленьких ламп. Скляна стільниця кавового столика була бездоганно прозора. Як і першого разу, в мене було відчуття, що я сиджу серед суцільних змонтованих декорацій. Вітальня Л. — її освітлення, добір матеріалів і кольорів, точне розташування кожного предмета, відстань між ним та іншими речами — усе це видавалося мені немов узятим з реаліті-шоу, коли

¹ Таджин — арабське блюдо з м'яса й тушкованих овочів.

² Хумус — традиційна ліванська паста з тахіні, нуту й лимонного соку.

³ Тарама — грецьке блюдо з копченої ікри тріски.

експерт за вихідні перетворює ваш інтер'єр на розворот рекламної картинки для «Ікеа».

Відколи себе пам'ятаю, завжди була неуважна до декору. Щойно в моєму полі зору з'являються люди, декор відходить на другий план, зникає. Якщо я йду з Франсуа в якесь нове місце (наприклад, до ресторану), пізніше можу з приголомшливою для нього точністю описати людей, які були навколо нас, стосунки, що їх пов'язували, їхні зачіски й одяг, рідко коли від мене вислизали основні напрями їхніх розмов. А Франсуа, не випускаючи жодної деталі, зможе сказати, що де розташоване в приміщенні, атмосферу, тип умеблювання та, в разі потреби, предмети декору й невеликі дрібнички, які там були. З усього цього я б нічого не вловила.

Але ж у квартирі Л. щось мене непокоїло, хоча я й не могла чітко визначити, що саме.

Чекаючи на своїх друзів, Л. налила мені келих білого вина. Ми розмовляли про те про се, Л. мала в запасі різноманітні кумедні історії про більш-менш відомих особистостей, на яких працювала. Того вечора Л. більше ніж зазвичай докладно розповідала про свою роботу. Вона розказувала про тісний зв'язок, який створювався упродовж кількох місяців, розмаїття зустрічей і тишу, що наставала потім. Вона більше не бачилася з жодною жінкою, на яку працювала. Було саме так, і Л. не дуже добре знала чому — можливо, через цю раптову, спричинену доконечністю близькість, яка потім ставала обтяжливою.

Час минав, а ми сиділи там, у вітальні Л., чекаючи на її друзів.

Час від часу Л. переривала розповідь, щоб поглянути на страву в духовці, і тоді я дивилася на годинник.

Близько 20.30 ми відкоркували пляшку «Мерсо» і скуштували приготовані Л. салати.

Ближче до 21 години, коли ще ніхто не прийшов, Л. встала вимкнути духовку, щоб не пересушилося м'ясо. Л. не здавалася занепокоєною, а навпаки, виказувала дещо удаваний спокій. Вона сказала мені, що, запрошуючи, не уточнила, на котру годину; в суботу всі завжди зайняті походами за різноманітними покупками.

Трішки пізніше я запитала Л., чи вона перевірила свій мобільний, чи він справді ввімкнутий — якщо щось станеться, друзі не зможуть додзвонитися.

Близько 21.45 Л. підвелася подивитися на час, який показував годинник на плиті, і заявила, що вони не придуть. Її голос уже не звучав так упевнено, і я не наважилася розпитувати її ще про щось, а запропонувала почекати ще трішки.

О 22 годині, коли ми відкоркували другу пляшку, я запитала Л., чи її друзі планували прийти всі разом. Вона не знала. Я запропонувала зателефонувати їм, принаймні декому, дізнатися, у чому річ.

Л. відповіла, що це *марна праця*. Я подумала: якщо вже ніхто не прийшов, це дійсно марнування часу. Я запитала Л., чи вона запрошувала друзів телефоном.

Л. відповіла, що ні. Вона надіслала їм електронного листа, як і щороку. І, як щороку, вони не прийшли.

Близько 22.15 я подарувала Л. кашеміровий шарф, який купила попри її заборону. Коли вона дістала подарунок із пакета й розгорнула його перед собою, я побачила, що слова застрягли в неї в горлі, щоки залили рум'янець, вона ледве стримувала сльози. На якусь мить я подумала, що вона безсило впаде на моїх очах. Тоді, аби розрадити Л., я обійняла її за плечі. Кілька секунд мені здавалося, що я відчуваю, як у її тілі відбувається

битва: пручатися чи капітулювати. Коли я звільнила її від цих обіймів, до Л. повернулося самовладання і, всміхнувшись, вона сказала:

— Я ж казала: ніяких подарунків! А втім, дякую. Він чудовий.

Близько 22.30, коли Л., здавалося, забула про таджин, я дістала його з духовки, і ми поклали собі дві тарілки гарячої страви.

Пізніше ввечері — можливо, через те що ми допили другу пляшку вина, — Л. пояснила мені, що, відтоді як помер її чоловік, друзі (невеличке коло осіб, з якими вони дуже часто бачилися, коли Жан був іще живий) не відповідають на її дзвінки. Щороку на цю дату — яка була не лише днем її народження, але й днем смерті Жана — вона, як і раніше, запрошувала їх. Але вони ніколи не приходили.

Я спробувала довідатися більше, але з першого ж запитання Л. замкнулася.

Після кількох хвилин мовчання вона сказала, що не готова говорити про це. Адже більше не могла наважитися на те, щоб її вчинкам давали оцінку.

Вона пообіцяла мені, що одного дня розповість. Я не наполягала.

Пізніше Л. провела кілька хвилин у ванній. За її відсутності я дивилася на порожню кімнату, на красиві тарілки, складені в стопку, на страви, які ми навіть не скуштували. Пригадую, як подумала про всю цю *працю*, і це видалося мені жахливо сумним.

Коли вона повернулася, ми покуштували різні десерти і трішки послушали музику.

Ми сміялися, не пам'ятаю через що.

Після опівночі, коли ми втретє чи вчетверте цокалися келихами, Л. поцікавилася нещодавно знайденим мною рукописом. Чи я знову повернулася до роботи? Чи давала його комусь читати? Я пояснила, що, як на мене, ще зарано, і хотіла просунутися в роботі.

Біля вхідних дверей, коли я вже мала виходити і Л. сумно дивилася, як я вдягаю пальто, вона взяла мене за руку, щоб подякувати.

— На щастя, ти прийшла. Ти навіть не уявляєш, що це означає для мене.

А потім цим спокійним голосом, який я вже впізнавала, попросила дати почитати — їй, лише їй — віднайдений рукопис. На умовах цілковитої конфіденційності.

Я пообіцяла, що дам.

Повернувшись додому, перш ніж увімкнути світло, я запнула вікна.

Припущення, що Л. могла щось замислити й улаштувати весь цей маскарад заради єдиної мети — розчулити чи задобрити мене, спало мені на думку набагато пізніше.

Я сіла на канапу, подивилася навколо себе й відчула дивне полегшення. Аж раптом, на відчутті контрасту, я зрозуміла, що мене непокоїло у квартирі Л.

У її помешканні не було нічого зношеного, поживлого, пошкодженого. Жодна річ, предмет меблів, тканина — ніщо не свідчило про те, що всередині жили. Там усе було нове. Усе мало такий вигляд, немов було куплене напередодні чи за кілька тижнів до цього. У кімнатах не було ані душі, ані безладу.

Я не бачила жодної світлини, жодної листівки, жодної дрібнички, яка могла б викликати якийсь спогад.

Немов учора не існувало.

Немов Л. вигадала себе заново.

— **Н**і, на правду кажучи, це неможливо. Я волію бути щирою з тобою, навіть якщо видамся занадто жорстокою. Справа не в роботі, це інше. Це текст, у якому не пульсує життя, текст, написаний бозна-коли, не зрозуміло за яких-обставин. Як ти хочеш, щоб тепер він пов'язався з твоїм творчим шляхом, розвитком, із тим, що ти *повинна* написати? Повір мені. Я не кажу тобі, що цей текст бездарний чи що він нікого не зацікавить, я кажу, що це вже не твоя справа. Він не має нічого спільного з тобою, з тим автором, яким ти стала. Це буде незрозуміле повернення назад. Повний провал. Я прочитала його, так, звичайно, до кінця, звичайно ж, а як же ти думаєш? Ти попросила мене висловити свою думку, і я дозволю собі сказати, що це стане помилкою, великою помилкою. Так, навіть якби він був цілком переглянутий і виправлений, навіть покращений, перероблений, висвітлений по-іншому. Справа не в зрілості суджень. Я не хочу підривати твій моральний дух, не хочу щоб ти навіть на секунду уявила, ніби я вважаю, що ти не впораєшся. Ти знаєш, наскільки я вірю в тебе. Але не це, бо це неможливо. Якби я була на твоєму місці, я поклала б оте на дно шухляди, туди, де воно й знайшлося. Ти боїшся, панікуєш, готова кинутися на перший-ліпший сюжет. Ми завжди повертаємося до цього,

розумієш, ми повертаємося до однієї й тієї ж думки: ти застрягла, тому що відмовляєшся писати те, що мусиш. Ні, це не проекція з мого боку, це дещо, що я відчуваю в тобі, що відчула, щойно ми зустрілися. Я відчула, що ти боїшся. Ти боїшся йти туди, куди тебе ведуть ноги. Ти помиляєшся, бо не тобі вибирати, яким письменником ти є, вибач, не тобі це вирішувати, ні. Якщо ми про це вже говоримо... інколи я запитую себе, чи не варто тобі остерігатися комфорту, в якому ти живеш. Це маленьке, нарешті досить мирне життя між твоїми дітьми, другом і письменницькою творчістю — усе це вправно дозоване. Інколи я запитую себе — це лише запитання, але так, я запитую себе, — чи немає в цьому дечого, від чого втрачається чуттєвість. Можливо, тобі це потрібне, оця рівновага, я можу зрозуміти, я знаю, про що говорю, знаю, від якої слабінки поглиблюється жорстокість і що цього не можна виправити. Ти вважаєш, що це тобі потрібно, тому що недостатньо довіряєш собі. Проте остерігайся, щоб не заснути. Я розумію, що ти боїшся, але страх ні від чого не захищає, страх не запобігає небезпеці. Тобі дуже добре це відомо. А небезпека — я знаю, звідки вона. Знаю, яка в тебе ахіллесова п'ята. Знаю, яким напором вони можуть збити тебе з ніг, тож не дозволяй їм цього. Це все, що я хочу тобі сказати. Вони дуже добре знають, куди тебе вразити і, вибач мені, гадки не мають, що таке література. Усе одно потрібно буде визнати це. Про що я говорю? Ти ж чудово розумієш. Я лише кажу, що ти не мусиш капітулювати нібито для збереження зв'язків, які вже давно зникли і в які віриш лише ти. Запитай себе, хто тебе справді любить. Якщо ми про це вже говоримо. Я не впевнена, що ти зможеш позбутися потреби в самотності, я навіть вважаю, що тобі краще підготуватися до неї, бо вирити

рів навколо себе — це доля письменника. Я не думаю, що є інший шлях. Письменство нічого не виправляє — цього разу ми поділяємо цю думку — воно рие, оре, ви-мальовує дедалі ширші й ширші, дедалі глибші й глибші траншеї, утворює порожнечу навколо тебе. Конечний простір. Зрештою щодо цього тексту: так, звичайно, якщо ти надішлеш його своєму видавництву, вони не скажуть тобі «ні», вони підбадьорюватимуть тебе, хвалитимуть ідею. Вони не божевільні, їм потрібно, щоб ти принесла трішки грошень у їхні фонди. Не потрібно вдаватися до самообману. Це все, що їх цікавить. Навіть якщо твоя майбутня книжка погана, вони зможуть її загнати кільком тисячам читачів. І позаяк також підзвітні керівництву, не перебиратимуть, повір мені. Подумай трішки над тим, що ти мусиш робити, над партитурою, яку граєш. Ти боїшся порожнечі, але ти не повинна піддаватися. Якщо ми про це вже говоримо.

Наступного дня я поклала рукопис назад на дно валізи, де його знайшла.

За кілька днів повідомила про це свого видавця. Вона не просила його почитати, здалося, не була здивована, порадила мені не поспішати, обміркувати все як слід.

Я не розповіла про рукопис Франсуа. У мене не було жодної причини для цього, бо я відмовилася від проекту. Коли Франсуа не подорожував, він цілими днями читав книжки — це був його фах. У якомусь сенсі його професія зближувала нас. Ми могли годинами обмінюватися думками щодо романів інших, нам подобалося ділитися своїми відкриттями, захопленнями, а коли наші погляди не збігалися — дискутувати. Але я була не лише читачем. Я писала книжки. Книжки, щодо яких він міг висловити свою думку. Ось, безперечно, чому я відмовлялася показувати йому свою прозу, а деколи навіть говорити про неї. Я боялася його розчарувати. Боялася, що він більше не кохатиме мене. За два роки до цього, завершивши перший варіант рукопису, я відмовилася дати почитати йому свій останній текст. Він ознайомився з ним, коли було надруковано перші гранки.

Літературна творчість була моєю найособистішою, найбільш ізольованою, найзахищенішою територією. На яку я майже нікого не пускала. Вільною зоною, яку

я егоїстично захищала. Відгороджувала. Зоною, двері в яку лише трішечки прочиняла. Перш ніж розпочати роботу над книжкою, я найчастіше говорила зі своїм видавцем, а потім минали довгі місяці, перш ніж я надсилала їй початковий варіант завершеного тексту.

Я завжди так працювала.

Л. дуже швидко зрозуміла, що моя літературна творчість була укріпленою територією, доступ на яку відвідувачам було заборонено. Але зараз ця територія була замінована, в облозі сумніву та страху, і ця самотність ставала для мене нестерпною.

Я хотіла битися сама, але мені потрібний був спільник.

Через кілька днів, намагаючись відповісти на листи, я пересвідчилася, що не могла сидіти за комп'ютером понад п'ять-десять хвилин. Крім побоювання, яке я відчувала, вмикаючи комп'ютер (сильне поколювання в грудині), мені було дедалі важче й важче — фізично — сидіти перед екраном, навіть якщо потрібно було лише написати кілька мейлів. Писати ставало тим самим, що вести битву. Не лише писати книжку (правду кажучи, про неї більше й мови не було), а просто писати: відповідати друзям або на прохання, які пересилала мій видавець, поєднувати слова у фрази — хай там якими звичайними вони були. Напосідали невпевненість щодо формулювань, сумніви, чи не припускаюся граматичної помилки, марні пошуки правильної тональності. Писати стало випробуванням сил, яке я не могла пройти.

І щоразу, сідаючи перед екраном, я відчувала оту печію в стравоході, яка заважала мені дихати.

Я не сказала Л., що відмовилася писати новелу для жіночого журналу та втретє попросила редакцію щоденної

газети зв'язатися зі мною пізніше щодо пропозиції написати редакційну статтю.

Я не сказала Л., що на шість тижнів запізнююся зі здаванням передмови до перевидання останнього роману Мопассана, написати яку погодилася роком раніше.

Я не сказала Л., що мені більше не вдавалося написати три зв'язних слова.

Мої руки тремтіли, а венами пульсувала глуха, незрозуміла паніка.

Одного вечора я погодилася піти з Франсуа на вернісаж, організований одним із його друзів. Від дня народження Л. я ще нікуди не ходила.

Ми прийшли одними з перших, привіталися з хазяїном заходу і стали роздивлятися розвішані на стіні світлини, з-поміж яких мені дуже приглянулася серія чорно-білих портретів, виконаних іще за шістдесятих років. Було організовано коктейльну вечірку. Мені подобалося бути там, тож, узявши келих шампанського, я стала роззиратися навколо. Настав час трішки подискутувати, обмінятися думками за келихом, продемонструвати своє вміння спілкуватися. Проте я не наважувалась зав'язати розмову (мабуть, коли не виходиш із дому, то, зрештою, втрачаєш звичку розмовляти), хоча й бачила, що прийшло багато знайомих письменників і журналістів — людей, з якими я мала принаймні привітатися. Отже, замість того щоб підійти й сказати їм «доброго дня», я, зіщулившись, відійшла, відчуваючи абсурдну паніку. Я відійшла — як учинила б, якби на карнизі, на висоті двадцять метрів над землею, в мене запаморочилася голова, — щоб утиснутися в стійку опору. Спиною в стіну. Точно так, як тоді, коли мені було чотирнадцять років: під час вечірок якась невидима сила штовхала мене до краю, порогу, до межі. Так, краще «підпирати

стінку», ніж ризикувати бути видимою. Того вечора та сама сила виштовхувала мене з кола, я не могла просто сказати «доброго дня», «рада бачити». Якийсь голос у моїй голові обурювався: «Чортова Дельфін, ти казала це десятки разів, ти спроможна на це, поведься просто та природно, будь сама собою». Але вже не вийде, занадто пізно, початок був поганий. Отож не залишалося більше нічого, як плисти за течією. Там, далеко, Франсуа дивився в мій бік і кидав занепокоєні погляди.

Менш ніж за дві хвилини я повернулася на тридцять років назад, знову стала молодого сором'язливою та гордовитою дівчиною, яка не вміє чітко дотримуватися правил гри.

Ось до чого я дійшла через те, що більше не писала, більше не могла писати. Ось що на мене чекало, якщо не знайду виходу: нечуваний регрес.

Я більше не завважувала людей, яким мала передзвонити, з ким обіцяла випити по келиху, пообідати, сходити на вечерю, людей, яких раніше була б дуже рада бачити. Але не тут. Що я мала їм сказати? Що в мене більше немає жодної ідеї, що геть зникло натхнення? Запитую себе, чи, бува, не збилася від самого початку на манівці? Дивуюся, що я роблю там, бозна-де? Я письменниця з несправністю. Це така банальність, що навіть не наважуюся її сформулювати. Несправна — так, перепрошую за патетичність. Але справа не в тому, що я так довго неспроможна писати, і не в потребі успіху — ні в чому з цього. Суть набагато глибша. Це важко пояснити, бо стосується самих підвалин літературної творчості, сенсу її існування. Можливо, я від самого початку помилилася і мені не місце в цій професії. На перехресті я вибрала не той шлях, яким варто було б піти, і оминула інше життя. Так, життя іншого роду,

у якому менше самовпевненості, воно не таке марно-славне, не таке ризиковане. Не знаю, чому про це кажу. Може, через утому, так, напевне... Але інколи мені здається, що в мій мозок проникла чужорідна часточка — і зв'язки, з'єднання, бажання перегоріли. На всі ці речі, які досі не так уже й погано функціонували, тепер впливають стреси, прояви слабкодухості. Через це я прагну самоти, розумієте, деякий час хочу уникати товариства; не ображайтеся на мене, я буду рада почути від вас якісь новини, навіть якщо натомість не відчуватиму потреби розповідати про свої. Але так не вийде, мені це добре відомо.

Якось уранці мені зателефонувала видавець, якій я обіцяла написати передмову до роману Мопассана «Наше серце», що перевидавався в серії творів класичної літератури. Я мала б подати свій текст кілька тижнів тому, але сховала голову в пісок і не виходила на зв'язок.

Молода жінка непокоїлася: про вихід роману повідомили в переліку книжок, які готувалися до видання, було неможливо далі зволікати, до того ж чимало викладачів ліцею вже запланували внести цей твір до своєї програми.

По телефонній розмові мене охопила паніка. Було цілком очевидно, що я неспроможна написати передмову. Я навіть не могла скласти видавцю мейл із проханням про додаткове відкладення чи відмовою від роботи. До речі, десятки повідомлень, які накопичилися в моїй поштовій скриньці, залишилися без відповіді, а більшість я навіть не відкривала.

По обіді відчула щось на кшталт останнього енергетичного сплеску (за кілька днів до цього я прочитала

наукову статтю про енергетичний сплеск клітин, що вмирають, — найімовірніше, саме тому цей вислів спав мені на думку).

Я не могла здатися, навіть не спробувавши, тож мала піти ва-банк, як казали в телепередачі, яку дивилася моя бабуся, коли я була малою.

Отже, постала потреба написати принаймні це. Я ж пристала на цю роботу. Якщо не дотримаю слова, якщо не вхоплюся за щось, у мене земля вислизне з-під ніг.

Роман я знала добре, читала його багато разів, тож могла впоратися, *мусила* впоратися.

Я ввімкнула комп'ютер, сповнена рішучості виконати взяті мною зобов'язання.

Змусила себе дихати під час того, як машина запускала основні програми і на робочому столі з'являлися іконки, спробувала розслабитися, поводитися як людина, яку не жахає думка опинитися перед білою сторінкою, на якій блимає німий курсор. Я відкрила надісланий мені видавцем файл із переліком запитань, на які мала дати відповідь. Але тільки-но побачила відкриту сторінку, на мене напала неймовірно жахлива нудота. Я кинулася до смітника для паперу, в який так сильно блювала, що аж нутрощі вивертало і перехоплювало дихання. Піти геть — ось чого мені кортіло, виникла нагальна потреба відійти якомога далі від клавіатури, щоб це припинилося. Між двома нападами нудоти, зігнувшись удвоє і намагаючись тягнути кошика за собою, я поповзла до ванної кімнати. Щойно двері зачинилися, я виблювала в рукомийник, тепер уже жовчу.

Коли я сполоснула обличчя й почистила зуби, то побачила в дзеркалі своє смертельно-блїде обличчя. У мене був вигляд людини, якій щойно прозирнуло найгірше

майбутнє. Від образу комп'ютера, самої думки про комп'ютер голову немов стискало в лещатах.

Тоді спало розуміння, що я — *на дні ями*, на самісінькому дні.

Це був не тільки образний вислів. Я побачила себе — дуже чітко — на дні ями, гладкі стіни якої зводили нанівець будь-яку спробу вилізти. Я бачила себе — так, кілька секунд у мене було це жахливе чітке видіння про себе! — на дні ями, повної глини й багнюки.

Відтак відчайдушно намагалася запевнити себе, що це видіння було нічим іншим, ніж передчуттям.

Я вийшла з ванної кімнати і зателефонувала Л. з проханням прийти на підмогу.

Зателефонувала їй, їй і нікому іншому, бо тієї миті мені здалося, що вона — єдина людина, здатна зрозуміти, що зі мною.

Л. приїхала до мене за півгодини.

Вона зняла пальто, приготувала чай, змусила мене сісти в крісло біля вікна.

Л. запитала в мене пароль доступу до мого комп'ютера.

Л. сіла на моє місце, за мій стіл.

Л. сказала мені: «Почнімо з того, що відповімо на твої листи, а потім напишемо передмову».

Л. зачитувала мені вголос дипломатичні формулювання, якими послуговувалася для пояснення відмови чи прохання почекати з відповіддю. Усе це, вимовлене її вустами, видавалося таким простим. Таким невимушеним.

Л. сказала мені, що принагідно надсилала короткі повідомлення знайомим, від яких я отримала вісточки останніми тижнями і яким, вочевидь, також не відповіла.

Потім вона написала відповідь на давній лист від компанії, що опікувалася моїм будинком.

Зрештою вона дійшла до передмови.

Текст, який потрібно було написати, мав бути у формі інтерв'ю. Цього вимагав формат серії: сучасний письменник пояснює, чому вподобав саме цей перевиданий класичний твір. Л. уголос прочитала запропоновану видавцем схему: близько п'ятнадцяти запитань, на які мусила відповісти в письмовій формі. Здавалося, вона задоволена. Адже це шанс: я мала лише розповідати їй про текст, а вона все це відредагує. Зрештою, це ж була її професія, тож за два-три дні в нас усе буде готово.

Л. написала видавцю щодо наших термінів виконання роботи.

Л. повернулася до мене наступного дня, і наступного...

Я розповіла їй, чому люблю цей роман. Коли вона писала, я сиділа в кріслі біля вікна, неподалік від неї.

Останнього дня, тільки-но надрукувавши текст, щоб я могла пробігти його очима, Л. схопила ручку — внести уточнення, яке щойно спало їй на думку.

Схилившись над аркушем, безперечно, відчуваючи полегшення від виконаної роботи, Л., яка казала мені, що шульга (і була нею переді мною), тримала ручку в правій руці і чудово писала розбірливим почерком.

Так, я мала б здивуватися.

Так, я мала б запитати Л., з якого такого дива вона раптом пише правицею.

Так, я мала б її запитати, чому вона почала носити такі ж, як у мене, черевички.

Я мала б подякувати їй і дати зрозуміти, що немає потреби приходити наступного дня, тому що ми закінчили з текстом.

Того ж вечора, коли Л. була ще в мене, видавець підтвердила отримання передмови. Текст її цілком улаштував, вона була дуже рада.

Тоді я знову зробила цей звичний зі своїми друзями жест: у пориві вдячності обняла Л. Доторкнувшись, я відчула, як її тіло напружується. Л. вивільнилася з обіймів і схвильовано подивилася на мене: вона була дуже щаслива, що може допомогти й звільнити від деяких проблем, якщо це дозволить мені знову зосередитися на основному.

Вона повторила цю фразу: «Знову зосередитися на основному».

Нині, коли я описую ці факти, відновлені майже в хронологічному порядку, усвідомлюю, що ви-мальовується — немов написана чорнилами, що зникають, — така собі схематична сітка. Через її отвори можна мигцем побачити, як повільно та впевнено Л. просувається вперед, щодня посилюючи свій вплив. Отже, наслідок такий: я пишу цю історію у світлі того, чим ці стосунки стали і якої шкоди заподіяли. Я пізнала жах, у який вони мене занурили, і жорстокість, якою закінчилися.

Сьогодні, коли я знову можу сидіти перед монітором (у якому стані — це вже зовсім інша історія), хай навіть мені це досі ледве вдається, я намагаюся збагнути. Пробую встановити зв'язки, поєднання, висунути припущення. Я чітко усвідомлюю, що ця упереджена думка спонукає читача ставитися до Л. із дедалі більшою підозрою. З недовірою, якої я не відчувала. Здивування, радість, розгубленість — так. Але не недовіру. Недовіра з'явилася набагато пізніше. Занадто пізно.

Франсуа знову поїхав за кордон, щоб завершити свій документальний фільм, і в мене настав період тривалої ізоляції.

Цей період тривав багато місяців, і наразі мені важко окреслити його межі.

Мушу сказати, що орієнтири сплутуються, змішуються, до того ж у моєму записнику немає жодної інформації: сьогодні я гортаю його порожні сторінки. Там лише записані синьою ручкою приїзди Луїзи й Поля, позначені їхніми першими літерами, та вихідні, коли я виїжджала з Парижа провідати їх (це був ковток свіжого повітря, який висмикував мене із заціпеніння).

Коли передмова була написана й надіслана, я пристала на пропозицію Л. прийти й трішки навести в мене лад. Вона помітила, що листи й рахунки тільки накопичуються на моєму письмовому столі, інколи вони були навіть не розпечатані. Л. непокоїлася, щоб часом я не пропустила терміни сплати.

Л. підписала за мене низку чеків, інкасо¹, відповіла на кілька листів (страхової фірми, компанії-управителя будинку, банку), потім розібрала рахунки, що валялися в мене.

Л. узялася відповісти на різні прохання, які й далі надходили здебільшого через мого прес-секретаря.

Я дивилася, як Л. вмикає комп'ютер, розпечатує упаковку поштового паперу, вибирає конверт того чи іншого формату, сортує мої електронні листи — коротше кажучи, поводитьсь в мене як у себе вдома, і не вбачала в цьому нічого незвичного. Направду, вона знову послуговувалася лівою рукою — з легкістю, яку, на мою думку, важко вдавати. Через це я зрештою подумала, що

¹ Інкасо — одержання банком грошей за дорученням клієнта й зарахування цих грошей на його банківський рахунок.

того дня, коли бачила, як вона пише правою рукою, помилилася.

— Часом у житті настає момент, коли дуже небезпечно довіряти комусь, — заявила вона одного ранку, після того як понад годину провела за моїм комп'ютером.

— Чому ти це кажеш?

— Тому що перебуваю саме в тому місці, де можу бачити розставлені для тебе пастки. Я перебуваю саме там, де маю змогу знати, на що твій видавець, друзі, сім'я, знайомі сподіваються сьогодні від тебе. І до чого вони вдаються, щоб тебе до цього підвести, зберігаючи вигляд, що вони тут ні до чого.

— Але всі ці люди не мають нічого спільного між собою і точно очікують від мене різного, навіть цілком протилежного.

— Я не настільки в цьому впевнена, Дельфін. Усі підштовхують тебе до того життя, яким ти жила і в якому немає ризикованих рішень. Певним чином спонукають повернутися до того, що в тебе було, до того осердя співпереживання й доброзичливості, яке більш-менш було твоїм літературним торговим знаком.

— Я не розумію, про що ти...

— Я хотіла лише, щоб ти була насторожі. Може, час виявити трішки розсудливості у ставленні до навколишнього світу. Ніхто з людей, яких ти вважаєш близькими, гадки не має, чим ти живеш. Жоден із тих, кого ти вибрала в друзі, не знає, якого випробування сил ти наразі зазнаєш. Хто цим переймається? Я маю на увазі, хто цим *насправді* переймається?

Я все ще не розуміла, до чого вона хилить, але не могла дозволити їй говорити казна-що.

— Але люди, які мене люблять, переймаються цим, принаймні цікавляться моїми справами, тому що я живу цим. Вони цікавляться в межах розумного, як цікавляться життям когось, кого люблять і кому бажають добра.

— Нехай буде по-твоєму, як скажеш. У мене склалося інше враження, ось і все. Мало людей уміють з'являтися, якщо їх не кличуть. Мало людей уміють долати перепони, які ми повтикали в сипку та глейку землю наших траншей. Мало людей здатні прийти за нами туди, де ми справді є. Бо ти — як я, Дельфін, ти не з тих, хто покличе на допомогу. В найкращому разі ти згадуєш у розмові — вже по всьому і якщо вважаєш за потрібне, та й то мимохідь, — що нещодавно пережила складні часи. Але попросити про допомогу тепер, саме тоді, коли ти грузнеш, тонеш, — я впевнена, що ти ніколи так не чинила.

— Чинила. Таке траплялося. Тепер трапляється. Якщо це стосується конкретних речей, щодо яких я знаю, що та чи інша людина може допомогти. Це одна з речей, які я нарешті зрозуміла.

— Але справжні друзі — це ті, кого не потрібно кликати, чи не так?

— Я не знаю, що означає «справжні друзі». Або друзі, або ні. А між друзями є моменти, коли можна здолати перепони. Так, трапляються й інші обставини, коли це зробити ще складніше.

— А твої подруги вже доводили, що можуть здолати перепони, нав'язати своє товариство в потрібний момент, не питаючи?

— Так, звичайно. Багато разів.

— Наприклад?

— Ну, в мене багато прикладів...

— Наведи хоча б один.

— Ну ось, наприклад, коли ми розсталися з батьком моїх дітей — це було вже давно, — я переживала дивний період. Це сталося поступово, я навіть незчулася як, після мого переїзду. Поступово я перестала дзвонити друзям, дізнаватися, як у них справи. Минали дні й тижні, я закоцюрбилася на своєму болю, впала в заціпеніння, заховалася — мабуть, щоб змінити оболонку. Це була така собі байдужість, яку я до того ніколи не відчувала, немов нічого, крім дітей, не мало для мене значення. У мене більше не було сил. Так тривало кілька місяців. Більшість моїх подруг і далі підтримували зі мною зв'язки, телефонували, нагадували про себе, навіть на відстані. Якось у травні, в п'ятницю, близько восьмої години вечора, коли Луїза й Поль тільки-но поїхали до батька, у мої двері подзвонили. Я відчинила. Там, на сходовому майданчику, стояли Хлоя та Жулі, тримаючи в руках святковий торт із запаленими свічками. Вони почали співати просто на сходах, я бачила їхні дві усмішки у відблиску полум'я. Усмішки, які промовляли: «Ми таки прийшли, не має значення, у якому ти стані». Я не плакала, але була дуже зворушена. Мене вразив, розумієш, і вражає ще й тепер, коли я розповідаю, той торт. Тому що вони могли б купити пиріг у мережі кондитерських «Пікар» чи в будь-якій крамниці на моїй вулиці. Але ж ні! За сотні кілометрів звідти вони спекли листовий пиріг з мигдальним кремом, укритий бездоганною глазур'ю, акуратно привезли його в коробці, не забули взяти свічки й запальничку (жодна з них не палить), зорганізувалися, щоб зустрітися в одному й тому ж вагоні одного потяга (одна їхала з Нанта, а друга — з Анже), а потім добиралися на метро, піднялися сходами з невеличкими дорожніми сумками. Коли подруги були на

моїй сходовій клітці, вони розставили й запалили свічки, а потім подзвонили у двері. Так, я була вражена, коли побачила їх у дверях у свій день народження з домашнім тортом. Це було надією на нове життя, де завжди буде місце поблажливості й ніжності, це було обіцянкою великих радісних подій.

Через кілька років, коли померла моя мати, Тад і Сандра, мої подруги дитинства — про них я тобі розповідала, — що обидві живуть далеко, прибули потягом до Парижа. Вони взяли відпустки, щоб приїхати віддати шану моїй матері, допомогти, побути зі мною.

Не кажучи жодного слова, Л. уважно слухала мене. Вона посміхнулася.

— Милі історії. Але це було до.

— До чого?

— До всього цього.

Вона кинула навколо погляд, який не мав на меті показати на щось конкретне. Я не просила уточнити, бо вона вдала, що не почула.

— Цікаво тепер побачити, хто може подзвонити у твої двері надвечір у п'ятницю без твого прохання. Як гадаєш, яка з твоїх подруг з'явиться без попередження, просто так?

— Тепер усе інакше. Є Франсуа.

— Де?

Я вдала, що не почула іронії.

— У моєму житті. Подруги знають це, і знають, що я можу розраховувати на нього.

— Гаразд. Тоді я уявлю, що все інакше. Між нами кажучи, не впевнена, що хай там хто може захистити тебе від самої тебе. Але хай буде й так. Насправді це, можливо, пояснює той факт, що, зрештою, ніхто аж так не переймається твоїм мовчанням.

У мене не було жодного бажання вести далі цю бесіду, я вважала її нечесною та жорстокою. Чи дозволила б я собі нагадати Л., що її друзі і не телефонували їй на день народження, і тим більше не приходили, коли вона їх запрошувала? Чи дозволила б я собі сказати Л., що вона здається дуже самотньою людиною, людиною, яка створила навколо себе порожнечу?

Я подумала, що гіркота Л. ішла від її власної самотності, і це засмучувало мене. Через це я не могла на неї сердитися. Л. втратила чоловіка. У її житті сталося щось серйозне, через що обірвалися контакти з більшістю друзів. Л. проектувала на мене речі, які не мали до мене стосунку. Але ж вона по-своєму хотіла допомогти.

Уже був майже полудень, і Л. сказала, що на обід в неї призначена зустріч.

Перш ніж піти, вона порадила мені вийти трішки погуляти, бо в мене бліде обличчя.

Лише через кілька днів я змушена була наважитися констатувати таке: Л. мала рацію. Крім Франсуа й дітей, уже досить давно ніхто не писав і не телефонував мені.

Ось, безперечно, як Л. увійшла в моє життя: з моєї згоди, поступово причаровуючи мене.

Я часто намагалася зрозуміти, яка слабинка зробила мене такою вразливою. Змусила так підпасти під її вплив.

Я отримувала анонімні листи, які ставали дедалі жорстокішими.

Мої діти покинули родинне гніздо і вже облаштовували — в іншому місці — життя, яке буде лише їхнім.

Чоловік, якого я кохала, був зайнятий роботою, подорожами й тисячами проектів, до яких я радила йому долучитися. Ми вибрали такий спосіб життя, який залишав місце для інших захоплень, інших пристрастей. Через наївність чи надмірну довіру ми були певні, що убезпечені від будь-якої спроби зазіхання на власне Я.

У зрілому віці дружба будується на вдячності, співпереживанні, території спільних інтересів. Але мені здається, що в іншій людині ми шукаємо також і те, чого в нас самих лише дешиця, зародок, те, чому ми завадили з'явитися. Таким чином, нам властиво знаходити друзів серед тих, хто зміг розвинути риси характеру, до яких у нас є схильність, присутні їхні зачатки.

Я знаю, що мене захоплює в кожній з моїх подруг. У кожної з них я могла б назвати рису, що притаманна їй уповні, а мені лише незначною мірою.

Безперечно, що Л. у моїх очах була уособленням свого роду впевненості, розважливості, переконання, яких мені бракувало.

Л. приходила майже щодня по обіді.

Л. краще ніж будь-хто вловлювала мій настрій, розуміла мої клопоти, здавалося, передбачала події, які мене стосувалися. Вона мала на мене вплив, якого ніколи не мала жодна з моїх подруг.

Л. усе пам'ятала. Відтоді як ми зустрілися вперше, її пам'ять зафіксувала найнезначніший кумедний випадок, найменшу деталь, дати, місця, згадані в розмові імена. Траплялося, я запитувала себе, чи часом вона не робить нотаток після кожної нашої розмови. Тепер я знаю, що це була її друга натура, щось на кшталт вибіркової суперпам'яті.

Л. насправді здавалася мені єдиною, хто усвідомлював масштаби боротьби, яку я вела, мету цієї битви, яка, можливо, могла видатися сміховинною, адже чи напишу я книжку, чи ні — це не змінить світовий лад. Але Л. зрозуміла, що йшлося про мій центр опори в житті.

Л. стала мені необхідною, незамінною. Вона була. І, можливо, мені саме це й було потрібно: щоб хтось цікавився лише мною.

Хіба не в кожному з нас сидить це божевільне бажання? Бажання, яке родом із дитинства, те, від якого ми мали — інколи занадто рано — відмовитися. Бажання, яке в дорослому віці ми оцінюємо як егоцентричне, надмірне та небезпечне. Під вплив якого, втім, часом підпадаємо.

Л., безперечно, заповнювала певну підсвідому порожнечу, приходила приглушати страх, який я була неспроможна визначити.

Л. змушувала знову виринути те, що я вважала захованим, виправленим.

Л., здавалося, заповнила це невгамовне бажання бути втішеним, що існує в кожному з нас.

Мені не потрібна була нова подруга. Але — розмова за розмовою та завдяки цій постійній увазі, яку вона мені приділяла, — я зрештою повірила, що лише Л. може мене зрозуміти.

Одного ранку Л. зателефонувала мені дуже рано. Її голос був не таким упевненим, як зазвичай, мені здалося, що вона важко дихає. Позаяк я висловила занепокоєння, вона зізналася, що має деякі проблеми, загалом нічого серйозного, але мусить попросити про послугу: чи можна пожити в мене два-три тижні, щоб за цей час знайти і винайняти нову квартиру?

Л. заявила до мене вже наступного ранку — без попередження. З нею був молодий чоловік років двадцяти. Постава хлопця, винятково довгі вії, юнацька недбалість жестів змушували погляд зупинятися на ньому. Він був красивий.

Юнак прийшов до її колишнього помешкання трішки раніше й допоміг перенести чотири величезні валізи, які вона вирішила взяти із собою. Він одразу ж вийшов і знову спустився за валізами, які залишив унизу. Відтак виніс їх на сходовий майданчик і знову збіг сходами забрати кілька сумок з авто Л. Я живу на сьомому поверсі будинку без ліфта, але для хлопця це, здавалося, не становило ніяких труднощів.

Побачивши кількість багажу, я подумала, що Л. набралася. Я мало уявляла собі, як вона обійдеться без частини свого гардеробу, до того ж Л. напевне взяла деякі матеріали для роботи.

Коли юнак утретє піднявся, я запропонувала йому чашку кави. Він повернувся до Л., чекаючи дозволу, але вона вдала, що не зрозуміла запитання в його погляді. За кілька секунд хлопець відмовився.

Щойно двері зачинилися, я запитала Л., хто він. Жінка засміялася: «Яке це може мати значення?» «Жодного, — відповіла я, — так, просто цікаво». Л. сказала, що

це син однієї подруги. Вона не вимовила його імені, не подякувала йому і попросилась із юнаком лише легким кивком голови.

Я планувала поселити Л. у кімнату Поля, бо пригадувала, що тій дуже сподобався колір стін, коли вона вперше приходила до мене. Тож залишила її розпакувати валізи, перед тим завбачливо звільнивши кілька полиць і частину одержної шафи, щоб вона могла поскладати речі. Я приготувала постіль і все прибрала з письмового столу, на який Л. одразу ж поставила свій ноутбук. Їй терміново потрібно було закінчити автобіографію актриси, щоб укластися в поставлений видавцем термін, тому найближчим часом вона не мала жодної можливості шукати нову квартиру. Я так і не дізналася причину, через яку вона аж так поспіхом була змушена з'їжджати зі свого помешкання.

Незабаром я зрозуміла, що Л. перевезла до мене майже все, що в неї було, за винятком чотирьох чи п'яти коробок, які вона віднесла в підвал сусідки знизу. За її поясненням, ніяких меблів у неї не було, бо все продала після смерті чоловіка (кілька разів вона наголосила на слові *все*, таким чином зазначаючи, що йдеться достеменно про всі предмети вмеблювання). Відтоді вона завжди винаймала квартири з меблями. Вона не хотіла обтяжувати себе речами, і ще менше мала бажання пускати коріння. Проте в Л. був одяг. Багато. І це було прийнятним для неї.

Я мало пам'ятаю про перші тижні, які Л. провела в мене.

Безперечно, це пов'язано з тим, що вона надто багато працювала над текстом і рідко виходила з кімнати.

Через двері я чула, як вона знову й знову слухала записи своїх інтерв'ю, цей сирий, невпевнений, почасти плутаний матеріал, із якого «ліпила» автобіографію. Л. зупинялася на якійсь фразі, поверталася назад, починала все спочатку. Вона могла слухати той самий уривок по десять разів, немов, крім слів, намагалася вловити де-що, що не могло бути висловленим — його потрібно було вгадати. Вона заливала окріп у заварник, а потім по чотири-п'ять годин не виходила з кімнати, залишаючись у тиші, яку нічого не порушувало. Я не чула, шуму від совання крісла по паркету, ніколи не чула, щоб вона ходила, щоб розім'яти ноги, не чула, щоб вона кашляла чи відчиняла вікно. Її здатність зосереджуватися вражала.

Я сподівалася, що співмешкання з Л. допоможе мені знову повернутися до роботи.

Мені завжди здавалося, що простіше працювати поруч із кимсь. У відносному усамітненні. Мені подобається думка, що поруч зі мною хтось інший перебуває в такій самій ситуації та докладає однакових зусиль. Завдяки цьому я проводила так багато часу в бібліотеці за студентських років.

Але, попри наполегливу роботу Л., я тинялася без діла.

Тепер мені важко сказати, що я робила: час минав легко і без особливої нудьги, але безрезультатно.

Зранку я готувала салат чи макарони для себе та Л.

Близько тринадцятої години кликала її, і ми поспіхом обідали за невеликим кухонним столом, одна навпроти одної.

Потім я вирушала на тривалі прогулянки на самоті. Я гуляла, замотана у величезний оранжевий шарф,

подарований мені Л. у день переїзду, і думала про книжки, які не в змозі була написати. Безцільно ходила вулицями, аж допоки не сутеніло. Повертаючись зі своїх блукань, я завжди проходила сквером, куди водила маленьких Луїзу й Поля. І тоді, коли дитячий майданчик уже був порожнім, стояла перед гірками чи гойдалками, подібними до тваринок, і намагалася згадати дитячі обличчя дочки й сина, їхній сміх, шурхіт піску під їхнім взуттям.

Я знову бачила колір їхніх шапочок, пригадувала їхні невпевнені перші кроки. Тут оживало те, що виринали з пам'яті.

Вечорами я інколи чула телефонні розмови Л. Вони були досить тривалі, я вловлювала їхню тональність, але не зміст. Також подеколи долинав її гучний сміх. Але я ніколи не чула дзвінка чи вібрації її телефона, тож, пригадую, дивувалася, чи часом Л. не розмовляє сама із собою.

Після того як Л. поселилася в мене, вона зрештою взяла на себе все: пошту, декларації, внески соціального страхування — одним словом, весь клопіт, задля якого мала вмикати комп'ютер чи братися за ручку. Те, що мені здавалося нестерпним, вона залагоджувала за кілька хвилин.

Якщо Л. відповідала замість мене на якісь листи, увечері вона коротко мені звітувала: *ми* сказали «ні» щодо того чи іншого, *ми* дістали відтермінування того-то, *ми* перенесли на наступний рік написання невеличкої п'єси для фестивалю «Париж жінок».

Л. тимчасово прикривала мою нездатність давати раду обов'язкам. Я була не в змозі писати хай там що та

тримати ручку понад три хвилини. Але зрештою я не-погано викручувалася.

Ми тримали удар.

Коли Л. виходила за покупками або на зустріч, я не втримувалася й заходила до її кімнати. За кілька секунд я обводила пильним поглядом геть усе: одяг, який лежав на стільці, взуття, вишикуване під батареєю, незавершену роботу. Це був, по суті, найдужчий вияв цікавості і, безперечно, мій найнетаковніший учинок: я дивилася на розкладені на робочому столі чернетки з виправленнями олівцем, запорошені лахміттям від стирання гумкою. Я проводила по аркушах рукою, не читаючи. Помічала рудуваті круглі сліди від чашки з чаєм, що лишилися на папері.

Я дивилася на цей простір, хазяйкою якого стала Л., на знаки, які свідчили про те, що робота тривала, на нотатки, стікери, на роздруковані аркуші з виправленнями, і все це — зовсім не знайоме мені — здавалося, належало невідомому мені світу — світу, вхід у який мені було заборонено.

Саме тоді Л. започаткувала те, що незабаром я назвала «ритуалом бібліотеки». Вечорами кілька разів на тиждень вона багато хвилин поспіль вивчала книжки з полиць моєї вітальні. Вона не обмежувалася тим, щоб, як більшість людей, побіжно ковзати поглядом по книжкових палітурках. Л. без поспіху роздивлялася кожен ряд, інколи діставала книжку, щоб потримати в руках. Я бачила її спокійне обличчя — це свідчило про схвальну оцінку, або ж насуплені брови — вочевидь, від незадоволення. І щоразу наставав той момент, коли вона запитувала мене — вкотре! — чи я читала все це. «Так, майже все, — повторювала я, — за винятком кількох». Тоді Л. пальцем проводила

палітурками, читаючи назви книжок уголос, немов однією фразою. Довжелезною та прекрасною фразою, сенс якої вислизав від мене. Чи читала я декларацію смерті¹, якщо однієї зимової ночі подорожній...², світлі роки³, берег моря⁴, ні дня⁵, застигла жінка⁶, творець відлуння⁷, хлопчачі мрії⁸, пташині життя⁹, скелі¹⁰, вчора¹¹, потім¹², тепер¹³, ну як я тобі?¹⁴, кардинальні зміни¹⁵, благодіяння та злидні¹⁶, створення самотності¹⁷, про що ми говоримо, коли

-
- ¹ «Декларація смерті» (англ. «The Declaration»; 2008) — роман британської письменниці Джемми Меллі.
- ² «Якщо однієї зимової ночі подорожній...» (итал. «Se una notte d'inverno un viaggiatore»; 1978) — один із найвідоміших романів італійського письменника Італо Кальвіно.
- ³ «Світлі роки» (англ. «Light Years»; 1975) — роман американського письменника Джеймса Солтера.
- ⁴ «Берег моря» (фр. «Bord de mer»; 2001) — роман французької письменниці Веронік Олмі.
- ⁵ «Ні дня» (фр. «Pas un jour»; 2002) — роман французької письменниці Анн Ф. Гаррета, 2002 року вшанований Премією Медічі.
- ⁶ «Застигла жінка» (фр. «La femme gelée»; 1981) — роман французької письменниці Анні Ерно.
- ⁷ «Творець відлуння» (англ. «The Echo Maker»; 2006) — роман американського письменника Річарда Пауерса.
- ⁸ «Хлопчачі мрії» (англ. «Boy Heaven»; 2007) — роман американської письменниці Лори Касішке.
- ⁹ «Пташині життя» (фр. «Des vies d'oiseaux»; 2011) — роман французької письменниці Веронік Овальде.
- ¹⁰ «Скелі» (фр. «Falaises»; 2005) — роман французького письменника Олів'є Адама.
- ¹¹ «Вчора» (фр. «Hier»; 1995) — роман швейцарської письменниці Аготи Крістоф.
- ¹² «Потім» (фр. «Après»; 2011) — повість французького письменника Франсуа Бона.
- ¹³ «Тепер» (фр. «A présent»; 2001) — повість французької письменниці Бріжит Жиро.
- ¹⁴ «Ну як я тобі?» (фр. «Tu me trouves comment?»; 2001) — роман французької письменниці Наталі Куперман.
- ¹⁵ «Кардинальні зміни» (фр. «La virevolte»; 1994) — роман канадської письменниці Ненсі Г'юстон, 1994 року нагороджений Премією Луї Емона.
- ¹⁶ «Благодіяння та злидні» (фр. «Grace et dénuement»; 1997) — повість французької письменниці Аліси Ферней.
- ¹⁷ «Створення самотності» (англ. «The Invention of Solitude»; 1982) — збірка мемуарів американського письменника Пола Остера.

говоримо про кохання¹, яка райська картина², помоліться за нас³, спогади⁴, хвилі прибою⁵, я її любив⁶, що я любив⁷, крики⁸, що таке мати тіло⁹, в п'ятницю ввечері¹⁰, повітряні змії¹¹, коріння жорстокості¹², без сім'ї¹³, прогулянка¹⁴, уривки фраз¹⁵, вони на фото¹⁶, in memoriam¹⁷, сестри¹⁸, антракт¹⁹,

-
- ¹ «Про що ми говоримо, коли говоримо про кохання» (англ. «What We Talk About When We Talk About Love»; 1981) — збірка оповідань американського новеліста Раймонда Карвера.
- ² «Яка райська картина» (англ. «Oh, What a Paradise It Seems»; 1982) — роман американського письменника Джона Чивера.
- ³ «Помоліться за нас» (фр. «Priez pour nous»; 1990) — роман французького письменника Ліонеля Дуруа.
- ⁴ «Спогади» (фр. «Les souvenirs»; 2011) — роман французького письменника Давіда Фонкіноса.
- ⁵ «Хвилі прибою» (фр. «Les déferlantes»; 2008) — роман французької письменниці Клоді Галле.
- ⁶ «Я її любив» (фр. «Je l'aimais»; 2002) — роман французької письменниці Анни Гавальди.
- ⁷ «Що я любив» (англ. «What I Loved»; 2003) — роман американської письменниці Сірі Хустведт.
- ⁸ «Крики» (фр. «Cris»; 2001) — роман французького письменника Лорана Годе.
- ⁹ «Що таке мати тіло» (фр. «Avoir un corps»; 2013) — роман французької письменниці Бріжит Жиро.
- ¹⁰ «У п'ятницю ввечері» (фр. «Vendredi soir»; 2002) — роман французької письменниці Емманюель Бернхейм.
- ¹¹ «Повітряні змії» (фр. «Les cerfs-volants»; 1980) — роман французького письменника Ромена Гарі.
- ¹² «Коріння жорстокості» (фр. «L'origine de la violence»; 2009) — роман французького письменника Фабріса Ембера.
- ¹³ «Без сім'ї» (фр. «L'infamille»; 1997) — роман французького письменника Крістофа Оноре.
- ¹⁴ «Прогулянка» (нім. «Der Spaziergang»; 1985) — роман швейцарського письменника Роберта Вальзера.
- ¹⁵ «Уривки фраз» (фр. «Lambeaux»; 1995) — роман французького письменника Шарля Жюльє.
- ¹⁶ «Вони на фото» (фр. «Eux sur la photo»; 2011) — роман французької письменниці Елен Жестерн.
- ¹⁷ «In memoriam» (англ. «In memoriam»; 1949) — поема англійського поета Альфреда Теннісона.
- ¹⁸ «Сестри» (італ. «Il cappotto del Turco»; 1997) — роман італійської письменниці Крістіни Коменчині.
- ¹⁹ «Антракт» (фр. «L'entracte»; 2005) — збірка оповідань французької письменниці Елен Ленуар.

мізерні життя¹, нічний дозір², мій хлопчик³, у чужій шкурі⁴, точна копія батька⁵, жінки, які знали⁶, історія пристрасті. Жозефіна і Н.⁷, сексуальна ніч⁸, початок⁹, відсутня частина¹⁰, убивчий кулак¹¹, поки не випав дощ¹², між шумами¹³, суперник¹⁴, безжальні¹⁵, протокол¹⁶, поривання¹⁷,

-
- ¹ «Мізерні життя» (фр. «Vies minuscules»; 1984) — роман французького письменника П'єра Мішона.
- ² «Нічний дозір» (фр. «La ronde de nuit»; 1969) — роман французького письменника Патріка Модіано.
- ³ «Мій хлопчик» (фр. «Mon petit garçon»; 2002) — п'єса французького письменника Рішара Морж'єва.
- ⁴ «У чужій шкурі» (фр. «Avec la peau des autres»; 1966) — кіносценарій за романом Жюльєн Перро «У безвиході» (фр. «Au pied du mur»; 1963).
- ⁵ «Точна копія батька» (фр. «Toute ressemblance avec le père»; 2014) — роман французького письменника Франка Куртеса.
- ⁶ «Жінки, які знали» (фр. «Celles qui savaient»; 2000) — збірка поезій французького поета Клода П'южада-Рено.
- ⁷ «Історія пристрасті. Жозефіна і Н.» (англ. «The Many Lives & Secret Sorrow of Josephine B.»; 1995) — роман канадської письменниці Сандри Галланд.
- ⁸ «Сексуальна ніч» (фр. «La Nuit sexuelle»; 2007) — роман французького письменника Паскаля Кіньяра.
- ⁹ «Початок» (фр. «Au début»; 2012) — роман французького письменника Франсуа Бегодо.
- ¹⁰ «Відсутня частина» (фр. «La part manquante»; 1989) — збірка французького письменника Крістіана Бобена.
- ¹¹ «Убивчий кулак» (фр. «Poing mort»; 1992) — роман французької письменниці Ніни Бураї.
- ¹² «Поки не випав дощ» (англ. «The Rain Before It Falls»; 2007) — роман британського письменника Джонатана Коу.
- ¹³ «Між шумами» (фр. «Entre les bruits»; 2009) — роман французької письменниці Белінди Каннон.
- ¹⁴ «Суперник» (фр. «L'Adversaire»; 2000) — повість французького письменника Еммануеля Каррера.
- ¹⁵ «Безжальні» (фр. «Les yeux secs»; 1998) — роман французької письменниці Катрін Арно.
- ¹⁶ «Протокол» (фр. «Le procès-verbal»; 1963) — роман французького письменника Жана-Марі Гюстава Ле Клезіо.
- ¹⁷ «Поривання» (фр. «L'élan»; 2013) — роман французького письменника Філіпа Лансона.

майбутнє¹, червоний зошит², заміна³, занадто вразливі⁴, токсичний⁵, дитинство⁶, як Бог на душу покладе⁷, втрачені спогади шкіри⁸.

¹ «Майбутнє» (фр. «L'avenir»; 2011) — роман французької письменниці Каміль Лоран.

² «Червоний зошит» (фр. «Le cahier rouge»; 2000) — роман французької письменниці Клер Мазар.

³ «Заміна» (фр. «Le remplaçant»; 2009) — повість французької письменниці Аньєс Дезарт.

⁴ «Занадто вразливі» (фр. «Trop sensibles»; 1995) — роман французької письменниці Марі Деплешен.

⁵ «Токсичний» (фр. «Toxique»; 2009) — роман-щоденник французької письменниці Франсуази Саган.

⁶ «Дитинство» (фр. «Enfance»; 1983) — роман французької письменниці Наталі Саррот.

⁷ «Як Бог на душу покладе» (англ. «Play It as It Lays»; 1970) — роман американської письменниці Джоан Дідіон.

⁸ «Втрачені спогади шкіри» (англ. «Lost Memory of Skin»; 2011) — роман американського письменника Рассела Бенкса.

Дельфін!

Відсутність твоєї відповіді доводить, наскільки тобі соромно. Є від чого.

Ти відлякуєш. Варто лише побачити, як ти вдягаєшся, як тримаєшся, досить лише подивитися на твої жести й піймати твій облудливий погляд. І це не новина. Одразу відчувається, що в тобі щось не так, воно випинає, немов ніс на обличчі, це не заховаш. Ти тягаєш за собою здоровенний міх проблем, моя бідолашна дівчинко.

З погляду маркетингу, усе класно, ти найкраща. Твоя манера презентувати себе якось дозволяє тобі викручуватися. Ти починаєш з того, що продаєш свою матір, а потім виходиш з ведучим літературної програми на саморекламу. Бідолаха, у нього мабуть серйозні сексуальні проблеми, якщо він з такою жінкою, як ти. Чи ти думаєш, що він кохає тебе? Думаєш, що такий чоловік, як він, може кохати таку, як ти? Коли він тебе кине, гадаю, ти напишеш про це книжку. Хорошу гидотно-нав'язливу книжку у твоєму стилі. Дай йому мій номер телефона, я переповім йому два-три факти.

Ти завдала багато болю навколишнім, заподіяла їм значної шкоди.

Знаєш чому?

Тому що люди вірять у те, що надруковано. Вони вважають, що це правда.

І це огидно.

Я вклала надрукований аркуш назад у конверт, поклала його до інших. Не вдаючись у подробиці, я розмовляла про це з Франсуа по телефону, сказала, що отримала ще один лист, ще жорстокіший, ніж попередні. Я заспокоїла його, мовляв, нічого страшного, це врешті-решт припиниться.

На той момент я, здається, не розмовляла про цей лист з Л.

Одного ранку, два чи три дні по тому, я прокинулася, одягнулася, заварила чашку кави, аж раптом без жодної причини розплакалася. Встигла лише постерегти паніку на обличчі Л. — вона стояла навпроти мене, — відтак підвелася і втекла до своєї кімнати. Я довго й безупинно плакала.

Листи ніби труїли моє тіло. Від першого. Вони таки вивільнили свою отруту — отруту, створену, щоб поширюватися повільно, і здатну проникати крізь будь-які захисні імунні бар'єри.

Коли я знову вийшла, Л. простягнула мені упаковку паперових хустинок. Вона приготувала чай. Поклала свою руку на мою. Було видно, що вона схвильована.

Я заспокоїлася, і Л. попросила мене показати ці листи. Вона перечитувала їх по порядку з гримасою відрази на губах. Л. уважно роздивлялася папір — немов він міг дати відповідь, — шукаючи найменшу деталь, яка б виказала автора. Адреса й текст були надруковані, листи — вкладені в стандартні конверти й надіслані з різних

паризьких кварталів. Більше з них нічого не можна було дізнатися.

Л. знайшла слова, щоб заспокоїти мене, розрядити ситуацію. Розкласти все по поличках. Мені не треба було все змішувати, сприймати буквально. Л. нагадала мені про щирі повідомлення, які я отримувала від багатьох моїх родичів після виходу книжки. Це не означало, що їм далось все просто, це свідчило про те, що вони зрозуміли. Книжка не похитнула їхню прихильність до мене. У деякому сенсі мій твір, можливо, навіть посилив її. Так, очевидно, що автор листів — хтось із моїх близьких. Хтось, хто вже давно, ще до публікації книжки, ненавидів мене. Хтось, хто плекав у собі ненависть і лють, а нещодавно знайшов слушний момент, щоб вивільнити їх.

Л. не вважала це за погане. Навпаки. Моя книжка викликала деяку реакцію, дала можливість вийти назовні цій жорстокості. Жорстокості, яка існувала вже давно. Таке вже покликання літератури — бути джерелом комунікативної цілеспрямованості, коли слово і дія практично тотожні. І це чудово, що література має вплив на життя, провокує гнів, зневагу, заздрощі. Отже, це чудова звістка. Щось відбувалося. Ми дійшли до суті. А ці листи мали повернути мене до підвалин.

Л. вважала, що жорстокість стосунків у сім'ї — джерело літературного натхнення. Вона багато разів розвивала при мені цю теорію. Ця жорстокість, прихована чи явна, була однією з доконечних умов для творчого процесу. Його відправною точкою.

Ті листи завдавали мені болю. Вона визнавала це, і їй було шкода. Л. усе розуміла. Листи підступно роз'їдали мене, бо поцілювали водночас і в ту дитину, якою я була, і в ту жінку, якою стала. Тому що вони призначали мене винною. Нагадували про витоки жорстокості.

Л. мовчки перечитала останній лист, а потім знову заговорила:

— Так, люди вірять у написане, і тим краще. Люди знають, що лише література дозволяє доторкнутися до істини. Люди знають, чого вартує написати про себе, вони знають, де щирість, а де ні. І, повір мені, вони ніколи в цьому не помиляються. Так, *люди*, як каже твій друг, хочуть правди. Вони прагнуть бути певними, що це існувало. Люди більше не вірять у художній вимисел і навіть, скажу тобі, побоюються його. Вони вірять у приклад, свідчення. Роззирнись навколо себе. Письменники з користю для себе використовують новини, дедалі більше вдаються до самоаналізу, пишуть документальні оповіді, цікавляться спортсменами, проїдисвітами, співачками, королевами й королями, ведуть власні сімейні розслідування. Чому, як гадаєш? Бо цей матеріал — єдиний, який чогось вартий. Навіщо давати задній хід? Ти не маєш права помилитися битвою. Ти втікаєш, маєш намір повернутися до художнього вимислу з єдиної причини: через відмову писати свою фантомну книжку. Так, вибач, я повертаюся до цього, але ти сама про це говорила, я не вигадую. До речі, саме цей вислів ти вживала. Я перечитувала твоє інтерв'ю, можеш сама подивитися, його можна легко знайти в інтернеті. Насправді той, хто пише тобі, боїться, що ти повернешся до того, що робила раніше. Ці листи мали б відкрити тобі очі, створити такий собі ефект електрошоку, щоб ти віднайшла силу й сміливість, аби без страху протистояти тому, що на тебе чекає. Літературна творчість — спортивне єдиноборство. З ризиками й оголеними нервами. А якщо не так, то вона нічого не варта. Ти можеш ризикнути, бо я тут. Я тут, Дельфін, я не залишу тебе. Я буду поруч, вір

мені, буду настільки довго, наскільки буде потрібно. І ніхто ніколи не заподіє тобі шкоди.

Під час своїх монологів Л. не сприймала жодного аргументу. Я мовчки слухала її. Чекала, щоб вона завершила і я могла б відповісти. Укотре мене не могло не втішати те, що вона настільки переймалася моїми проблемами. Я говорила з нею спокійно, як зі знесиленою емоціями дитиною, побоюючись спровокувати вибух обурення.

— Так, це правда, ти маєш рацію. Я пам'ятаю. Я говорила про цю сокровенну книжку, ту книжку, яку, можливо, напишу. Я не знеможливлувала того, що одного дня так чи інакше повернуся до неї. Але не тепер. Моя робота закинула мене на іншу територію. Я не хочу...

Л. перервала мене:

— Куди це? Куди вона тебе закинула? Я бачу лише те, що наразі вона нікуди тебе не закинула.

Я не відповіла. Вона не помилялася.

І правда полягала в тому, що Л. була поряд. Вона єдина дійсно була поряд.

Здається, того ж вечора чи, може, наступного Л. не дала мені задихнутися. Пізніше ми часто згадували цей епізод як *вечір, коли Л. урятувала мені життя*. Нам подобалася пишномовність цієї фрази, її драматична тональність, немов ішлося про низькопробний романчик, псевдоепічний епізод нашої дружби. Але по суті — і ми обидві це знали — саме це й відбулося: Л. урятувала мені життя.

Ми обидві були в кухні й збиралися повечеряти, коли я ковтнула цілою солону мигдалину та вдавилася.

Траплялося, я могла утнути дурницю, але таку — ніколи. Мигдалина була дуже велика, я відчула, як вона опускається трахеєю, з мого горла вирвався ошелешений хрип, мені одразу ж забракло повітря. Я спробувала покашляти, потім сказати щось, але повітря не циркулювало, жодного граму, немов одним обертом перекрили кран. Я подивилася на Л. і побачила в її очах точний момент, коли, після того як їй на думку спав невдалий жарт, вона зрозуміла, що відбувається. Вона безуспішно постукала мене разів зо три-чотири по спині, потім стала ззаду, обхопила за тулуб руками і різко штовхнула кулаком мені в шлунок. Після другої спроби мигдалина вискочила, і повітря почало надходити. Хвилини з три-чотири я кашляла, трахея пашіла, і було сильне бажання виблювати. З очей текли сльози — від болю й полегшення. Потроху я оговталася й підняла мигдалину, яка впала на підлогу.

Л. тепер дивилася на мене турботливо, чекаючи підтвердження, що все повернулося до норми.

За мить ми вже сміялися, дедалі гучніше й гучніше. А потім, уперше, Л. обійняла мене. Тоді я відчула, що вона тремтить і що також злякалася через мене.

Пізніше Л. сказала, що має посвідчення про закінчення курсів надання першої медичної допомоги, але їй ніколи не траплялася нагода випробувати прийом Геймліха — метод звільнення дихальних шляхів, розроблений за сімдесятих років американським лікарем, уточнила вона, — якого зазвичай навчали на манекенах. Вона дуже задоволена його випробуванням.

Наступними днями мені снилося багато жахів. Однієї ночі мене розбудив власний крик, схожий на ті, що пронизували ніч, коли — я тоді була ще підлітком — мені снилося, ніби хтось душив мене подушкою чи стріляв по моїх ногах із рушниці.

Відтоді як я отримала лист, мої сни були наповнені образами розірваного паперу, спалених книжок, вивраних сторінок. У моїй кімнаті зненацька лунали слова гніву, обурення, мене різко висмикували зі сну власні невдоволені скрикування. Я також пригадую божевільний, невимовно жорстокий сміх, який розбудив мене однієї ночі і довго не вщухав, хоча я вже лежала із широко розплющеними очима.

Укрита потом, я сиділа в ліжку, переконана, що все це відбувалося насправді. Мені треба було ввімкнути світло й побачити знайомі предмети в кімнаті, щоб сповільнився стукіт серця. Тоді я тихенько підводилась, босоніж ішла по паркету, потім по плитці, щоб сполоснути лице водою або приготувати трав'яний чай. Годину чи дві сиділа в кухні, за цей час образи розсіювалися, тож я могла знову лягти спати.

Здається, саме тоді я перечитала всі дитячі книжки, які зберегли Луїза й Поль. Багато разів ми поривалися віднести їх у підвал, але жоден із нас так на це й наважився.

Навіть тепер, коли дітям по двадцять років, книжки все ще в їхній кімнаті. Серед ночі я обережно гортала їхні сторінки, щаслива від того, що бачу малюнки, які залишили слід у їхньому дитинстві, та тексти, які сотні разів читала дітям уголос. Сила спогадів, навіяних цими книжками, вражала мене. Кожна з них вихоплювала з пам'яті той безцінний момент, що передував засинанню: відчуття їхніх маленьких тілець, які притискалися до мене, ніжна м'якість їхніх піжамок. Я пригадувала інтонацію, яку вкладала в кожную фразу, слова, які їм так подобалися і які часом доводилося повторювати десять, а то й двадцять разів, — усе це виринали з глибин спогадів, немов було тільки вчора.

Майже щоночі, між четвертою та п'ятою годинами, я перечитували історії про ведмедика, зайчиків, драконів, синього песика й корову-музиканта.

Пригадую, як однієї ночі прокинулася Л. і заскочила мене на кухні, занурену в читання обожнюваної Луїзою книжки Філіппа Корентена. Це була історія про мишачу сім'ю, яка живе над бібліотекою і харчується книжками. Луїзу веселило те, що можна їсти книжки, особливо її забавляло замовлення матері сину, коли той збирався вирушити в похід зі своїм кузенком: «Принесіть мені два листочки “Піноккіо”. Твій батько обожнює його на салат!» Знову пролунав дитячий сміх Луїзи. Я знала ці слова напам'ять, можливо, навіть шепотіла їх, усміхаючись, коли до мене підійшла Л. Вона налила в чайник води, порилася в шафці, шукаючи пакетик трав'яного чаю, потім сіла. Л. погортала сторінки пучками пальців, тримаючи книжку на значній відстані від себе (хоча картинки були стилізовані й кольорові, йшлося про мишей), а потім запитала мене:

— І де тут алегорія, як гадаєш?

Я не зрозуміла, до чого вона веде. Л. запитувала далі:

— Миші, які харчуються книжками, немовби йдеться про звичайнісінький папір, — хіба це не такий собі спосіб сказати, що художній вимисел помирає, принаймні в його звичному розумінні?

— Припини, ця книжка геть цього не стосується, — відповіла я. — Книжка зовсім не про це! Якщо і є якась глибинна ідея, то вона не має нічого спільного з твоїми словами.

— Гаразд, а яка ж тоді, на твою думку, її ідея?

Л. перервала мить моєї ностальгії, і мені було важко приховати роздратування. До того ж о третій годині ночі я геть не мала бажання розмірковувати щодо прихованого змісту «Піполі жахливого», ілюстрованої книжки для дітей віком від трьох до шести років.

Я вже була встала, проте Л. затримала мене:

— Ти відмовляєшся побачити контекст. Це стосується всього, Дельфін, ти відмовляєшся дивитися на речі загалом, а задовольняєшся деталлю й зосереджуєшся на ній.

Мене обурило її тиск, тож я дала відсіч у найнищівіший із усіх можливих способів. І відчула приниження від сорому — тієї самої миті, коли ставила їй це запитання:

— Щодо контексту: а скажи-но, як просуваються твої пошуки квартири?

Це не лише було нечесно по відношенню до наших стосунків — у мене не було жодного бажання, щоб вона йшла.

— Якщо моя присутність — тягар для тебе, варто лише сказати слово, і я одразу ж піду.

Вона підвелася, щоб поставити чашку в посудомийку, цукор — у шафку, її жести були різкими й виказували розлюченість.

Я все ще сиділа, вражена тим, що змогла сказати їй таку безглуздість. Тепер вона стала біля мого стільця і, нахилившись до мене, сказала:

— Подивися на мене, Дельфін. Я не казатиму цього двічі. Одне-єдине твоє слово — і я зникну. Навіть до світанку. Одне-єдине слово — і ти ніколи більше не почувеш про мене.

Я мало не вибухнула нервовим сміхом. Запитати її, чи, бува, вона не відвідувала курсів акторської майстерності з Аль Пачино чи з Марло Брандоном? У її словах була погроза, на яку я не могла не зважати. Я спробувала розрядити ситуацію.

— Вибач, я не це мала на увазі, це смішно. Адже ти знаєш, що можеш залишатися, скільки хочеш.

Л. знову сіла біля мене. Вона глибоко вдихнула.

— Я візьмуся за пошуки квартири, щойно здам текст. Не переймайся.

Ми більше ніколи не згадували про цю розмову.

За кілька днів, коли вона завершила книжку про актрису, ми відкоркували пляшку рожевого шампанського. Л. виконала все вчасно, видавець високо оцінила її роботу, і сама актриса була в захваті.

Того вечора вона звірилася мені в таємниці про свою авторську забаганку, від якої ніколи не відмовлялася. Наприкінці кожного тексту, що його завершувала писати для когось, Л. писала «КІНЕЦЬ» і ставила зірочку (на кшталт виноски, яка ні до чого не відсилала). Вимогу щодо наявності цього знаку в кінці книжки було зафіксовано в контракті.

Це був її почерк, торговельний знак, відбиток, відомий лише їй.

Я по-доброму посміялася з неї, вважаючи це таким старомодним. У нинішніх книжках рідко коли можна побачити слово «КІНЕЦЬ».

— І так видно, що кінець, — жартувала я, — бо сторінки закінчуються!

— Ні, я так не вважаю. Думаю, читачеві подобається, коли йому про це кажуть. Саме слово «КІНЕЦЬ» дозволяє вийти з цього особливого стану, в якому він перебуває, повертає до його власного життя.

Добру частину ночі ми провели за тим, що слухали старі диски. Я показувала Л., як танцювати в стилі ска, бо вона переконувала, що забула рухи.

Сидячи на канапі, Л. сміялася, дивлячись, як я підстрибую у вітальні, потім підвелася, щоб повторювати за мною. Перекрикуючи музику, вона вигукнула:

— Хто пам'ятає, що ска існував? Хто пригадує групи «Specials» і «Selecter»? А що, як лише ми?

Багато хто пам'ятав. Люди приблизно нашого віку. Чи не було це насамперед тим, що пов'язувало покоління: спільна пам'ять, зіткана зі шлягерів, мелодій, титрів кінострічок? Сильні враження від афіші, якоїсь музики, книжки? Гаразд, якщо їй так хотілося, на один вечір можна було повірити, що лише ми вміли танцювати в стилі ска, лише ми знали тексти пісень «Пропущені слова»¹ та «Забагато тиску»², які зараз співали на весь голос, задерши руки вгору. Дивлячись на наше відображення у вікні, я подумала, що давно так не сміялася.

¹ «Пропущені слова» (англ. «Missing Words»; 1980) — сингл гурту «Selecter».

² «Забагато тиску» (англ. «Too Much Pressure»; 1979) — пісня й назва першого альбому гурту «Selecter».

Якось, коли Л. кудись пішла, мені зателефонувала журналістка з радіостанції «Франс культюр», яка хотіла взяти в мене інтерв'ю щодо одного з моїх попередніх романів. Вона готувала сюжет про приниження на роботі й хотіла знати, як я створила цей текст, яким чином зібрала потрібний матеріал.

Не знаю, чому я пристала на цю пропозицію. Можливо, щоб довести самій собі, що здатна щось зробити сама. Без Л. На цей раз для відповіді мені не потрібна була вона, цього разу рішення не залежало від неї. Я помітила, що з часом, чи, точніше, відповідно до того як час віддаляв мене від власних книжок, мої судження щодо них змінювалися. Немов дещо в їхній канві — виразність, мотив — з'являлося переді мною лише на відстані. Мені було цікаво дізнатися, який малюнок зміг проявитися на килимі цього твору, і я була щаслива від того, що хтось ним іще цікавиться. До того ж якщо останнім часом я була не в змозі писати, то говорити ще могла.

За два дні журналістка подзвонила в мої двері. Звичай вона приїжджала до людей, щоб узяти інтерв'ю у звичній для них обстановці, брала із собою відносно небагато апаратури, — як вона пояснила по телефону, ішла назустріч співрозмовнику, його всесвіту. Потім

монтувала фрагменти бесіди, і цей матеріал потрапляв в ефір програми.

Молода жінка прийшла, щойно ми пообідали. Л. була в похмурому настрої, не схвалювала того, що я досі розповідаю про деякі з моїх книжок, які не варті того, щоб до них повертатися.

Тож вона зникла у своїй кімнаті навіть ще до того, як я зустріла журналістку. Молода жінка вибрала для розмови вітальню, попросила прочинити вікно для звукового фону, потім пояснила, як відбуватиметься розмова. Ми випили кави, вона увімкнула обладнання. Я розповіла, як мені спала на думку ідея написати ту книжку, про один ранок, проведений на лінії «Д» міської залізниці, і про те, як я опрацьовувала матеріал. Потім майже годину ми говорили про те про се, журналістка була дуже товариська. Здається, я розповідала про свій квартал, у якому жила й вона, тільки за кілька років до мене, згадала один чи два фільми про жорстокість стосунків на роботі, які йшли в кінотеатрах, а потім розмова перенеслася на менш серйозні теми. Якоїсь миті, саме після того, як ми обидві сміялися, мені здалося, що відчинилися двері кімнати Л. Я подумала, що вона хоче знати, на якому ми етапі.

Дещо пізніше я провела молоду жінку до дверей. Вона дістала записник, щоб назвати точну дату виходу програми. Ми потисли одна одній руки, я зачинила двері й відчула, що за мною стоїть Л., зовсім близько. Коли я повернулася, вона дійсно була на моєму шляху. Миттєво майнула думка, що я припустилася неправої помилки і що відтепер мені заборонено входити до власної квартири. Але Л. відступила, дозволивши мені пройти, і назирці за мною пішла до вітальні, немов тінь докору.

— Ти завела собі нову подружку?

Я засміялася.

— Думаєш, я не чула вас?

Я намагалася розгледіти на її обличчі посмішку, яка б підтвердила, що це жарт, але його вираз не залишав сумнівів щодо відтінку її слів. Я навіть не встигла відреагувати.

— Якщо ти думаєш, що так знайдеш вихід, то помиляєшся. Так, я чула вас, Дельфін, і все це напускання туману, щоб дізнатися, наскільки все це серйозно. «Отже, ви повертається до художнього вимислу?» — жестом вона взяла цю фразу в лапки. Але яким боком це стосується її, якою журналістикою вона займається зі своїм нікчемним магнітофончиком? І хто вона така, щоб мати свою думку щодо цього, га? Чи в неї хтось її запитував?

Навіть найдрібніший мускул на її обличчі, здавалося, виражав гнів. Л. ненавиділа мене за те, що я стільки часу приділила цій жінці, сміялася з нею, дозволила, щоб усе це відбулося в післяобідній тиші. Вона звинувачувала мене в компромісі з сумлінням, поступливості. Якби мені сказав таке чоловік, я одразу ж подумала б, що в нього напад ревності, і без жодних дискусій поклала б цьому край. Немов прочитавши мої думки, Л. трішки пом'якшала:

— Я перепрошую, просто мене бісить, коли я бачу, як ти марнуєш час. Не бери цього близько до серця. Ти знаєш, як мені хочеться, щоб ти повернулася на письменницький шлях. Для цього потрібно, щоб одного дня ти визнала, що не маєш нічого спільного з тим письменником, якого хочуть із тебе зробити. Їх це влаштовує, всіх, вони приклеїли тобі ярлик і хочуть, щоб ти відповідала йому.

Не знаю чому — можливо, через те що я приємно провела час, а вона мені його зіпсувала, — я вибухнула:

— Невже ти не бачиш, що я гадки не маю про те, який я письменник? Ти не бачиш, що мені більше нічого не вдається, що я налякана до смерті? Ти не бачиш, що я дійшла до краю, за яким немає нічого, **НІЧОГО, НІЧОГО, НІЧОГО?** Ти мене дістала зі своїми історіями про фантомну книжку — її немає, приви́ду захованої книжки немає, ти не розумієш? Немає нічого ані на дні посудини, ані за завісами — жодного табу, жодного скарбу, ніяких заборон! А порожнеча — так, вона є. Придивись, і, якщо пощастить, ти побачиш мене наскрізь.

Я взяла пальто і вийшла. Мені потрібно було подихати свіжим повітрям.

Франсуа поїхав уже занадто давно, мені його бракувало. Я йшла вулицями навмання. Пізніше я, здається, зайшла в кінотеатр, точно не впевнена. Чи, може, зрештою опинилася в кав'ярні.

Увечері, близько дев'ятнадцятої години, я повернулася додому. Квартирою ширився аромат варених овочів і курячого бульйону. Л., у зав'язаному навколо талії фартушку, була на кухні й саме готувала суп. Я сіла поряд і кілька хвилин мовчки дивилася на неї. Волосся було заколите догори; мабуть, коли вона збирала його в пучок, багато прядок вислизнули й вибилися — це був незвичний для зачіски Л. безлад. Раптом мені здалося, що вона стала маленькою, зіщулилася, а потім я помітила босі ноги на плитці й подумала, що вперше бачу її без підборів. Вона всміхнулася, ми не зронили ані слова. Я також усміхнулася. Духовка була увімкнена, через

скло я розгледіла запіканку. Вочевидь, Л. провела чимало часу на кухні. Вона купила й відкоркувала пляшку вина. Усе, здається, повернулося на круги своя. Я відчула радість. Пообідній епізод залишився лише дивним, розмитим спогадом, я більше не була така впевнена, що ця розмова взагалі відбулася. Запахи перемішувалися в задущливій кімнаті. Я сіла. Л. налила мені келих вина.

Овочі зварилися, і я дивилася, як Л. перекидає їх в чашу блендера. Вона влила трішки бульйону, а потім спробувала ввімкнути прилад. Раз, другий. Нічого не вийшло. Я дивилася, як вона вимикає та вмикає блендер. Зітхаючи, вона перевірила, чи дріт міцно прикріплений до апарата. Л. оглянула леза змішувальної насадки, кінчиками пальців перевірила, чи вона обертається. Потім я побачила, як вона починає все із самого початку: елемент за елементом складає прилад, вмикає його, намагається запустити.

Л. мала дуже спокійний вигляд. Спокійний — і це непокоїло.

Тільки-но я хотіла сказати, що подивлюся сама, як Л. підняла блендер над собою, а потім гахнула ним об робочу поверхню. Вона знову і знову повторювала цей рух — із люттю, якої я ще в неї не бачила, щоразу вдаючи пристроєм з усіх сил, аж допоки той не розлетівся на безліч шматочків. Лезо ножа впало до моїх ніг.

Л. різко зупинилася. Засапавшись, вона зіперлася на стіл і дивилася на розкидані по підлозі уламки. Я подумала, що вона випустила свою лютість, але в останньому нападі гніву Л. схопила качалку і за два удари розтросила те, що залишалося від механізму.

А потім Л. підвела очі на мене. Того вечора в її погляді танцював переможний і дикий вогник, якого я ніколи раніше в неї не бачила.

Відтоді тема пошуку квартири більше не порушувалася. Я не ставила жодного запитання, не виявляла жодного знаку, який виказував би нетерпіння. Не думаю, що тоді Л. хоча б удавала, що шукає нове помешкання. Ми більше не говорили про це, немов тривала присутність Л. була гарантована.

За винятком епізоду з блендером (Л. купила інший наступного ж дня), вона була спокійна, її настрій був стабільний.

Вона була уважна, чуйна, завжди все за собою прибирала. Постійно ходила на закупи, поновлювала запаси всього, чого бракувало. У нашому співмешканні все йшло гладко, і в нас не виникало ані найменшої побутової незгоди.

Л. вписалася в антураж, немов завжди була його частиною. Її присутність давала мені своєрідне заспокоєння — цього я не можу заперечувати. Ми були близькими. Були союзницями. У всіх значеннях цього слова. Крім однакових професійних інтересів, Л. стала спільницею секрету, який знала лише вона. Бо лише вона знала, що я не можу написати жодного рядка, ба навіть тримати ручку в руці. Вона не лише знала це, але

й *прикривала* мене. І заміняла, щоб не викликати підозр. На адміністративні листи й ділові пропозиції, які я й далі отримувала, Л. відповідала замість мене.

Ми відмовлялися від зустрічей і пропозицій щось написати.

Ми відмовлялися говорити на теми, про які письменників часто просять розповісти.

Ми цілком поринули в роботу.

Тепер я змушена зізнатися в цьому. Я усвідомлюю, що люди, яким я тоді мусила давати письмові відповіді, читаючи ці рядки, зрозуміють, що це була не я. Ці люди, можливо, у своїх електронних скриньках чи серед кореспонденції відшукають підписаний мною лист чи електронне повідомлення, у яких я не написала жодного слова.

Я прошу, якщо їхня ласка, вибачити мені.

Само собою зрозуміло, що це співмешкання дозволило Л. зміцнити свій вплив, і я не впевнена, що чинила їй сильний опір. Я прагнула, щоб у мене була змога написати, що я билася, боролася, намагалася вирватися. Але мені нема чого сказати, крім цієї простої констатації факту: я поклалася на Л., бо мені здавалося, що вона — єдина людина, яка може витягнути мене із цієї ями.

Інколи переді мною постає дещо заїжджений образ павучихи, яка терпляче виткала павутину, чи восьминога із численними щупальцями, бранкою яких я могла б

стати. Але це було інше. Л. була швидше медузою, легкою й напівпрозорою, яка вляглася на частину моєї душі. Від її доторку залишився опік, але його не було видно незброєним оком. Цей слід залишав мені вдавану свободу дій. Але прив'язував до неї — набагато більше, ніж я могла собі уявити.

Небагатьох людей, з якими я підтримувала зв'язки (дітей, Франсуа, свого видавця), я переконала, що знову розпочала працювати. Взялася за *дещо* нове. Я була на самому початку, але робота просувалася.

Я не телефонувала нікому з моїх друзів, нікому не розповідала про безвихідь, у яку потрапила. Боялася, що вони вважатимуть — цілком справедливо — це капризом зіпсованої дитини. Не лишилося жодної відмовки, і мені здавалося, що виправдати моє неробство неможливо.

Франсуа я тим більше нічого не сказала. Боялася, що він більше не любитиме мене. Я не лише нічого не сказала йому, але й, коли він повернувся, зробила так, щоб він жодного разу не перетнувся з Л. Бо розуміла: щойно він її побачить, то все зрозуміє — брехню, виверти, цю злочинну змову, авторами якої ми з Л. відтепер стали.

Я змогла брехати Франсуа і всім навколишнім — ось що мені тепер потрібно визнати. Я загрузла в брехні, замішаній на страху, відразі й, безперечно, певній насолоді.

Деколи зранку, коли я відчувала, як тривога у моїх грудях зростає, немов клубок фольги, я хапалася за фразу, яку Л. сказала мені одного дня: «Справжнім творчим імпульсам передуює своєрідна ніч».

Увечері, коли ми обидві були в мене вдома, Л. поверталася до свого ритуалу: підходила до моєї бібліотеки, проводила рукою по обкладинках і, здавалося, випадково зупинялася.

Чи читала я мішок з кістками¹, як на долоні², вечір пса³, трусики⁴, лише кохання⁵, зречення⁶, книжка — неможливо⁷, з мене досить⁸, похмура неділя⁹, очищення¹⁰, розумово відсталі¹¹, у безвиході¹², дівчата¹³, народження фантомів¹⁴, материнська любов¹⁵, мистецтво голоду¹⁶,

¹ «Мішок з кістками» (англ. «Bag of Bones»; 1998) — роман американського письменника Стівена Кінга.

² «Як на долоні» (англ. «Towelhead»; 2005) — роман американської письменниці Алісії Еріан.

³ «Вечір пса» (фр. «Le soir du chien»; 2001) — роман французької письменниці Марі-Елен Лафон, нагороджений 2001 року Премією Ренодо.

⁴ «Трусики» (фр. «Le slip»; 2001) — роман французького письменника Алена Севестрі.

⁵ «Лише кохання» (фр. «Seulement l'amour»; 2006) — роман французького письменника Філіпа Сегюра.

⁶ «Зречення» (фр. «Le renoncement»; 2001) — роман французького письменника Філіпа Вілена.

⁷ «Книжка — неможливо» (фр. «Le livre impossible»; 2007) — роман французького письменника Марка Вільружа.

⁸ «З мене досить» (фр. «J'abandonne»; 2000) — роман французького письменника Філіпа Клоделя.

⁹ «Похмура неділя» (фр. «Sombre dimanche»; 2013) — роман французької письменниці Аліс Зенітер.

¹⁰ «Очищення» (фін. «Puhdistus»; 2008) — роман фінської письменниці Софі Оксанен.

¹¹ «Розумово відсталі» (фр. «Les demeurrées»; 1999) — роман французької письменниці Жанни Бенамер.

¹² «У безвиході» (фр. «Les désarçonnés»; 2012) — роман французького письменника Паскаля Кінтьєра.

¹³ «Дівчата» (англ. «The Girls»; 2006) — роман канадської романістки та сценаристки Лорі Лансенс.

¹⁴ «Народження фантомів» (фр. «Naissance des fantômes»; 1998) — роман французької письменниці Марі Дарп'єсек.

¹⁵ «Материнська любов» (фр. «La maternité»; 2012) — роман французького письменника Мат'є Сімонє.

¹⁶ «Мистецтво голоду» (англ. «The Art of Hunger»; 1992) — роман американського письменника Пола Остера.

мерехтіння¹, у нас проблеми², ніхто³, той, що падає⁴, сяй, яскравий та небезпечний предмете⁵, поет⁶, запитай у пилу⁷, пофарбований барабан⁸, край землі⁹, самотній вершник¹⁰, літо, коли він мало не помер¹¹, прощення та правда¹², все життя перед очима¹³, інше життя¹⁴, виховання¹⁵, далеко¹⁶, далеко від них¹⁷, далеко від Оділь¹⁸, історія

-
- ¹ «Мерехтіння» (англ. «Scintillation»; 2011) — роман шотландського письменника Джона Бернсайда.
- ² «У нас проблеми» (англ. «We're in Trouble»; 2005) — збірка новел американського письменника Крістофера Коука.
- ³ «Ніхто» (фр. «Personne»; 2009) — роман французької письменниці Гвенель Обрі.
- ⁴ «Той, що падає» (англ. «Falling Man»; 2007) — роман американського письменника Дана Делілло.
- ⁵ «Сяй, яскравий та небезпечний предмете» (англ. «Shine on, Bright and Dangerous Object»; 1975) — роман американської письменниці Лорі Колвін.
- ⁶ «Поет» (англ. «The Poet»; 1996) — роман американського письменника Майкла Коннеллі.
- ⁷ «Запитай у пилу» (англ. «Ask the Dust»; 2006) — роман американського письменника Джона Фанте.
- ⁸ «Пофарбований барабан» (англ. «The Painted Drum»; 2005) — роман американської письменниці Луїзи Ердпіх.
- ⁹ «Край землі» (англ. «The Lay of the Land»; 2006) — роман американського письменника Річарда Форда.
- ¹⁰ «Самотній вершник» (фр. «Cavalier seul»; 1956) — роман французького письменника Жана де ла Веранда.
- ¹¹ «Літо, коли він мало не помер» (англ. «The Summer He Didn't Die»; 2005) — збірка новел американського письменника Джима Гаррісона.
- ¹² «Прощення та правда» (англ. «Grace and truth»; 2005) — роман ірландської письменниці Дженніфер Джонстон.
- ¹³ «Все життя перед очима» (англ. «Life Before Her Eyes»; 2002) — роман американської письменниці Лорі Касішке.
- ¹⁴ «Інше життя» (англ. «The Counterlife»; 1986) — роман американського письменника Філіпа Рота.
- ¹⁵ «Виховання» (англ. «Foster»; 2010) — оповідання ірландської письменниці Клер Кіган.
- ¹⁶ «Далеко» (фр. «Loin»; 2009) — роман французького письменника Рено Камю.
- ¹⁷ «Далеко від них» (фр. «Loin d'eux»; 1999) — роман французького письменника Лорана Мовіньє.
- ¹⁸ «Далеко від Оділь» (фр. «Loin d'Odile»; 1998) — роман французького письменника Крістіана Остера.

кохання¹, водоспад², творець відлуння, роман про наші життя³, донька мого найкращого друга⁴, поки ти не помер⁵, про героїв та могили⁶, все ясно⁷, перерви у смерті⁸, привид⁹, рай¹⁰, верба¹¹, готель край світу¹², кафе «Ностальгія»¹³, штормосплетіння¹⁴, Саккван-Айленд¹⁵, острови¹⁶, знайти Елізабет¹⁷, записник¹⁸.

¹ «Історія кохання» (англ. «The History of Love»; 2005) — роман американської письменниці Ніколь Краусс.

² «Водоспад» (англ. «The Falls»; 2004) — роман американської письменниці Джойс Керол Оутс.

³ «Роман про наші життя» (фр. «Nos vies romancées»; 2011) — роман французької письменниці Катрін Арно.

⁴ «Донька мого найкращого друга» (фр. «La fille de mon meilleur ami»; 2014) — роман французького письменника Іва Раве.

⁵ «Поки ти не помер» (англ. «Before You Die»; 2014) — роман британської письменниці Саманти Хайєс.

⁶ «Про героїв та могили» (исп. «Sobre héroes y tumbas»; 1961) — роман аргентинського письменника Ернесто Сабото.

⁷ «Все ясно» (англ. «Everything is Illuminated»; 2002) — роман американського письменника Джонатана Сафрана Фоера.

⁸ «Перерви у смерті» (порт. «As intermitências da morte»; 2005) — роман португальського письменника Жозе Сарамагу.

⁹ «Привид» (норв. «Gjenferd»; 2011) — роман норвезького письменника Ю. Несбе.

¹⁰ «Рай» (фр. «Le Paradis»; 1992) — роман французького письменника Ерве Гібера.

¹¹ «Верба» (англ. «The Willow Tree»; 1998) — роман американського письменника Г'юберта Селбі.

¹² «Готель край світу» (англ. «The Inn at the Edge of the World»; 1990) — роман американської письменниці Еліс Томас Елліс.

¹³ «Кафе “Ностальгія”» (исп. «Café Nostalgia»; 1997) — роман кубинської письменниці Зое Валдес.

¹⁴ «Штормосплетіння» (англ. «Tanglewreck»; 2006) — роман американської письменниці Дженет Уінтерсон.

¹⁵ «Саккван-Айленд» (англ. «Sukkwan Island»; 2008) — повість американського письменника Девіда Ванна.

¹⁶ «Острови» (фр. «Les îles»; 2011) — роман французького письменника Філіпа Лансона.

¹⁷ «Знайти Елізабет» (англ. «Elisabeth is Missing»; 2014) — роман британської письменниці Емми Хілі.

¹⁸ «Записник» (англ. «The Notebook»; 1996) — роман американського письменника Ніколаса Спаркса.

К оли повернувся Франсуа, ми вдвох поїхали на кілька днів до Курсея. Л. я залишила саму в себе вдома. Для роботи я з собою нічого не взяла (і не випадково). Переконала Франсуа — він дивувався, що в мене настільки вільний графік і що я така далека від роботи, — що маю трішки перепочити. А коли він мене розпитував про роботу, повторювала — як і щоразу, коли він цим переймався, — що ще рано про щось говорити.

Повернувшись додому, я застала Л., яка працювала за письмовим столом Поля. Вона повідомила, що я отримала лист від свого видавництва щодо зустрічі в одному із закладів міста Тур, на яку я погодилася кілька місяців тому і яка — через не пам'ятаю яку причину — неодноразово переносилася. Бібліотекар-консультант ліцею нагадала, що не зволікаючи потрібно призначити нову дату. На мене чекають учні десятого та трьох дев'ятих класів, які вивчали кілька моїх романів.

Я була, як то кажуть, не у формі, але погодилася. На перший погляд, не було причин непокоїтися, що щось піде не так. Я звикла до таких зустрічей. Ми разом — Л. і я — подивилися, яку дату можемо запропонувати.

Л. довела до мого відома, що за моєї відсутності відповіла на дві чи три інші пропозиції. Вона зауважила, що після цих кількох днів, проведених за містом, я маю

чудовий вигляд. Вона не поставила жодного запитання щодо мого відпочинку.

Увечері Л. запитала, чи для мене не буде обтяжливо, якщо вона залишиться ще на недовгий час. Я знову сказала, що вона може не квапитись.

Л. ніколи не розпитувала мене про Франсуа, як дозволяла собі щодо моїх подруг. Вона ніколи не просила мене розповісти їй ані як ми зустрілися, ані скільки вже часу були разом. Коли я поверталася від нього чи з Курсея, вона вдовольнялася тим, що запитувала, як у мене справи. Вона уникала подробиць, розповідей про кумедні випадки тощо. Франсуа був частиною мого життя, вона не могла не рахуватися з цим. Вона вбачала в цьому факті — імпліцитно — суть проблеми. Л. не приховувала певного скептицизму щодо цих стосунків і подеколи з її вуст зривалося якесь зауваження, якого було достатньо, щоб засвідчити, наскільки цей зв'язок усе ще видавався їй протиприродним. Я на це не ображалася. В очах Л. Франсуа був сталий параметр мого існування, під який мені потрібно було підлаштовуватися. Радше джерелом різноманітних ускладнень, аніж сприятливим чинником. Кохати чоловіка, який увесь свій час тільки те й робив, що приймав і вихваляв інших письменників — ось що їй видавалося небезпечним. Когось, хто перетинав Ла-Манш чи Атлантичний океан, щоб зустрітися з авторами, яких він вважав цікавішими за французьких, — саме це, на її думку, означали ці постійні поїздки. Це не допомагало мені повернути впевненість у собі. Одного вечора, коли Л. трішки випила, вона навіть порівняла мене зі шкільною вчителькою, яка наважилася жити з інспектором відділу освіти. Це викликало в мене посмішку, тоді вона повела далі:

— Насправді, щовечора, повернувшись додому, цей тип розповідає їй про експериментальні проекти, які впроваджують супервикладачі в провідних ліцеях, тоді як їй навіть не вдається підтримати дисципліну в п'ятому класі...

Я не була впевнена, що вловила сенс цієї метафори. Чи, точніше, усіх її значень. Інколи приховані смисли сказаного Л. я могла збагнути лише через багато днів по нашій розмові.

Наше співмешкання так і тривало. Повернення Франсуа не внесло суттєвих змін. Після ночей, що проводила в нього, я рано-вранці поверталася додому, посиляючись на змушеність працювати. Я заставляла Л. у кухні за чашкою чаю.

Єдине більш-менш пряме запитання, яке мені ставила Л. щодо Франсуа, стосувалося нашого можливого спільного життя тепер, коли мої діти поїхали з дому.

Коли у відповідь я також поставила їй запитання (чи має намір вона влаштувати своє життя?), Л. посміялася над таким простодушним формулюванням. *Влаштувати своє життя* — що це означало? Чи йшлося лише про перелаштування, облаштування, влаштування? Немов у нас все зводилося до одного — пристосувати себе до чогось. Вона засміялася, а потім додала:

— Немов би ми одноманітні істоти, з одного шматка, з одного матеріалу. Немов у нас одне життя для всіх.

Я пригадую дві чи три речі, які відбулися, гадаю, саме тоді. Але мушу сказати, що не зовсім певна, у якому це було порядку. У міру того як я просуваюся у своїй розповіді, ці речі стають дедалі розмитішими.

Спочатку Л. купила собі одну чи дві пари джинсів тієї ж марки, що й у мене. На той момент я не надала цьому значення, ці деталі пригадалися пізніше, коли наші стосунки помалу вже справді виходили з-під контролю. Іноді я також намагаюся знайти одяг, схожий на той, що бачила на подрузі. Буває, я міряю його, навіть купую. Але те, що чудово пасувало, підкреслюючи всі принади на іншому тілі, на мені здавалося зашироким або затісним, погано сиділо.

Я помітила, що Л. купила такі самі джинси, як у мене, тому що до нашого знайомства вона їх ніколи не носила — принаймні наскільки я могла судити з її гардеробу на початку нашої дружби.

У подальшому мені здалося, що Л. змінилася. Я маю на увазі, що Л. стала схожою на мене. Я добре усвідомлюю, що це може видатися дуже дивним — угледіти в комусь іншому схожість із собою — і дещо нарцисичним. Але це саме те, що я помітила. Не справжню детальну схожість, скажімо в рисах обличчя, а загальну

подібність манер. Я вже казала, що ми були однакової статури, мали однаковий колір волосся (за винятком того, що волосся Л. було слухняне і завжди гарно лежало), але до цього додалася нова важлива риса: у її жестах, манері триматися — щось у Л. мені нагадувало *мене*. Моментами, немов телепроекція, її тінь відділялася від мого власного тіла, падаючи на ніжнішу, гладшу поверхню. Я також помітила, що Л. уже менше фарбувалася. До прикладу, вона перестала користуватися тональними кремами, які використовувала, коли ми познайомилися. Поступово Л. перейняла мої жести, мою манеру поведінки, мої дрібні звички. Це непокоїло, викликало дискомфорт. Але, можливо, це була лише суб'єктивна думка, моє бачення.

(Часто мені кажуть, що моя донька схожа на мене, передусім, можливо, через своєрідне непомітне для мене наслідування. Подеколи я вловлюю нашу схожість, наприклад, коли розглядаю світлини Луїзи, які мені нагадують мої фото в цьому ж віці. Але коли Луїза переді мною, я не бачу ніякої подібності. Я помічаю, що Поль схожий на свого батька манерою сидати, кривити рота під час роздумів або жестикулювати під час розмови. Але я не думаю, що його батько відчуває, у чому Поль копіює його.)

А от дедалі помітніше копіювання Л. мене було іншого роду. Воно не було природним, несвідомим. Воно було зумисним. Безперечно, саме через це воно й не лишилося непоміченим.

Але тоді я ні в чому не була впевнена. Гадаю, врешті-решт я дійшла висновку, що це мені здається.

Якось рано-вранці, повернувшись від Франсуа, я застала Л. у кухні — в піжамі, нерозчесану, з почервонілими

очима. Вона нещодавно дізналася, що автобіографію Жерара Депардье, створення якої з нею обговорювали кілька тижнів тому, довірили написати Ліонелю Дюруа — її давньому конкуренту. Той вирвав замовлення після вечері з актором. Справа у схожості вподобань. Л. розуміла цей вибір і, знаючи обох чоловіків, убачала в такому виборі певний сенс. Проте була засмучена. Л. рідко погоджувалася писати для акторів, але Депардье — це було інше. Вона зуміла б написати про нього.

Згодом, бачачи, у якому Л. пригніченому стані, я запропонувала їй піти кудись пообідати, щоб вона розвіялась. Я не наважилася сама щось приготувати, до того ж холодильник був порожнім.

Вона зачинилася на півгодини у ванній кімнаті.

Коли Л. вийшла звідти, у мене вихопився вигук захвату: найменше, що можна було сказати, — це те, що вона вміла майстерно перевтілюватися. Не зважаючи на її трішки припухлі очі, перетворення було неймовірним: у неї були рожеві щічки і свіжий та бадьорий вигляд.

Ми попрямували до одного з ресторанів у моєму кварталі, який був славний своїми фірмовими стравами (ми туди вже ходили раз чи два). Коли ми вже заходили до зали, я почула, як хтось вигукнув моє ім'я. Я повернулася й упізнала Натана, друга Луїзи з ясельної групи. Згодом вони ходили в одну групу дитячого садочка, потім були в одному класі в початковій школі, і навіть пізніше, коли їхні дороги розійшлися, вони ніколи не втрачали одне одного з поля зору. За ці роки Натанова мати і я стали подругами. Кілька років тому ми обидві з дітьми їздили в тривалу подорож до Сполучених Штатів.

Переді мною був Натан, і на кілька секунд образ колишнього маленького хлопчика — біляве волосся,

округлі щічки й чарівний плетений вручну жовтий светр, який він носив у ясельній групі, — наклався на образ високого та красивого юнака з дредами, який стояв переді мною. Я не бачила його, відколи Луїза поїхала до Ліона; ми поцілувалися й стали обмінюватися деякими новинами.

Якби я зустріла одну з моїх подруг, переконана, що Л. залишилася б. Але вона не зацікавилася цим і знаком показала мені, що заходить, щоб зігрітися.

— Я чув, що ти вже кілька місяців як усамітнилася та працюєш у поті чола, — кинув мені жартома Натан. — Мама казала мені, що ти геть-чисто всім друзям розіслала повідомлення з наполегливим проханням не турбувати тебе!

Я не одразу зрозуміла. Не хотіла розуміти. Здається, сказала собі, що це мовне перебільшення, молодіжна інтерпретація. Навіть, здається, тої миті підтвердила цей факт. Натан розповідав мені про свої плани й запитав, як справи в Луїзи й Поля. Перед тим як розпрощатися, ми вирішили, що добре було б якось повечеряти з ним та Корінн — на вихідних, коли приїдуть близнюки.

Я подумала, що дуже приємно дивитися на те, як ростуть діти інших, діти, яких знаєш із самого малечку. Ті, кого бачиш на шкільних знімках чи світлинах з канікул, кого втішав, годував, оберігав, сварив, інколи навіть обіймав. Я подумала про всіх тих хлопчиків і дівчаток, які так виросли, стали такими різними, я подумала, що хотіла б написати про цей зв'язок невичерпної ніжності, який поєднує мене з друзями моїх дітей і з дітьми друзів.

Я зайшла в зал і поглядом відшукала Л., яка сиділа за просторим столиком. Я сіла. Коли вона майже вивчила меню, підійшов офіціант.

— Ви чекаєте на третю особу, щоб зробити замовлення?

Л. підвела на нього очі та з посмішкою розчарування на губах сказала:

— Думаю, ми почнемо без неї, вона до нас приєднається згодом.

Ми запланували дату моєї поїздки в Тур на травень. І травень настав.

З наближенням подорожі поступово зростало занепокоєння, я намагалася не звертати на це уваги. Напередодні, надвечір, я запанікувала. Раптом мені здалося, що я не в змозі зустрітися з чотирма чи п'ятьма класами ліцеїстів. Мене паралізувало від думки, що я маю справляти гарне враження, бути на виду, відповідати на запитання щодо своєї поточної роботи, тоді як почувалася геть знесиленою, геть розгубленою. Дуже важливим є вміння подати себе. А в мене не вийде: я не уявляла, як перед вісімдесятьма підлітками вдаватиму, що моя робота над книжкою в розпалі. Ні, не уявляла, як відповідатиму на неминуче запитання: «Як гадаєте, що ви зможете написати *після* цього?»

Ліцеїсти прочитали багато з моїх книжок, підготували запитання, деякі школярі виконали додаткові завдання (твори-роздуми, короткометражки) і мали намір показати їх мені. По суті, я не могла відмовитися. Але й була не в змозі їхати.

Увечері, коли Л. побачила, наскільки я занепокоєна, вона запропонувала, що прикинеться мною. Немов це була найприродніша у світі річ — ось так, таке ж рішення, як і будь-яке інше, учні не будуть розчаровані,

не потрібно буде знову переносити зустріч, міняти квитки на поїзд, знову дивитися в очі тому самому страху.

Я була вражена. Замість мене? Але як вона собі уявляла, що ніхто не помітить підміни? Але Л. була цілком переконана, що все вдасться. Ці люди бачили мене лише на фотографіях. Утім, я мушу визнати, що, як правило, більшість фото справляють оманливе враження і не мають майже нічого спільного з дійсністю. До того ж, на її думку, на світлинах з інтернету я не схожа на себе. Знімки не формували цілісного портрету, а, навпаки, сприяли створенню незрозумілого й нечіткого образу. Точних прикмет не було. Волосся моє було то кучеряве, то пряме; на деяких я мала такий вигляд, немов повернулася із середземноморського курорту, на інших — немов вийшла з підвалу; з деяких було незрозуміло, чи мені тридцять п'ять, чи п'ятдесят п'ять років, чи я з вищих кіл суспільства, чи з розкуйовджених прихильників стилю гранж. Коротше кажучи, усе це залишало справжнє поле для маневру, щоб, за її власними словами, *створити мій образ заново*. Завдяки кільком вдало підібраним деталям можна буде все обіграти. Вона була переконана, що це могло спрацювати. Ризик був незначний. До того ж Л. прочитала всі мої інтерв'ю в пресі (за її уточненням, від найпершого), багато разів чула мене по радіо, відчувала, що цілком спроможна відповідати замість мене на традиційні запитання щодо виникнення моїх книжок чи творчого процесу. Щодо іншого — вона імпровізуватиме.

Вірю, що це видається цілком божевільним, але я погодилася.

Наступного дня на світанку Л. одягла мої речі (ми вибрали ті, у яких я була на найпомітніших в інтернеті

фото, виходячи з принципу, що цей одяг закарбувався в підсвідомості моїх гостей), потім я півгодини накручувала її волосся щипцями, залишеними Луїзою. Волосся Л. було такої самої довжини і ледь світлішим від мого. Результат викликав у нас посмішку, особливо коли Л. почала точно копіювати мої жести, інтонації, немов повторювала цю вправу десятки разів наодинці перед дзеркалом. У неї був справжній талант.

О шостій годині з квитками на поїзд у кишені вона сіла в таксі, щоб дістатися до вокзалу Монпарнас.

Вона надіслала мені два чи три СМС із потяга, потім не було жодної звісточки за день. Ми домовилися, що вона зателефонує мені, лише якщо опиниться в поліційному відділку за незаконне використання особистих даних іншої особи.

Я не могла робити нічого, крім того, що кожні десять хвилин дивилася на телефон. Я дала волю уяві і прокручувала три сценарії катастрофи: Л. викрили учні й кидали їй в обличчя книжки; Л. відповідала на поставлені запитання казна-що; Л. висловлювала образи на адресу вчителя, який нібито поставився до неї не досить шанобливо.

Л. не захотіла, щоб я зустрічала її на вокзалі. Вона вважала, що мені краще буде скористалася цим часом, щоб побути на самоті. Близько двадцять другої години, коли я вже не витримувала, на сходах почулися її кроки.

На її обличчі я впізнала цю добре відому мені втому. Л. запевнила, що все відбувалося дуже інтенсивно: потяг, обід у їдальні, зустріч із класами, роздача автографів, фуршет в учительській, потяг. Без жодної вільної хвилини і без найменшого інциденту. Лише короткий момент вагань на турському вокзалі, коли її зустрічала

бібліотекарка. Жінка придивлялася, перш ніж підійти, а потім, після привітань, деякий час скоса поглядала на неї. По кількох секундах зніжковіння жінка вибачилася, що не одразу впізнала, бо уявляла мене не зовсім такою. Зате в ліцеї у двох викладачів літератури з цього приводу не виникло ніяких вагань. Вони були дуже раді побачити мене, учні з нетерпінням чекали. Під час зустрічі один хлопчик викликав загальний вибух сміху, запитавши Л., чи вдавалася вона до пластичних операцій: вигляд у неї був молодший, ніж на світлинах. Учитель насварив його. Ліцеїсти ставили багато запитань щодо масштабів автобіографічності моїх книжок, зокрема останньої. Л. була вражена, що основні запитання стосувалися саме цього: чому я вважала свою книжку романом? чи все в ньому правда? що сталося з тим чи іншим персонажем? як сприйняла цю книжку моя сім'я? Стільки добре відомих мені запитань, на які я мусила відповісти безліч разів.

Л. не могла приховати ані свого збудження, ані гордості: вона змусила прийняти її за мене і це спрацювало! Чи усвідомлювала я, що це означало? Відтепер ми стали взаємозамінними, принаймні вона могла мене замінити. Безперечно, був спосіб удосконалити дійство, бо вона могла краще, вона була впевнена. За мого бажання, це могло звільнити мене від різного роду зобов'язань.

— Знаєш, я можу повторювати це, Дельфін, щоразу, коли тобі буде потрібно. Переконана, що це може спрацювати з людьми, які знають тебе. З продавцями книжок, бібліотекарями, журналістами. Жодного сумніву. Повір, люди не вміють дивитися. Вони занадто переймаються собою. Проведемо експеримент, якщо хочеш.

Л. була така щаслива, немов щойно отримала гран-прі за акторську майстерність.

Захоплена своєї радістю, вона не помітила дискомфорту, який я щосили намагалася приховати. Я відігнала від себе дивне відчуття, від якого злегка паморочилося в голові. Цього разу вона позбавила мене неприємностей.

Я подякувала їй. Здається, ще й додала: «Я навіть не знаю, як тобі дякувати».

Наступного дня Л. повідомила, що ми отримали дуже теплий мейл від викладачів. Дискусія була чудова, учні — у захваті від зустрічі, яку назвали живою, захопливою, із розкутою атмосферою.

Ми добре вчинили, що поїхали туди.

Я з незграбних людей. Я наштовхуюся на стіни, зашпортуюся в килимі, на мене падають речі, я розливаю воду, вино, чай, посковзаюся, спотикаюся, втрачаю контроль, і мене заносить — усе це інколи стається впродовж одного дня. Не обов'язково через нерівності під ногами чи присутність непомітних перешкод. Швидше йдеться про мою грандіозну неуважність чи приховану форму непристосованості до навколишнього світу. До цього додаються й інші характерні риси: утома, зважання на погляд іншої людини. Подеколи навіть дотепер, якщо я відчуваю, що за мною спостерігають, переходжу в інший бік кімнати чи спускаюся сходами, переймаючись лише тим, аби дійти до кінця й не впасти. І досі трапляється, що за столом, зніяковівши, я не уважно слухаю розмову, бо намагаюся не вдавнитися, стежу за тим, щоб нічого не впало, — і це забирає всю мою увагу.

Я навчилася маскувати свою незграбність і тепер вважаю, що непогано приховую цю гру. Я випрацювала певну кількість автоматичних рухів, стратегій, попереджувальних заходів, завдяки яким упродовж усього дня можу не наштовхнутись на жодну поверхню, не виставити себе на посміховисько, не наразити чиєсь життя на небезпеку. Але тепер я також знаю, що таке моменти

виснаження, смутку, незадоволення, які вимагають від мене вдвічі більше уважності.

Загалом досить часто я відзначалася — подеколи привселюдно — неймовірно незграбними вчинками. Не знаю, чи інші люди мого віку — тобто ті, хто веде звичний спосіб життя, який вимагає виконання певного алгоритму дій, — здатні потрапити в таку халепу?

Одного дня, кілька років тому, мій англійський видавець запросив мене приїхати до Лондона у справі перекладу одного з моїх романів. Я давно не відвідувала це місто й готувалася — не без певного побоювання — відповідати на запитання інтерв'ю англійською. Мій видавець приїхав зустріти мене на вокзал Сен-Панкрас, ми взяли таксі, щоб одразу ж поїхати до студії, де записували передачу. Мабуть, із цієї нагоди я була в спідниці чи в сукні. В авто ми про щось говорили. Мій англійський видавець — відома постать у книговидавничій сфері. Це чоловік близько п'ятдесяти, типовий англієць і до того ж неймовірно привабливий. У моїх очах він уособлює саму суть британської вишуканості. Коли ми приїхали до місця призначення, він вийшов з авто перший і, усміхаючись, притримував для мене дверцята. Я мала лише вийти з автомобіля. Упродовж кількох секунд, перед тим як я зрушила, якийсь голос у голові попередив: «Тобі не вдасться». У цьому не було жодного сенсу, жодної об'єктивної причини, але я відчувала страх, немов зараз мені потрібно було стрибнути під куполом цирку шапіто з трапедії, яка рухалася, на іншу рухому трапедію. Я зніяковіла, хотіла справити гарне враження, показати себе легкою і жіночною, сподобатися йому. Аж тут вийти із цього авто під поглядом видавця видалося мені нездоланим завданням.

Тієї самої миті я подумала: від певних слів, певних поглядів не можна вилікуватися. Попри час, що минув, попри ніжність інших слів та інших поглядів.

Саме коли я виходила з авто, не знаю чому, у мене заплуталися ноги чи викрутилась стопа — і я полетіла сторчма. Це був не плавний політ, який би принаймні заслуговував на певну видовищність, ні, це швидше було схоже на раптовий, жалюгідний обвал. Я розтягулася на землі, а вміст моєї сумочки розсипався по дорозі. А видавець-англієць простягнув руку, щоб допомогти мені підвестися, і його жест був винятково тактовний і не виказував жодного здивування, немовби йшлося про звичне явище, яке траплялося з французькими письменниками.

Від спілкування з Л., зокрема тоді, коли вона жила в мене, ця незграбність безупинно зростала, прогресувала, як запущений вірус, який немов мутував у шкідливішу, стійкішу форму. Я безперестанку вдарялася об щось. У мене з рук вислизали предмети, які, здавалося, мали власну енергію. Мої рухи були безладними. Ударів, падінь, зіткнень в рази побільшало. Я втратила лік синцям і розбитим речам. Начебто приборкана непристосованість мого тіла до навкілля, до якого я начебто призвичаїлася, проявлялася в чомусь на кшталт постійного конфлікту рухів. Я просувалася пересіченою, замінованою місцевістю, де щомиті на мене чатували занесення вбік, обвал, падіння. Хай би куди йшла, я боялася, щоб мене не хитало. Я почувалася знервованою та незграбною. Тремтіла. Вертикальна постава моєї персони була не вродженою характеристикою, а непевною здатністю, яка потребувала певного вишколу.

Франсуа, який часто жартував з моєї незграбності (припускав, що я донька П'єра Рішара¹ чи Гастона Лагаффа²), почав непокоїтися. Він узявся тишком спостерігати за мною, немов шукаючи беззаперечний доказ того, що щось не так. Траплялося, що на його очах я падала чи в мене з рук вислизав якийсь предмет — просто так, під час руху, без жодної причини; скидалося на те, що інформація «я несу склянку до рота» чи «я тримаю каструлю у правій руці» раптом зникала з мого мозку. Інколи зв'язок раптово обривався. До того ж, через те що я докладала дедалі більших зусиль, щоб оцінити відстань між моїм тілом і рештою світу, поставало питання — і то неодноразово! — щодо потреби проконсультуватися в невролога.

Якщо подумати над цим, то серед усіх симптомів, які виникли чи знову з'явилися в той період, незграбність більшою чи меншою мірою могла викликати втрату працездатності. Я змирилася із цим співіснуванням і не була на сполох через те, що таких симптомів додалося, побільшало. Тепер я здатна пов'язати ці події між собою. Але тоді могла це пояснити лише самотністю, тугою, причин якої я не знала, і, звісно, відмовлялася звертатися з цього приводу до хай там якого лікаря. Я сумувала — та й по всьому, таке траплялося не вперше і, безперечно, не востаннє.

Інколи, визнаю, мені спадало на думку, що Л. була якось причетна до цього стану.

¹ Тут ідеться про героя фільму «Невдахи» (фр. «La chèvre»; 1981) Франсуа Перрена, який став уособленням людини-катастрофи. Цю роль зіграв П'єр Рішар.

² Гастон Лагафф — персонаж серії бельгійських коміксів «Спіру»; неперевершений король необачностей.

На перший погляд, вона підстраховувала, підтримувала, захищала мене. Але насправді вона всотувала мою енергію. Л. заволоділа моїм пульсом, тиском і цим умінням вигадувати, якого мені ніколи не бракувало.

Коли, на противагу їй, я була знесилена, вона годинами працювала, приходила і йшла, їздила на метро, поралася на кухні. Часом, коли я спостерігала за нею, мені здавалося, що я бачу себе, чи, швидше, свого двійника — заново створеного, сильнішого, потужнішого, зарядженого позитивною енергією.

І незабаром від мене залишиться лише мертва, висушена оболонка, порожня обгортка.

Що далі я намагаюся просунутися в цій розповіді, то більше відчуваю, як наполегливо прагну опиратися на хронологічні орієнтири, безперечно, недолуго занурюючи цю історію в спільний, об'єктивний, відчутний для всіх час. Я знаю, що незабаром усе це розсиплеться і настане момент, коли часові маркери більше нічого не означатимуть, коли залишиться лише щось на кшталт довгого порожнього коридора.

Якби я могла, я розповіла б докладніше про ті кілька тижнів, які передували літу. Але в моїй пам'яті не залишилось ані сліду, ані спогаду про них. Припускаю, що моє життя тривало в цьому непевному маскарадї, який ні до чого не вів.

Припускаю, що Л. і далі працювала, опікуючись моєю поштою й моїми паперами, а я й далі нічого не робила. Припускаю, що ми — вона і я — раз чи двічі виходили випити по келиху й розвіятися.

Луїза й Поль двічі приїжджали на вихідні. Першого разу Л. скористалася їхнім візитом, щоб поїхати у Бретань до матері. Удруге вона сказала, що побуде в готелі, щоб не заважати нам.

Пригадую, одного вечора, коли я була у Франсуа, ми з ним посварилися. Здається, мова йшла про психоаналіз

(психоаналіз залишається однією з головних тем, з приводу якої ми не можемо дійти згоди, як і щодо еспресолунго, цитування, ностальгії, деяких авторів, яких я захищаю, а він не вважає гідними уваги, деяких фільмів, які він обожнює, а я визнаю за халтуру, і навпаки). Ми дуже рідко сваримося, і це ніколи не триває понад десять хвилин, але того вечора я вчепилася в першу-ліпшу нагоду, аби спростувати цей факт. Це те, що я дуже добре вмію: якась частинка мене раптом вирішує влаштувати баталії (на щастя, таке трапляється нечасто). Я навіть незчулася, як підвищився градус розмови. Я була напружена, він — утомлений, атмосфера — наелектризована.

Хіба не кожен із нас принаймні раз у житті відчував бажання все спустошити? Для цього раптового запаморочення — все зруйнувати, все знищити, все розтерти на порошок — вистачить кількох влучно підібраних, добре відточених, дуже гострих слів — слів, які з'являються нізвідки, слів, які ранять, влучають у ціль, яким не зарадиш, які не можна викреслити з пам'яті. Хіба не кожен із нас принаймні раз у житті відчував це — цю дивну, глуху, руйнівну лють, яка могла розпалитися від буд-якої дрібниці, — і в кінцевому рахунку прагнув усе спопелити? Ось точнісінько те, що я відчувала того вечора: я була здатна випередити події, сама зіпсувати те, чим дорожила, усе зруйнувати, аби не мати чого втрачати. Ось що на мене нахлинуло: божевільна ідея, що настав момент покласти край усьому цьому, усім чудовим другорядним речам і всім тим нісенітницям, в які я, зрештою, повірила. Я думала, що зустріла чоловіка, здатного покохати мене, зрозуміти, піти за мною, підтримувати мене, але насправді так не сталося, ха-ха. Усе це було лише оманною, вдалим шахраюванням, яке саме настав час припинити. А слова, які призвели б до незагойної рани, —

я їх знала, як і слабке місце, ахіллесову п'яту. Було досить влучити точно в ціль, у правильне місце ще до того, як закінчиш говорити, — і все зіпсується.

Л. знову активувала ось що: особу в мені, яка не відчувається в безпеці та здатна все зруйнувати.

На хвилину я підійшла впритул до катастрофи, а потім відійшла назад.

У цей період Франсуа багато разів пропонував мені переїхати до нього, принаймні хоча б на деякий час. Він непокоївся. Його не так просто було обманути. Ані моїми бравадами, ані так званою поточною роботою. Він вважав, що анонімні листи зачіпали мене набагато більше, ніж я визнавала. Він думав, що я втрапила в тенета якогось монстра чи привида, що виринув з минулого.

Пригадую ще інший вечір, коли дорогою з Курсея в нас була дивна бесіда, немов Франсуа відчував, що мене оточують не цілком нормальні речі, які він не міг розпізнати. Уже давно стемніло, і дорога була вільна. У машині він розпитував мене. Так, він непокоївся через мене. Він міг зрозуміти, що мені потрібне усамітнення, що я захищаю свою роботу, що не хочу говорити з ним про деякі речі. Але я заходжу занадто далеко, наражаюся на небезпеку. Відмовляюся від його допомоги. Можливо, цього разу — принаймні ненадовго — я погоджусь, щоб хтось попіклувався про мене. На його думку, я знову вибудувала навколо себе щось схоже на санітарний кордон, щоб ніхто, навіть він, не зміг дістатися до того, що мене зачіпало чи безпосередньо стосувалося. Він розумів, що я не хочу в усьому звірятися, але запевняв, що мені не треба розгортати таку захисну систему. Ми не на війні. Він не мій ворог. Колись, коли ми познайомилися, я була спокійнішою.

А потім він на мить відірвав погляд від дороги і подивився на мене.

— Знаєш, інколи я запитую себе, чи часом хтось не заволодів твоїми думками?

Не знаю, чому того дня я не сказала йому. Чому не згадала про Л. і те враження, що поряд із нею мій мозок наче розмотлошили кігті хижого птаха.

Кожному, хто підпав під маніпулювання свідомістю, був у цій невидимій в'язниці, правила якої не можна досягнути, кожному, кому відоме відчуття нездатності самотійно мислити, знайомий цей ультразвук, який чуєш лише ти і який накладається на будь-які роздуми, будь-яке відчуття, будь-яке почуття. Кожен, хто боявся збожеволіти чи вважав, що вже втратив глузд, може, безперечно, зрозуміти моє мовчання перед чоловіком, який кохав мене.

Уже було запізно.

З дванадцяти років аж до народження близнюків я вела щоденник. Я вже згадувала про ці тоненькі шкільні зошити, списані моїм дитячим, потім підлітковим, згодом дорослим почерком. Вони пронумеровані та складені за порядком у герметичну пластикову коробку, яку я багато разів пробувала віднести в підвал, але врешті-решт завжди лишала нагорі. Я використала ці зошити, коли писала свій перший та останній романи. Крім цих двох епізодів (з інтервалом у десять років), я не перечитувала їх. Якщо одного дня зі мною щось станеться, я б хотіла, щоб їх знищили. Я повідомила про це моїх близьких і залишила письмове розпорядження: я хочу, щоб ніхто не відкривав коробку й не читав їх. Я знаю, що було б обачніше самій позбутися їх, спалити, але я не можу наважитися на це. Пластична коробка знайшла своє місце в комірчині поряд із кухнею, куди я складаю різноманітні речі: пилосос, ганчірки, коробку з інструментами, коробку для шиття, коробку зі шкільним приладдям, спальний мішок і приладдя для кемпінгу.

Одного вечора, коли я збиралася дістати прасувальну дошку, я помітила, що кришка пластикової коробки — коробки з тоненькими зошитами — була зсунута. Я дістала приставну драбину, щоб зняти її. Саме цієї миті — можливо, через шум чи через те, що в неї насправді

було шосте чуття, — Л. вийшла зі своєї кімнати. Вона прийшла до мене на кухню.

Поставивши коробку на підлогу, я взялася перевіряти її вміст. Коли я переглядала зошити, щоб перекоонатися, що всі на місці, Л. присвиснула від захвату.

— Ого-го! Тут багатенько роботи.

Я не відреагувала. Зошити були перекидані, але всі на місці.

У мене з язика ледве не зірвалося запитання до Л., чи часом не вона відкрила коробку, але мені здалося, що це буде занадто агресивно, зненацька, бездоказово і безпідставно та означатиме, що я звинувачую її в тому, що вона копирсалася. Утім, це був досить вірогідний сценарій: Л. знала про існування цих зошитів і про місце, де я їх зберігала; можливо, коли вона читала, щось сполохало її, чим і пояснюється той факт, що зошити перекидані.

Коли я знову закривала коробку і ставила назад, вона не зводила з мене очей. Я подумала, що найближчими днями потрібно знайти якесь інше місце для її зберігання.

Того ж вечора Л. поцікавилася, як я використовувала цей щоденник. На її думку, це був неймовірний, чудовий матеріал. Понад п'ятнадцять років спогадів, кумедних історій, відчуттів, вражень, портретів... Щось у тому, як вона говорила про це, стверджувало мене в думці, що вона читала їх, принаймні частково. Мені важко пояснити: вона говорила про це так, немов інформація про те, що було в зошитах, стала їй відома завдяки навіюванню, інтуїції, а не внаслідок нетактового вчинку. Тож якби я обурилася, якби дорікнула їй, вона одразу заперечила б свою причетність.

Вона вважала, що буде шкода, якщо я відмовлюся видобувати із цих зошитів цінний матеріал для фантомної книжки. Бо він містився саме там, Л. відчувала це, знала: численні сторінки, яким не давали промовити, які чекали дня, коли я погоджуся розповісти їхні історії.

— Це як копальня, яку ти законсервувала. Тобі неймовірно пощастило, що ти написала все це. Ти розумієш?

Так, вона мала рацію. Це був безцінний матеріал. Ці зошити були моєю пам'яттю. Вони містили різноманітні подробиці, кумедні історії, ситуації, про які я забула. Вони містили мої спогади, запитання, мій біль. Моє одужання. Вони містили те, від чого я вивільнилася, щоб вистояти. Вони містили те, що я вважала забутим, але що ніколи не зітреться з пам'яті. Те, що й далі чинитиме вплив, а ми й не здогадуватимемося.

Л. не дала мені відповісти. Вона заговорила зі мною тихіше, але й з більшою рішучістю:

— Я не розумію, чому ти ще й досі шукаєш якусь тему, коли у твоїх руках таке.

Я відчувала роздратування.

— Почнімо з того, що я не шукаю якусь тему, як ти кажеш, потім цей матеріал має цінність лише для мене.

— А я думаю інакше. Я вважаю, що саме цьому, цій дійсності, цій правді ти мусиш подивитися в обличчя.

Я незчулася, як зненацька мене охопила лютя.

— Усім начхати на цю правду, наплювати!

— Ні, не начхати. Люди знають це. Вони це відчують. Я це знаю, коли читаю книжку.

Цього разу в мене було бажання навести аргументи, спробувати зрозуміти.

— Ти не думаєш, що відчуваєш це, як ти кажеш, просто тому, що знаєш? Тому що хтось потрудився повідомити тобі в той чи інший спосіб, що йдеться про правдиву

історію — чи то «засновану на реальних подіях», чи то «дуже біографічну» — і що цієї простої етикетки досить, щоб викликати в тебе зовсім іншу налаштованість, на кшталт цікавості, притаманної нам усім — і насамперед мені, — до новинної хроніки? Знаєш, я не впевнена, що дійсності буде досить. Дійсність — якби така існувала, якби можливо було її відтворити — дійсність, як ти кажеш, потребує втілення, перетворення, висловлення. Без стороннього погляду в найкращому разі це до чорта нудно, а в найгіршому не викликає нічого, крім відчуття тривожності. А ця робота — хай би яким був її початковий матеріал — завжди становить певний художній вимисел.

Цього разу Л. не відповіла випадом на випад. Вона поміркувала секунду, а потім запитала мене:

— Ну і чого ж ти чекаєш, щоб зробити це?

— Зробити що?

— Цю роботу, про яку говориш.

Наступної ночі мені наснився дивний кошмар, який пам'ятаю до подробиць: я стою перед дошкою в класі, на стінах якого розвішані дитячі малюнки. Мене опитує вчитель, обличчя якого зовсім не знайоме. Щоразу я помиляюся і вчитель повертається до Л. (вона також школярка, але трішки старша від мене), щоб дістати правильну відповідь. Інші учні не дивляться на мене, вони втупилися поглядами в зошити, щоб іще більше не прижувати мене. Лише моя подруга Мелані дивиться на мене і дедалі наполегливішими знаками показує, щоб я втікала.

Я прокинулася в поту.

Увімкнула лампу, зачекала, щоб серцебиття повернулося до норми. Здається, я не змогла заснути.

Назавтра я весь ранок розбирала кореспонденцію. Я зберігаю всі отримані листи, найменші записочки, написані дітьми, листівки, картки, які кладуть у квіти, — я зберігаю все. Що два-три роки я складаю їх у стоси, пакети, ховаю в коробки.

По обіді я вийшла на прогулянку.

Коли я проходила повз дитячий садок, слова Натана (друга Луїзи, якого я випадково зустріла кілька тижнів тому у своєму кварталі) повернулися до моїх думок із силою кинутого бумеранга:

Мама казала мені, що ти геть-чисто всім друзям розіслала повідомлення з наполегливим проханням не турбувати тебе!

Увесь цей час я трималася на відстані від цієї фрази. Вона залишилася там, не дуже далеко, підвішена, в очікуванні, бо в мене не було сміливості спробувати прояснити її, не побоятися в'яснити її значення — бо в мене не було ані сміливості, ані сил як слід проаналізувати її.

Просто з вулиці я зателефонувала Корінн, матері Натана. Вона одразу ж відповіла і була дуже рада моєму дзвінку. Нарешті я виходжу зі своєї печери!

Корінн підтвердила, що я надіслала їй повідомлення, як — з огляду на довжину списку адресатів — і решті тих, із ким я спілкувалась, щоб попередити, що беруся до роботи і мені потрібно триматися подалі від будь-якого роду спокус.

Я запитала Корінн, чи можу зайти до неї, щоб вона показала мені це повідомлення. Мусила побачити його. Корінн не з тих, кого шокують дивацтва інших, вона сказала, що я можу зайти у будь-який зручний для мене час, вона вдома, нікуди не йде.

Коли я прийшла до неї, вона знайшла повідомлення, підписане моїм ім'ям, розіслане усім моїм друзям і майже всім, із ким я спілкувалася.

Вона згодом переслала його мені, я відтворюю тут:

Любі всі!

Як більшість із вас знає, мені не вдається знову повернутися до роботи. Через це фіаско я почала дуже розпорошувати сили на різноманітні справи й опинилася в стані певного неробства, яке я ненавиджу і яке роз'їдає мене.

Отож я прошу вас кілька місяців не зв'язуватися зі мною, нікуди не запрошувати й не пропонувати десь зустрітися. За винятком форсмажорних випадків, звичайно ж. Зі свого боку, весь час, поки я писатиму цю книжку, я також не буду давати про себе знати.

Цей крок може видатися вам радикальним. Наразі я переконана, що маю пройти через це.

Обнімаю вас.

Дельфін

Повідомлення було датоване листопадом, місяцем, коли Л. уперше дістала доступ до мого комп'ютера. Корінн відповіла невеличкою підбадьорливою фразою підтримки і, не наважуючись зателефонувати, написала мені раз чи двічі. (Як і більшість моїх друзів і деяких членів сім'ї, як стане мені відомо пізніше. Л., зрозуміло, не передала мені жодного з цих повідомлень.)

Я подякувала Корінн і пообіцяла, що ще зайду до неї чи незабаром зателефоную, щоб запросити на келих вина.

Я пішла додому. Почувалася дуже втомленою.

Біля під'їзду свого будинку я спробувала додзвонитися Франсуа, який поїхав на два дні на зйомки в провінцію,

але мені відповів автовідповідач. Я поводитися як людина, що боїться. Це було смішно. Чому я не зачекала, щоб зателефонувати, коли буду вдома, у спокійнішій обстановці? Чому говорила тихо, коли Л. була в мене?

Л. чекала мене на кухні. Її здивувало, що я так пізно повертаюся з прогулянки, вона починала непокоїтися. Л. приготувала чай ройбуш¹, який я дуже люблю, і купила мигдальне печиво «макарон». Вона мала сказати мені дещо важливе. Я перебила її:

— Ні, це я маю сказати тобі дещо важливе.

Мій голос дрижав.

— Я знаю, що ти розіслала всім моїм друзям електронною поштою лист із проханням більше не спілкуватися зі мною.

Я очікувала, що вона заперечуватиме. Чи принаймні я заскочу її зненацька. Але Л. жодним чином не виказала ані здивування, ані зніяковіття, вона відповіла мені не вагаючись, немов була впевнена у своїй правоті.

— Ну так. Я хотіла тобі допомогти. Така моя роль, розумієш, — створювати найкращі умови, щоб ти могла працювати. Робити все, щоб ти не розпорошувала свої сили.

Я була ошелешена.

— Припини. Ти не можеш цього робити. Ти це усвідомлюєш? Ти пишеш моїм друзям безглуздий лист із проханням більше не спілкуватися зі мною. Це дуже серйозна річ, дуже серйозна, ти не маєш права робити такого, не сказавши мені. Мені потрібні мої друзі.

— Але ж я тут. Тобі цього не досить?

¹ Чай ройбуш — чай насиченого червоного кольору з екзотичним пряно-солодким смаком і деревно-горіховим ароматом, який готують із листків південноафриканського чагарнику.

— Ні. Справа не в цьому, мені не віриться, що ти могла утнути таке.

— Це було доконечно. І залишається доконечністю. Зауваж. Тобі потрібні тиша й усамітнення, щоб написати цю книжку.

— Яку книжку?

— Ти добре знаєш яку. Не думаю, що в тебе є вибір, ти мушиш відповісти на запит твоєї публіки.

Саме це слово — *публіка* — безперечно, зачепило мене, видалося таким недоречним. Це вимовлене нею слово змусило мене почуватися зіркою вар'єте в переддень свого турне. Раптом я більше не могла не звертати уваги на те, що Л. вважає мене кимсь іншим, проектує на мене уявний образ, який не має нічого спільного з тим, ким я є. Я рішуче висловила свою незгоду з нею. Я боялася, що мій голос зірветься до писку, хотіла зберегти спокій.

— Послухай мене уважно. Я скажу тобі одну річ: я ніколи не писала, щоб зробити ласку хай там кому, і не маю наміру починати. Коли, на біду, таке спадає мені на думку — сподобатися чи зробити ласку (бо, якщо хочеш знати, таке часом справді спадає мені на думку), — я безжально жену його геть. Тому що насправді художня творчість набагато сокровенніша, вона підпорядковується могутнішим імперативам, ніж це.

Л. встала і докладала відвертих зусиль, щоб говорити зі мною спокійно.

— Саме про це, ось саме про це я кажу: про найсокровенніше. Ось чого твої читачі очікують від тебе. Хочеш ти цього чи ні, ти відповідальна за увагу й любов, яку викликала.

Здається, я закричала:

— А яке тобі до цього діло, чорт забирай? Куди ти лізеш? Хто ти, щоб знати, що добре чи погано, чого

хочуть чи що викликає прикрий жаль? Хто ти, щоб знати, що таке література, а що нею не є, і чого очікують мої читачі? За кого ти себе маєш?

Вона навіть не підвела на мене очі. Просто встала, схопила тарілку, на яку до того акуратно виклала печиво «макарон», і, натиснувши носком ноги на педаль смітника, жестом, швидкість якого мене здивувала, викинула.

Л. вийшла з кухні, не сказавши мені ані слова. Ми ще навіть не торкнулися чаю.

Уночі я чула, як Л. вставала багато разів, і подумала, що в неї безсоння. Місяць був у повні, а вона зізнавалася мені, що від цього погано спить.

Наступного ранку, коли встала, я заскочила Л. біля дверей. Її валізи стояли всі разом біля виходу. Обличчя було напрочуд утомлене, під очима — синці, і, як мені здалося, геть без макіяжу. Мабуть, вона спаковувала речі вночі. Не було схоже, що Л. була розгнівана (а якщо й була, то майстерно приховувала це), дуже спокійним голосом вона повідомила мені, що знайшла готель у десятому окрузі, кімнати там невеликі, але на деякий час її це влаштує. Я спробувала заперечити, але жестом руки вона зупинила мене.

— Уже недоречно щось обговорювати. Я добре відчуваю, що моя присутність тебе обтяжує. Не хочу заважати тобі писати. Ти знаєш, наскільки я зважаю на твою роботу. Тобі, безперечно, потрібно хоч недовго побути самій, до того як на канікули приїдуть діти. Я розумію це. Я думала, що допоможу тобі віднайти віру в себе. Вважала, що зможу застерегти тебе від марнування часу, зробити так, щоб ти не потрапляла в пастки. Але, можливо, через це потрібно пройти. Я помилилася, вибач. Твоя

правда, тільки ти знаєш, як тобі працювати, що добре для тебе. Я перепрошую, якщо сказала щось, що могло тебе образити, це було ненавмисно.

Раптом я відчула себе винною. Я викидала на вулицю подругу, яка тижнями допомагала мені, виконувала всю брудну роботу.

Л. відчинила вхідні двері. Після короткого вагання підійшла до мене.

— Знаєш, Дельфін, мені страшно за тебе. Сподіваюся, з тобою нічого не станеться. У мене погане передчуття. Бережи себе.

По цих словах вона вийшла, і двері зачинилися за нею. Я чула, як вона спускається першими сходами, а потім не чула більше нічого. Вона поклала ключі, які я дала їй для користування, на столі в кухні.

По обіді за її валізами прийшов інший юнак — такий же молодий, як той, що супроводжував її першого разу.

Наступними днями не було ніяких новин від Л.

Я не намагалася їй зателефонувати.

Я не могла не думати над її останніми словами. Це було не застереження, а прокляття. Зловісна й невідворотна доля, яку мені напроорокувала Л.

III

Зрада

— Чи можу я у вас дещо запитати, Енні?

— Звичайно, любий.

— Якщо я напишу для вас цю повість...

— Цей роман! Великий і хороший роман — як і всі інші, може, навіть і більший!

На секунду він заплющив очі, а потім знову розплющив.

— Гаразд, якщо я напишу для вас цей роман, ви мене відпустите, коли він буде готовий?

На мить на обличчі Енні з'явилося занепокоєння, потім вона пильно подивилася на нього:

— Поле, ви так говорите, ніби я тримаю вас силою.

Стівен Кінг. Мізері

Я мало пам'ятаю літо після від'їзду Л. Луїза й Поль приїжджали в червні на два тижні до мене, а потім ми разом поїхали до Курсея, де вони трішки побули з нами, перш ніж вирушити до своїх друзів. На весь місяць я оселилася за містом із Франсуа. Пригадую, що перед тією кількістю книжок, які він узяв із собою, я відчувала тривогу, перемішану із захватом і відразою. Кожне літо супроводжувалося одним і тим самим ритуалом: у вітальні лежало близько сотні романів, розкладених на столах чи навіть на підлозі, розділених на невеликі стоси й упорядкованих за відомою лише йому одному чітко визначеною схемою. Пригадую, я подумала, що Л. мала рацію: для письменника було творчим самогубством спілкуватися — так близько — з таким, як він. З кимсь, чия професія полягала в тому, щоб читати книжки, зустрічатися з письменниками та приймати їх у себе, висловлювати свою думку щодо їхніх творів. Кожного літературного сезону з'являлися сотні книжок. Це було не лише цифрою, згаданою в пресі. Це було там, перед моїми очима: книжки, складені в стоси і ще запаковані в картонні коробки, які він незабаром розбирав: п'ять-шість сотень романів різного обсягу з'являлися в період між кінцем серпня та кінцем вересня.

Я познайомилася з Франсуа в процесі його професійної діяльності. Кожен спочатку дотримувався своєї ролі, і знадобилося кілька років, перш ніж ми почали зустрічатися по-справжньому.

Я кохала його. Кохала з тисячі причин, також кохала його тому, що він любив книжки. Мені подобалася його допитливість. Мені подобалася схожість наших поглядів, наші розбіжності, безкінечні дискусії. Мені подобалося відкривати для себе книжки з ним, раніше від нього, завдяки йому.

Але цього разу всі ці романи — це було нестерпно. Їхні обкладинки, заголовки, анотації немов насміхалися над моїм творчим безсиллям. Така кількість паперу, розкладеного переді мною, раптом здалася мені непристойною й загрозливою.

Мене охопило бажання вирвати книжки в нього з рук, викинути їх через вікно.

Франсуа, який інколи — тими вечорами, коли відчував зневіру чи велику втому, — говорив, що потрібно все це кинути, я мріяла сказати: «Хай йому грець, закладімося, побачимо зараз, чи ти здатен на це: киньмо все, давай поїдемо жити деінде, почнімо все спочатку в іншому місці, розпочнімо інше життя».

У серпні я поїхала з Луїзою й Полем до наших друзів у *будинок канікул*. Пишучи ці рядки, я усвідомлюю, що в мене немає жодного спогаду про помешкання, яке ми винаймали того літа: образи вислизують, плутаються з іншими, старішими; я не можу пригадати ні місцевість, ані містечко, на околиці якого розташований дім.

Я пригадую лише велодоріжку, якою ми їздили велосипедами до моря, вітер в обличчя, який я хапала ротом,

цю швидкість, яку прагнула відчутти на спусках. Я була щаслива, що перебуваю там, що не пропустила цю зустріч із дітьми та друзями. Відчуття тривоги на кілька днів нарешті послабилося.

Після двох тижнів перепочинку ми поверталися назад потягом. Коли ми — Луїза, Поль і я — сіли в зарезервоване сімейне купе швидкісного потяга, мене немов перенесли в минуле на рік назад: майже саме того дня ми їхали, сидячи біля вікна з фірмовими сіро-зеленими шторками з емблемою Управління залізничним транспортом у купе, до дрібниць схожому на те, у якому були тепер. За мить переді мною в подробицях промайнула ця наша дорога додому втрюх — у той же період — після відпочинку в *будинку канікул*: бутерброди, розкладені на столику, нова стрижка Поля, червона футболка Луїзи, їхня засмага. Раптом, немов це було вчора, я пригадала думки, які роїлися в моїй голові того вечора. Водночас, із достоту таким пейзажем за вікном, що пролітав на великій швидкості, я очима шукала нерухому точку — що в принципі було неможливо, — аби сконцентруватися. Я думала тоді про Франсуа, в якого мав бути дуже напружений рік, думала про книжку, яку збиралася написати, згадувала документальний фільм про геноцид вірменів, який замовила, щоб показати своїм дітям (у них вірменське коріння по батьковій лінії). Я думала про зимове небо, а потім перекинула пляшку содової. Щоб витерти воду, ми використали понад пакетик паперових серветок. Усе це виринали в моїх спогадах напрочуд детально: я пригадала, що Поль захотів пограти в «Ні “так” ні “ні”»¹ — як коли вони з сестрою

¹ «Ні «так» ні «ні»» — гра, суть якої полягає в тому, щоб ставити запитання, на які заборонено відповідати «так» або «ні».

були малими, — але через гнівні вигуки сусідів, які вважали, що в нас занадто гамірно, гру довелося припинити.

Минув рік, так, цілий рік із часу тієї подорожі, а я нічого не зробила. Нічого. Я була на тому ж місці. Зрештою, не зовсім. Відтепер я була не здатна сидіти перед комп'ютером, відкрити вордівський документ, відповісти на мейл, не здатна тримати ручку понад чотири хвилини та схилитися над білою, в лінійку чи в клітинку, поверхнею. Коротше кажучи, я втратила елементарні навички, потрібні для моєї діяльності.

На початку вересня Луїза й Поль знову поїхали.

Так само, як інші, я мислю і відраховую час навчальними роками — від вересня до червня, — тоді як літо здається не таким важливим часом, незаповненим періодом без визначених зобов'язань. Я довго вважала, що це могло бути викривленням, притаманним матерям сімейств, біологічний ритм яких у кінцевому рахунку накладається на навчальний календар. Але гадаю, що головним чином справа в тому, що в мені — в нас — залишається дитина, життя якої так довго розділялося на відтинки. Це стійкий слід у нашому сприйнятті часу.

Був початок навчального року. Час нового приладдя і хороших намірів. Момент, щоб розпочати або заново почати.

Але жодна молекула повітря не циркулювала, і все, здавалося, застигло.

Цього разу я пообіцяла собі повернутися до роботи. Саме уявлення, що означає *писати*, було почасти забуте. У мене не було найменшої ідеї щодо того, в яку форму може вилитися моя творчість, тіло забуло ті відчуття, які я так любила: утома та збудження, години,

проведені при світлі лампи, пальці на клавіатурі, напруження в плечах, простягання ніг під столом.

Діти поїхали, а я знову лишилася вдома сама. Мені бракувало Луїзи й Поля, а відтепер і Л. Це була додаткова втрата, значення якої я починала усвідомлювати. Досить було подивитися навколо себе. На столі вивиснувався стіс кореспонденції, екран монітора був укритий тоненьким шаром пилу. День при дні я дозволяла собі безцільно тинятися і далі вдавала, що щось роблю, заповнювала час якимись дрібними справами, виконання яких розтягувала на стільки, на скільки було можливо подовжити їхню тривалість, — заповнювала бездонну порожнечу, яку непомітно для себе створила навколо себе за безрезультатний рік.

Так, напевне, живуть люди похилого віку, ступаючи обережними й малесенькими кроками й дуже повільно жестикулюючи, щоб лише заповнити порожнечу.

Припускаю, що того чи іншого дня в нас усіх виникала думка, що випадку не існує. Припускаю, що в кожного з нас траплялася низка збігів, яким ми приписували особливого, неспростовного значення, сенсу, який могли розгадати лише ми. Хто з нас, принаймні хоч раз у житті, не думав, що той чи інший збіг не має нічого спільного з випадком, а навпаки — це послання, яке у великому коловороті світу адресовано лише йому?

Зі мною так і сталося. Два чи три тижні мені здавалося, що меседж Л., ці її особисті переконання, які вона хотіла, аби я розділила з нею, дійшли до мене навіть за її відсутності: вони все ще витали в повітрі, пересувалися самотужки, вибирали то тут, то там нові способи донести себе, щоб мене переконати.

Одного вечора мені подзвонив кінорежисер, з яким кілька років тому я працювала над сценарієм повнометражного фільму, а той — попри всебічну підтримку й обіцянки багатьох чиновників — не вийшов у світ. Через недофінансування від цього проекту відмовилися. За келихом вина режисер хотів поділитися зі мною своїми планами. Ми зустрілися в кав'ярні, де звикли обговорювати робочі моменти. Режисер одразу ж перейшов до справи: він шукав для екранізації історію, засновану на правдивих подіях. Це було єдине, що спрацьовувало, досить було лише подивитися на афіші, на ту кількість афіш, на яких жирним шрифтом, таким же завбільшки, як і назва фільму, було написано, що картина «заснована на реальних подіях». Досить було почитати журнали, подивитися телевізор і побачити ці полчища свідків і піддослідних різної масті, досить послухати радіо, щоб зрозуміти, чого хочуть люди.

«Правди, і тільки правди», — так підсумував режисер. Він знав, що я відмовилася від багатьох пропозицій екранізувати мою останню книжку, він розумів це, але наголосив, якщо в мене виникне якась ідея, якщо я почую про щось — давній чи свіжий реальний випадок, забуту історію колись відомої особистості, — я можу одразу ж телефонувати йому, він залюбки знову працюватиме зі мною.

Я вийшла з кав'ярні в похмурому настрої. Отже, це правда, ось чого чекали люди — дійсності, гарантованої начепленим на фільми та книжки ярликом як наліпкою, що засвідчує якість чи натуральність на продуктах харчування, таким собі сертифікатом відповідності. Я думала, що людям лише потрібно, щоб історії викликали зацікавлення, зворушували їх, захоплювали. Але я помилилася. Люди хотіли, щоб це мало місце — десь, —

щоб це можна було перевірити. Вони хотіли пережитого. Люди хотіли мати змогу побачити схожість із собою, співпереживати, а для цього їм потрібно було переконатися в товарі, вони вимагали хоча б мінімальної можливості відстежити процес створення продукту.

Наступними тижнями, щоразу, як я вмикала телевізор, розгортала якийсь журнал, з'являлися нові телеафіші, і мені здавалося, що мова йшла лише про це: дійсність, правдивість, достовірність, скинуті на одну купу, немов це було одне й те саме — бонусний акційний товар, який *іде в комплекті* до іншого, на який відтепер ми можемо претендувати, на який маємо право.

Пишучи ці рядки, не можу однозначно сказати, чи це справжні збіги, чи моя суб'єктивна думка, спотворена власною занепокоєністю.

Двадцять років тому, в ті кілька місяців до вагітності — тоді, коли вона не наставала, — хіба ж я не була переконана в тому, що навколо лише вагітні жінки? Справжня епідемія, казала я собі тоді, немов усі жінки дітородного віку в моєму кварталі домовилися завагітніти раніше від мене. До того ж я бачила тільки їх та їхні випнуті чарівні животики, наповнені життям.

Хоч що там було, ці знаки збігалися із судженнями Л.

А що, як Л. мала рацію? А що, як Л. вивчила й досягнула докорінні зміни в тому, як ми читаємо, бачимо, думаємо? Як читач чи глядач я не була винятком із цього правила. Реаліті-шоу викликало в мене захват, якого бракувало моїм літературним проектам. Я накидалася на світські хроніки щоразу, як ходила до перукарні чи в стоматологічний кабінет, регулярно ходила дивитися біографічні фільми й картини на основі реальних подій, а потім одразу ж заходила в інтернет, щоб перевірити

факти, віднайти справжні фото, прагнучи отримати подробиці, докази, підтвердження.

А що, як Л. збагнула те, що я відмовлялася визнати? Я написала автобіографічну книжку, всі персонажі якої змальовані з членів моєї родини. Читачі прив'язалися до них, розпитували мене, аби дізнатися про подальшу долю тих чи інших людей. Зізнавалися в особливій симпатії до того чи іншого персонажа. Читачі ставили мені запитання щодо реальності фактів. Вони провадили своє дослідження. Я не могла не зважати на це. Можливо, і успіх книжки, по суті, тримався лише на цьому. На історії — реальній чи яку вважали такою. Не важливо, що я про це казала б. Яких запобіжних заходів вживала б, стверджуючи, що реальність не можна вловити, і наполягаючи на суб'єктивності зображуваних подій.

Я потрапила в лабету правди, і пастка зачинилася.

І відтепер усі персонажі, яких я зможу вигадати — хай би якою була їхня масштабність, історія, душевна рана, — ніколи не будуть на висоті. Ці цілком вигадані персонажі не випромінюватимуть нічого, жодної експресії, жодних флюїдів, жодного морально-психологічного впливу. Хай би яких героїв я спромоглася вигадати, вони завжди будуть маленькі, скоцюрблені, бліденькі, і ніколи такими, як треба. Позбавлені життя, малозначущі, їм бракуватиме тілесної оболонки.

Так, Л. мала рацію. Потрібно було побороти такий стан речей.

Видавництво класичних творів, для якого я написала передмову до роману Мопассана (словом, для якого цю передмову написала Л., а я підписала), багато разів на рік організовувало зустрічі з публікою в театрі «Одеон». Коли вийшло перевидання, видавець зателефонував мені, щоб пересвідчитися, що я не забула про зустріч, дату якої ми призначили під час підписання контракту. Передбачалося, що зустріч відбуватиметься в невеличкій залі імені Роже Блена десь на сто місць. Вона триватиме близько години й розпочнеться, якщо я не проти, з читання уривку з роману вголос. Після цього йтимуть запитання інтерв'юєрів головним чином щодо прочитання тексту, зацікавленості автором, ідеї викликати в людей бажання відкрити для себе чи перечитати цей не дуже відомий роман Гі де Мопассана.

Після телефонної розмови моєю першою думкою було зателефонувати Л. і попросити піти туди замість мене.

У неї постійно вмикався автовідповідач. Я припускала, що цей номер телефона був призначений для мене і залишатиметься недоступним доти, доки вона сердитиметься. Я не залишила повідомлення.

Цього разу я також дала згоду: про зустріч повідомили на різноманітних сайтах, було занадто пізно відмовлятися. І, якщо подумати, навіть на секунду не можна

було припустити варіант звернутися до Л. із проханням зіграти мою роль. Я знала багатьох людей із цього видавництва, до того ж могли прийти читачі, з якими я вже зустрічалася в книгарнях. За таких умов Л. не протримається й двох хвилин — її викриють.

Напередодні заходу я перечитала роман і написану Л. передмову. Вночі я не склепила очей.

Увечері я приїхала на зустріч заздалегідь, щоб трішки поспілкуватися з літературним консультантом театру, який мав проводити захід. Після спроб заспокоїти мене (мабуть, у мене був дуже напружений вигляд) він іще раз розповів, як усе відбуватиметься. А потім настав час, і, піднявшись на невеличкий поміст, ми сіли за стіл перед публікою.

Зала була заповнена. Десь хвилин десять я вголос читала уривок із роману. Підвівши очі, я побачила її.

Вона була там, сиділа в третьому ряду, одягнута, як я. Не в одязі однакового з моїм стилем, ні, одягнена *точнісінько* як я: такі самі джинси, така сама сорочка, такий самий чорний піджак. Лише колір її черевичків — трішки темніший — відрізнявся від моїх. У мене виникло бажання засміятися. Л. знущалася з мене, Л. переодягнулася й вирішила погратися в дублерів, як у кіно. Л. давала мені знати: якщо виникнуть якісь проблеми, вона готова кинути на сцену і без підготовки замінити мене. Вона непомітно підморгнула мені, ніхто, крім мене, здається, не помітив її невеличкої гри.

У мене досить розпливчаті спогади про цю презентацію. Мої відповіді були посередні, і з часом, мені здавалося, мої слова ставали дедалі монотоннішими і жахливо беззмістовними. Я дивилася на Л., яка була серед слухачів, мимовільно мій погляд знову падав на її уважне,

незворушне обличчя, яке нагадувало мені, у якій брехні я загрузла. Попри її усмішку, попри повторювані нею кивки на знак згоди (немов вона підбадьорювала дитину під час шкільної вистави), я не могла не думати, що її місце — тут, на помості, і що її відповіді були б набагато змістовнішими від моїх.

Після зустрічі, перед тим як розійтися, люди ще деякий час залишалися в залі. Я підписала кілька книжок, обмінялася кількома словами. Здалека я побачила Л., яка змішалася з невеличкою групкою, а потім говорила з моїм видавцем, що замовила мені написання передмови. У мене пробіг холодок спиною. Здається, ніхто її не помітив. Здається, ніхто не помітив, що вона була схожа на мене чи копіювала мене. Л. не виділялася, не викликала ані подиву, ані підозр. Тоді раптом у мене в голові майнула думка, що з мого боку це лише чиста проекція. Нарцисичний фантазм. Хвороблива уява. Л. не була одягнена, як я, вона була одягнена, як більшість жінок нашого віку. Хто я така, за кого себе мала, щоб уявити, що Л. так вчинила — скопіювала мене? Мусила визнати ось що: стосовно Л. у мене сформувався надмірний страх. Л. була подругою, яка, безперечно, не зовсім чесно проникнула в моє життя, але вона спробувала допомогти мені, розрадити, а я віддячила їй лише недовірою та підозрами. Ніхто, крім мене, не вважав її дивною, і лише я кидала на неї стурбовані погляди.

Згодом, коли зала спорожніла, я пішла випити по келиху вина зі співробітниками видавництва. Ми влаштувалися за великим столом у найближчій від театру кав'ярні. Я була щаслива, що перебуваю там, у приємній компанії, у простій і товариській атмосфері. Я почувалася комфортно.

Приблизно за десять хвилин я побачила, як перед вітриною проходить Л.: вона сумно кивнула мені, а потім зникла з очей.

Наступного дня я багато разів намагалася додзвонитися до Л., але її мобільний працював у режимі автовідповідача. Одного вечора вона надіслала мені СМС про те, що думає про мене і зателефонує, тільки-но «трішки збереться з думками».

Упродовж багатьох тижнів ми мешкали разом, користувалися однією ванною кімнатою, десятки разів їли удвох, підлаштовувалися під настрій одна одної, а потім Л. пішла. У моїй квартирі не залишилося жодного її сліду, жодної одежини чи забутої речі, ніякої причіпленої до холодильника записки. Вона все забрала, усе спакувала, нічого не залишила по собі.

Так минув один чи два тижні, про які в мене не збереглося жодного спогаду. Я жодного разу не вмикала комп'ютер.

А потім Франсуа знову потрібно було їхати за кордон.

Я могла б зателефонувати друзям, знову вийти на зв'язок, повідомити, що цілком готова до зустрічі та в їхньому розпорядженні, але мені була несила. Мені треба було б розповісти про Л., чому вона оселилася в мене, чому в неї був необмежений доступ до мого комп'ютера, мені потрібно було б зізнатися у своїй нездатності писати, у цій фобії, яка не слабшала. Чи треба було б збрехати й визнати, що сама написала те дурнувате повідомлення, яке віддалило їх від мене.

Я опинилася сама, у полоні брехні, яка не давала жодної можливості перемотати все назад.

Одного жовтневого ранку в поштовій скриньці я знайшла ще один анонімний лист. У такому самому конверті. Відтворюю тут його зміст.

Дельфін!

Тебе боялися вже в дитинстві. Від тебе віяло дискомфортом. Усі бачили, визнавали це. Усі. Нічого не змінилося. Навіть стало набагато гірше. Бо мадам трудиться в царині літератури.

Але тепер немає дурних. Твоєму зірковому часу, витівкам, нищим підступам настав край. Ти більше нікого не розчулиш. Щодня мені доводиться ставати свідком неприємних коментарів про твої публікації, скрізь: у магазинах, на вулиці, на вечерях. Я скрізь чую клини, висміювання, ти більше не можеш прикидатися тією, ким не є. І всім плювати. На твої історійки та дотепи, над якими смієшся лише ти. Я знаю, що твоє дитинство та юнацтво супроводжувалися значними душевними, навіть патологічними розладами, і ти чудово про це розповідаєш. Твоя книжка збентежила маси. Але цьому край.

Такі поціновувачі копірسانня в брудній білизні, як ти, врешті-решт завжди кусають собі лкті. Від такої поведінки твій психічний стан лише загострюється.

Гадаєш, аби змусити забути, що ти спиш з будь-ким заради вигоди, достатньо лише зникнути з медіа-простору? Ти цілком спалилася. А найгірше те, що ти цього не усвідомлюєш.

Повернувши надрукований аркуш назад до конверта, я поклала його до інших. Немов калюжа крові, моєю квартирою розтеклося тривожне відчуття.

Відтак я не могла заперечувати, що ці листи ранили, обливали мене брудом.

Я нічого не казала ані Франсуа, ані будь-кому іншому.

Я не розповідала ні про постійний тиск у грудях, ані про викиди кислоти в шлунку — одразу, коли я прокидалася, — яка потім поширювалася всім тілом.

Через кілька днів по тому в метро навпроти мене сіли двоє підлітків, які поверталися з кінотеатру. Один пояснював одному, що фільм, який вони щойно подивилися, — з того, що він читав на інтернет-порталі «Алло-Сіне», — багато в чому наближався до реальних подій: майже все було правдивим. Інший погодився, а потім здивовано запитав:

— Бачив, скільки нових фільмів знято за реальними подіями? Логічно постає запитаннячко: чи часом у тих пацанів — у них що, замало ідей?

Перший задумався на мить, а потім відповів:

— Та ні ж бо... Це через те, що в дійсності є яйця, щоб зайти набагато далі.

Саме ця фраза вразила мене, ця фраза, почута з вуст чотирнадцятирічного хлопчика в найках — вони мали такий вигляд, немов були створені для того, щоб ходити по іншій планеті, — ця фраза, висловлена такими

вульгарними словами, але так по-особливому: «...В дійсності є яйця» Дійсність, якій притаманна сила волі, власний динамізм. Дійсність була творінням вищої сили, значно креативнішої, відважнішої, наділеної більшою уявою, аніж усе, що ми можемо вигадати. Дійсність була масштабним хитрим замислом, яким керував неімовірно могутній деміург.

Якось увечері, повертаючись додому, в під'їзді будинку я відчула запах парфумів Л. Я подумала, що то випадковість чи, може, нюхова галюцинація.

Коли відчинила двері своєї квартири, я побачила частину вітальні, освітлену крізь вікно міськими вогнями, від чого меблі відкидали на підлогу тіні. Я не одразу увімкнула світло і напевне відчула, що за мною спостерігають, бо одразу ж подивилася у вікно. Мені здалося, що в отворі сходового майданчика в будинку навпроти я розрізнила який силует. Коли мої очі потроху призвичаїлися до темряви й намагалися розгледіти силует, це враження перетворилося на впевненість. Там хтось стояв, абсолютно нерухомо, автоматичний датчик вмикання світла був вимкнений, і ця людина думала, що її не видно. На такій віддалі було неможливо ані розгледіти обличчя, ані побачити, чи то чоловік, чи жінка.

Коротку мить я стояла на місці та вдивлялася в темряву, намагаючись за якимсь жестом, одягом, комплекцією здогадатися, хто це. А потім силует відійшов і геть зник.

Я запнула гардини і нерухомо ще якусь мить стояла за щільною тканиною, сподіваючись побачити крізь малесеньку шпаринку, що силует повернувся. Але він більше не з'явився.

Наступного ранку, коли я дивилася у вікно за денного світла, я запитала себе, чи часом мені це не здалося? Усе видавалося таким звичним...

За годину чи дві, коли я виходила з дому, щоб піти до ринку на бульвар Рішар-Ленуар, я впала на сходах. Мені важко описати це падіння. Здається, я просто забула, що маю спускатися сходами. За долю секунди (малесеньку мить, на яку я вирубилася) я поставила ногу так, немов ішла по пласкій поверхні. Я приземлилася з глухим гуркотом через десяток сходинок униз, поверхом нижче. За кілька хвилин я зрозуміла, що не можу підвестися. Швидко допомогу викликала одна з моїх сусідок. Працівники бригади екстреного виклику припаркували машину перед моїм будинком, домоглися, щоб я лягла на носі, і перенесли мене всередину автівки. Навколо швидкої вже зібралася невелика купка роззяв, яких на відстані тримав один із працівників екстреної служби порятунку. Коли зачиняли дверцята машини, я побачила, як з маленької купки раптом виділилася Л. з дуже занепокоєним виглядом. Працівники швидкої сказали їй, що везуть мене в лікарню Сен-Луїз, Л. крикнула мені, що візьме своє авто і поїде за мною.

Тієї самої миті я запитала себе, через яку випадковість вона так несподівано і своєчасно з'явилася. Я була рада побачити знайоме обличчя, знати, що поряд хтось, кого не потрібно кликати на допомогу, хто так доречно прийшов, вигулькнув нізвідки, немов за помахом чарівної палички.

Л. приїхала до мене у відділення невідкладної допомоги за півгодини. Зазвичай близьких не пускали в зони надання допомоги, але Л. недовго довелося когось переконувати, і їй дозволили пройти у двері відділення, щоб

побути зі мною. Вона одразу ж знайшла крісло і сіла біля нош, на яких я лежала.

Я запитала, як їй вдалося зайти сюди, вона відповіла, що пояснила черговому інтерну, що в мене сильна депресія і що бажано, щоб вона побула поруч і заспокоїла мене. Я не зрозуміла, чи це жарт, чи вона справді так думала. Хай там що, я знала, який у неї дар переконання.

У мене боліла стопа, та, крім кількох забоїв, здавалося, все було в нормі. Допомога була відносно невідкладною, я довго чекала, поки мене відвезуть на рентген. Увесь цей час Л. була біля мене. Я не бачила її вже багато тижнів і мушу сказати, що була рада їй. Останні наші суперечки забулися, і насправді я не могла тримати на неї образу за це. Гадаю, саме в той момент я цілком збагнула той факт, що Л. була дивна, знервована, нестримна, непередбачувана, але я не оцінювала масштабів небезпеки. Дивних, знервованих, непередбачуваних, нестримних людей я знала чимало і, безперечно, сама була дивною, страждала від неврозів, була непередбачуваною і нестримною. До того ж підозри, які я мала щодо неї, можливо, були безпідставними. Так, у надії посприяти моєму зосередженню, вона дозволила собі розіслати моїм друзям електронного листа. Можливо, вона не усвідомлювала значення свого вчинку. Але я не була точно впевнена, що хочу назавжди розсваритися з нею через це. Бо була й решта. Було те, що вона робила для мене. Тижнями Л. надавала мені допомогу, була поряд і втішала мене.

І цього разу, сидячи поряд зі мною, вона доводила, що здатна зрозуміти мене, заспокоїти, дібрати потрібні слова. Через кілька хвилин до нас знову повернулося те взаєморозуміння, яке пов'язувало нас.

Саме під час цього очікування Л. уперше мені звірилася.

Я не можу сказати, як ми дійшли до цієї розмови, напевне, говорили про лікарні, життя в лікарнях і Л. спершу натякнула, що провела багато місяців у психіатричній клініці. Я взялася ставити запитання. Спочатку вона давала розпливчасті відповіді, а потім розповіла. Наступного дня після похорон її чоловіка їй відняло мову. Раптово, ні сіло ні впало. Нічого не відчувало такої біди. Якимось уночі вона прокинулася від болю в кістках і браку кисню. У неї був жар. Під простирадлами вона відчувала, як пашить її тіло. Подумала, що підхопила грип чи якийсь вірус, і лежала так у ліжку аж до світанку. Через вікно вона дивилася, як у сусідніх будинках за-світлювалися вогні і як темне небо повільно сіріло. Коли прозвонив будильник, вона встала приготувати чаю. І там, сама на кухні, спробувала заговорити. Немов інтуїтивно вже зрозуміла, що з нею щось не так. З її вуст не злетіло жодного слова. У ванній вона подивилася на себе в дзеркало. Почистила зуби. Уважно придивилася до свого піднебіння, помацала лімфовузли на шиї. Спробувала покашляти. Нічого, навіть шепоту. У горлі не було запалення, лімфовузли не збільшені. Вона провела день удома, нікуди не виходила. Багато разів пробувала заговорити, але не могла вимовити ані звуку.

Через кілька днів її родичі занепокоїлися, що від неї не було жодної звістки. Хтось відвіз її до лікарні, вона не пригадувала, хто.

Вона пробула там шість місяців. Їй було двадцять п'ять років. Наскільки було можливо, вона намагалася не вживати ліків, що їй давали. Вона зачинилася в мовчанні: буцімто щільний жмут вати, що наче був затиснутий у її горлі і лише збільшувався, огорнув її цілком. М'який і густий матеріал, який захищав її.

Одного дня вона зрозуміла, що не зможе мовчати ціле життя. Що їй доконечно буде пройти цей шлях назад і повернути собі здатність розмовляти. Що вона муситиме мужньо боротися. Багато днів вона сама тренувалася говорити — вночі, під ковдрою. Вона шепотіла, тихо артикулювала короткі слова, затуляючи рот рукою, щоб її не почули.

Привіт.

Тут хтось є?

Так.

Я — Л.

Жива.

Я можу говорити.

Долонею відчуваючи тепло свого дихання, поволі збираючи слово до слова, вона зрозуміла тоді, що повернула собі здатність розмовляти і що більше ніколи не припинить говорити. Вона вимовила нові слова.

Л. заговорила вперше у вівторок. Медсестра принесла в палату сніданок. Від сонячного світла тінь від решітки на вікні падала на стіну поруч з її ліжком. Молода жінка говорила з нею життєрадісним тоном, який можна почути в лікарнях, клініках чи будинках для старих — скрізь, де здорові люди опікуються безпорадними. Медсестра поставила тацю на столик з коліщатками.

Л. дивилася, як вона це робить, і захотіла щось сказати. Раптом вона згадала вивчену поему:

— Я стільки мріяв про тебе, що руки мої звикли лежати на грудях навхрест, стискаючи твою тінь, але, мабуть, ніколи не зможуть вигини тіла твого обнять¹.

¹ Уривок із вірша Робера Десноса «Я стільки мріяв про тебе...».

Тоді медсестра зупинилася і тим самим тоном сказала їй: «Невже це не прекрасно, ви повернули собі здатність розмовляти». Л. хотіла усміхнутися їй, але натомість розплакалася. Без ридань, лише щоками тихо котилися мимовільні сльози.

Жан помер, а вона — жила.

Л. завершила свою розповідь. Її емоції набули конкретних обрисів.

Вона прожила шість місяців, не вимовивши жодного слова. Я відчувала, наскільки цей спогад болісний для неї.

Гадаю, саме тої миті в мене визрів задум, уперше.

Через цю розповідь, через це перше зізнання.

Тоді як навколо нас безупинно вирував потік поранених, травмованих, нажаханих людей, людей, які страждали, життя яких перевернулося, уперше мені спала думка написати про Л.

Це був самотійний проект. Авантюра. Мені потрібно буде провести розслідування, а це буде нелегко. Л. не здавалася так просто. Уміла зберігати свої секрети.

Але несподівано все прояснялося. Усе набувало сенсу. Наша дивна зустріч, швидкість, з якою жінка забрала стільки місця в моєму житті, і навіть це падіння на сходах. Несподівано все ставало на свої місця, у всього з'являлося розумне пояснення.

Несподівано я думала лише про це: роман про життя Л. Про те, що знала про неї. Її дивацтва, фобії. Її життя.

Це було очевидним. Неминучим.

Вона мала рацію. Створення цілковито вигаданих персонажів і стрясання ними, немов бідолашними маріонетками в порожнечі, більше не було на часі.

Настала пора розповісти правдиву історію.

А її більше за мою скидалася на роман.

Коли мені робили рентген, Л. повернулася до передпокою. Знімки виявили перелом без зміщення п'ятої плеснової кістки.

Дещо пізніше я вийшла з відділення невідкладної допомоги, ногу було зафіксовано гіпсом аж до коліна.

Л. підігнала машину. Ми відмовилися від карети швидкої, яку потрібно було чекати ще принаймні годину.

Обережно вона допомогла мені сісти на переднє сидіння. Ми зупинилися біля аптеки купити призначені в лікарні знеболювальні та милиці.

За словами лікарів, я мала носити гіпс щонайменше чотири тижні і весь цей час не ставати на ногу.

В авто, коли Л. відвозила мене додому, вона мовчала. За деякий час вона зауважила, що в моєму семиповерховому будинку, в якому немає ліфта, без Франсуа мені буде справді важкувато. Уже тепер мені буде непросто піднятися туди на одній нозі. Щойно я зберуся нагору, про те, щоб спускатися вниз, і мови не буде. Для мене, яка не могла й дня всидіти вдома, нікуди не виходячи, це буде важко.

Не пригадую, як вона звела розмову до того, що потрібно поїхати в Курсей, але впевнена, що то була її ідея, не моя.

Для мене Курсей насамперед був територією Франсуа. Навіть якщо за попередні роки Франсуа не став менш турботливим щодо мене і виявляв стільки ж знаків уваги, аби я почувалася там комфортно (дійсно, дуже мила кімната на нижньому поверсі стала моїм робочим кабінетом), я все ще вважала, що це місце його, у ньому

вібрувала його власна енергія. Я ніколи не їздила туди без нього.

Безперечно це була одна з причин, чому після того, як я розповіла Франсуа про нещасний випадок і запитала, чи можу пожити деякий час у Курсеї, щойно він опанував схвильованість, одразу ж дуже зрадів цій ідеї. Звичайно ж, це чудова думка, особливо якщо я буду не сама. Будинок однорівневий, і в мене є місце для роботи. Він не має можливості повернутися раніше (поїхав із групою в складі чотирьох осіб; перельоти, план зйомок і давно призначені зустрічі з письменниками), але йому було б спокійніше знати, що я там із подругою, а не вдома на самоті, ув'язнена на висоті свого сьомого поверху. Оскільки в мене були ключі, нам залишалося лише вирушити в дорогу. Під час цієї розмови Франсуа, непокоячись, укотре повертався до мого падіння: як же *я так примудрилася?* Я подумала, що зовсім не примудрилася, аж ніяк. Але тепер у мене був проект. Масштабний проект. Бо ідея написати про Л. не покидала мене. І перспектива поїхати за місто з Л., бути поруч із нею радувала мене.

Наприкінці розмови Франсуа запитав мене, з ким я їду, і, коли я двічі вимовила ім'я Л., запала коротка тиша. Він порадив мені бути обережною, гадаю, він не мав на увазі нічого, крім дороги, яку ми маємо проїхати, і моєї загіпсованої ноги.

Коли я завершила розмову, Л. відвезла мене в кав'ярню вниз по вулиці від мого будинку, щоб я трішки зігрілася, поки вона опікуватиметься нашим від'їздом. Вона запропонувала, що сама підніметься в мою квартиру зібрати речі. Я погодилася, адже була виснажена від падіння, годин, проведених у відділенні невідкладної

допомоги, болю, який хвилями накочувався на мене. Я не мала сил для того, щоб підніматися на сьомий поверх.

Вона сказала, що принагідно полле мої квіти і закрутить опалення. Потім піде за своїми речами в готель.

Я просиділа в кав'ярні понад годину, може, трохи більше. Була дуже змучена. Пригадую, що часто дивилася на настінний годинник.

А потім побачила, як авто Л. знову зупиняється перед вітриною. Вона подала мені знак, що виходить, щоб зайти за мною всередину.

Усе було готово.

Ми одразу ж вирушили в дорогу.

Виїзд із Парижа був дещо перевантаженим. Ми їхали вже хвилин двадцять, і, хоча я ні про що не запитувала, Л. розповіла, як одного вечора, коли бастували транспортники і місто було паралізоване, вона зустрілася зі своїм чоловіком. Вона стояла в корку, і у віконце її машини постукав чоловік. Спрацював абсурдний рефлекс страху, і вона зачинила двері на замки та проїхала до світлофора. Чоловік іще раз зрівнявся з нею, на мить вона подумала, що він знову стукатиме, але побачила, що той сідає в іншу машину. Тоді він іронічно посміхнувся, а їй стало соромно за свою реакцію. Безперечно, саме через це, проїхавши трохи вперед, вона згодилася підвезти іншого чоловіка, який голосував. Високий, старший, ніж їй видалося спершу, він сів на сидіння поруч із водійським, а потім пильно подивився на неї. Аромат парфумів цього чоловіка, тютюну впереміш із запахом шкіри одразу ж викликали прихильність. Деякий час вони їхали мовчки. Пізніше припаркувалися на невеличкій вуличці, разом піднялися в майже порожній паризький готель. Вона захотіла його — Жана.

Тієї ж секунди, коли він сів у її авто, тієї ж секунди, коли вдихнула його аромат. Щойно почало світати, а вона вже знала, що залишиться з ним. Бо несподівано здалося, що того, що було раніше, ніколи не існувало. Їй було дев'ятнадцять, а йому — двадцять вісім.

Вона обірвала свою розповідь. Пригадую, я зауважила, що ця зустріч гідна бути описаною в романі чи екранізованою. Я впевнена, що тоді не думала ні про що особливе.

Коли авто їхало автострадою, я мимоволі поглядала на прилад, що відраховував проїхану відстань, і далі ставила запитання. Спочатку Л. відповідала. Я дізналася, що вона прожила із Жаном шість років. А потім він помер. Коли вони зустрілися, Жан був хірургом-стоматологом. У нього з іще двома лікарями-практиками був кабінет. За кілька місяців до весілля вони разом купили квартиру. А потім, за рік чи два, Жан припинив свою професійну діяльність. Він провчився шість чи сім років, але професія хірурга-стоматолога більше не цікавила його. Тоді як Л. гарувала як каторжна, Жан працював кур'єром, потім — барменом. Він поговорював про те, щоб відкрити в їхньому кварталі невеличку крамничку, яка спеціалізувалася б на продажу домашньої продукції, чи магазин уживаних речей. Потім розмова зайшла про виїзд на проживання за кордон. А потому вже більше ні про що не говорили. Поволі поряд із нею Жан впав у німий смуток, загрозу якого вона недооцінила.

Близько десяти хвилин ми їхали мовчки. А потім Л. розповіла мені про чоловікову смерть. Гадаю, вона вибрала цей момент, бо було неможливо дивитися одна одній у вічі. Я помітила це з Луїзою й Полем: коли вони

були молодшими, то розмовляли зі мною, коли ми кудись їхали (коли ми сиділи поряд у метро, у потязі), чи коли я готувала їсти. У підлітковому віці вони активно спілкувалися зі мною, коли ми разом поралися коло чогось.

Ось про що я думала під час того, як ми їхали автострадою № 12 і коли Л. розповіла про те, про що завжди уникала говорити — це через те, що ми не сидимо одна навпроти одної, через те, що я можу бачити її лише в профіль, ось чому вона нарешті змогла розповісти про смерть чоловіка.

Л. любила гори. Усамітнення, протистояння стихіям. Вони із Жаном часто їздили туди разом. Уже давно вона планувала провести кілька тижнів у високогірному будиночку посеред Альп, подалі від усіх. Коли вони збиралися відсвяткувати третю річницю одруження, вона запропонувала Жанові поїхати з нею. У нього не було бажання, та вона наполягла. Вона гадала, що це може витягнути чоловіка із заціпеніння, дасть їм шанс знову пізнати одне одного. Зрештою, він погодився. Жан дозволив утягнути себе в процес підготовки, дізнавався, що взяти із собою. Абсолютно самотійно зібрав їстівні припаси, одяг, спальні мішки, туристичний газовий балон, дегідратовані продукти, різноманітні консерви. Від крайнього села до будиночка в горах потрібно було добиратися ще день пішки. Жан захотів узяти карабін — на випадок, якщо на них нападе дика тварина. Свою зброю йому позичив клієнт із бару.

Світлого сонячного дня вони піднялися до місця призначення. У будиночку була одна кімната — велика, з пічкою й вікнами — і маленька спальня без вікон.

Скрізь навколо лежав сніг. І тиша, яку раптом порушував якийсь шум (поступово вони навчилися розрізняти

його). Вони були самі, далеко від усіх. Час тягнувся і не був схожий ні на що зі знаного досі.

Наприкінці тижня Жан захотів повернутися. Він погано почувався, йому було важко дихати. Йому потрібно було знову потрапити в місто, почути гуркіт машин, автомобільні гудки, гучні голоси. Але Л. не мала жодного бажання повертатися. Вони пообіцяли одне одному, що протримаються стільки часу, на скільки їм стане провізії. Вона хотіла довести експеримент аж до завершення.

Жану кортіло піти. Випробовуючи його відданість, вона сказала, щоб він спускався без неї. Л. висловила дещо різке зауваження (у мить, коли вона згадала цю подробицю, голос її був здушений), і хоча зараз не була впевнена, як саме сформулювала його, але пам'ятає, що слова були жорсткі й докоряли йому — вчергове — у тому, що він втікає.

Жан залишився.

Щодня він виходив на прогулянку в снігоступах. Багато читав. Вони більше не кохалися. Увечері, змучені від холоду, одразу ж засинали. Незважаючи на пічку, кожен день був постійною боротьбою. Боротьбою, яка заповнювала час. Зрештою вона забула, що Жанові зле, бо йому більше не було аж так зле.

Одного вечора він навіть сказав, що щасливий.

Кілька днів була така сильна завірюха, що вони не могли вийти. Вони залишалися в приміщенні, вікна дедалі більше закривали. Кілька днів вони не чули нічого, крім завивання вітру та звуків власних голосів. Тоді їй у голову спала й уже не покидала жахлива думка. Вона більше не кохає цього чоловіка, якого покохала колись.

На четвертий день, коли завірюха нарешті вщухла, Л. вийшла подихати свіжим повітрям. Вона залишила

скрученого клубочком під перинами Жана в шалі. Л. крокувала сама до лісу, аж раптом за спиною щось гахнуло. У тиші пролунав постріл, але за кілька секунд уже нічого не було чути. Жодного відлуння. Вона запитала себе, чи часом їй це не здалося?

Повернувшись до будиночка, вона знайшла тіло Жана. Насправді це вже не був Жан, бо лишився тільки тулуб. Голову йому відтяло, і скрізь була кров. Л. подивилася на свої ноги й відсахнулася, бо зрозуміла, що ходить по шматках чоловікового черепа. Його темне волосся злипло від крові.

Вона несамовито закричала, але її ніхто не почув.

Л. завершила свою розповідь і довго не могла говорити. Я хотіла б знайти слова співчуття, розради, які були б доречними зізнанню, яке вона щойно зробила.

Нарешті я сказала:

— Як ти, напевне, страждала...

Л. посміхнулася мені.

— Це було давно.

Ми їхали мовчки; сутеніло.

Коли ми приїхали до пункту призначення, я не заперечувала, щоб Л. вийшла з авто і відчинила ворота. У світлі фар я спостерігала, як одну за одною сильним, енергійним жестом вона тягне на себе стулки воріт. «Ключі в неї», — подумала я. Фраза виникнула із закутка моєї підсвідомості чи з детективного роману. Від мене не вислизнула її двозначність. Закінчивши, Л. з переможним виглядом повернулася до мене, її наелектризоване волосся утворювало навколо обличчя ореол, що світився. А потім вона повернулася в машину.

Щоб припаркувати автомобіль, Л. знову взялася за кермо, зауваживши, що сад схожий на мінне поле. Справді, у багатьох місцях тієї його частини, яка тягнулася вздовж вулиці, для прокладання каналізаційної системи вирили глибокі ями. Труби протягували по всьому селу: то тут, то там червоно-білі огорожі попереджали, що ведуться роботи.

Л. відчинила вхідні двері, потім занесла мої та свої валізи. Я показала їй цокольний поверх, але відпустила її саму нагору, бо ще не дуже добре орудувала милицями, аби піти слідом за нею.

Ми вирішили оселитися у двох гостьових кімнатах унизу. Сходи, які вели до кімнати, де зазвичай спали ми з Франсуа, здавалися мені занадто небезпечними.

У шафці для продуктів ми знайшли супи в брикетах і макарони.

Виснажена, одразу ж після вечері я лягла спати.

Наступного дня я розповіла Л., як дістатися до найближчого супермаркету. Ми разом склали список покупок, яких вистачило б на добрий тиждень.

Коли Л. поїхала, я відчинила двері свого кабінету — маленької кімнатки на цокольному поверсі в іншому кінці будинку. Я увімкнула на максимум опалення. Відіпнула штори. З вікна я бачила ворота, які Л. не полінувалася зачинити за собою. На небі нависала пелена кольору цементу, яку, здавалося, ніщо не могло зірвати.

Я відчула, як усередині тіла, рук щось застукало. Це було знайоме пульсування, така собі форма натхнення, надії, яку найменший поспіх міг відлякнути.

Ані ввімкнути комп'ютер, ані взяти папір і ручку я не пробувала. Повільно сіла. Підсунула стілець до стола. Тоді мені спала на думку ідея, що краще скористатися диктофоном у мобільному, аніж намагатися писати.

Отже, я записала зустріч Л. з її чоловіком, а потім смерть Жана — так, як про це мені розповіла вона, настільки детально, як пригадувала.

Я надиктовувала цю розповідь, немов писала: фразу за фразою.

Щоб відшукати слова й упорядкувати їх, я багато разів починала все спочатку.

Частину ночі розповідь Л. не йшла мені з голови. Вона вібрувала, немов я вже її чула.

Питання самогубства (і те, що з нього випливає почуття безсилля, провини, жалю, каяття) залишалося щемливим для мене. Розповідь Л. знову повернула мені відчуття жаху, який я пережила кілька років тому, коли знайшла тіло матері, і спогад про наповнені адреналіном тижні після цього.

Але це було не те. Не лише те. Мене бентежило щось знайоме, що я не могла пояснити.

Від Л. часто віяло відчуттям болю, душевних ран, про які вона ніколи не розповідала. Цього разу вона довірила мені частину історії, яка проливала світло на дві-три відомі про неї речі: її усамітнений спосіб життя, віддалення друзів і те, чому вони більше не приходили до неї на день народження, деяку різкість у її характері.

У душі Л., безперечно, покоїлися й інші історії, викопні рештки, до яких ніхто не доторкався, заховані в баговинні її пам'яті; історії, які зберігалися в таємниці і які вона не бажала витягувати на світ Божий.

Щось, про що можна було написати. Про що потрібно було написати.

Я скористалася відсутністю Л., аби за допомогою функції розпізнавання голосу записати й інші вловлені з наших розмов подробиці, які пригадувала. Їх було небагато. Кілька розрізнених елементів головоломки, складність якої я усвідомлювала.

Але все одно я мала намір писати. Уголос, якщо знадобиться.

Розпочати я планувала з розповіді про свято, на якому вона заговорила зі мною, і про те, що було потім.

Я збиралася написати, наскільки була в захваті від Л. і про той дивний зв'язок, який встановився між нами.

Збиралася знайти спосіб розговорити її. Зібрати її зізнання.

Збиралася спробувати дізнатися, хто вона — та, яка одного дня сказала мені: «Я змогла б закінчити будь-яку твоєю фразу» і «Я не зустріла тебе, а впізнала».

Ворота відчинилися, коли я перелічувала запитання, що, як мені здавалося, мала їй поставити. Коли Л. під'їжджала до будинку, я перевіряла, чи аудіофайли з моїм голосом точно збереглися в списку записів. Потім я зачинила за собою двері та пішла її зустрічати.

Л. усміхалася. Багажник був заповнений їстівними припасами, я подумала, що вона купила забагато або ж збиралася залишитися тут на чимало тижнів.

Спираючись на милиці, я дивилася, як вона діставала пакети, і не могла їй допомогти. Коли Л. укотре попрямувала в кухню, я дістала з багажника останній пакет, який здався мені легким. Л. повернулася до автомобіля:

— Ти й десять хвилин не можеш спокійно постояти! Навіщо тобі йти сюди, я справляюся й сама! Я не хочу бачити, як ти впадеш мені під ноги.

Вона зачинила багажник, потім простягнула мені милицю, яку я притулила до дверцят. З дивним сміхом, якого я раніше не чула, вона додала:

— А то мені доведеться зламати тобі другу ногу.

Я дочекалася слухної, як мені здавалося, нагоди, щоб запитати Л., чому в день, коли я впала, вона була біля мого будинку. Жінка пояснила, що відбулося. Коли вона йшла вулицею, гострій біль у нозі на кілька хвилин скував її рухи. А потім дуже чітко в неї промайнула думка: зі мною щось сталося. Як вона пояснила, це було передчуття чи, швидше, впевненість, — отож Л. одразу вирішила провідати мене. На розі вулиці вона натрапила на карету швидкої.

З різних причин я відношуся до категорії людей, які здатні вірити в таку розповідь і не шукають раціональніших пояснень. Того дня, коли Поль зламав руку — у розпал великодніх канікул у сквері нашого кварталу він на моїх очах упав з гірки, — Луїза, яка залишилася на кілька днів у шкільної подружки, попросила її маму зателефонувати мені. Посеред підвечірка за сотні кілометрів звідти, сидючи за столом з булочкою та банкою «Нутелли», Луїза сказала цій жінці: «Поль поранився, мені потрібно зателефонувати мамі».

Був ще один випадок. Коли близнюки ще були немовлятами й спали в одній кімнаті, Поль сильно розплакався серед ночі. Дивним криком, який не був схожим на жоден інший. Я увійшла до кімнати й увімкнула світло. Поль плакав, але висип був на обличчі Луїзи.

Навіть тепер Луїзі не потрібно ставити спеціальний рингтон на виклик брата — вона й так знає, що це телефонує саме він.

Я не пам'ятаю, чи розказувала котрусь із цих дивних історій Л. Хай там що, але я повірила їй на слово.

Під час обіду я повідомила Л., що починаю роботу над книжкою, і це буде викликом моїм розуму, емоціям, почуттям. Це щось дуже особисте.

Ні, я не могла розповісти їй більше, боялася зруйнувати цей несподіваний творчий порив.

Так, ішлося про дуже автобіографічний текст.

Я бачила, як обличчя Л. засяяло. Риси одразу ж пом'якшали. Оскільки вона не могла стримати задоволеної усмішки, я квапливо додала, що ще нічого не зроблено, не потрібно радіти наперед.

Я зізналася Л., що ще не можу ні увімкнути комп'ютер, ні навіть щось занотовувати на папері. Від однієї лише думки, що потрібно взятися за це, у мене знову починають тремтіти руки. Але незабаром усе мине. Я відчувала і була впевнена: шойно я надовго порину в роботу над новим текстом, усе повернеться до норми. Справа часу. Доти я діятиму в інший спосіб. Я пояснила їй, що спробую надиктовувати, щодня, допоки врешті не зможу знову тримати ручку в руках. Позаяк ішлося про таку собі сповідь, самоаналіз, на перший час мені буде досить робити голосові записи першої хвили думок, яку я зможу опрацювати, коли мені поліпшає.

Л. була щаслива. Не тямилася від радості.

Вона виграла.

За годину після того, як я повідомила цю новину, обличчя Л. проясніло, манера поведінки змінилася.

Я ніколи не бачила її такою безтурботною. Заспокоєною. Можна було подумати, що ціле її життя місяцями залежало від моєї капітуляції.

Наступного вечора ми відкоркували пляшку шампанського відсвяткувати моє повернення до літературної творчості. Л., яка відучора стримувала себе від детальних розпитувань, більше не витримала:

— Те, що ти почала, — чи має щось спільне із твоєю фантомною книжкою?

Перш ніж відповісти, я на мить завагалася. Славнозвісна фантомна книжка. Що вона собі навігадувала? Яку історію з дитинства чи юнацтва вона хотіла, щоб я розповіла? Що в нас спільного — справжнього чи нафантазованого, — що так її цікавить?

В її очах я побачила спалахи надії, які чекали мого підтвердження, і, навіть не обдумуючи, відповіла ствердно. Так, звичайно, це мало деяке відношення до моєї фантомної книжки. І додала, що вона може собі уявити, як важко буде написати цю книжку. Але вона мала рацію. Саме час узятися за неї.

Я почула, як інтонація мого голосу змінюється від серйозного тону до впевненого і подумала, що відбулися зміни. Я більше не була знесиленою письменницею, про яку Л. піклувалася місяцями, — я була вампіром, який незабаром живитиметься її кров'ю. Моєю спиною пробіг холодок від страху й захвату.

— Знаєш, передусім мені цікаво, — вела далі я, — зрозуміти, що нас формує, робить такими, як ми є. Завдяки якому процесу нам вдається засвоїти деякі події, спогади, які змішуються з нашою власною слиною, розносячись по тілу поживним соком, тоді як інші залишаються, як ті камінчики, що потрапили до взуття й муляють. Як розгадати сліди, залишені тією дитиною

на шкірі дорослих — таких, якими, за нашими ж словами, ми стали? Хто може прочитати це невидиме татуювання? Якою мовою воно написане? Хто здатен розпізнати шрами, що їх ми навчилися приховувати?

— Твої? — запитала вона.

У її голосі не відчувалося жодної підозри.

Я знову завагалася, але відповіла «так».

Сталося те, на що я сподівалася.

Вважаючи, що я вдаюся до потрібного для написання фантомної книжки самоаналізу, Л. заговорила про себе. На знак підтримки, солідарності вона стала розповідати конкретні моменти зі свого дитинства, з юності, які ніколи мені не звіряла. Мабуть, вона вважала, що така відвертість стимулюватиме мене і допоможе пригадати власні спогади, витягнути на поверхню мої власні рани. Я правильно все передбачила. Мені досить було змусити її повірити, що робота просувається, щоб вона надавала мені — невеличкими порціями — інформацію, яка потайки від неї підживлюватиме мій текст.

Крім Л., я збиралася створити ще одного героя, якому були б притаманними складність характеру й достовірність.

Звичайно, одного дня, коли я напишу значну частину книжки — може, навіть завершу її, — мені потрібно буде сказати їй правду. Тоді я нагадаю Л. саме її відмову від будь-якої літературної творчості, відірваної від життя. Я нагадаю їй переконання — вона ж бо так хотіла, аби я розділила їх, і я, зрештою, піддалася. Я розповім їй про нашу зустріч, про місяці, проведені поруч із нею, про очевидний факт, який я визнала, що лише її доля може стати сюжетом для книжки. Я нагадаю їй,

що була змушена збирати докупі крихти інформації, яку вона довірила мені, і що мусила упорядковувати її по-новому.

Наразі цілком і повністю я залежала від Л.

Перш за все через те, що не могла ступати на ногу. Відтак через те, що потребувала її слів, спогадів, які лягли б в основу роману, про який вона нічого не знала.

Але така залежність не лякала мене.

Такий стан був виправданим з огляду на вищий задум, який розроблятиметься потайки від неї.

У свою чергу, Л. працювала над текстом, який розпочала минулого літа. Це була одна з тих книжок, яка мала викликати резонанс і щодо якої вона за контрактом брала на себе зобов'язання нічого не розповідати. Книжка буде підписана прізвищем когось іншого, хто візьме на себе авторство.

Я розпитувала Л., про кого йдеться. Яка актриса, співачка чи жінка-політик цього разу звернулася по допомогу до її пера?

Л. було шкода, але вона не могла нічого мені розповісти. Стаття угоди про конфіденційність була довша, ніж сам контракт, і Л. жодним чином не могла ризикувати. Одного разу сталося так, що вона дозволила собі відвертість, і та людина мимоволі зрадила її. Я спробувала вдатися до одного-двох припущень: Мірей Матьє¹? Сеголен Руаяль²?

Обличчя Л. залишалося незворушним, я не наплюгала.

¹ Мірей Матьє (нар. 1946) — відома французька співачка.

² Сеголен Руаяль (нар. 1953) — французька політик-соціаліст.

За кілька днів ми повернулися до звичного для нас нещодавнього ритму співмешкання. Л. прокидалася раніше від мене. З кімнати я чула шум води в душі, а потім гудіння кавоварки. Я вставала, і ми нашвидкуруч снідали, а потім Л. бралася до роботи. З першого ж дня вона облаштувалася в невеличкій кімнатці поруч із кухнею. Денне світло не потрапляло туди, і їй подобалася така атмосфера. На маленькому столику вона поставила ноутбук і розклала свої чернетки, плани, документи.

Трішки пізніше в робочому кабінеті на іншому краю будинку зачинялася я. Сідала в ту саму позу, у якій звикла писати: злегка нахилившись уперед. Милиці тримала в межах досяжності, зачепивши їх ручкою за шухляду столика-консолі. Я загорталася в шаль і, нашіптуючи, бралася диктувати. Зважаючи на відстань, яка нас відділяла, Л. ніяк не могла почути мене.

Утім, багато разів за день я не могла втриматися, щоб не перевірити, чи добре зачинені двері. І що її немає за ними.

Близько тринадцятої години я приєднувалася до Л. на кухні і ми разом їли приготований нею суп чи страву з макаронів.

Одразу пополудні ми поверталися до роботи, кожна у свій бік будинку. Тоді як робота Л. над текстом просувалася, я й далі надиктовувала — потайки від неї — короткий зміст наших розмов, що ставали дедалі особистішими.

За кілька днів мені вдалося увімкнути комп'ютер — для того щоб зберегти записане на мобільний телефон.

Інколи наприкінці дня ми виходили на прогулянку.

У міру того як мої руки міцніли, периметр нашої прогулянки збільшувався.

Увечері, коли Л. готувала їсти, ми пили по келиху вина на кухні. Сидячи, я могла допомагати їй: нарізала ковбасу, моцарелу, чистила цибулю, інші овочі, шаткувала зелень. Л. поралася коло решти.

Ми починали з розмов про те про се, а потім непомітно переходили до тем, які мене цікавили. Я розповідала Л. про власні спогади. Спогади дитинства, підліткового віку, коли вони могли перегукуватися з її.

Після вечері Л. розпалювала вогонь, ми сідали ближче до каміна, підносили руки до полум'я та гріли їх від його тепла. Я добре знала її. З часом я навчилася розшифровувати її відповіді, емоції, реакції. Уміла читати по її обличчю найменші, миттєві, знаки радості чи невдоволення. З положення її тіла вміла розпізнавати момент, коли вона збирається сказати дещо важливе, а коли віддаляється. З тижнями мені стали знайомими синтаксис Л., її манера оминати деякі теми, а потім — раптом, усупереч усьому, коли я зовсім цього не очікувала, — порушувати їх. Я ніколи не бачила, щоб вона була така спокійна. Така відпочила.

На думку Л., я зламала ногу не випадково. Перелом був наочним способом показати мені на перешкоду, перепону, яка наказувала мені мовчати. *Падіння* мало тлумачитися в усіх значеннях терміна: крім конкретної втрати рівноваги, я впала, аби покласти дечому край. Щоб завершити розділ. Упасти чи перевести психічні переживання в соматичні відчуття, по суті, було одним і тим самим.

Утім, на думку Л., основна функція нашої соматизації полягала в тому, щоб виявити якесь переживання, якийсь страх, напруження — те, що ми відмовлялися визнавати. Ці відчуття надсилали нам застережні повідомлення.

Л. уже давно не розвивала переді мною жодної теорії. Вона почала говорити тоном, який забавляв мене, повчальним тоном, у якому легко вгадувалася крихта самоіронії. Ми сміялися. Теорія Л. видавалася мені досить точною: на її думку, для того щоб не завжди впливати на одні й ті самі органи, з часом у нас змінюється спосіб соматизації: від мігрені до печії в шлунку, потім від печії в шлунку до метеоризму, згодом від метеоризму до міжреберної невралгії. Чи я помічала таке? Кожному з нас, якщо замислитися, відомі різні періоди соматизації, і кожен випробовував різні органи, аби не виснажувати завжди один і той самий. Досить було послухати, як люди говорять про свої незначні болячки. Падіння були нічим іншим, ніж наочним способом доповнити — у ключові моменти — безперебійну попереджувальну систему. Потрібно було потрудитися розшифрувати його.

Франсуа телефонував мені щодня. На милицях я прямувала в глиб саду, потім лиха прикупивши видиралася на земляний насип, де могла ловити сигнал мережі. Ми говорили кілька хвилин: я — ризиковано спершись на милиці, він — у кімнаті готелю на Середньому Заході чи в Монтані. Незабаром Франсуа відчув, що мені ліпше, і запитав, чи мені вдається писати. Я сказала, що вирішила розпочати новий проект, вагоміший, бо намацала дещо; мені кортіло розповісти йому про це. Більше я нічого не казала.

У будинку в Курсеї Л. віднайшла свої зони впливу з легкістю, яка бентежила. Вона була з тих людей, які за рекордний час здатні пристосуватися до незнайомого середовища. За кілька годин вона знала, де розташований

кожний предмет. Від її радару не вислизнула жодна шухляда, жоден закуток. Вона почувалася як удома, і, мушу визнати, що, з огляду на те, як геть без вагань вона орієнтується тут — у зовсім не знайомому їй місці, — цей вислів уповні виказував увесь свій сенс.

Якось у Курсеї я прослуховувала деякі аудіофайли, які зберегла на комп'ютері ще в перші дні нашого перебування там. Крім подиву, який охоплює всіх нас, коли ми чуємо власний голос, я стикнулася з тим, що мені було важко впізнати свій. Я говорила тихо, побоюючись, що мене почує Л. Відтворюю тут зміст цих файлів.

Аудіофайл від 4 листопада 2013 року:

Мати Л. померла, коли їй було сім чи вісім років.

Саме вона знайшла її мертвою на землі. Її мати лежала крижем на паркеті в коридорі. Л. підняла її волосся, відтуливши вухо, щоб та краще чула. Мати не зреагувала. А потім дівчинка відчула, що щось не так, і лягла, накривши її тіло своїм. На матері була сукня в жовті квіточки, яка дуже подобалася Л. Деякий час дівчинка так і лежала, у тому самому положенні, навіть заснула, випроставши руки вздовж тіла матері й поклавши голову на її груди [це вразило мене].

Згодом задзвонив телефон і розбудив її. Вона підвелася зі змоклим від поту волоссям, щоб підійти до апарата. Піднявши слухавку, вона почула голос матеріної подруги, яка

хотіла поговорити з мамою. Л. сказала: «Мама спить». Подруга занепокоїлася, бо її мати ніколи не спала вдень, і запитала, чи мама не хвора. Л. відповіла, що ні, але вона не прокидається. Подруга попросила її спокійно почекати вдома, біля мами, і сказала, що вже виїжджає.

Л. повернулася назад і лягла.

Після смерті матері Л. залишалася замкнена у квартирі. Я так і не дізналася, скільки часу. Певний час. Думаю, вона не ходила до школи.

[Поглибити]: думаю, батько Л. забороняв їй — за винятком крайньої потреби — хоч на крок переступати поріг. Думаю, вона так боялася його, що багато тижнів, навіть місяців не виходила. Вона була сама у квартирі.

Не ходила до школи.

Не повинна була відчиняти дверей ні за яких обставин.

Батько викликав її до себе в кабінет, щоб передати вказівки. Вона мусила стояти прямо, підвівши голову. Уположенні струнко.

Л. уявляла світ, заселений ворогами. Вона не знала, що на неї чекатиме ззовні, якщо пощастить випадково вирватися. Уявляла хижих людських істот і дітей зі зброєю.

[Не зволікаючи, повернутися до того, що Л. згадувала: до моменту, коли вона сказала собі, що не вийде живою з квартири. Думка про самогубство.]

[Якщо можливо, повернутися до батька Л.

Я відчуваю, що це слизька тема.]

Л. не бажає розповідати за порядком. Я відчуваю, що вона розкриє мені якісь епізоди — розрізнені, — і, щоб зв'язати їх між собою, мені потрібно буде якось викручуватися.

Фраза Л. учора ввечері щодо її батька: «Уся невпевненість, непристосованість до життя, зламаний характер — від нього».

Аудіофайл від 6 листопада 2013 року:

Я намагаюся віднайти точні слова, яких ужила Л.

Вона ретельно добирає їх, і мені здається, що кожне із цих слів — важливе.

Шкода, що я не можу записати її потайки на iPhone — це занадто ризиковано.

У якийсь момент хтось мав утрутитися в ситуацію, бо вона повернулася до школи. Потім пішла в коледж.

Вона жила зі своїм батьком в атмосфері постійних докорів. Кожен її рух, кожне її слово могли бути витлумаченими, розібраними по кісточках, вирваними з контексту. Кожне її слово одного дня оберталося проти неї та летіло їй просто в обличчя.

Манера, з якою він спостерігав за нею, його звинувачувальний погляд.

Німа лють наповнювала будинок, від чого деколи так важко було дихати.

Він шукав ваду, знак зради, доказ її провини. Він нишпорив скрізь, вишукуючи причини для того, щоб розізлитися.

Його стримувана жорстокість нависала, немов постійна загроза.

Потім Л. говорить мені про потрібний за цієї ситуації самоконтроль.

Бо будь-який приплив почуттів з її боку (радість, натхнення, балакучість) вважався ненормальним.

Вона часто повертається до цього: нестерпна юність.

*Руйнівна сила цього погляду — у віці, коли вона става-
ла жінкою.*

*Але в її особистості є дещо, що утворилося за ці роки,
щось на кшталт механізму, здатного забезпечувати її
виживання у ворожому середовищі.*

*Л. побіжно згадує про цю істоту напоготові, насторо-
жі, готову до бою — саме такою вона стала.*

*Коли дівчинка навчалася в колезжі, потім у ліцеї, бать-
ко не хотів, щоб вона гуляла з друзями. Ані щоб до неї хтось
приходив.*

*Дивна історія із сусідом [спробувати повернутися до
неї], на яку Л. двічі натякала.*

Аудіофайл від 7 листопада:

Багато років у Л. була уявна подруга, яку звали Зіггі.

*Зіггі цілісні дні проводила з нею. Л. спала, згорнувшись
калачиком з одного краю ліжка, аби залишити місце для
неї, пропускала її у дверях, піклувалася про те, щоб по-
друга змогла сісти поруч із нею за столом, говорила з нею
вголос, коли вони були самі.*

Батько Л. не знав про існування Зіггі.

Ввечері вона мріяла втекти із Зіггі.

*Їхати автостопом, сідати на потяги — поїхати дуже
далеко.*

*Одного дня Зіггі запитала Л., чи вона все ще хоче піти.
Л. сказала «так», але через батька це їй здавалося не-
можливим.*

Зіггі сказала, що все владнає.

Як?

*Зіггі притулила палець до своїх губ — спосіб сказати: «Не
питай мене ні про що, бо тобі може не сподобатися відповідь».*

*За кілька днів будинок згорів. Усе пішло димом.
Меблі, одяг, усі її дитячі іграшки, усі світлини.
Усе.
Вони переїхали до іншого будинку.*

Мені не вдалося дізнатися, скільки Л. було років, коли це сталося.

Щоб мати хронологічні орієнтири, я мусила багато разів наполягати, аби дістати від неї відповідь. Л. удавала, що не впевнена, у якому порядку сталися події, вона немов не давала мені змоги встановити зв'язки між певними епізодами.

Я запитала в Л., що сталося із Зіггі. Після короткого вагання вона відповіла, що Зіггі збили. Одного дня, коли вони обидві йшли вулицею, Зіггі зійшла з тротуару і потрапила під колеса автомобіля.

Навіть якщо зізнання Л. інколи здавалися мені плутаними, вони підтверджували мої інтуїтивні відчуття: Л. стала жертвою невидимої жорстокості, яку важко було описати словами. Викривленої, підступної жорстокості, яка докорінним чином змінила її характер. Але вона вирвалася з-під цього впливу. Її здатність створювати власне Я, змінювати себе, тренування волі — ось що й далі вражало мене в Л. Одного дня, задовго до нашої зустрічі, вона стала тією істотою, яка вміє за себе постояти, вольовою, з власними переконаннями, стала жінкою, захисна броня якої — і я знала це — могла несподівано дати тріщину.

У перші дні Л. раз чи двічі брала машину, щоб з'їздити за хлібом чи свіжими продуктами. Решту часу ворота були зачинені.

Л. була в піднесеному настрої і вдвічі запопадливішою щодо мене. За цей час вона жодного разу не натякнула мені, що займається майже всім. Бувало, я думала, що така турботливість, постійна допомога, яку вона самовіддано мені надавала, — це ще одна форма впливу.

Але хто із нас двох вів у грі? Мені важко це визначити.

Упевнена в одному: тільки-но я чула наближення кроків Л. до кабінету, де я зачинялася, я припиняла запис і кілька хвилин, упродовж яких було чути, як її кроки віддалялися, в усьому тілі відчувала пришвидшений стукіт серця. Мене страшенно лякала думка, що вона зрозуміє, що я роблю.

Не раз перед заходом сонця (і попри різкий перепад температур) я бачила, як Л. підходить до невеличкого фонтанчика перед будинком. Схилившись над водою, вона довго спостерігала за двома червоними рибками, яких Франсуа і його донька купили кілька місяців тому в зоомагазині неподалік. Якось увечері, повертаючись до будинку після одного із цих дивних сеансів спостереження, Л. заявила мені, що ті рибки плотоядні. Вона вважала, що, якщо ми не годуватимемо їх, вони зжеруть одна одну. Я сприйняла це зауваження за одне з її численних дивацтв (насправді йшлося про звичайних червоних рибок).

Наступної ночі мені наснилося, що Л. дізнається, що я роблю. Потайки вона нишпорить у моєму телефоні та, знайшовши аудіофайли, змушує мене сісти й слухати свій голос, який розповідає про її життя. Після цього вона кидає телефон на підлогу і з люттю топче його ногами, аж доки від нього не залишається кілька уламків, які вона просить мене проковтнути. Позаяк

мені не це вдається (уламки завеликі, я задихаюсь і харкаю кров'ю), вона наказує викинути їх у смітник. Коли я встаю, щоб зробити це, вона бере віник і щосили б'є мене по стопі. Саме цей біль, справжній біль змусив мене прокинутися: мою гіпсову шину затиснуло між стіною і матрацом і нога викрутилася. Я серед ночі зі стогоном прокинулася зі сну, який тривав наяву.

Мені вдалося вповільнити ритм дихання і, дивлячись крізь віконниці, я з нетерпінням чекала, коли зійде сонце, немов разом із темрявою щезне і цей жахливий кошмар.

Іншої ночі я рвучко прокинулася, переконана, що в кімнаті хтось є. Я сіла в ліжку, нашорошивши всі органи чуття, і пильно вдивлялася в темряву, намагаючись зрозуміти, що то за абсолютно нерухома чорна постать переді мною. Я чула, як у грудях шалено калатає серце, відчувала, як пульсує в скронях. Панічний дзвін у вухах заважав мені хоч щось розчути в тиші. Повітря в кімнаті мені здавалося густим, перенасиченим вологою, немов хтось інший, а не я, спожив увесь кисень. Там хтось був — я була впевнена — хтось спостерігав за мною. Мені знадобилася не одна хвилина, щоб набратися сміливості увімкнути світло й зрозуміти, що та постать — це не що інше, як одяг, який напередодні ввечері я повісила на плічка, почеплені на етажерку. І ще багато хвилин для того, щоб під моєю холодною як лід шкірою знову почала нормально циркулювати кров.

Утім, у перші декілька днів жодна ознака не вказувала на те, що Л. може мати якісь підозри щодо того, над чим я працюю. Офіційна версія, здавалося, цілком задовольняла її: я роблю голосові записи уривків, які

незабаром знадобляться мені для написання таємничої книжки.

Потихеньку, після наших вечірніх розмов, дуже невпевненим, неакуратним почерком я стала записувати на стікерах по декілька слів. Потім я приклеювала їх у зошит, щоб Л. не помітила їх, якщо раптом у мою відсутність зайде в кабінет. Наступного дня ці відправні точки дозволяли мені пригадати зізнання Л. і заново висловити їх. На той момент мені все ще було важко встановити зв'язок між подіями, знайти якийсь сенс, головний напрям. Щодня, схилившись над диктофоном, я намагалася впорядкувати розрізнені фрагменти, якими Л. погодилася поділитися зі мною. Я не відчувала, як вони між собою поєднуються, але була переконана, що одного дня цей зв'язок нарешті вималюється.

Уперше за довгий час мені вдавалося тримати ручку в руках, щодня сідати за стіл, писати по кілька слів: я робила успіхи. У мене знову з'явилася надія. Незабаром безвихідь, у якій я перебувала місяцями, фізична нездатність писати, напади нудоти перед комп'ютером — усе це буде лише поганим спогадом.

Розпочинався наш третій тиждень. Я саме намагалася потроху ставати на загіпсовану ногу, коли одного ранку почула дикий крик Л. Жахливий крик. Ми тільки-но обидві сіли за роботу. Я зацікавилася на кілька секунд. Тепер, коли я розповідаю про цю мить, моя реакція видається мені дивною. Я не поквапилася на допомогу Л., у мене не спрацював рефлекс піти до неї, я просто сиділа собі нерухомо, дослуховуючись до найменшого шуму. А потім почулися швидкі кроки Л. Я ще не встигла зрозуміти, що вона йде до мого кабінету, аж Л. уже була тут, переді мною, з червоним обличчям, уривчасто

дихаючи, в стані неймовірної паніки. Вона зачинила за собою двері й говорила дуже швидко: ішлося про мишей у підвалі, щонайменше двох — вона була впевнена, — які незабаром зможуть пролізти в кухню. Одного вечора вона їх чула, але не хотіла в це вірити, та зараз у неї не було жодного сумніву: в будинку — миші. Л. важко було перевести дух, заспокоїтися, я ніколи не бачила її аж такою вразливою. Я підвелася, щоб звільнити їй місце. Вона впала на моє крісло, намагаючись віддихатися. Її кисті сплелися в такий собі вузол занепокоєння, аж пальці побіліли, настільки сильно вона притискала їх один до одного.

Я заговорила з нею спокійним голосом. Двері в підвал чудово зачиняються, миші ніяк не зможуть залізти в будинок, ми поставимо мишоловки чи засоби від мишей, я зателефоную Франсуа, запитаю поради, не варто переживати.

За кілька хвилин вона нарешті заспокоїлася. Тоді її погляд упав на жовтий стікер, приклеєний у зошиті, який я залишила розгорнутим на столі. На стікер, що на ньому напередодні ввечері, перед сном, я написала:

Спробувати більше дізнатися: пішла від батька.

Повернутися до наслідків: смерть Жана.

Я бачила, як погляд Л. упав на жовтий стікер — на десятую долю секунди, — і цей майже не відчутний рух тілом: ледь відхилитися на рівні грудей, аби непомітно розгледіти, що там. Вона з недовірою підвела погляд на мене.

Вона, безперечно, бачила. Безперечно, зрозуміла, про що я пишу.

Л. не поставила жодного запитання. Зітхаючи, вона запитала, чи я можу зачинити двері підвалу. В неї була

така паніка, що вона залишила їх відчиненими й відчувала, що не може туди повернутися.

У мене не було вибору. Я взяла милиці й поскакала до кухні.

Відтак зачинила двері й покликала її якомога більш невимушеним тоном: територія — безпечна, на горизонті жодного натяку на мишу, вона може повертатися.

Я більше не пам'ятаю, чи вдалося нам повернутися до роботи, чи ми ходили туди-сюди аж до обіду.

Одразу пополудні Л. узяла авто, щоб поїхати на тижневі закупи. Я влаштувалася почитати у вітальні, біля каміна, який вона розпалила перед від'їздом. Але не могла сконцентруватися. Через кілька рядків мій розум переносився на гіпотетичні сценарії, і, якщо навіть я намагалася не думати про найгірші, у мене на душі було неспокійно. Якщо вона зрозуміла, незабаром я про це дізнаюся, і я досить добре знала Л., тож мала підстави побоюватися її бурхливої реакції. Якби в неї був хоча б один сумнів, вона повернулася б до цієї теми і ставила б мені запитання.

Поступово стемніло, і клапті туману зачепилися за дерева. Л. так довго не поверталася, аж мені спало на думку, що вона мене покинула тут, без автомобіля і без будь-якого попередження.

Л. повернулася близько дев'ятнадцятої години. Через вікно вітальні я побачила, як вона, усміхаючись, виходить із авто. Вона зайшла в будинок з повними руками пакунків, запитала, чи я не переживала. Л. багато разів безрезультатно намагалася зателефонувати мені на мобільний. А що більшість часу мій телефон ловив мережу лише за межами будинку, то було не дивно.

Складаючи покупки, вона розповідала про свою кругосвітню подорож: не знайшовши все, що шукала, в гіпермаркеті, вона накинула гак, заїхавши в господарський магазин у середмісті, де їй порадили, як винищити мишей. З переможним виглядом на моїх очах вона розщепнула сумку, наповнену мишоловками й засобами від гризунів: було чим винищити не одну колонію шкряботушок. Продавець пояснив їй, де класти отруту й розставляти пастки.

Вона негайно до цього й узялася, все-таки попросивши мене самій віднести мишоловки вниз, у підвал, куди відтепер вона ні ногою. Я поклала милиці біля входу, звідки спускалися кам'яні сходи. Спираючись на дві руки і тримаючись за стіни по обидва боки, сходинка за сходинкою, я спустилася вниз. Це забрало в мене силу-силенну часу, бо після кількох тижнів без руху мої мускули атрофувалися.

Згори Л. кинула мені пастки й пакетик отрути, щоб я поклала їх на місце, які вона назве.

Я знову повільно піднялася вгору, нога боліла.

Коли я повернулася до кухні, Л. повідомила, що запланувала сюрприз. Повернувшись до мене, поглядом вона немов кидала мені виклик; я ніколи не бачила її такою.

— Завжди є що відсвяткувати, правда? Початок роботи над книжкою, завершення історії.

Вона нагнулася підняти поставлений на землю закритий ящик, який я не помітила. Л. обережно відкрила його і дістала два живих омари (два останніх з особливої партії, що надійшла з Бретані, уточнила вона), куплених у рибному відділі гіпермаркету. Я дивилася на їхні рухи, розгублені та дезорієнтовані.

Я відкоркувала пляшку першосортного вина, купленого Л. Вона запаслася кількома пляшками, бо відтепер про те, щоб відчинити двері підвалу, вже й мови не могло бути. Сидячи за кухонним столом, я нарізала овочі, а вона поралася коло двох ракоподібних.

Спочатку Л. приготувала пряний відвар, у який кинула кілька цибулин. Коли вода почала закипати, одного за одним вона взяла омарів і без найменшого вагання живими занурила в казанок. Тоді я побачила вираз її обличчя — і цю задоволену посмішку, — коли вона шумовкою притримувала їхні голови під водою. Мені здалося, що я чую, як лускають їхні панцирі.

Ми вдвох повечеряли — це була святкова вечеря, яку придумала Л.

Я дозволила собі поринути в цей час, що немов застиг, в один із тих періодів затишшя, які часто передують драматичним подіям. Якби я була у своєму нормальному стані, це викликало б у мене занепокоєння. Не знаю, чи те, що тривога відступила, притупилися відчуття, відновилася довіра, можна пояснити дією алкоголю. Л. удалося приспати в мені будь-яку тривогу й змусити повірити в те, що я можу перемогти.

Бо так, того вечора я вірила, що переборю страх, сумнів, відчуття нудоти — усе, що місяцями паралізувало мене й заважало писати.

Ми пили біле вино до пізньої ночі.

Наскільки я пам'ятаю, Л. купила в кондитерській десерт, напевне бісквітно-кремовий торт із полуницею, який ми й куштували. Тож атмосфера була приємна та дружня. Усе було нормально.

Пізніше, коли ми пили трав'яний чай, з власної ініціативи Л. розповіла мені, що в неї сталося одного дня з її

сусідом. Вона натякала на це раз чи двічі за кілька днів до того, але досі до пуття не розповідала.

Коли, дуже стомившись, я лягала спати, то була спокійна.

Здається, я просто змогла переконати себе, що, напевне, у тому панічному стані, у якому Л. влетіла в мій кабінет, вона не побачила стікер, чи, швидше, побачила, та не роздивилася.

Наступного ранку, не заважаючи на дуже велику втому, незвичну втому, я сіла за робочий стіл записати свій спогад про нашу розмову напередодні.

У комп'ютері я знайшла цей аудіофайл, він був останнім, який я встигла туди перекинути.

Аудіофайл від 12 листопада:

Л. повернулася до історії про сусіда. Вона повернулася до неї, хоча я й не питала, немов вона заборгувала це уточнення, ніби була зобов'язана надати мені цю додаткову інформацію.

Це сталося в другому будинку, тому, де вона жила після пожежі.

Сусід був батьком маленького хлопчика, за яким Л. інколи наглядала після школи. Чоловік був люб'язний з нею, його погляд був ніжний. Коли приходив за сином, якщо батька Л. не було, він кілька хвилин розмовляв з дівчиною. Їй було весело з ним.

Одного дня він подзвонив у двері її будинку серед білого дня — Л. тоді була вдома сама.

Не сказавши жодного слова, він притиснув її до стіни і сам став ззаду. Потім засунув руку в її штани, під резинку

трусиків. Після цього його пальці — спочатку один, а потім кілька — увійшли в неї, і вона відчула біль.

Коли сусід дістав руку, вона була в крові.

Л. ніколи нічого не казала.

Мені треба запам'ятати подробиці розповіді про це звірство.

Закінчивши запис, я відчула спустошення. Це була втома, схожа на ту, яку я відчувала до того, саме тоді, коли годинами, не підводячи голови, могла писати і вставала із задерев'янілими м'язами, важко переступаючи з ноги на ногу. Проте я була в кабінеті лише хвилин двадцять і обмежилася тим, що вголос сформулювала кілька уривків інформації.

Небо було ясне, я вийшла надвір і сіла на невеличку кам'яну лавочку. Мені потрібне було світло. Мені потрібно було відчутти сонячне проміння на обличчі, щоб це тепло поступово розігріло шкіру. Я довго так сиділа, сподіваючись, що нарешті сонце позбавить мене внутрішнього холоду, через який мене проймало тремтіння.

Трішки згодом, як зазвичай, ми разом пообідали на кухні. Потім я відчула себе такою кволою, що пішла прилягти у свою кімнату. Читаючи, я задрімала.

На вечерю Л. приготувала рибну юшку. І хоча не люблю цю страву, я не хотіла перечити Л., бо чула, як вона клопоталася на кухні, і знала, що провела там частину дня.

Під час вечері Л. була балакучою й веселою. Вона говорила про Зіггі, свою уявну подружку. Здається, Л. розповідала мені й про інше, але я забула.

Я зовсім не пам'ятаю ні того, як дісталася до кімнати. Ні того, як лягла в ліжку. Коли я прокинулася серед

ночі, простирадла були вологі та прилипали до тіла. На мені були самі трусики, я відчувала, як у мене під шкірою пульсує кров у венах, волосся злиплося і, здавалося, замерзло. Раптом я перехилилася через край ліжка й виблювала.

Я хотіла б встати прополоскати рот і вмитися, але не могла втриматися на ногах. Тож знову лягла. Подумала про рибну юшку і ще раз виблювала.

Л., безперечно, чула мене. Вона зайшла в кімнату й підійшла до мене. Допомогла підвестися з ліжка, провела, підтримуючи, до ванної кімнати. Посадила мене на стілець, заткнула корком ванну й відкрутила воду. Моє тіло здригалось від спазмів, я тремтіла з голови до п'ят. Коли ванна наповнилася, Л. допомогла мені підвестися. Я бачила, як її гострий погляд пробігав по моїх плечах, грудях, ногах. Допомагаючи мені зайти у воду, вона схопила мене під руки, потім притримувала мою зламану ногу, щоб покласти її на край ванної. Щоб захистити гіпс від води, вона загорнула його рушником. Переконавшись, що я в стійкому положенні, вона пішла на кухню за склянкою прохолодної води. Відтак принесла мені її та простягнула разом із двома таблетками. Л. сказала, що я горю і потрібно збити жар. Я прийняла пігулки й залишалася у воді, тоді як вона міняла мої простирадла та що дві хвилини поверталася перевірити, чи все гаразд.

Я знову відчула, як мене хилить у сон. Важкий, непереборний сон. Здається, я заснула у ванній. Коли я знову розплющила очі, вода була холодна, а Л. сиділа на стільці й дивилася на мене. Не вимовивши ані слова, вона пішла за банним рушником. Л. допомогла мені вилізти з води і дійти до ліжка. Здається, вона одягала мене в піжаму. Я замерзла, як бурулька.

Зранку задзвонив мій телефон. Я впізнала дзвінок Франсуа і шукала мобільний біля ліжка, але не знайшла. Л. зайшла в мою кімнату, взяла мобільний, який лежав на столі, тож мені несила була дотягнутися до нього. Я почула, як Л. повторювала багато разів «алло, алло», а потім вийшла в сад.

Згодом вона сказала, що говорила з Франсуа й попередила, що я хвора, вочевидь, це харчове отруєння. Він був стривожений, але Л. заспокоїла його й пообіцяла тримати в курсі справ, бо я була не в змозі робити це сама.

Від цієї миті я втратила будь-яке відчуття часу. Л. приносила мені чай або тепле молоко, інколи бульйон. Підтримувала мені голову, коли я пила. Я більше не блювала, але в роті залишався металевий присмак. Між візитами Л. я спала. Це були довгоплинні години, з якими я не могла боротися. Я поринала в цей густий, непроникний, майже болісний сон. Прокидаючись, я констатувала, що був день чи ніч, що я спітніла чи тремтіла від холоду. А Л. майже щоразу сиділа там, біля мене, нерухома й уважна. Я вставала, щоб сходити в туалет — в інший кінець коридору, — ішла, тримаючись за стіну. Я не знала, скільки часу була в такому стані. Одного вечора в мене забракло сил підвестися. Простирадла замінила Л.

Я попросила її попередити Луїзу й Поля, щоб вони не переживали, що я не виходжу на зв'язок. Вона сказала, що вже зробила це.

Я перестала орієнтуватися в часі.

Навіть сьогодні я не знаю, скільки це тривало: два дні, чотири, шість?..

Однієї ночі я прокинулася й стала шукати телефон. Подивилася скрізь навколо, але його не було.

Саме цієї миті я зрозуміла, що він у неї і вона мала досить часу щоб прослухати файли. Я скопіювала їх, щоб зберегти на комп'ютері, але не витерла з телефона.

Мене охопив незрозумілий жах.

Звичайно, Л. знала.

Звичайно, зрозуміла.

Але було запізно. Запізно для всього.

У мене більше не було сил пояснювати їй, яку книжку я хотіла написати, не було сил, щоб переконувати, а тим більше перепрошувати.

Одного вечора, перебуваючи в напівсвідомому стані, я почула дзвінок у вхідні двері. Хтось зумів зайти через ворота і добратися до будинку. Дзвінок лунав багато разів, я почула кроки Л. у коридорі, якраз перед моїми дверима. Л. постояла кілька хвилин перед вхідними дверима й не відчинила.

Франсуа, мабуть, попередив якогось друга чи сусіда. Хтось занепокоївся. Хтось прийшов розвідати. Мабуть, заглядав у вікно. Зміг побачити сліди нашої присутності.

Якщо тільки Л. не зачинила всі віконниці.

Того ж вечора я не змогла випити бульйон, який мені принесла Л. Нудота була така сильна, що я не могла ковтати. Л. наполягала, і я розплакалася, казала, що не можу, вона мусить повірити мені, це не тому, що я не хочу. Л. дослухалася до моїх благань.

Вночі я відчула, що можу трішки рухатися. Вставши в туалет, я вирішила разом і попити. З крана текла цівка води, на декілька хвилин я припала губами до металевої трубки.

Прокинулася я на світанку і встала до приходу Л. Я трішки краще трималася на ногах і тренувалася ходити біля ліжка. Маленькими кроками. Тепер я могла ступати на загіпсовану ногу й не відчувала болю. Почувши, що Л. наближається, я знову лягла. В мене трішки паморочилася голова. Л. зайшла в мою кімнату з тацею. Вона поставила її переді мною, а потім сіла на ліжко біля мене. Випити я змогла лише кілька ковтків гарячого шоколаду, виправдовуючись, що від нього мене нудить. Я поскаржилася на біль у шлунку й помітила, як в очах Л. на мить промайнуло невдоволення. Тож я попросила її залишити чашку біля мене й пообіцяла, що вип'ю, тільки-но зможу.

Трішки пізніше я почула, як Л. говорить по телефону, і скористалася цим, щоб вилити шоколад в унітаз. Мені вдалося не заснути впродовж решти ранку.

Саме тоді в мене з'явилася впевненість, що Л. отрує мене.

Весь день я відмовлялася їсти те, що вона приносила. Я вдавала, що занадто квола, щоб підвестися, і що сплю весь день. Із заплученими очима я подумки шукала вихід. Пригадала, що в одній із шухляд на кухні Франсуа зберігає інший комплект ключів, серед яких я знайду ключ від воріт. До того ж мені потрібно було пробратися туди. Але як мені втекти так, щоб вона не побачила? Не впіймала.

Ввечері Л. прийшла з новою тацею. Вона приготувала гарбузовий суп-пюре. Л. трохи підійняла мене, щоб підкласти подушки. Тонем, м'якість якого не приховувала погрози, вона попросила мене докласти зусиль. Відтак узяла глибоку тарілку в одну руку, а другою спробувала нагодувати мене.

Вправним, чітким жестом Л. підносила ложку до мого рота, як вчинила б із дитиною. Тоді я помітила, що

вона знову користується правицею. Маскараду настав край.

Ми більше не були двома схожими істотами з численними спільними уподобаннями, з подібними історіями життя. Ми більше не були двома подругами, дії яких підпорядковувалися спільному прагненню, збігалися. Ми були різними особами, й одна перебувала під владою іншої.

Немов читаючи мої думки, вона прошепотіла:

— Я все зробила, щоб допомогти тобі. Це ти все зіпсувала.

Я проковтнула одну чи дві ложки супу, а потім сказала, що більше не можу. Я більше не розтулила рота. Л. роззирнулася навколо, немов шукаючи чим мені розтиснути зуби. В неї майнула думка годувати мене насильно — я переконана в цьому — і, безперечно, надавати мені ляпасів. Тоді люто зітхнула, взяла тарілку й вийшла. Я подумала, що вона повернеться з десертом чи чаєм, але Л. за весь вечір так і не з'явилася.

Л. не терпітиме довго мої відмови. Якщо я й далі опиратимусь, вона знайде інший спосіб позбавити мене сил. Від цієї жахливої думки мене немов ударило струмом.

Я не могла зволікати.

Мені потрібно було зуміти вибратися з будинку.

Мені потрібно було дістатися до воріт.

Коли я опинюся на дорозі — зупиню якусь машину.

Уже давно стемніло, коли пішов дощ. Сильний, шалений дощ, який стукав у вікно. З кімнати було чути поривчастий вітер і, далеко, шурхіт шин по калюжах. Я не знала, чи ці машини мені маряться, чи я їх чую. Я не знала, чи можу подолати відстань, яка віддаляла нас від села. Із заплющеними очима уявляла, як мій мокрий силует з підведеними догори руками з'явиться посеред дороги у світлі фар. Уявляла ту мить, коли загальмує якийсь автомобіль, коли відчиняться дверцята — коли я звільнюся.

Мимоволі я заснула.

Коли я знову прокинулася, ніде не світилося. Я не мала жодного уявлення, котра година, але подумала, що Л. лягла спати. Як і попередніми ночами, щоб чути найменший шум, вона залишила двері своєї кімнати відчиненими.

Можливість встати й дійти до кухні, не розбудивши її, була жалюгідна. Я знала це. Гіпс стукав по підлозі, а милиці зникли.

Можливість того, що мені вдасться взяти ключі з шухляди, вийти з будинку й відчинити ворота, не розбудивши її, була мізерна.

Я одягнула светр на футболку, в якій була. Жодного іншого одягу в мене не було. Валіза, в якій я привезла речі, зникла. Л. забрала все.

Тож я сіла на ліжко і так сиділа кілька хвилин, майже не дихаючи. Навіть не наважувалася ковтнути слину. А потім, зібравши всі свої сили, встала.

Я дійшла до кухні, висунула шухляду, взяла ключ. Я чула власне дихання, уривчасте й важке.

Тоді вийшла, відчула, як ноги обпікає льодяний дощ; гіпсова шина грузла в гравії зі скреготінням старого заліза. За кілька секунд волосся було мокре і шмагало мене по обличчю, було важко йти проти вітру. Я спробувала бігти, але біль був занадто сильний.

Я добралася до воріт. Лише тоді помітила, що автомобіля Л. тут немає. Я обіперлася на стіну, щоб перевести дух. Сильний порив вітру підхопив листя верби, і воно гучно зашелестіло. Здавалося, що одна за одною розбиваються склянки.

Не обертаючись у бік будинку, я відчинила ворота і, шкутильгаючи вузькою дорогою, пішла в напрямку села.

Л. неодмінно була десь у своєму автомобілі, що стояв із вимкненим двигуном, і підстерігала мене. Я була впевнена, що з хвилини на хвилину почую, як заводиться її машина, і побачу: вона з'явиться і поїде просто на мене.

Ось який в неї був план. Дозволити мені напівроздягненій втекти, заскочити, засліпивши світлом фар, і збити, як кеглю.

Я йшла вздовж дороги, не зважаючи на біль, який дужчав із кожним кроком. Через дощ я нічого не бачила, лише одне вікно — далеко, — у якому світилося і яке виділялося в темряві.

Я була лише за кілька метрів від першого будинку, як упала у виритий для каналізаційної системи рів на узбіччі. Цього моменту я геть не пам'ятаю, лише те, як відчувала болото, і те, як осипається земля. Я знепритомніла.

Спогади про те, як мене везли швидкою допомогою, досить розмиті. Тепер у мене перед очима лише термозахисне покривало, золотаве й миготливе від світла проблискового маячка. Спиною я відчувала ноші, на яких лежала, і швидкість, з якою їхав автомобіль.

Я прокинулася в палаті лікарні міста Шарт. Незабаром зайшла медсестра. Вона розповіла, що сталося, і сказала, що *мій чоловік* у дорозі чи, швидше, в польоті — хтось повідомив його.

Мене на світанку знайшов один із робітників міської будівельної компанії. Лікар сказав, що я, напевне, впала незадовго до того, як той мене знайшов, інакше я б не вижила. У мене було серйозне переохолодження.

Мені не ставили жодного запитання щодо причин, через які я потрапила туди — в трусах і светрі — за кілька годин до світанку. Лише сказали, щоб я неквапливо все обмірковувала. Дали пігулки: знеболювальні та снодійні.

Гіпс на нозі замінили еластичним чобітком для фіксації. Дали нові милиці. До приїзду Франсуа я майже весь час спала.

Я побачила його біля ліжка вже наступного ранку. У нього було змарніле та стривожене обличчя. Він міцно обійняв мене та сказав, що я маю відпочивати. Найголовніше, що я тут, жива і в безпеці.

Пізніше я дізналася, що токсикологічні тести виявили в моєму організмі сліди від великої кількості снодійних засобів та отрути для щурів.

І коли вирішили, що настав час розпитати мене, що сталося, я зрозуміла: всі лікарі — і, вочевидь, Франсуа — переконані, що я сама прийняла всю цю мішанину. А потім запанікувала й серед ночі вийшла по допомогу.

Л. поїхала до того, як я вийшла з будинку. Вона залишила мене саму, давши змогу як втекти, так і більше не прокинутися.

Л. зникла з мого життя так само, як і з'явилася в ньому. Я добре усвідомлюю, що ця фраза нагадує «вже-прочитане». Вона дозволяє думати, що історії кінець, що це лише спогад. Що в процесі оповіді ця фраза — навіть якщо не символізувала розв'язку — набула певного сенсу. Можна констатувати, що Л. зникла, не залишивши жодного сліду.

Мені знадобилося багато тижнів, перш ніж я погодилася повернутися до Курсея. Я чекала, коли мені поліпшає, коли нормально ходитиму. Буду в змозі перемогти страх, який мене охоплював від самої думки про те, що потрібно зайти у ворота.

Коли Франсуа повернувся туди — я тоді перебувала в лікарні в Шарті, — будинок був в ідеальному стані. Посудомийна машина чиста, скрізь прибрано. Все мало бездоганний вигляд. Складено, упорядковано, розставлено по місцях. Л. встигла перекрити воду, винести сміття, закрутити термостати на батареях. Вона організувала свій від'їзд і потурбувалася про те, щоб прибрати всі свої сліди. У кімнаті, де вона спала, лежав голий

матрац. Простирадла були випрані, висушені та складені назад у шафу, як і рушники. Санвузол був чистий.

Єдині сліди нашого перебування були в моїй кімнаті: розстелене ліжко, порожні брудні тарілки, футболка, кинута просто на підлогу.

Франсуа так і не знайшов ані моєї валізи, ані телефона, ані жодної привезеної мною речі.

Коли я попросила його розповісти дослівно, що Л. сказала йому того вечора, коли замість мене відповіла на його дзвінок на мій телефон, я чітко побачила: він вважає, що в мене щось не те з пам'яттю. Я почула цей поблажливий тон, яким він заговорив, пояснюючи, що ніколи не розмовляв з Л. по телефону — ні того вечора, ані пізніше. Цим надмірно обережним тоном, який використовують, аби схаменути божевільних.

Франсуа розповів, що дійсно цілий день намагався додзвонитися до мене, але я не відповідала і не давала про себе знати. Пізніше він одразу ж потрапив на автовідповідач, мій мобільний був заблокований. Франсуа почав непокоїтися. Ніколи не було й дня, щоб ми не розмовляли. Ввечері він зрештою зателефонував своєму другу Шарлю, який живе на іншому краю села, і попросив сходити поглянути, що відбувається. Коли Шарль переліз через стіну огорожі, в саду не було автомобіля, в будинку — жодного вогника, а всі віконниці зачинені. Франсуа дійшов висновку, що ми повернулися до Парижа (це, безперечно, було саме те, що Л. хотіла, щоб він подумав). Згодом у нього майнула думка, що в мене, можливо, є коханець. А потім, того ранку, коли мене знайшли, йому зателефонував секретар мера, і він вилетів першим рейсом.

Через кілька днів після цієї розмови Франсуа знову попросив мене розповісти, як я зустрілася з Л.

Я ще раз розповіла про той вечір після книжкового салону в однієї з подруг Наталі і про жінку, яка заговорила до мене.

Франсуа вважав дивним, що ні разу не зустрівся з нею за весь цей час, коли я спілкувалася з Л. у Парижі, коли вона жила в мене. Як таке можливо, що він ніколи з нею не перетинався?

Справа в тому, що за нормальних умов — з різних причин — я приходила до нього набагато частіше, ніж він до мене. І впродовж часу, коли Л. жила в мене, мені вдавалося зробити так, щоб він жодного разу не приходив.

Він попросив мене ще раз пояснити, чому я нерозважливо вирішила поїхати з нею до Курсея, чому не запропонувала комусь іншому, якійсь ближчій, надійнішій подрузі поїхати зі мною. Яка в неї марка машини? Чому вона опинилася на місці пригоди? Як їй вдалося вислизнути — ось так, одразу ж? Чому ми так жили, із зачиненими віконницями? Чому вона, швидше за все, вимкнула мій мобільний?

У цьому намаганні не образити мої почуття чи розізнати мене я нарешті розпізнала сумнів.

Можливо, через те що Франсуа міг уявити собі зовсім іншу зраду, він став єдиною людиною, якій я спробувала все розповісти. Від самого початку. Як я зустрілася з Л., заприятимилася з нею. Що вона зробила для мене, що зробила за мене. Що вона знала ще до того, як їй казала це, що вона так добре розуміла. Що вона думала про мої книжки, що очікувала від мене. Я мала здогадатися про маскарад і брехню. Про ці тижні, коли я змусила всіх повірити, що мій творчий процес у розпалі,

тоді як днями я блукала вулицями чи відділами магазину «Монопрі».

Я пояснила, як у відділенні невідкладної допомоги в лікарні Сен-Луї мені спало на думку написати про Л., знайти натхнення в її житті. Як ця ідея стала для мене очевидною, беззаперечною і вперше за довгий час гідною уваги. Через це перспектива побути за зачиненими дверима в Курсеї мені видалася такою доречною. Це була несподівана нагода! Ні, я не боялася. Потреба в тому, щоб писати, впевненість у тому, що нарешті маю ідею книжки, розвіяла будь-які страхи. Але Л. розкрила мій план, і все вийшло з-під контролю.

Розмовляючи зі мною, Франсуа мав на обличчі добре знайомий мені розгублений вигляд. Я відчула, що він не сприймає серйозно й половини моєї розповіді.

Він не раз питав під виглядом жарту, чи Л. часом не чоловік. Але насправді, гадаю, він думав, що я сама спробувала втекти до Курсея, бажаючи усамітнитися, відсторонитися від усього.

Пізніше — хоча він і не зізнавався, — гадаю, Франсуа погодився з думкою лікарів. Я пережила дуже сильну депресію. Прийняті мною медикаменти спровокували стан дезорієнтації, навіть галюцинації, що, загалом, пояснювало те, що сталося.

Напевне, під час нічного нападу, про який у мене лишилися спотворені спогади, я вийшла напівроздягнена з будинку й упала в міську траншею. У моїй сім'ї були душевнохворі.

Правда ж була зовсім іншою: Л. спробувала отруїти мене. Знесилити. Вона наразила мене на небезпеку.

Я могла б подати позов проти неї чи принаймні спробувати її знайти.

Але не зробила цього. Я була знесилена. І до того ж мені знадобилося б відповідати на різноманітні запитання, надавати прикмети, знову і знову розповідати, наводити деталі, докази. А докази — я не була впевнена, що вони в мене є.

Повернувшись по трьох днях обстеження в лікарні додому, в Париж, я увімкнула комп'ютер. Передчуття не обмануло мене: Л. витерла всі повідомлення, якими ми обмінювалися в перші місяці наших стосунків. Усі. Не забула жодного.

З огляду на термін, який вона провела за моїм комп'ютером, мешкаючи в мене, у неї було вдосталь часу, щоб відсортувати, почистити всі кошики, не залишити жодного сліду.

У мене більше не було нічого: ні найменшої зачіпки. Натомість вона залишила всі повідомлення, які написала замість мене: вони були підписані моїм ім'ям і нічого не доводило (крім моїх слів), що не я їхній автор.

Отож я знайшла численні повідомлення зі словами підбадьорення, підтримки, приємних побажань, які мені надіслали друзі після того, як отримали повідомлення від Л., у якому я (вона) просила їх більше не виходити на зв'язок. Вочевидь, Л. остерігалася нагадувати мені про них.

Я багато днів не виходила з дому. На вулиці мені було страшно. І самій у своїй квартирі мені також було страшно.

Друзі дізналися, що я погано почуваюся, і прийшли провідати мене. Вони були раді зустрічі після всього

цього часу. І я також. Вони розмовляли зі мною дуже обережно.

Однієї ночі мені наснилася Л. Вона валялася на підлозі в кухні в Курсеї, з наполовину проваленою головою, залитою кров'ю. Вона намагалася добратися до вхідних дверей і кликала Зіггі. Я дивилася на неї, але не могла прийти на допомогу.

Я прокинулася, сівши в ліжку, вся в холодному поту. До ранку відчуття жаху не покидало мене.

Через тиждень чи два, потихеньку, я знову почала виходити.

Щойно я чула кроки позаду чи хтось ішов за мною занадто близько, я переходила на інший бік вулиці. Траплялося, я відчувала якусь присутність за спиною (звук від тертя мого шарфа об шкіру куртки, клацання пряжки пояса) і різко оберталася, але нікого не було, на вулиці порожньо. Я відчувала, що мене вистежують, переслідують, вимащують брудом. Від найменшого шуму я здригалася, відчуваючи, як кожен мій м'яз напружується, немов струна. Усе мої тіло нашорошилося. Я була переконана, що на мене чатує невідворотна небезпека, і не відала, у якій формі, не знала, чи ця небезпека при-чаїлася всередині, чи ззовні мене.

Хай би яка була година, я відчиняла двері квартири зі страшенним страхом, упевнена, що настане день, коли побачу когось, хто прийшов поквитатися зі мною і чекає, сидючи на канапі чи на килимі біля мого ліжка.

Луїза й Поль часто приїжджали додому провідати мене. Франсуа вирішив залишитися в Парижі, а я відклала на потім будь-які творчі проекти.

Я повернулася в лікарню Сен-Луї зробити контрольний знімок. З ноги зняли фіксатор. Спочатку я не наважувалися стати на ногу. Після двох чи трьох сеансів реабілітації я вже ходила не кульгаючи.

Іще кілька тижнів я чула скрипи чи дивні шуми на сходовому майданчику. Багато разів на день заглядаючи у вічко, я перевіряла, чи ніхто не підслуховує за дверима. Я й далі запинала вікна — вдень і вночі, — тільки-но поверталася додому. Мені спало на думку, що Л. могла приховати в моїй квартирі камери й мікрофони. Я нишпорила скрізь: під столами, під подушками, у плафонах світильників і в усіх закутках. Щоб перевірити.

Ці різноманітні прояви можна вважати наслідками психологічної травми чи посиленням успадкованої схильності до параної. Точно не знаю.

Хай там як, поступово я повернулася до того, що називають *нормальним життям*.

Звичайно ж, я думала про Л. Я згадувала про це, як про поганий сон чи про епізод, від якого трохи соромно і на якому воліють не зупинятися. У міру того як цей період віддалявся, спогад про Л. огортало непроникною плівкою. Я запитувала себе, чи це для того, аби зберегти його неушкодженим — далі від сонця, щоб він не змінився, — і думала, що, можливо, одного дня я напишу про нього. Або навпаки — все було для того, щоб він зник. Сьогодні я знаю відповідь.

У квітні я погодилася відвідати літературний фестиваль у Шалон-сюр-Сон. Було заплановано, що я зустрінуся з ширшою аудиторією — групою читачів, які за рік прочитали всі мої книжки. Я пристала на це запрошення, бо давно знала організатора фестивалю, який і сам був письменник.

І до того ж, безперечно, я хотіла себе випробувати, довести собі, що можу впоратися сама.

Вийшовши з потяга, я відвезла речі до готелю. Півгодинки полежала. Це мій улюблений момент: опинитися ось так, немов тебе телепортували, у незнайомій кімнаті, у незнайомому місті, і насолоджуватись вільним часом перед презентацією. Трішки пізніше я пішки

рушила до театру. Під час того як публіка поволі розсідалася, я перекинулася кількома словами із членами групи читачів. Я обвела велику залу очима — таким собі радаром, який, не зупиняючись на обличчях, сканував натовп. Коли погляд повернувся до центру, я зрозуміла, що роблю. Я шукала Л. Точніше, перевіряла, чи Л. немає в залі. Пересвідчившись у цьому, я вдихнула на повні груди, і зустріч розпочалася.

Питання читачів стосувалися всіх моїх книжок і зв'язку, який їх об'єднував. Атмосфера була тепла. Доброзичлива. Я була щаслива, що перебуваю там. Пригадала, що люблю зустрічатися з читачами, дізнаватися про їхні враження, розповідати про свою роботу. Що мені подобається шукати образ, емоцію, вогник, який став поштовхом для написання моїх книжок, ставити собі запитання щодо процесу написання і намагатися знайти найточніші, як мені здавалося, відповіді вголос.

А потім надійшли інші запитання від публіки. Загалом вони торкалися мого останнього роману. Жодне із цих запитань не було цілком новим для мене. Але я вже давно не відповідала на них. І цей час змінив моє ставлення до тексту.

Моє поле огляду змінилося, бо я відійшла назад. Той день, коли я сиділа перед близько двадцятьма книго-торговцями, уперше представляючи свій роман, і розплакалася, був далеко. Згодом мені стало соромно, що я не зуміла стримати сльози. Що виставила свої емоції на позір.

Але того вечора в Шалоні мені нарешті здавалося, що я перебуваю на конечній відстані від цього.

Коли спілкування тривало вже деякий час, слово від імені молодой дівчини Леа — яка не наважувалася поставити запитання, але була в залі — взяла жінка, що

сиділа в першому ряду. Ця жінка встала з мікрофоном у руці, в її тоні звучала деяка суворість:

— Насправді Леа хотіла б знати, чи ви щира. Інколи, читаючи вашу книжку, в неї виникали сумніви, вона запитувала себе, чи там немає вигаданих речей? Те, що ви розповідаєте, це правда? Усе правда?

Якусь мить я хотіла відповісти Леа, що її спостереження були цілком правильними. Бо звичайно ж ні, усе це було лише чистою вигадкою, нічого з того, що я розповідала, не було, зовсім. Утім, любя Леа, зараз, коли я з вами розмовляю, моя мати ніжитья на травичці десь у департаменті Крез. Вона не мертва, ніскілечки, носить ковбойські чоботи взимку, а літом — сукні із золотавого атласу, живе із до нестями закоханим у неї старим ковбоем, схожим на Рональда Рейгана. Вона досі така ж красива, і кумедна, і надокучлива, приймає мігрантів-нелегалів з усіх куточків світу у своєму великому будинку, у якому повно квітів і безладу. І читає Бодлера та дивиться по телебаченню програму «Голос».

Замість цього я спробувала пояснити, наскільки була щирою, в очікуваному для неї значенні: так, наскільки можливо, і, безперечно, це зашкодило книжці, бо тепер мені впадають в очі зайві деталі, абсурдні уточнення, імена, які я мала б приховати, непотрібні подробиці. Уся ця данина, яку, як я вважала, мушу віддати достовірності і до чого не треба було вдаватися. А потім я спробувала сказати — як уже багато разів робила на такого роду зустрічах, — наскільки дійсність здається мені недосяжною. Я спробувала пояснити ідею, до якої постійно поверталася: хай би що було написано, воно завжди залишатиметься в рамках художнього вимислу.

— Навіть якщо ця подія й мала місце, навіть якщо щось схоже на це відбулося, навіть якщо факти виявилися

правдивими, — це завжди історія, яку ми розповідаємо собі. *Ми розповідаємо її собі*. І, по суті, важливим, можливо, є саме це: ці зовсім дрібні речі, які не збігаються з реальністю і змінюють її. Ці місця, де калька відстає — по краях, у куточках. Бо це марна праця, усе написане настовбурчується, скочується, намагається обманути. Саме через це, мабуть, книжка вас зачепила. Ми всі полюбляємо спостерігати за кимсь, я надаю вам таку можливість. Але, по суті, нас цікавить, захоплює, напевне, не так дійсність, а те, як вона перекручена тими, хто намагається відтворити її чи переповісти. Цей накладений на об'єктив фільтр. У будь-якому разі, запевнення в тому, що роман наближений до реальних подій, не покращує його. Ось що я вважаю.

Слово взяв чоловік. У нього був гучний голос, і йому не потрібен був мікрофон.

— Ви помиляєтесь. Це не так. Нам у ваших книжках подобається саме акцент на достовірності. Ми відчуваємо його, упізнаємо. Акцент на достовірності — його не можна пояснити. Ви даремно так кажете, адже саме він надає сильного звучання тому, що ви написали.

Чоловік чекав, що я погоджуся з ним. Та що я могла на це відповісти? Адже я людина, у якої найменш доречно було б запитувати, що подобається чи не подобається в моїх книжках. Але я хотіла покласти край акценту на достовірності.

— Я не вірю в акцент достовірності, мосьє. Я зовсім у нього не вірю. Я майже впевнена, що вас, нас, читачів — нас усіх, разом узятих, можна цілком обманути книжкою, під час читання якої здаватиметься, що все *правда*, але її оповідь буде всього лише вигадкою, вдаванням, плодом уяви. Думаю, що будь-який більш-менш талановитий автор може зробити це. Надати стільки реалістичних

ефектів, щоб змусити повірити: те, про що він розповідає, відбувалося насправді. І закладаюся, що ми — ви, я, будь-хто — не зможемо відрізнити правду від вигадки. Утім, це міг би бути літературний проект: можна було б написати цілу книжку, яка б читалася як *справжня історія*, так звану книжку, *засновану на реальних подіях*, але в якій усе чи майже все було б вигаданим.

Що більше я говорила, то менше упевненості було в моєму голосі, він починав тремтіти. На мить у мене з'явилося переконання, що зараз — раптом, із глибини залу — з'явиться Л. Але я вела далі:

— Невже ця книжка була б не такою щирою, ніж якась інша? Не думаю. Можливо, навпаки, вона була б максимально щирою.

Залом пробіг шум.

Чоловік знову взяв слово.

— Ви розповідаєте мені про шахраювання. Але читачам не подобається ставати жертвами шахрайських дій. Вони лише хочуть, щоб правила гри були зрозумілими. Ми, ми хочемо знати, як це сприймати. Це правда чи неправда, і крапка. Це автобіографія або чистий художній вимисел. Це контракт, укладений між вами й нами. Але якщо ви махлюватимете з читачем, він ображатиметься на вас.

Аромат парфумів Л. розливався в повітрі недалеко від мене, і запах наближався, огортав мене. Я пильно вдивлялася в обличчя переді мною й більше не могла сконцентруватися на бесіді.

Я не відповіла. Коли я залпом вихилила склянку води, залом пробіг гомін розчарування.

Увечері, коли лягала спати, я знову подумала про цей вислів «*чистий художній вимисел*», який використав

чоловік і який я деколи сама вживала. У чому художній вимисел був чистим? Чого він був, так би мовити, позбавлений? Хіба ж не завжди в художньому вимислі була присутня частка нас самих, нашої пам'яті, нашого особистого життя? Люди говорили про *чистий* художній вимисел, але ніколи не казали про *чисту* автобіографію. Отож не всіх можна було обвести навколо пальця. Але врешті-решт, можливо, ні того, ні іншого не існувало.

Тоді в мене на думці виринув один образ: у кухні будинку в П'єррмоні мої незграбні дитячі руки розбивають над тарілкою яйця, щоб відділити білок від жовтка. Цей акуратний, точний рух, який Ліана, моя бабуса, показувала мені багато разів. Цей рух, який полягає в тому, щоб із половини шкарлупки жовток потрапив до іншої, а білок стікав у миску без домішків. Бо потрібно, щоб білок був чистий, аби потім його можна було збити. Але в нього часто падала зовсім маленька краплинка жовтка чи дрібненька часточка шкаралупки. Потрапивши в страву, загубившись у напівпрозорому білку, цей шматочок вислизає з-під пальців, його важко витягти ложкою, неможливо виловити.

Заплющивши очі, я почула бабусин голос — цей мелодійний голос, про який у мене зберігається благоговійний спогад, — що запитує мене:

— Моя люба принцесо, ця брехня правдива?

Я перестала здригатися від найменшого шуму, постійно перевіряти, чи ніхто не йде назирці, безперестанку відчувати, що за мною спостерігають. Я перестала скрізь бачити Л. — у черзі в хлібівні, попереду чи позаду мене в кінотеатрі, в іншому кінці вагона метро. Я перестала з недовірою поглядати на всіх жінок з білявим волоссям і на всі сірі автомобілі, які потрапляли в моє поле зору.

Я знову стала телефонувати друзям, відновила спілкування з людьми, яких давно вже не бачила. У мене розпочався період *ресоціалізації* — саме так я його назвала, щоб мати привід для жартів. Я погодилася стати співавтором сценарію.

Кілька тижнів у мене було таке відчуття, що я пожинаю неприємні наслідки минулих подій, немов лагоджу розламані меблі, відбудовую основи свого існування. Я сприйняла цей час як період, доконечний для видужання.

Через чотири-п'ять місяців по зникненню Л. я отримала СМС-повідомлення від мого видавця:

Я отримала твій рукопис. Яка несподіванка! Я швиденько прочитаю і зателефоную тобі цими вихідними. Навіть не уявляєш, яка я рада...

Я була подумала, що вона помилилася номером, бо добре розуміла, що через поспіх можна помилково відіслати СМС, яке призначалося комусь іншому. Потім я проаналізувала параноїдальну версію цього випадку (це було не помилковим натисканням клавіш, а підступною стратегією, що мала на меті повідомити мене, що інші автори — вони й далі пишуть і навіть здають рукописи). Потім я повернулася до початкової гіпотези і не потрудилася відповісти. Видавець сама зрозуміє, що помилилася.

Але вночі з неділі на понеділок я отримала від неї нове СМС-повідомлення:

Я щойно дочитала. Це ризиковано й чудово. Молодець! Зателефоную тобі вранці.

Тоді я подумала, що вона заходить надто далеко. Могла б принаймні бути уважнішою і не надсилати бозна-що будь-кому.

Я розмірковувала над різними повідомленнями у відповідь: від найпростішого («помилкове відправлення») до зловіснішого («занадто пізно, я підписала контракт в іншому місці»), — але зрештою не відповіла. Один із авторів видавництва написав «ризикований» і «чудовий» текст, який цілком виправдав надії мого видавця. Я сердилася на себе за те, що заздрю й ревную, — це було жалюгідно й по-дитячому, але я відчувала саме це. Інші писали небезпечні й чудові речі, і це засмучувало мене.

Зранку мені зателефонувала видавець. Я навіть не встигла й слова мовити, як вона — дуже схвильована — розпочала натхненну, піднесену, палку тираду. Це був

вдалий текст, вона прочитала його одним духом, не змогла відірватися, це бентежливо й захопливо. Жодного сумніву, це найкраще з того, що я написала. Так що всі ці занепокоєння, це побоювання, що творчому шляху край, — безглузді, навпаки, вона знала, була впевнена, що це початок нового циклу.

Нарешті мені вдалося перервати її та розлюченим голосом сказати, що я не писала тексту, про який вона мені говорить. І, щоб усе цілком прояснити, додала:

— Я нічого тобі не надсилала, Каріно, розумієш? Нічого. Це не я.

Вона засміялася цим добре знайомим мені здивованим сміхом — власне, він є однією з причин, через яку я відчуваю симпатію до неї.

— Звичайно ж, розумію. Утім, саме ці імпліцитні роздуми щодо автора і його сумнівів, ці романні персонажі, з яким ти борешся, бентежать у твоєму тексті.

Я була приголомшена. Який такий клятий текст був у неї в руках? Я спромоглася надати своєму голосу найрішучішого тону, відповісти, що НІЧОГО не писала вже три роки і не надсилала їй жодного рукопису. Вона знову вибухнула сміхом, а потім м'яко відповіла:

— Я не впевнена, що ми зможемо дотримуватися цієї лінії в мас-медіа, але, якщо ти так хочеш, це можна обговорити. У будь-якому разі я хочу, щоб ти знала, наскільки я вірю в тебе. Я ще перечитаю рукопис, ми зустрінемося, коли ти захочеш. Це чудово, справді чудово.

Я вирубилася ще до того, як вона договорила. За мить вона перетелефонувала й залишила тепле повідомлення зі словами підтримки. Вона розуміла, що для мене це було нелегко, текст був на лезі бритви, грався з вогнем, але саме в цьому й була його сила.

Не знаю, скільки часу я просиділа так, нерухомо, на канапі. У стані, немов з мене випили всі життєві сили. Дивлячись у порожнечу, не в змозі розігнути ноги чи відчувати руки, загорнутися в плед, який лежав біля мене. Досить довго, щоб відчувати, як тіло дедалі більше й більше холодне. У мене заledenіли пальці.

Із заціпеніння мене вивело відчуття холоду. Я встала із задерев'янілою спиною і, щоб у затерпліх ногах зникло поколювання, потупцятала ними по підлозі.

А потім раптом я збагнула.

Замість мене цей текст написала й надіслала Л.

Л. написала «чудовий» і «небезпечний» текст, який викликав такий до того небачений захват у мого видавця.

Л. заволоділа моєю особистістю, щоб написати текст — безперечно, найкращий з усього, що я писала.

Я хотіла б описати вираз обличчя Франсуа, коли спробувала пояснити йому, що мій видавець отримала рукопис, який збиралася опублікувати до наступної осені, і що його так званим автором була я, хоча я й не написала жодного слова.

Годі й описати ці кілька секунд, коли він запитував себе, в яку халепу вплутався (і то вже не вперше). Цю мить сумніву і, можливо, відчаю, перш ніж Франсуа поставив мені запитання, яке саме по собі резюмувало його душевний стан:

— Що це ще за історія?

Думаю, що мій видавець і Франсуа випадково зустрілися через тиждень, і вона, зрештою, переконала його, що має дуже якісний рукопис, авторство якого не викликає жодного сумніву. Уявляю, що, напевне, вони обговорювали причини, через які я удавала, що не писала цього твору, що йшлося про моє загострене відчуття вразливості, відколи вийшов мій останній роман, про отримані мною анонімні листи, про те, як я ізолювала себе від світу, замкнулася в собі, про мої фобії, навіть параноїдальну поведінку, про мої забаганки і, безперечно, про страх знову опинитися під прицільним поглядом інших. Зрештою, усе це була правда. Тому зійшлися

на висновку: мені потрібно дати час, щоб я змогла виносити цей текст, прийняти його — залишалось докласти лише одне зусилля.

Того дня, коли я пояснювала Франсуа, що Л. мала доступ до мого комп'ютера, до щоденників, до того, що я написала до сьогодні, і що, поза сумнівом, вона була автором роману, отриманого моїм видавцем, він слухав мене із цим поблажливим виразом обличчя, як тоді, коли не хотів перечити мені.

Через ввічливість він поставив мені кілька запитань про Л. (питання, які переважно вже ставив мені в лікарні). Від кожного з них віяло сумнівом.

Саме тоді я вбила собі в голову, що мушу знайти Л.

Довести, що цей рукопис написала вона, зрозуміти, чому Л. вчинила це від мого імені. Це була пастка? Подарунок? Спосіб попросити вибачення?

Номер телефона Л. більше не обслуговувався.

Я опинилася перед будинком, у якому вона жила до того, як переїхала до мене, і куди я приходила ввечері на її день народження. Код змінився. Хвилин десять я чекала, поки хтось заходитиме. Я піднялася до квартири Л., подзвонила у двері. Мені відчинила молода жінка років двадцяти. Вона заїхала туди кілька місяців тому, квартиру винайняла через агенцію і анінайменшого уявлення не мала про те, хто тут мешкав до неї. Через прочинені двері я впізнала квартиру Л. — різниця полягала в тому, що цього разу помешкання справді мало вигляд жилого. Жінка дала мені координати агенції, яка клопотала про здавання в оренду її квартири. А що контора розташована в цьому ж кварталі, я одразу ж пішла туди. Відповідального за ведення клієнтської

бази не було. З огляду на мої наполягання, його колега дозволив мені поглянути на досьє. Агенція недавно дістала права управляти орендою цієї квартири, отож їхнім першим винаймачем була жінка, яку я бачила. Цей співробітник не погодився дати мені номер телефона власника. Коли наступного дня я зателефонувала особі, відповідальній за ведення клієнтської бази, щоб умовити назвати мені хоча б прізвище власника, то мене й слухати не схотіли.

Я зателефонувала Наталі, щоб попросити в неї координати подруги, в якій відбувалася вечірка, де я зустріла Л. Мені знадобилося навести їй певну кількість подробиць, щоб вона згадала, про яку вечірку я говорю. Наталі зовсім не пам'ятала жінку, яку я описувала. Наскільки вона пригадувала, то пішла досить рано і зовсім не пам'ятала, чи я говорила з будь-ким. Потім я зателефонувала Елен, подрузі Наталі, яка взагалі не зауважила мою присутність на її святі. Але вона не здогадувалася, хто серед запрошених міг бути Л., цією вишуканою блондинкою, яку я описувала. Я наполягала. Наводила різноманітні уточнення: Л. і я були серед останніх, хто пішов. Ми пили горілку в кухні за столом. Елен гадки не мала. Зовсім. Цю жінку, напевне, привів хтось, але хто?

За кілька днів я зателефонувала Ліонелеві Дюруа запитати, чи він знає одну жінку — Л., — яка була «літератором-негром» і з якою він багато разів конкурував, зокрема в тому, хто писатиме книжку від Жерара Дерардье. Ліонель, здається, не надто здивувався — є й інші «літератори-негри» крім нього, — але був упевнений в одному: щодо Жерара ніколи навіть не поставало питання, що може бути якийсь інший письменник,

а не він. Одного вечора він зустрівся з актором повечеряти, і наступної ночі той зателефонував йому сказати «так». Він не знав такої жінки й ніколи не чув про неї.

Потім я написала невеличку записку Аньєс Дезарт, нагадуючи, що ми вчилися разом у випускному класі ліцею, щоб запитати, чи вона пригадує одну дівчину на ім'я Л., яка була в нашому класі (але, на жаль, її немає на фото), і чи принагідно знає про її подальшу долю. Вкладаючи записку в конверт, я дописала червоною ручкою постскриптом, щоб уточнити: моє запитання термінове й важливе. А як у неї збереглися хоч якісь контакти з того періоду, я буду дуже вдячна, якщо вона також порозпитує. Аньєс відповіла мені через два дні, що ні вона, ні Клер, ні Наталі, ні Адрієн, із якими вона досі товаришує, не пригадували ніякої Л.

Однієї ночі я згадала про ліцей у Турі, куди вона їздила замість мене. Я встала, увімкнула комп'ютер, щоб знайти листування Л. із бібліотекарем-консультантом до і після того, як «я» приїжджала. Але, як не дивно, я не знайшла в комп'ютері жодного із цих повідомлень, навіть написаних мною. Л. їх усі повидаляла. Я не пригадувала назви ліцею, але, якщо трішки пощастить, сподівалася, що знайду в інтернеті якийсь слід «мого» приїзду, навіть фото Л. серед учнів — ліцеї залюбки постили такого роду згадки на своїх блогах.

Під час цього пошуку я натрапила на старе інтерв'ю зі мною, що вийшло в невеличкій газеті одного ліцею в Реймсі: серед знакових для мене фільмів я згадувала «В нормальних людях немає нічого виняткового» і «Як чинять люди», а також картину Софі Фійєр «Велика крихітка».

Отож виявилось, що ці дивні, неймовірні збіги, що нас поєднували — Л. і мене, — безперечно не були такими дивними.

Л. лише дуже добре була обізнана.

В інтернеті я не знайшла слідів поїздки Л. в Тур. Наступного дня я зателефонувала в кілька ліцеїв міста. За другим дзвінком мене з'єднали з бібліотекарем-консультантом, яка мене запрошувала. З перших же слів я відчула, що жінка вагалась, чи відповідати мені телефоном. Її тон був дуже холодний. Коли я запитала, чи вона пригадує «мій» візит кілька місяців тому, вона сухим тоном поцікавилася, чи я не знущаюся з неї. Вона не спитала «ви жартуєте?» чи «ви насміхаєтеся наді мною?». Ні, глухим голосом, різкість якого не намагалася приховати, вона сказала: «Ви знущаєтеся з мене?» Бо я не тільки не приїхала, але й не попередила про це. Близько сотні учнів готували цю зустріч, прочитали мої книжки, з нетерпінням чекали цього дня. Вона відіслала мені квитки на поїзд, дуже холодного дня чекала на пероні вокзалу. А я не приїхала. Я не вважала за потрібне ані вибачитися, ані відповісти на гнівний лист, який вона мені надіслала.

Я поклала слухавку. Земля вислизала в мене з-під ніг, це не був образний вислів: від того, що чотири кутки кімнати розбігалися врізнобіч, розхитувався паркет.

Л. обманула мене.

Л. зникла, випарувалася.

Л. не залишила жодного сліду.

Наступні дні принесли мені лише запаморочення та збентеження.

Кожна деталь, кожний спогад, за який, як я думала, можу зачепитися, кожний доказ, який, як я сподівалася, зможу надати, були реальними лише в моїй пам'яті.

Л. не залишила жодного сліду. Жодного матеріального доказу свого існування.

За цей час вона зуміла обставити все так, щоб не зустрічатися ні з ким з мого оточення. А я була незрівняною співницею в цьому. Я не познайомила її з дітьми, з Франсуа, з друзями. Я пережила з нею виняткові стосунки, яким не було свідків. Я ходила з нею в дуже людні місця і не було жодних шансів, що нас там пригадають.

Вона не скоїла жодного злочину, який би вимагав збирання доказів чи проведення аналізу ДНК. І якби мені спало на думку пояснити в комісаріаті — через шість місяців, — що знайдені в моїй крові снодійне й отрута для щурів мені дали без мого відома, мене сприйняли б за божевільну.

Я була письменниця, у якої неодноразово виявлялися серйозні ознаки емоційного розладу, стану вразливості, навіть депресії.

Цілими ночами я з розплющеними очима шукала знак, її «прокол».

Одного вечора я намагалася пояснити Франсуа тривогу, яка інколи охоплювала мене, заважала дихати. Слухаючи вдвадцять від самого спочатку мою розповідь із дедалі більшою кількістю подробиць, кумедних випадків, спогадів про розмови, Франсуа видав фразу, що, як він, напевне, сподівався, дозволить мені перегорнути цю сторінку:

— Може, ти її вигадала, щоб написати про це.

Тоді я зрозуміла, що це марна трата часу і що я борюся з вітряками.

Звичайно ж, я хотіла прочитати той рукопис. Кілька днів я розмірковувала, як можу його забрати чи принаймні дізнатися, що в ньому, не викликаючи ще більших сумнівів щодо свого психічного здоров'я. Кілька днів я думала дати своєму видавцю дозвіл запускати в друк і публікувати цей «небезпечний» і «чудовий» роман, навіть якщо доведеться наразитися на ризик, що Л. привселюдно викриє мене, стверджуючи, що я самозванка. Принаймні вона знову з'явиться і таким чином доведе, що я не вигадала її.

Це була непогана ідея. Книжка написана під ключ, готова до використання. Ну й гаразд. Найзворушливіша, найпотужніша книжка з усього, що я була здатна написати.

Я плекала цю думку кілька днів, може, кілька тижнів.

А потім одного ранку я попросила мого видавця зустрітися зі мною в кафе. Вона занепокоїлася, побачивши мене такою стомленою. Якогося офіційнішим тоном я попросила її викинути чи спалити текст, який був у неї. Безапеляційним тоном я заявила, що ніколи не опублікую його.

У відповідь на її запитання я зізналася, що не маю жодної його електронної копії. Але якщо все-таки вона дорожить нашими стосунками, якщо думає, що одного дня я зможу написати нову книжку, я прошу її, благаю викинути той роман.

Вражена моєю рішучістю — і, безперечно, фіолетовими колами під мої очима, від чого я мала такий вигляд, наче мене побили, — вона пообіцяла зробити це.

Я не наївна. Знаю, що цей текст десь лежить у неї в столі.

Одного ранку я знайшла у своїй поштовій скриньці новий лист.

Дельфін!

Ти, безперечно, думаєш, що просто так виплутаєшся. Зможеш перейти до чогось іншого. Ти міцніша, ніж здавалося. Але ти не виплуталася зі справи. Повір.

Цього разу він був підписаний.

Мені спадало на думку, що автором цих листів могла бути Л. Але я помилялася. Це була не вона. Я хотіла, щоб так було.

Це був останній лист, який я отримала.

Через кілька тижнів додому приїхав Поль. Одного ранку, коли ми вдвох обговорювали нещодавно прочитану ним книжку, яка дуже схвилювала його, — отож одного ранку, коли я розмовляла із сином про те, як деякі тексти можуть днями, навіть тижнями не йти нам з голови, я розповіла Полю про перший роман Девіда Ванна «Саккван-Айленд». Прочитавши його, я не могла спати кілька ночей поспіль. Я розповіла про цю славнозвісну сторінку сто тринадцять, яка залишилася в пам'яті читачів цієї книжки як неймовірне потрясіння (на ній

у романі починають розвиватися драматичні події, які намічалися від самого початку оповіді, але все відбувається надто жахливо й водночас геть несподівано). Я встала, щоб узяти екземпляр роману, який був у моїй бібліотеці. Ця книжка була неймовірно похмура, і я не особливо хотіла, щоб Поль читав її, але я шукала підтвердження жахливого спогаду, який залишився в мене після прочитання цієї сторінки. Переповідаючи синові в кількох словах сюжет і кажучи про те, що я потім дізналася про причини, які підштовхнули Девіда Ванна написати цей роман, я розгорнула свій екземпляр на сторінці сто тринадцять із загнутим куточком. Я стала пробігати очима сторінку й затнулася.

Опис, який був перед моїми очима, майже слово в слово повторював те, що мені розповіла Л. про самогубство чоловіка. Читаючи далі, я розуміла, що те, що спочатку могло видатися збігом, безперечно не могло ним бути: Л. узяла за основу цю книжку, ці слова, щоб розповісти про смерть Жана. Ізоляція, сніг, ця невеличка хатинка, в якій вони перебували, постріл, повернення в будиночок і це жахливе видовище, яке вона описала в автомобілі. Усе збігалося один в один.

У паніці я кинула книжку на підлогу.

Ми пішли вдвох погуляти. Тремтіння від жаху, яке я відчула, не полишало мене весь день.

Пізніше ввечері, у такому самому збудженому стані від незрозумілого передчуття, я стояла перед бібліотекою, читаючи вголос — як це робила Л. — назви моїх книжок, які стояли одна біля одної. Усіх. Полиця за полицею.

Коли я лежала в ліжку на спині й не могла заснути, сторожко вловлюючи найменший шум, я збагнула:

усе, що Л. розповідала мене про своє життя, кожний випадок, кожна історія, кожна подробиця, були взяті з моєї бібліотеки.

Я одягнула светр і джинси, увімкнула все світло у вітальні й запнула вікна. До світанку я методично, одне за одним, перебирала в пам'яті зізнання Л.

А потім провела пальцями по корінцях книжок і знайшла.

Л. запозичила інформацію відусюди потроху, не віддаючи переваги якомусь жанру, удаючись до романів як французьких, так і зарубіжних авторів.

Спільним у текстах, які надихнули її, було те, що вони написані сучасними авторами. Сцена про смерть її матері без жодного сумніву була взята з роману Веронік Ольваде. Для опису особистості свого батька вона взяла за основу багато чого з роману Джилліан Флінн. Я віднайшла, майже слово в слово, жахливий візит сусіда в першому романі Алісії Еріан. Розповідь про ранок, коли вона прокинулася від того, що в неї перехопило дух і вона не могла вимовити жодного звуку, як і історія про те, як голос повернувся, були достеменно схожі на події, описані в романі Дженніфер Джонстон. Щодо зустрічі зі своїм чоловіком того вечора, коли страйкували транспортники, то вона зійшла простісінько зі сторінок книжки Емманюель Бернхайд.

Наступними тижнями я й далі відкривала зв'язки, які поєднували різні розповіді Л. із моєю бібліотекою.

Історія Зіггі, її уявної подружки, була дивною сумішшю новели Селінджера й роману Ксав'є Момежана, що його Поль вивчав у коледжі. Не знаю чому, цей роман стояв поряд із моїми книжками в бібліотеці у вітальні.

У мене з'являлося дивне, знайоме відчуття, коли Л. звіряла деякі свої спогади. Вони відлунювали в мені, змушували думати, що в нас є дещо спільне в глибоко особистісному плані. Дещо таке, що не можна пояснити. Слід, залишений в іншому часі. Лише тепер я розуміла природу цього відлуння.

Навіть тепер я не знаю, чому вона зіграла зі мною цю комедію. Який хотіла кинути виклик, через яке несприйняття реальності. Але я — письменниця, тож одне за одним розглядала різні припущення.

Л. навмисне підживлювалася тим, що я читала, моїми книжками, щоб запропонувати мені версію свого життя, складеного з яскравих епізодів — вибраних не навмання, а ретельно продумано, — бо вважала, що вони проникнуть в мене підсвідомо, немов могутні стимули, що викличуть у мене бажання написати власну історію. Л. виходила з принципу, що мені сподобалися ці книжки (бо я зберегла їх), а отже, їхня ремінісценція могла ввійти в резонанс із моєю власною історією і, зокрема, з історією таємничої книжки.

Чи, може, Л. розважалася, кидаючи мені виклик. Із чудовим знанням справи. Вона безперестанку розповідала мені, інколи слово в слово, прочитані мною історії. У своєму виклику вона заходила все далі й далі. Ризикуючи, що я виявлю обман і скажу їй: «Але я ж читала це!» — Л. пересипала свою розповідь художнім вимислом, щоб побачити, чи я можу пригадати його. Можливо, вона хотіла довести, що ці книжки залишили в мені лише розмитий, нечіткий, химерний слід. У такому разі вона помилялася. Я пригадувала ці книжки, а деякі — дуже добре. Але я довірилися їй і ніколи не ставила під сумнів її слова.

Я також подумала, що Л. улаштувала мені іншого роду пастку, у яку цього разу я потрапила обома ногами. Л. знала, що, оживляючи таким чином, непомітно для мене, глибокий слід від прочитаних книжок, вона викликала б у мене бажання написати про неї. Я вважала, що зрадила її, але вона хотіла саме цього. Стати моєю темою. І підвести мене, таким чином, до плагіату моїх улюблених авторів.

На декілька годин я вважала правильним кожне із цих припущень. Правду кажучи, жодне з них не задовольнило мене цілком.

Можливо, Л. *насправді* пережила всі ці епізоди. Можливо, ці спільні риси між життям Л. і книжками з моєї бібліотеки пояснювалися лише простим збігом. У такому разі дійсність не лише виходила за межі художнього вимислу, але й охоплювала його, копіїувала. У такому випадку дійсність справді мала *яйця*, щоб порозважатися, безперечно.

Одного ранку, коли ми були в Курсеї, Франсуа знайшов у фонтанчику мертву рибку. Від Джоба залишилися самі голова та хребет, на якому висіло кілька шматків плоті. Перламутрова луска плавала на поверхні води. А Джобі був у чудовій формі. Я запитала Франсуа, чи Джобі зжер Джоба, і той запевнив мене, що це не так. Але за кілька днів, після проведених в інтернеті пошуків, він припустив, що це не так уже й неможливо.

Одного разу, за день до літа, коли я почувалася набагато краще й перестала прокидатися щоночі, думаючи про Л., на терасі кав'ярні я впізнала дуже гарного молодого чоловіка, який допомагав їй принести речі.

Я йшла тротуаром навпроти. Не знаю, яка риса в його обличчі привернула мій погляд. Я різко зупинилася.

Перейшовши дорогу, я підійшла до нього. Він сидів за столиком, на якому стояли бокали, із дівчиною свого віку. Я перервала їхню розмову.

— Доброго дня, перепрошую, чи це ви приходили до мене додому рано-вранці кілька місяців тому із жіною років сорока. Ви допомагали їй принести речі. Вона переїжджала до мене, у неї було чимало валіз. Ви пригадуєте?

Хлопець подивися на мене і з привітною усмішкою сказав:

— Ні, вибачте, не пригадую, мадам. Де це було?

— В одинадцятому окрузі, на вулиці Фолі-Мерікур. На сьомому поверсі, там немає ліфта. Я впевнена, що ви пригадуєте цю жінку. Її звати Л., висока, блондинка. Вона сказала, що ви — син однієї з її подруг.

Хлопець пояснив мені, що якийсь час працював у службі надання послуг удома. Він виконував столярні роботи, переносив меблі, розчищав підвали. Юнак невиразно пригадував якесь каторжне доручення, що було в нього на сьомому поверсі, де не було ліфта, але не більше. Йому було шкода, але він нічого не пам'ятав ані про Л., ані про мене. Компанія була створена його другом, але досить швидко збанкрутувала.

Кілька місяців тому я передивилася з Полем «Звичайних підозрюваних», культовий фільм дев'яностих, який я давно хотіла йому показати. Коли з'явилися титри, я зрозуміла, чому це було так важливо. Неймовірна сцена, якою завершується фільм, мала дивний резонанс.

Сценарій побудовано навколо допиту Роджера «Базіки» Кінта, єдиного, хто вижив після кривавої бійні, що сталася напередодні. Базіка — немічний, кульгавий, з частково паралізованою рукою простак, якого грає Кевін Спейсі. Після багатьох годин допиту він виявляється дрібним спільником, який сам став жертвою хитромудрого замислу, що вийшов з-під контролю. Після внесення застави його звільняють. Він забирає свої особисті речі і виходить з поліцейного відділку. Після того як Базіка йде, агент Куян деякий час залишається в тому ж кабінеті, який був не його. Погляд поліціанта машинально пробігає стендом оголошень на стіні, на якому прикріплені орієнтування, інформаційні картки, фото, газетні вирізки. Саме тоді він розуміє, що всі згадані Базікою під час допиту імена й деталі — з цього стенда, перед яким той сидів. І що ім'я так званого спільника, назване Базікою, не що інше, як марка виробника посуду, написана знизу на його кавовій чашці. Водночас

на факс надходить фоторобот відомого злочинця, якого ніхто ніколи не бачив, — Кайзера Созе, відомого своєю жорстокістю. У зображенні поліціант впізнає Роджера «Базіку» Кінта.

У паралельному монтажі кадрів показують Кевіна Спейсі, який крокує вулицею: його рука знову здорова, і він уже не кульгає, кроки пришвидшуються, він запалює сигарету.

Ось точнісінько саме це сталося зі мною того дня, коли перед бібліотекою я згадувала цей набридливий вірш із назв книжок, який Л. любила читати, — я зрозуміла, що вона все вигадала. Я була таким собі агентом Куяном, який запізно розуміє, що дав себе ошукати.

Сьогодні, коли я думаю про Л., перед моїми очима одразу ж виринає саме цей кадр: зняті крупним планом ноги «Базіки» Кінта, цей перехід від шкутильгання до нормальної ходи, а потім швидкі, упевнені кроки, якими він іде до автомобіля, що чекає на нього.

Я знаю, що Л. десь є, не так далеко. Вона тримається на відстані.

Я знаю, що одного дня вона повернеться.

Одного дня, в напівморозі кінозалу, серед невеликої групи читачів, які прийшли мене послухати, я впізнаю її очі, побачу, як вони блищатимуть, немов чорні кульки, які я мріяла виграти у дворі початкової школи Єрра. Л. обмежиться непомітним, поданим рукою знаком мовчання чи співучасті, але в неї буде ця переможна посмішка, яка вразить мене, немов удар ножа в живіт.

Зрештою, я віднайшла, яка книжка надихнула її на кожну з відвертостей. Але походження одного-єдиного зізнання, розказаного в подробицях, залишилося невідомим. Можливо, воно з книжки, яку я не читала.

У мене є кілька таких у бібліотеці. Сама купила, або хтось подарував. Маю збадьорішати.

Одного дня, почавши читати одну із цих книжок, я, можливо, натраплю на цю сцену.

Л. — чотирнадцять років. Вона ходить до коледжу в паризькому передмісті. Напередодні батько півночі дорікав їй. Це не так, усе не так, щось не зовсім так. Вона не вміє поводитись, згорблена, зацькована, не жіночна, весь час огризається. Він підозрює її в чомусь, вона дивакувата — та й по всьому. Утім, усі це бачать (він повторює: *всі*, — наполегливо стверджує, немов хоче донести цілому світу), аптекар і тип зі страхової агенції «Групама» сказали йому точнісінько одне й те саме: «Ваша донька, вона дивна. Вона не така, як інші. Інші дівчата принаймні веселі, радісні, мають гарний вигляд у кросівках. Вони привітні».

Зранку, прийшовши в коледж, вона намагається не привертати до себе уваги. Вона знає, що в неї червоні очі, це може викликати запитання.

Інколи вона мріє, що втече. Чи хтось забере її. Інколи вона каже собі, що всупереч усьому, можливо, стане жінкою. Жінкою, на яку дивитимуться, вважатимуть гарною. Душевні рани якої не будуть помітні.

Після уроку французької вчитель наказує їй залишитися. Коли інші учні виходять, він запитує її, чи все гаразд. Чи в неї немає проблем удома. Він не хоче бути нетактовним, йому потрібно лише знати, чи в неї все гаразд.

Учитель стоїть перед нею та пильно дивиться. Він намагається дістати якусь відповідь. Вона потуплює очі.

Він каже, що якщо їй важко сказати, можливо, вона зможе написати. Для самої себе. Їй подобається писати, чи не так? Вона нічого не відповідає. Вона дуже голосно

думає ці слова, які не може сказати, вона думає якомога голосніше, щоб він почув її: «Невже я така потворна, така смішна, настільки не така, як інші, така згорблена, так погано зачесана, така паскудна? Я боюся збожеволіти. Я боюся і не знаю, чи такий страх існує, чи він має ім'я».

КІНЕЦЬ*

ВІГАН Дельфін де
На реальних подіях

Роман

Головний редактор *О. С. Кандиба*

Провідний редактор *І. Г. Веремій*

Редактор *М. М. Бірченко*

Технічний редактор *І. В. Бойко*

Дизайнери й верстальники *В. В. Котенджі, В. О. Верхолаз*

Підписано до друку 16.06.2017. Формат 84х108/32.

Ум. друк. арк. 18,48.

Наклад 2300 прим. Зам. № 9418.

Термін придатності необмежений

ТОВ «Видавництво “Віват”»,
61037, Україна, м. Харків, вул. Гомоненка, 10.
Свідоцтво ДК 4601 від 20.08.2013.

Придбати книжки за видавничими цінами
та подивитися детальну інформацію
про інші видання можна на сайті
www.vivat-book.com.ua
тел.: +38 (057) 717-52-17, +38 (073) 344-55-11,
+38 (067) 344-55-11, +38 (050) 344-55-11,
e-mail: ishop@vivat.factor.ua

Щодо гуртових поставок і співробітництва звертатися:

тел.: +38 (057) 714-93-58,

e-mail: info@vivat.factor.ua

Адреса фірмової книгарні видавництва «Віват»:

м. Харків, вул. Квітки-Основ'яненка, 2,

«Книгарня Vivat»,

тел.: +38 (057) 341-61-90, e-mail: bookstorevivat@gmail.com

Видавництво «Віват» у соціальних мережах:

facebook.com/vivat.book.com.ua

instagram.com/vivat_publishing

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом

у друкарні «Фактор-Друк»

61030, Україна, м. Харків, вул. Саратовська, 51,

тел. +38 (057) 717-53-55

© Delphine Jouandeau

Дельфін де Віган — французька письменниця, лауреатка численних літературних нагород, зокрема Гонкурівської премії ліцеїстів та премії Ренодо.

За романом «На реальних подіях» 2017 року, який перекладено 20 мовами, режисер Роман Поланскі зняв фільм-трилер з Євою Грін та Еммануель Сеньє в головних ролях.

Стрічку було відібрано для показу в позаконкурсній програмі 70-го Каннського міжнародного кінофестивалю.

Після опублікування попереднього роману в авторки настало творче затишшя. Це переходить у депресію, що посилюється після отримання анонімних листів, у яких її звинувачують у тому, що своїм твором вона зашкодила сім'ї, до того ж нажилася на смерті матері. Саме тоді в її житті з'являється Л. — ефектна білявка, з якою жінка швидко заприятелює. З часом загадкова подруга стає компаньйонкою, ба більше — двійником письменниці, і в цій схожості є певна містика в дусі Стівена Кінга (недарма ж Дельфін де Віган узяла за епіграфи рядки з його творів). Наскільки Л. затулить собою героїню? Чи вона вдихне в авторку нове життя, чи забере те, що було? Внутрішня напруга, що зростає з кожною сторінкою роману, сплетіння відвертості й містифікації не залишать байдужими читачів.

...

Вона так вміло перетасовує карти, що вам буде важко відрізнити правду від вигадки. Але будьте впевнені: ви насолодитесь цією книжкою.

Le Journal de Québec

...

Одночасно психологічний трилер і запаморочлива ілюстрація одержимості видавничого світу й кінематографа історіями, що їх «засновано на реальних подіях». Авторка ризикує зазіхнути на успіх таких «диявольських» бестселерів, як «Місячний парк» Брета Істона Елліса та «Мізері» Стівена Кінга.

Le Point

ISBN 978-966-942-236-1

9 789669 422361

інтернет-магазин

vivat-book.com.ua

Vivat
видавництво